

Juhani Iivari

Oikeutta oikeuden varjossa

Rikossovittelulain täytäntöönpanon
arviointitutkimus

RAPORTTI

© Juhani Iivari ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Christine Strid

ISBN 978-952-245-227-6 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-245-228-3 (pdf)

ISSN 1798-0089 (pdf)

Yliopistopaino

Helsinki 2010

Alkusanat johdannoksi

Tarkasti ottaen tämän tutkimuksen syntysanat lausuttiin Eduskunnan lakivaliokunnassa sen antaessa mietintönsä (LaVM 13/2005) Hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi rikosten ja riitojen sovittelusta (HE 93/2005). Mietinnössään lakivaliokunta teki useita merkittäviä muutoksia hallituksen esitykseen ja mm. tästä syystä edellytti, että ”nyt säädettävän lain soveltamista seurataan tarkoin ja että tämän seurannan perusteella tehdään mahdollisesti tarvittavat muutosehdotukset”.

Rikossovittelun neuvottelukunnassa ja erityisesti sen asettamassa toimeenpanojaostossa on käsitelty seikkaperäisemmin sovittelulain mahdollisia muutostarpeita ja toivottu näille perusteluja myös sovittelun kentän – poliisi- ja syyttäjäviranomaisten, sovittelujohtajien ja asiakkaiden – kokemuksesta. Edellä mainittujen tahojen näkemykset ja kokemukset sovittelun lakisääteisestä toiminnasta ovat muutoinkin olleet suuren mielenkiinnon kohteena. Mitä laki vaikutti, miten se on vaikuttanut viranomaiskäytäntöihin, miten laki on otettu vastaan sovittelutoimistoissa ja miten etenkin asiakkaat ovat sovittelun kokeneet? Sovittelun kentällä on kaiken aikaa luonnollisesti elänyt myös lakivaliokunnan itsensä asettama kysymys siitä, onko lakia syytä tarkastella myös uudistamistarpeen suunnasta.

Käsillä oleva tutkimus pyrkii omalta osaltaan vastaamaan näihin kysymyksiin. Niinpä tutkimus on ottanut kohteekseen sekä eri viranomaisten arvioinnin että varsinaisten asiakkaiden kokemukset toiminnasta sovittelulain voimaantulon jälkeen.

Tutkimus rakentuu ensinnäkin sen taustaluvuista, joissa tarkastellaan rikossovittelulain keskeisiä kohtia tutkimuksen tematiikan kannalta, esitetään tutkimuskysymykset ja hahmotetaan tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Tämän jälkeen tutkimus jakaantuu kahteen pääosaan: Osassa I tehtävänasettelun kysymyksiä tarkastellaan viranomaisten haastattelututkimuksena. Osassa II esitetään asiakastutkimuksen aineisto, kyselyn toteuttaminen ja sen tilastolliset analyysimenetelmät.

Molemmat tutkimuksen osiot saavat oman yhteenvetokappaleensa ja vielä yhteisen arvioinnin sekä pohdinnan tutkimuksen herättämistä haasteista.

Tutkimuksen virkamiehenä haluan vielä ripauttaa oman tuntemukseni keitokseen: tutkimuksen tekeminen on ollut haastava kokemus, sillä niin sovittelutoiminnan valtakunnallisessa hallinnossa kuin sovittelun kentälläkin intohimot ovat leiskuneet ja sovittelutoiminnan valtakunnallinen kehittäminen on vasta hakenut muotoaan. Työtä on siis ollut kahdella rintamalla, kehittämistyön ja tutkimuksen kentillä. Jos tämä ei muussa näy niin ainakin siinä, että tutkimus valmistuu vasta nyt – siis myöhemmin kuin alun perin ajattelin.

Haluan lopuksi lausua kiitokseni ensinnäkin kaikille haastattelemilleni viranomaisille, poliiseille, syyttäjille ja sovittelujohtajille eri puolilla maata. Sovittelujohtajille, ohjaajille ja sovittelijoille kuuluu erityinen kiitos siitä paneutumisesta, jota

he osoittivat jakaessaan kyselylomakkeita asiakkailleen ja tähdensivät näille tutkimuslomakkeeseen vastaamisen ja sen palauttamisen tärkeyttä. Ja vihdoinkin suuri kiitos nimenomaan sovittelun asiakkaille ja heidän omaisilleen ja tukihenkilöille, jotka vastauksillaan tekivät tämän tutkimuskokonaisuuden mahdolliseksi. Orpoa olisi ollut näissä tehtävissä tutkijan yksin toimia eikä tutkimuksesta ainakaan tässä muodossa ja laajuudessa olisi tullut mitään.

Kiitoksen sanat haluan lausua myös useille tutkimuskäsikirjoituksen kommentaattoreille niin rikossovittelun neuvottelukunnan tilastointi- ja tutkimusjaostossa kuin oikeusministeriössä, oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksesta (THL). Nämä henkilöt ovat toimistopäällikkö Olli Salin, Helsingin sosiaalivirastosta, tutkija Saija Sambou (ent. Järvinen) ja neuvotteleva virkamies Aarne Kinnunen oikeusministeriöstä, tutkija Hannu Niemi oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, ryhmäpäällikkö, professori Ilse Julkunen ja tutkija Pasi Moisio THL:stä. Pääsääntöisesti huomautukset ja kommentit ovat koskeneet tutkimuksen rakennetta ja eräitä käsitteellisiä täsmennyksiä. Saija Samboulle lisäksi kiitos useisiin asiakohtiin liittyvistä rakentavista ehdotuksista. Pasi Moisio on tarkastellut käyttämiäni tilastollisia menetelmiä ja esittänyt osaan niistä ekono- misempia ratkaisuja. Olen ottanut nämä ehdotukset huomioon pääsääntöisesti, en kaikilta osin; olen toisin sanoen pitänyt pääni eräiden analyysivaihtoehtojen osalta. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen metodiset valinnat ovat omiani ja vastaan yksin niiden soveltamisesta.

Minulla oli suuri kiusaus sisällyttää tekstiin suoria lainauksia muutamasta vi- ranomaishaastattelusta, mutta haastattelujen luottamuksellisuus ja haastateltavien intymiteettisuojan säilyttäminen saivat minut viisaasti vaikenemaan. Käyttämättä jäi suorastaan proosallista materiaalia! Toivottavasti teksti ei ole kauttaaltaan ihan rutikuivaa – rutikuivaa sen toki toivon olevan.

Omistan tämän tutkimuksen Eduskunnan lakivaliokunnalle.

Tiivistelmä

Juhani Iivari. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 5/2010. 193 sivua. Helsinki 2010. ISBN 978-952-245-227-6 (painettu), ISBN 978-952-245-228-3 (pdf)

Kaksiosaisessa valtakunnallisessa tutkimuksessa haastateltiin rikossovittelun kannalta keskeiset poliisi- ja syyttäjäviranomaiset sekä sovittelutoimistojen johtajat. Tutkimuksen toinen osio muodostui sovittelun asiakkaiden – rikosvahingonkärsijöiden, tekijäksi epäiltyjen ja heidän omaistensa ja tukihenkilöidensä valtakunnallisesta lomakekyselystä (952 kpl).

Poliisi- ja syyttäjäviranomaisten haastattelujen päälinjan mukaan lähisuhdeväkivaltatapauksen sovitteluun lähettäjäpiiriä tulisi voida laajentaa niin, että sovittelutoimistojen johtajat ja kuntien sosiaalityöntekijät voisivat yhä itsenäisemmin ratkaista mitkä lähisuhdeväkivaltatapaukset lähetetään sovitteluun. Lisäksi osa poliisi- ja syyttäjäviranomaisista oli sitä mieltä, että syyttäjien harkintavaltaa voitaisiin lisätä myös törkeämpien tekemuotojen sovitteluun lähettämässä. Sovittelun merkitystä voitaisiin myös täsmentää säätämällä siitä ns. nopeutetun käsittelyn menettelyä, jolloin sovittelu saavuttaisi entistä itsenäisemmän aseman rikosprosessissa.

Asiakaspalautetutkimus osoitti, että sovittelun keskeiset tavoitteet, asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus toteutuivat valtaenemmistössä tapauksia. Lähisuhdeväkivallassa sovitelleet nousivat esiin näkyvämmin ja ristiriitaisemmin kuin muut ryhmät useissa kysymyksissä: heillä oli kaikkein positiivisin kokemus mm. sovittelun puolueettomuudesta, sovittelun luottamuksellisuudesta, sovittelun omaehtoisuudesta ja heidän asiansa ymmärtämisestä oikein sovittelussa sekä sovittelun lopputulokseen vaikuttamisessa. Usein lähisuhdeväkivallan asianomistajilla oli positiivisempi kokemus sovittelusta kuin rikoksesta epäillyillä. Toisaalta lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden joukossa oli eniten niitä, joiden kohdalla sovittelu ei ollut edistänyt heidän henkisten haittojensa käsittelyä, vastapuolen ymmärtämistä eikä helpottanut heidän oloaan sovittelun jälkeenkään. Näin vastanneita oli kaikista lähisuhdeväkivallassa sovitelleista 20–36 prosenttia. Nämä tulokset viittaavat siihen, että lähisuhdeväkivalta on haastava rikos kohdattavaksi ylipäättään ja sovittelussa se edellyttää entistä huolellisempaa paneutumista osapuolten kohtaamiseen. Jyrkimmät erot eri ryhmien välillä syntyivät sopimuksen saavuttaneiden ja siihen pääsemättömien kohdalla viimeksi mainitun ryhmän ilmaistessa selvän pettymyksensä sovitteluun.

Myös vapaamuotoiset vastaukset antavat ajattelemisen aihetta, sillä 36 prosenttia näihin kysymyksiin vastanneista kertoi hyvinkin kielteisestä kokemuksesta ja kohtelusta sovittelussa. Ryhmä muodostaa 5 prosenttia kaikista kyselylomakke-

seen vastanneista. Viimeksi mainitut havainnot antavat aihetta niin sovittelijoiden koulutuksen kuin työnohjauksenkin intensiiviselle kehittämiselle. On myös aiheellista pohtia ns. sertifikaatin edellyttämän pätevyyden vaatimista vapaaehtoisilta sovittelijoilta.

Avainsanat: restoratiivinen oikeus, rikosten ja riitojen sovittelu, rikosoikeus, sosiaalityö, lähisuhdeväkivalta, viranomaisyhteistyö, arviointitutkimus

Sammandrag

Juhani Iivari. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus [Rättvisa i rättens skugga. Utvärderingsundersökning om verkställandet av lagen om medling vid brott och i vissa tvister]. Institutet för hälsa och välfärd (THL), Rapport 5/2010. 193 sidor. Helsingfors 2010.

ISBN 978-952-245-227-6 (tryckt), ISBN 978-952-245-228-3 (pdf)

Polis- och åklagarmyndigheter som är centrala med tanke på medling vid brott samt direktörerna för medlingsbyråerna intervjuades i en nationell undersökning i två delar. Den andra delen av undersökningen bestod av en nationell enkät bland klienter som berörs av medling (952 st.), dvs. brottsskadelidande, misstänkta gärningsmän och deras anhöriga och stödpersoner.

Enligt huvudlinjen i intervjuerna med polis- och åklagarmyndigheterna bör kretsen av tjänstemän som hänvisar fall som berör våld i närrelationer till medling kunna utvidgas så att direktörerna för medlingsbyråerna och socialarbetarna i kommunerna allt mer självständigt kan avgöra vilka fall som ska hänvisas till medling. Dessutom var en del av polis- och åklagarmyndigheterna av den åsikten att åklagarnas prövningsrätt kunde utökas också när det gäller att hänvisa grövre gärningar till medling. Medlingens betydelse kunde också preciseras genom reglering i form av s.k. påskyndad handläggning, varvid medlingen skulle få en självständig ställning inom brottsprocessen.

Undersökningen genom klientrespons visade att de centrala målen för medling samt principerna om sakkunnighet, opartiskhet, förtrolighet och rättvisa genomförs i majoriteten av fallen. Medlingsparterna i fall som berör våld i närrelationer visade sig ha mer framträdande och motstridiga åsikter än de övriga grupperna i flera frågor: de hade den allra positivaste erfarenheten bl.a. av medlingens opartiska, förtroliga och självständiga natur och av att deras ärende hade förståtts rätt i medlingsprocessen samt när det gäller att påverka medlingens resultat. Ofta hade de målsägande positivare erfarenheter av medlingen än de misstänkta gärningsmännen i fall som berörde våld i närrelationer. Å andra sidan var de flesta klienter som uppgav att medlingen varken hade främjat handläggningen av deras psykiska skador och förståelsen för motparten eller lindrat deras ångest uttryckligen medlingsparter i fall som berörde våld i närrelationer. Detta svar uppgavs av 20–36 procent av alla tillfrågade medlingsparter i denna typ av fall. Resultatet antyder att våld i närrelationer är ett brott som är svårt att möta överhuvudtaget och som därför kräver att medlarna ytterst omsorgsfullt sätter sig in i hur parterna ska bemötas. De största skillnaderna mellan grupperna syntes i fråga om klienter som nått fram till ett avtal och klienter som inte gjort det, då den sistnämnda gruppen uttryckte sin uppenbara besvikelse med medlingsförfarandet.

Även de fritt formulerade svaren ger skäl till eftertanke, eftersom 36 procent av alla som besvarade dessa frågor uppgav sig ha mycket negativa erfarenheter av medlingen och det sätt på vilket de blivit bemötta. Denna grupp utgör fem procent av alla som besvarat enkäten. De sistnämnda observationerna ger anledning till en intensiv utveckling av medlarnas utbildning och arbetshandledning. Det är också motiverat att begrunda huruvida s.k. certifikatsenlig behörighet borde krävas av frivilliga medlare.

Nyckelord: restorativ rätt, medling vid brott och tvister, straffrätt, socialarbete, våld i närrelationer, myndighetssamarbete, utvärderingsundersökning

Abstract

Juhani Iivari. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus [Justice in the Shadow of Justice]. An Evaluation Study of the Implementation of the Act on Mediation in Criminal Cases. National Institute for Health and Welfare (THL), Report 5/2010. 193 pages. Helsinki 2010. ISBN 978-952-245-227-6 (printed), ISBN 978-952-245-228-3 (pdf)

This two-stage evaluation study explores mediation in criminal cases in Finland and presents the results of interviews with key police and prosecuting officials and mediation offices. At the second stage of the study, a questionnaire was drawn up based on the results of the interviews, and sent to mediation clients, that is, injured parties of criminal acts, suspected offenders, and their family and support persons (N=952).

The main conclusion from the interviews with police and prosecuting officials is that referral to mediation in cases of domestic violence should be expanded to allow heads of mediation offices and municipal social workers more discretion to decide which cases are referred. In addition, some of the interviewed officials felt there was a need to increase the discretionary power of prosecutors in referring aggravated cases to mediation. The status of mediation could also be specified by introducing a process of “rapid mediation”, whereby mediation would receive a more independent position within the criminal process.

According to the results of the questionnaire, the key objectives of mediation—expertise, objectivity, confidentiality and justice—were met in the majority of cases. In several of the questions, clients who had been involved in mediation of domestic violence stood out more than any other clients: They had the most positive experiences of the objectivity, confidentiality and voluntary nature of mediation. They also felt positive about how their case had been understood correctly and how they had been given an opportunity to influence the outcome of the mediation. The questionnaire revealed that complainants had often had a more positive experience of mediation than crime suspects. On the other hand, for most clients in domestic violence mediation, the mediation had not furthered the treatment of mental harm caused to them, nor had it helped in understanding the adverse party or made life after the mediation easier. Based on the questionnaire, this applied to 20–36 per cent of those clients who had been involved in domestic violence mediation. The results seem to suggest that, as a criminal offence, domestic violence involves great challenges. From mediators, it requires careful preparation to be able to confront the parties. The most striking differences between different groups of clients were observed for those who had reached an agreement and those who had not. The latter group expressed deep disappointment over the mediation.

The free-form sections of the questionnaire also gave food for thought: 36 per cent of those who answered the free-form questions reported having had very negative experiences with mediation, for example in terms of how they had been treated. This group made up 5 per cent of all respondents. The experiences of poor treatment rationalise the development of further intensive training for and supervision of mediators. It also warrants considering the introduction of a requirement of certification for voluntary mediators.

Keywords: restorative justice, mediation in criminal and civil cases, criminal law, social work, domestic violence, co-operation between authorities, evaluation study

Sisällys

Alkusanat johdannoksi

Tiivistelmä

Sammandrag

Abstract

I	Tutkimuksen tausta.....	13
II	Sovittelulain keskeiset kohdat tutkimuksen kannalta	16
III	Tutkimuksen tehtävät	20
IV	Tutkimuksen teoriakehikko: restoratiivinen oikeus.....	23

Osa I VIRANOMAISHAASTATTELUT

V	Haastattelututkimuksen toteuttaminen, aineisto ja menetelmä	26
VI	Teemahaastattelut.....	31
VI.1	Mitä laki muutti?.....	31
VI.2	Minkälaiset rikokset sopivat sovitteluun?	35
VI.3	Lähisuhdeväkivallan soveltuvuus sovitteluun	38
VI.4	Nopeutettu käsittely	57
VI.5	Sovittelun vaihtoehtoluonne.....	62
VI.6	Lisäohjeistuksen ja koulutuksen tarve.....	78
VI.7	Yhteistyön kehittämisen kysymyksiä.....	83
VI.8	Yhteenveto haastatteluista.....	88
VII	Prosessi ja vaikutusarvointi	100
VIII	Toiminnan arviointi restoratiivisen oikeuden valossa	103
IX	SWOT-analyysi.....	106

Osa II ASIAKASPALAUTE

X	Asiakaskyselyn aineisto	110
X.1	Kyselyn tausta ja toteuttaminen	110
X.2	Kyselyaineiston kuvaus	111
X.3	Aineiston edustavuus.....	113
X.4	Aineiston analyysimenetelmät	115
X.5	Aineiston keskeiset jakaumat	116
X.6	Asiakaspalautteen keskiluvut.....	119
X.7	Asiakaspalautteen keskiarvot ja prosenttiosuudet rikostyyppin mukaan	121
X.8	Sovittelukokemusten erot eri vastaajaryhmissä	127
X.9	Lähisuhdeväkivallassa sovitteleet.....	134

X.10	Pääkomponenttianalyysi	136
X.11	Eri mieltä olevien ryhmittely	140
XI	Vapaamuotoiset vastaukset	141
XI.1	Kielteiset kokemukset: esimerkkejä	142
XI.2	Myönteiset kokemukset: esimerkkejä	146
XI.3	Kehittämistä toivovat: esimerkkejä	147
XI.4	Avovastausten jakaumat eri tyypeissä	149
XI.5	Yhteenvedo kyselyaineistosta	152
XII	Tiivistys osioiden I ja II keskeisistä tuloksista	158
	Kirjallisuus	161
Liite 1.	Haastattelututkimuksen esittelykirje.....	163
Liite 2.	Teemahaastattelun runko POLIISIT / SYYTTÄJÄT	164
Liite 3.	Teemahaastattelun runko SOVITTELUJOHTAJAT	167
Liite 4.	Liitetaulukko 1. Kolmitasoinen SWOT-taulukointi.....	170
Liite 5.	Sähköpostin liite Etelä-Suomen lääninhallituksen pilotti- tutkimusta suunnittelevalle työryhmälle.....	174
Liite 6.	Ohjekirje sovittelun toimialueiden johtajille	175
Liite 7.	Ohjekirje ja lomake sovitteluun osallistujille	176
Liite 8.	Liitetaulukko 2. Asiakaskyselyn palautus toimialueittain	179
Liite 9.	Liitetaulukko 3. Realiabiliteetti likertasteikollisille muuttujille.....	180
Liite 10.	Liitetaulukko 4. Keskiarvojen vertailu toimialueittain (n = 921–946).....	181
Liite 11.	Liitetaulukko 5. Pääkomponenttianalyysi	189
Liite 12.	Liitetaulukko 6. Sovittelun asiantuntijuus / hyötyreliabiliteetti (Cronpachin Alpha)	192
Liite 13.	Liitetaulukko 7. Summamuuuttujan T-testi	193

I TUTKIMUKSEN TAUSTA

Rikosten sovittelutoiminta alkoi Suomessa Vantaalla vuonna 1983 Suomen Akatemian tutkimus- ja kehittämishankkeena. Vantaa pysyvästi toiminnan osaksi kaupungin sosiaalitoimen tehtäviä vuoden 1986 alusta. Vantaalta toiminta laajeni aluksi nopeasti maan suurimpiin kaupunkeihin. 1990-luvun alkupuolella toimintaa oli jo yli sadassa kunnassa. Taloudellisen laman seurauksena toiminnan kehittäminen kuitenkin hidastui ja alkoi hiipua. Sovittelupalvelujen saatavuus koki voimakkaita vaihteluja 1990-luvun puolesta välistä 2010-luvun puoleen väliin tultaessa. Kehitystä kuvanee se, että vuonna 1997 Suomen kunnista 37 prosentissa oli sovittelupalvelua, vuonna 1999 56 prosentissa ja vuonna 2003 49 prosentissa kunnista.

Jo pitkin 1990-lukua oli sovittelun valtakunnallisesta laajentamisesta keskusteltu eri foorumeissa ja tehty tähän liittyviä aloitteita sosiaali- ja terveysministeriölle ja oikeusministeriölle – turhaan (ks. Iivari 2001). Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 1.12.1998 laajapohjaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmän, jonka tehtävänä oli mm. arvioida sovittelun järjestämis- ja rahoitusmalleja, tehdä mahdollisia kehittämisehdotuksia sekä edistää sovittelutoiminnan laajenemista. Lopulta työryhmä esitti erillisen selvityshenkilön asettamista laatimaan suunnitelma sovittelun valtakunnallistamiseksi (Väliraportti 1999).

Selvityshenkilön asettamisen taustalla voidaan nähdä erityyppisiä tarpeita ja paineita. Yhtäältä sovittelutoiminta oli vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Samalla sovittelun käyttö oli laajentunut myös aikuisten tekemiin rikoksiin. Erityisesti sovittelu oli koettu hyvänä keinona puuttua nuorten tekemiin rikoksiin ja vahingontekoihin. Toisaalta sovittelutoiminnan nähtiin samaan aikaan olevan myös uusien haasteiden edessä – haasteiden, joihin ei tuolloisen järjestelmän puitteissa pystytty täysin vastaamaan. Sovittelutoiminnan laajenemisen pysähtyminen sekä sovittelun epäyhdensuukainen asema ja käyttö kunnissa olivat seikkoja, joihin olisi pitänyt vaikuttaa. Sovitteluun tulevien tapausten vaikeutuminen ja esim. perheväkivaltatapausten mukaantulo sovittelun piiriin sekä sovittelijoiden lisääntyneet koulutustarpeet koettiin haasteiksi, jotka edellyttivät uudenlaisia ratkaisuja.

Selvityshenkilö katsoi tehtävässään kertyneen tiedon ja kokemuksen pohjalta, että rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelun valtakunnallinen saatavuus ei voinut toteutua pelkästään siten, että kunnat vapaaehtoisesti ja omin voimin perustavat ja ylläpitävät toimintaa. Sovittelutoiminta oli myös varsin eritasoisesti organisoitu ja toteutettu maamme kunnissa niin, että yhdenvertaisuudesta ei voitu puhua edes silloin kun verrattiin olemassa olevia sovittelun organisaatioita (Iivari 2001). Toisin sanoen ei riittänyt se, että sovittelu oli jotenkin järjestetty; toimintaa täytyy resursoida asianmukaisesti, että edes mahdollisuuksien tasa-arvo palvelujen saatavuudessa olisi turvattu (ks. Tuori 1995, 129).

Sovittelulla nähtiin olevan merkitystä myös niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin päätöksiin. Sovinto oli 1.2.1997 lukien tullut myös toimenpiteistä luopumisen perusteeksi lainsäädännössä. Vaikka lainsäädännössä ei toimenpiteistä luopumista sinänsä kytketty mihinkään tiettyyn sovittelumenettelyyn, nähtiin joka tapauksessa tärkeäksi, että kansalaisilla olisi yhdenvertainen mahdollisuus osallistua sovittelumenettelyyn asuinpaikasta riippumatta. Tämä oli perustavin lähtökohta vaatimukselle toiminnan valtakunnallisesta kattavuudesta.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus (1999) piti tärkeänä, ”että (sovittelu)palvelut ovat täysin kattavia tasa-arvoisen saatavuuden ja palvelujen laadun vuoksi”. Tästä syystä suositus vaatii jäsenvaltioita edistämään sovitteluohjelmia yleisesti saatavilla olevina palveluina – julkisina tai yksityisinä. Tämä merkitsisi vähintään sitä, että valtiot tunnustaisivat virallisesti sovittelun – olipa se sitten julkista tai yksityistä – yhdeksi mahdollisuudeksi, vaihtoehdoksi perinteiselle rikosprosessille tai sitä täydentäväksi toiminnaksi. Normaalisti tällaiset ohjelmat tulisi rahoittaa valtion ja/tai kunnan budjetista, ja julkinen valta olisi jollain tavoin siitä vastuussa. Suositus ei kuitenkaan mennyt niin pitkälle, että se olisi kuvannut sovittelua ’oikeudeksi’. Rikosoikeusjärjestelmän viranomaisten tuli nähdä sovittelu oikeudellisena mahdollisuutena, jonka käyttöä tulisi harkita.

Selvityshenkilöraportissa todetaan myös, että koska sovittelulla ei ole valtakunnallista toimintaa ohjaavaa tahoja, on sovittelutoiminta myös hyvin eritasoisista ja eri tavoin organisoitu eri kunnissa. Sovittelijoiden vähäinen koulutus oli myös selvä puute, sillä sovittelijoiden pätevyys ja osaaminen vaihtelivat. Selvityshenkilöraportti päätyi esittämään erillisen lain säätämistä sovittelupalvelun yhdenmukaisen valtakunnallisen toteuttamisen turvaamiseksi (Iivari 2001).

Useiden yritysten jälkeen, vuonna 2005, eduskunta säätöi lain rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005).

Mietinnössään hallituksen esityksestä laiksi rikosasioiden sovittelusta (HE 93/2005) Eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 13/2005 vp) toteaa, että ”rikosasioiden sovittelua on tähän asti harjoitettu eri puolilla maata ilman toimintaa ohjaavaa erityistä lakia. Hallituksen esityksen keskeinen tarkoitus onkin sovittelutoiminnan saattaminen sitä koskevan erityisen sääntelyn alaiseksi velvoittamalla lääninhallitukset järjestämään sovittelutoimintaa koko maassa.”

Lakivaliokunta toteaa lisäksi, että lakiehdotuksella ei puututa niihin eri kytkentöihin, joita sovittelutoiminnalla on rikosoikeudelliseen järjestelmään. Eri lainkohtien nojalla sovittelu kuitenkin vaikuttaa jo nykyisin monin tavoin rikosasian käsittelyn etenemiseen ja rangaistuksen tuomitsemiseen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 8 §:n 1 kohdan mukaan virallinen syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta muun muassa silloin, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon muun muassa tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto. Rikoslain 6 luvun 12 §:n 4 kohdan mukaan sovinto voi johtaa myös rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen. Niin ikään sovinto mainitaan rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa ran-

gaistuksen lieventämisperusteena. Rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 5 kohdasta puolestaan seuraa, että sovinto voi johtaa rangaistusasteikon lieventämiseen tai saman pykälän 4 momentin perusteella rangaistuslajin vaihtamiseen.

Lakivaliokunta toteaa mainittujen lainkohtien osoittavan, että ”onnistuneella sovittelulla voi olla huomattaviakin vaikutuksia rikoksesta tuomittavaan seuraamukseen. Siksi valiokunnan mielestä on tärkeää, että sovittelupalveluja on *yhdenvertaisesti* saatavilla eri puolilla maata.”

Yhdenvertaisuusperiaate muodostuikin keskeiseksi tekijäksi lakivaliokunnan muuttaessa monin kohdin hallituksen em. lakiesitystä, jota lakivaliokunta arvosteli liian väljäksi (”väljän lain puitemalli”) ja esitettyjä säännöksiä liian niukoiksi. Tällaisessa säännöstössä sovittelun sisältökysymykset jäisivät yksityiskohtaisemmin käsiteltäviksi sovittelutoimintaa koskevassa oppaassa ja säännöstö sallisi ns. ”luovien mallien käyttömahdollisuuksia”. Lakivaliokunta ei pitänyt esityksen perusratkaisua hyväksyttävänä. Sen mielestä yhdenvertaisuusnäkökohdat edellyttävät kaikkien sovittelutoiminnan keskeisten kysymysten sääntelemistä laissa. Lakivaliokunta toteaa, että ”ilman lainsäätäjän tällaista ohjausta on ilmeinen vaara, että soveltamiskäytännöt eri puolilla maata muodostuvat varsin epäyhtenäisiksi.” Lakivaliokunnan mukaan väljän puitelain malli on johtanut siihen, että sääntelyn kohteena olevan toiminnan kaikkiin yksityiskohtiin ei lakia valmisteltaessa ole riittävästi paneuduttu. Nämä lain perusmalliin liittyvät ongelmat johtivat siihen, että lakivaliokunta ehdotti lakia täsmennettäväksi lukuisissa kohdissa. Näin myös tapahtui lain Eduskuntakäsittelyssä, jossa laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) annettiin 9. päivänä joulukuuta 2005 (jäljempänä sovittelulaki). Sovittelulaki tuli voimaan 1.1.2006 ja sitä alettiin toteuttaa käytännössä 1.6.2006. Sovittelulakia täydentää 12.4.2006 annettu valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (267/2006, jäljempänä sovitteluasetus).

Hallituksen esitykseen tehtyjen lukuisten muutosten johdosta lakivaliokunta piti tärkeänä, että säädettävän lain soveltamista seurataan tarkoin ja että tämän seurannan perusteella tehdään mahdollisesti tarvittavat muutosehdotukset. Kuten jo saatesanoissa todettiin, tämä on keskeinen lähtökohta käsillä olevan tutkimuksen tarpeelle ja tehtävälle. Seurantatutkimuksen tarve nousee selkeästi esiin myös valtioneuvoston asetuksella annetun (em. sovitteluasetus) rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan tehtävissä:

- 1) seurata ja arvioida sovittelun kehitystä ja tutkimusta sekä tehdä kehittämisehdotuksia...
- 3) seurata ja edistää lain yhdenmukaisen soveltamiskäytännön toteutumista ja
- 4) tehdä sisällöllisiä linjauksia sovittelutoiminnan ohjeistamiseen.

II SOVITTELULAIN KESKEISET KOHDAT TUTKIMUKSEN KANNALTA

Sovittelulain voimaantulon sinänsä voi olettaa olleen suuri muutos sovittelutoiminnan kannalta niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin työssä itse sovittelupalvelun tuottajista puhumattakaan. Ennen lain voimaantuloa maassa oli vain 30:lla paikkakunnalla varsinaisia sovittelutoimistoja. Paljon lukuisammin oli eri tavoin organisoituja palvelun tuottamistapoja; yksittäiset viranhaltijat mm. vastasivat sovittelusta säännöllisesti tai satunnaisesti oman työn ohessa. Näiden lisäksi oli eri tyyppisin ostopalveluin tuotettuja järjestelyjä. Puolessa Suomen kunnista ei ollut sovittelupalvelua järjestetty millään tavalla (Salonen 2004, 15). Kun sovittelu organisoitiin lain pohjalta koko valtakuntaa kattavaksi toiminnaksi, mukana olivat ns. vanhoja palvelun tuottajia ja täysin uusia toimijoita, kuntatuottajia ja järjestötuottajia. Lain voimaantulon vaikutus siis jo sinänsä on kiinnostava tutkimuksen kohde.

Sovittelulain toimivuus, sen relevanssi sinänsä, on tärkeä tutkittava, etenkin kun eduskunnan lakivaliokunta teki merkittäviä muutoksia hallituksen esitykseen sovittelulaista. Käsillä olevassa tutkimuksessa ei ole mahdollista eikä tarpeellista ottaa sovittelulain toteuttamista kokonaisuudessaan arvioinnin kohteeksi. Itse asiassa tässä tutkimuksessa otetaan tarkastelun mukaan vain ne keskeiset lakivaliokunnan muutokset, joilla katsotaan olleen suurin merkitys sovittelun käytännön toiminnan kannalta. Nämä ovat samalla myös kysymyksiä, joista sovittelun kentällä – ja sen ulkopuolellakin – on keskusteltu ajoittain kiihkeästikin.

Sovittelussa käsiteltävät asiat (sovittelulaki 3§). Lakivaliokunta katsoo hallituksen esityksen olevan sanamuodoltaan varsin väljä, koska siinä edellytetään ainoastaan, että rikoksen arvioidaan soveltuvan sovitteltavaksi. Tämä muotoilu oli lakivaliokunnan mukaan ongelmallinen paitsi periaatteellisista syistä myös siksi, että sovitteluvien asioiden valintaa koskevien kriteereiden lähes täydellinen puuttuminen laista oli omiaan johtamaan hyvin epäyhtenäiseen käytäntöön eri puolilla maata. Tämä taas heikentäisi yhdenvertaisuutta. Tämän vuoksi valiokunta esitti, että momenttiin otetaan yleinen säännös siitä, mitä seikkoja tulee ottaa huomioon arvioitaessa, soveltuuko rikosasia soviteltavaksi. Valiokunnan mielestä tällaisiksi yleisiksi valintaperusteiksi sopivat rikoksen laatu, sen tekotapa sekä rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde. Lisäksi huomioon oli otettava myös muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena.

Lakivaliokunta katsoi kuten hallituksen esityskin, että tyypillisiä soviteltavia rikoksia ovat pahoinpitelyt, varkaudet ja vahingonteot. Nämä ovat luonteeltaan sellaisia, että ne varsin hyvin soveltuvat sovittelun kohteiksi, koska niissä voidaan

olettaa rikoksentehtäjän ja uhrin voivan löytää mahdollisuuksia syntyneen konfliktitilanteen sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Mitä törkeämpi rikos taas on, sitä vaikeampaa voidaan lakivaliokunnan mukaan tällaisen yhteisymmärryksen löytämisen olettaa olevan. Valiokunnan mielestä törkeiden rikosten soviteltavaksi ottamista tulee harkita poikkeuksellisen huolellisesti paitsi edellä mainituista syistä myös siksi, *että jos tällaisia rikoksia laajasti soviteltaisiin, sillä voisi pitkällä aikavälillä olla haitallisia vaikutuksia rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta.*

Lakivaliokunta korosti myös, että tehtäessä päätöstä sovittelun aloittamisesta on kiinnitettävä huomiota myös rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäiseen suhteeseen. Valiokunnan käsityksen mukaan sovittelulle ei ole edellytyksiä esimerkiksi silloin, jos tekijä käyttää hyväkseen uhrin suojatonta asemaa niin, että uhri sen seurauksena ehkä jopa suorastaan pelkää häntä. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun aikuinen lapsi pahoinpitelee vanhempansa.

Säännöksessä erikseen mainittavien kriteerien lisäksi huomioon oli otettava myös kaikki muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Tällaisia ovat esimerkiksi tekijän pyrkimys poistaa rikoksensa vaikutuksia sekä rikoksen tekemiseen johtanut tilanne.

Lakivaliokunta kiinnitti erityistä huomiota niihin edellytyksiin, joilla perhe tai muussa lähisuhteessa esiintyvää väkivaltaa sisältäviä rikoksia voidaan sovitella. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan tällaisten rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi. Valiokunta yhtyi tähän peruslähtökohtaan. Samalla se kuitenkin korosti, että sovittelu voi tarjota varteenotettavan keinon perhesuhteen tai muun lähisuhteen korjaamiseksi etenkin niissä tilanteissa, joissa rikoksentehtijä tunnustaa menettelleensä väärin ja aidosti katu tekoaan. Lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä tapauksia ei valiokunnan mielestä sen sijaan pidä ottaa soviteltaviksi esimerkiksi silloin, kun väkivalta on kyseisessä suhteessa *toistuvaa tai kun osapuolet ovat jo aiemminkin osallistuneet sovitteluun lähisuhdeväkivallan vuoksi.* Tällaiset tapaukset eivät sovellu soviteltaviksi myöskään, jos tekijän suhtautuminen tapahtuneeseen rikokseen tai tekijän ja uhrin välinen suhde muutoin osoittaa tekijän pitävän väkivallan käyttöä hyväksyttävänä keinona lähisuhteessa ilmenevien ristiriitojen ratkaisemiseksi.

Lakivaliokunta piti perusteltuna, että sovittelun käynnistämistä koskevaa aloiteoikeutta ei rajata kovin suppeaksi. Toisaalta kuitenkin tiettyihin rikoksiin liittyy piirteitä, joiden vuoksi myös sovittelun käynnistämisen on perusteltua olla korostetusti viranomaisaloitteista. Tällaisia rikoksia ovat lakivaliokunnan mukaan erityisesti lähisuhdeväkivaltatapaukset, *joihin liittyy tavanomaista suurempi riski siitä, että uhria painostetaan antamaan suostumuksensa sovittelumenettelyn käynnistämiseen.* Valiokunnan mielestä on muutoinkin tärkeää, että lähisuhdeväkivalta tulee viranomaisten tietoon, koska tällä tavoin näille muodostuu kokonaiskuva esimerkiksi väkivallan käytön toistuvuudesta. Edellä mainituista syistä valiokunta ehdotti, että pykälään lisätään uusi *2 momentti*, jonka mukaan *ainoastaan poliisitali syyttäjäviranomainen voi tehdä sovittelua koskevan aloitteen silloin, kun kyseessä*

on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut tästä rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen. Säännöksen soveltamisalaa ei ehdoteta rajattavaksi niihin tilanteisiin, joissa rikoksesta epäilty ja uhri asuvat samassa taloudessa. Valiokunnan arvion mukaan samassa taloudessa asuviin kohdistuneet väkivaltarikokset muodostavat kuitenkin käytännössä pääosan niistä tapauksista, joissa sovittelualoitetta ei tule tehdä.

Säännöksen *mukaan sosiaaliviranomaisilla ei olisi aloiteoikeutta* lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Valiokunta piti kuitenkin tärkeänä, että ennen sovittelualoitteen tekemistä poliisi- tai syyttäjäviranomainen on pääsääntöisesti yhteydessä myös sosiaaliviranomaisiin tilanteen selvittämiseksi. Säännöksellä ei myöskään ollut tarkoitus estää muita viranomaisia esimerkiksi kertomasta sovittelumahdollisuuksista, vaan sillä vain haluttiin korostaa juuri poliisien ja syyttäjien vastuuta tiedottamisessa ja sovitteluun ohjaamisessa.

Huoltajien suostumus. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 4 §:n 3 momentin mukaan huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:n 1 momentissa puolestaan säädetään siitä, että huoltaja käyttää alaikäisen puhevaltaa tämän henkilöä koskevassa asiassa, kun alaikäinen on asianomistajana rikosasiassa. Jos alaikäinen on täyttänyt 15 vuotta, hänellä on kuitenkin oikeus käyttää huoltajansa ohella itsenäisesti puhevaltaansa. Muun muassa mainittuihin säännöksiin nähden on lakivaliokunnan mukaan perusteltua, että myös sovitteluun tarvitaan alaikäisen osapuolen *huoltajien suostumus*. Lapsenhuoltolaissa ei näet ole säännöksiä lapsen omasta päätösvallasta henkilöään koskevissa asioissa. Siltä osin kuin sovitteltava rikos koskee taloudellisia kysymyksiä, lapsen laillinen edustaja on kuitenkin hänen edunvalvojansa. Tällöin nämä antavat huoltajan sijasta suostumuksen sovitteluun. Holhousvoimilain mukaisesti lapsi voi tehdä oikeustoimia eräissä omaa omaisuuttaan koskevissa asioissa mm. työansioistaan.

Varsinaiseen sovitteluun tarvitaan myös alaikäisen suostumus.

Sovittelumenettelyyn liittyvät sovittelutoimiston tehtävät (sovittelulaki 16§). Lakivaliokunta täsmensi myös sovittelutoimiston velvoitetta toimittaa salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto viranomaiselle sovittelun kulusta ja lopputuloksesta. Hallituksen esitys lähti siitä, että tällainen tieto tuli lähettää vain sellaiselle viranomaiselle, joka oli toimittanut tapauksen sovitteltavaksi. Lakivaliokunta painotti – kuten hallituksen esityskin – että rikosasioiden sovittelulla on monia yhteyksiä rikosoikeudelliseen järjestelmään. Siksi valiokunta piti epätarkoituksenmukaisena, että sovittelun päätyttyä tieto sen lopputuloksesta toimitettaisiin vain sellaiselle poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle, joka on tehnyt sovittelua koskevan aloitteen. Osapuolten hakeuduttua itse sovittelun piiriin asiassa saavutettu sopimus ei tällöin tulisi välttämättä lainkaan poliisi- tai syyttäjäviranomaisten tietoon.

Tämän vuoksi valiokunta ehdotti kohtaa muutettavaksi niin, että sovittelusta on aina toimitettava tieto poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle.¹

1 Kohdan mukaan tieto tulee antaa ”sovittelun kulusta ja lopputuloksesta”. Valiokunta huomauttaa osapuolten oikeusaseman kannalta olevan tärkeää, että säännöstä tulkitaan suppeasti. Näin ollen sovittelun kulun osalta voidaan antaa tieto esimerkiksi aloitteen tehneestä henkilöstä ja tapaamiskertojen määrästä. ”Lopputulos” taas tarkoittaa valiokunnan mielestä vain sitä sopimusta, joka on saavutettu, eikä esimerkiksi sovittelun kuluessa sopimukseen pääsemiseksi tehtyjä tarjouksia ja vastatarjouksia. Yhdensuuntaisesti tämän näkemyksen kanssa valiokunta ehdotti jäljempänä uutta 21 §:ää, jolla sovittelun osapuolia kielletään vetoamasta vastapuolen sovittelun aikana tekemiin esityksiin.

III TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT

Käsillä oleva tutkimus jakaantuu kahteen pääosaan: kvalitatiiviseen haastattelututkimukseen (OSA I) ja varta vasten tutkimukseen koottuja tilastoaineistoja hyödyntävää osioon (OSA II). Koska nämä tutkimuksen osiot toimivat oman sisäisen logiikkansa mukaan, on luettavuuden kannalta järkevää esitellä tutkimuksen kohteet, aineistot ja menetelmät erikseen omissa osioissaan.

Osa I keskittyy viranomaisten kokemuksiin sovittelulain täytäntöönpanosta ja sovittelulain arviointiin poliisin, syyttäjän ja sovittelun toimialueiden johtajien kokemuksessa. Tässä osiossa kiinnitetään tutkimuksen tehtävänasettelussa huomiota *ensinnäkin* yleisesti näiden keskeisten viranomaisten kokemuksiin ja näkemyksiin sovittelulain tuomasta mahdollisesta muutoksesta ennen lain antamista vallinneeseen tilanteeseen. Mitä laki muutti viranomaisten käytännössä, antoiko laki riittävän täsmälliset raamit ja perusteet toiminnalle, havaitaanko siinä yleisesti arvioiden korjattavaa?

Toiseksi kautta lyhyen sovitteluhistorian on keskusteltu sovitteluun soveltuvi-
ta tapauksista, sovitteluun sopivista kohderyhmistä ja erityisesti väkivaltarikosten ja varsinkin vakavien väkivaltarikosten soveltuvuudesta sovitteluun. Tähän aiheeseen liittyvät kysymykset nostetaan viranomaisten arvioitaviksi eri näkökulmista.

Kuten edellä kävi ilmi, Eduskunnan lakivaliokunta teki runsaasti muutoksia ja täsmennyksiä hallituksen esitykseen. Eräs keskeisimmistä ja puhutuimmista muutoksista oli lähisuhdeväkivaltarikosten sovitteluun lähettämiseen liittyneet täsmennykset: Lakivaliokunta rajasi sovittelun ulkopuolelle toistuvan väkivallan ja pyrkimyksen toistuvasti sovittella lähisuhdeväkivallassa. Lisäksi oikeus lähettää näitä tapauksia sovitteluun rajattiin vain poliisi- ja syyttäjäviranomaisen tehtäväksi. Tässä eräänä perusteena mainittiin tämän väkivaltatyypin erityisluonne ja sen sovitteluun liittyvä mahdollisuus painostuksesta. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kriittisissä arvioinneissa eräs keskeinen ongelma nähdään siinä, miten lähinnä asianomistaja (uhri) saattaa joutua myös itse sovittelussa painostuksen kohteeksi, hänen oikeusturvaansa loukataan ja hänen turvallisuuttaan vaarannetaan. Oman tarkastelunsa ansaitsee sovittelujohtajien haastattelussa lapsen asema lähisuhdeväkivaltasovitteluissa ja ylipäättään lapsen oikeus osallistua sovitteluun tilanteissa, joissa huoltajista tavoitetaan vain toinen tai vain toinen antaa suostumuksen ja toinen ei. Tässä esitetyt ongelmat muodostavat tutkimuksen *kolmannen* kysymysryväsken. Kaikkienensa tämä ryväs muodostaa keskeisen ja tutkimuksessa eniten tilaa vieneen osan selvitettävistä kysymyksistä.

Neljäntenä kysymyksenä pohditaan sovittelun merkitystä osana rikosoikeusjärjestelmän päätöksentekoa. Kuten tunnettua sovittelun taustateoria liittyy restoratiivisen oikeuden määrittelyksiin sovittelun luonteesta ja erityisesti sen pohdinnasta, missä määrin ja minkälainen vaihtoehto sovittelu on rikosoikeusjärjestelmässä.

Edellä lakivaliokunnan mietinnön referoinnin yhteydessä jo kuvattiin sovittelun merkitystä syyttäjän ja tuomioistuimen ratkaisujen yhteydessä. Kysymys sovittelun roolista rikosoikeusjärjestelmässä aktualisoituu tässä tutkimuksessa poliisin ja syyttäjän tekemien ratkaisujen yhteydessä.² Poliisin osalta sovittelu liittyy tapausten sovitteluun ohjaamiseen ja mm. kysymykseen esitutkinnan rajoittamisesta. Syyttäjät puolestaan on asetettu paljon vartijoiksi siinä, minkälaisia ratkaisuja he tekevät syyteharkinnassaan (syyttäminen/toimenpiteestä luopuminen) ja miten he esimerkiksi suhteuttavat sovitteluun lähettämisen ns. kirjallisen menettelyn käyttöön – lainsäädännöt sekä sovittelusta että kirjallisesta menettelystä annettiin kutakuinkin samanaikaisesti.³ Yhteisellä nimikkeellä poliisin esitutkinnan rajoittamisesityksiä ja syyttäjän toimintaa kirjallisessa menettelyssä voidaan kuvaata ns. nopeutettuna käsittelynä. Millainen on siis tässä kehyksessä sovittelun vaihtoehtoluonne.

Seuraavaksi, *viidentenä* kysymysryppäänä, arvioidaan yleisemmin sitä, minkä merkityksen sovittelu saa poliisin ja syyttäjän ratkaisuihin, miten sopimus ja sopimuksen luonne (sisältö) vaikuttaa po. viranomaisten ratkaisuihin ja selvitetään sovittelun suhdetta oikeudenkäynteihin (välttämättömät/ turhat oikeudenkäynnit). Miten sovittelu entistä paremmin voisi vastata rikosoikeusjärjestelmän tarpeita, missä määrin sovittelu koetaan rikosoikeusjärjestelmän vaihtoehdoksi tai kilpailijaksi. Ja vaikuttaako sovittelu uusintarikollisuuteen? Kysymysryppäeseen kuuluu myös sen pohdinta, miten viranomaisten tulisi suhtautua lakivaliokunnan täsmennykseen ilmoitusvelvollisuudesta poliisille niissäkin tapauksissa, joissa tapaus tulee sovittelukäsittelyyn suoraan osapuolilta itseltään. Onko sovittelulla myös kustannusten säästövaikutuksia?

Kuudennen kysymysryhmänsä muodostavat viranomaisten ohjeistuksen ja koulutuksen tarpeet.

Seitsemäntenä kysymyksenä selvitetään viranomaisten yhteistyöhön ja sen kehittämiseen liittyviä kysymyksiä.

Yhteenveto haastatteluista -kappaleessa tiivistetään tutkimuksen anti ja pohditaan saatuja tuloksia.

Prosessi- ja vaikutusarviointi -kappaleessa analysoidaan aineiston pohjalta sovittelulain täytäntöönpanoa ja sen vaikutuksia tiiviissä prosessi- ja vaikutusevaluatation kehyksessä.

Saatuja tuloksia tarkastellaan myös *restoratiivisen oikeuden teorian kehyksessä* ja tehdään tutkimuksen pohjalta nousevia lain uudistamiseen liittyviä ehdotuksia.

Viimeisenä haastattelututkimusosion tehtävänä laaditaan toiminnan vahvuuksista ja heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhista ns. *SWOT-analyysi*.

Osa II koostuu asiakkaille lähetetystä lomakekyselystä, jota analysoidaan tilastollisin menetelmin. Sen tehtävänä on saada tietoa asiakkaiden näkemyksistä ja

² Täsmennettäköön, että tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta arvioida sovittelun merkitystä tuomioistuimen ratkaisujen osalta. Tämän aiheen tutkimus on kuitenkin pohdinnan alaisena.

³ Niin esitutkinnan rajoittamista kuin kirjallista menettelyäkin koskeva säännöstä esitellään pääpiirteissään tuonnempana varsinaisen teeman viranomaiskäsittelyn raportoinnin yhteydessä.

kokemuksista sovittelusta ja sovittelijoiden toiminnasta. Kuten edellä todettiin tämän osion kysymyksen asettelu, aineisto ja menetelmät esitellään osion II alussa.

Osion II yhteenveto ja molempien osioiden haasteet kehittämistyölle esitetään tutkimuksen loppukappaleessa.

IV TUTKIMUKSEN TEORIAKEHIKKO:

RESTORATIIVINEN OIKEUS

Sovittelun taustateoria on restoratiivinen oikeus, josta käytetään suomenkielistä ilmaisua korjaava oikeus. Se pyrkii tunnusomaisesti ns. ”kolmanneksi tieksi” perinteisten retributiivisten ja rehabilitatiivisten rikosoikeudellisten tavoitteiden rinnalle tai niiden sijaan. Laajimman määritelmän mukaan restoratiivinen oikeus on rikosvahinkojen korjaamista, ja sitä voidaan kutsua myös transformatiiviseksi, muutokseen pyrkiväksi oikeudeksi. Restoratiivisen oikeuden lähtökohtana on, että rikos on loukkaus toista ihmistä vastaan, ei niinkään rikos valtiota vastaan. Tästä syystä myös konfliktin ratkaisussa on osapuolilla oltava merkittävä rooli. Konflikti palautetaan asianosaisten selvitettäväksi rikosoikeudelle vaihtoehtoisella tai rinnakkaisella sovittelumenettelyllä. (Christie 1977.)

Restoratiivisen oikeuden ytimenä on, että asianosaiset kokoontuvat ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla keskustelemaan rikoksesta, sen seurauksista ja mitä rikoksen johdosta tulisi tehdä. Restoratiivisen oikeuden perustavanlaatuisina arvoina on asianosaisten aktiivisuus, aineellisten ja henkisten vahinkojen korjaaminen ja tekijän vastuunoton mahdollistaminen. Restoratiivinen oikeus pyrkii korjaamaan rikoksesta aiheutuneet vahingot sekä uhrille, yhteiskunnalle että tekijälle. Myös luovat ongelmanratkaisukeinot kuuluvat restoratiivisen oikeuden arvoihin. (Umbreit, 2001, xxvii–xxx; Elonheimo 2004, 181–182.)

Restoratiivisessa oikeudessa prosessi voi olla tärkeämpi kuin lopputulos. Prosessissa luodaan mahdollisuus avoimeen ja todenmukaiseen vuoropuheluun, jota ei sanktioida. Rikollinen teko hylätään, mutta ihmisiä kunnioitetaan. Tunteiden merkitys rikoksesta toipumisesta ja siitä ylipääsemisessä ovat tärkeitä. Kriiseissä nähdään moraalisen oppimisen mahdollisuus ja usein lähiyhteisö (vanhemmat, huoltajat, tukihenkilöt) voidaan ottaa mukaan prosessiin. Myös yksittäisen konfliktin taustalla olevia perusongelmia pyritään ratkaisemaan ohjaamalla osapuolet erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. (Elonheimo 2004, 181–182; Liivari 2004, 180.)

Sovittelu voidaan nähdä keskustelevana oikeutena, joka koskettaa rikosoikeutta, rikosprosessioikeutta ja sopimusoikeutta. Se on vapaaehtoinen mutta strukturoitu menettely, jossa puolueeton kolmas taho, sovittelijakoulutuksen saanut maallikko tai viranomainen, avustaa vapaaehtoisesti sovitteluun osallistuvia rikoksen tai riidan osapuolia puhumaan rikoksesta, selvittelemään sen syitä, ratkaisemaan konfliktinsa ja sopimaan emotionaalisesta ja aineellisesta hyvityksestä. Osapuolten tarpeet ja intressit ovat huomion kohteina, uhrin ja yhteisön roolia ja tekijän vastuuttamista korostetaan. (Mielityinen 1999, 2–7; Umbreit 2001, xxv)

Erityisesti rikossovittelu restoratiivisen oikeuden muotona on herättänyt vilkasta keskustelua sovittelun suhteesta virallisen rikosoikeusjärjestelmään. Abolitionistisen lähestymistavan mukaan sovittelu on aidoimmillaan rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolinen toimija – tyypillisenä esimerkkinä erilaiset yhdyskuntaneuvostot ja niiden organisoima sovittelu (monikulttuurinen sovittelu / naapurustosovittelu). Tämän mallin äärimmäinen painotus on, että rikosoikeusjärjestelmää ei tarvita lainkaan, vaan se voidaan korvata epävirallisella neuvottelutai sovittelujärjestelmällä. Ongelmana tässä lähestymistavassa on se, miten poliittinen järjestelmä ja yleinen mielipide saadaan tukemaan menettelyä, jossa ”ultima ratiota” eli pakkokeinoja ei ole lainkaan käytössä. Myös rikoksen uhrin ja tekijän aseman tasapainottaminen ja oikeusturva muodostuvat ongelmallisiksi mikäli riitojen lisäksi sovitellaan rikoksiakin.

Sovittelu voi toimia myös rikosoikeusjärjestelmän apujärjestelmänä. Tällöin sovittelu toimii lähinnä poliisitutkinta- ja syytevaiheessa. Tyypillisiä ovat erilaiset diversio-ohjelmat eräissä Euroopan maissa: nuoren rikoksentehtijän tapaus tuodaan sovitteluun, jossa poliisi tai kriminaalihuollon sosiaalityöntekijä (tai molemmat) toimivat sovittelijoina. Sovitteluun tuodaan lieviä tapauksia, joissa rangaistusta ei katsota tarpeelliseksi. Jos sovinto saadaan aikaan, se kirjataan tiedoksi syyttäjälle eikä tapaus mene enää tuomioistuimeen. Ohjelmia on arvosteltu siitä, että ne toimivat vain eräänlaisina rikosoikeusjärjestelmän roskakoreina.

Sovittelu saattaa myös toimia rikosoikeusjärjestelmän rinnakkaisjärjestelmänä, sitä täydentävänä tai jopa korvaavana menettelynä sekä syyte että tuomioistuinvaiheessa. Tällaisilla ohjelmilla on kiinteä yhteys virallisjärjestelmään. Eräissä tällaisissa rikossovittelun ohjelmissa (Victim-Offender-Mediation) pyritään vaikuttamaan itse rikosoikeusjärjestelmän perusarvoihin ja ratkaisuihin kuten preventioajatteluun ja ylipäättään kysymykseen rangaistuksen tarpeellisuudesta: sovittelu perustuu osapuolten vapaaehtoisuuteen ja jos sovinto saavutetaan, sillä on merkitystä syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa rangaistuslajin määräämisessä ja rangaistuksen mittaamisessa (Iivari, 2007, 22–23).

Rikosoikeusjärjestelmän kannalta sovittelun tavoitteena voidaan nähdä seuraamusjärjestelmän keventäminen, vaihtoehtojen seuraamusten kehittäminen, yleisen järjestyksen ja oikeusperiaatteiden ylläpitäminen sekä pitkällä tähtäyksellä rikollisuuden vähentäminen (Iivari 1991, 64).

Osa I

VIRANOMAISHAASTATTELUT

V HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN, AINEISTO JA MENETEMÄ

Haastattelututkimus suoritettiin kahdeksalla paikkakunnalla. Paikkakunnat edustivat alueellisesti eri läänejä, uusia ja vanhoja sovittelupaikkakuntia ja järjestö- ja kuntatuottajia. Tällä valintatavalla pyrittiin turvaamaan sovittelukokemuksen arviointiin välttämätön vaihtelu, ”varianssi”. Haastateltaviksi valittiin rikossovittelun kannalta strategisesti tärkeät viranomaiset eli poliisi- ja syyttäjäviranomaiset ja sovittelutoimistojen johtajat. Poliisi- ja syyttäjäviranomaisista haastateltiin nimenomaan sellaiset viranhaltijat, jotka toimivat rikosten sovitteluasioissa tutkinnan johtajina ja yhdyshenkilöinä niissä tapauksissa, joissa rikos- tai riita-asia harkittiin paikkakunnalla sovitteluun lähetettäväksi. Haastattelut toteutettiin touko-kesäkuussa ja syyskuussa vuonna 2008. Paikkakunnat olivat Vantaa, Porvoo, Mikkeli, Joensuu, Seinäjoki, Oulu, Kemi ja Sodankylä.

Pääsääntöisesti poliisi- ja syyttäjäviranomaisille lähetettiin etukäteen haastattelututkimuksen tarkoitusta ja menettelyä valaiseva kirje (liite 1). Eräillä paikkakunnilla sovittelun johtajat selostivat poliisi- ja syyttäjäviranomaisille haastattelun tarkoituksen sopiessaan haastatteluajankohdan tutkijan pyynnöstä. Näissä yhteyksissä toimiston johtaja myös selosti haastattelun tarkoituksen eikä erillistä informaatiota näille viranomaisille tarvinnut antaa. Puolistrukturoitu haastattelulomake (liite 2) lähetettiin haastateltaville hyvissä ajoin ennen haastattelutapahtumaa. Kaikissa haastatteluissa – poliisi-, syyttäjä- ja sovittelujohtajien (liite 3) – käytettiin perustaltaan samansisältöisiä lomakkeita vain ryhmästä johtuen muunneltavat muuttaen (”mutadis mutandis”). Tällä varmistettiin yhtenäisen tiedonkoonnin pohja.

Poliisiviranomaisia haastateltiin yhteensä yhdeksän, sillä eräällä paikkakunnalla haastatteluun saapui kaksi poliisia yhdellä kertaa. Vastaavasti syyttäjiä haastateltiin yhteensä kahdeksaa henkilöä, mutta niin, että eräällä paikkakunnalla haastatteluun saapui kaksi syyttäjää yhdellä kertaa ja eräällä paikkakunnalla syyttäjän haastatteleminen epäonnistui sairaustapauksen johdosta.

Sovittelutoimiston johtajista haastateltiin kuusi henkilöä ja kaksi ohjaajaa, jotka sijaistivat eräällä paikkakunnalla toimiston johtajaa. Kahden ohjaajan haastattelut litteroitiin kuitenkin toimistonjohtajan nimikkeen suojaan haastateltavien intimiteetin turvaamiseksi. Eräällä paikkakunnalla toimiston johtajan haastattelu epäonnistui, sillä johtaja ei löytänyt haastattelulle sopivaa ajankohtaa.

Haastattelut nauhoitettiin yhtä lukuun ottamatta (nauhurin paristot tyhjenivät) ja ne litteroitiin keskeisiltä osin. Kaikkien haastattelujen yhteydessä tutkija

kirjasi lomakkeelle keskeiset asiat nauhoituksen kestäessä. Tämä helpotti haastattelujen purkamista (litterointia) ja purkamisen tarkistamista. Haastattelut kestivät keskimäärin 1 tunti 50 minuuttia, lyhimmän haastattelun kestäessä 1 tunti 30 minuuttia ja pisimmän 2 tuntia 15 minuuttia. Haastattelunauhoituksia kertyi kaikkiaan 42 tuntia.

Kysymyksessä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Tämä mahdollisti tematiikan käsittelyn väljästi ja laajasti ja useimmiten haastattelusessioista muodostui enemmän keskustelutilaisuuksia kuin perinteisiä ”kysymys - vastaus” -haastatteluita. Keskustelunomaisuus johti eräissä haastattelutilanteissa siihen, että haastattelu alkoi muistuttaa enemmän toimittajatyypistä ”kaivelua” kuin perinteistä haastattelua.

Tutkimuksen validius, reliabiliteetti ja edustavuus

Haastattelut suoritettiin siis kahdeksalla paikkakunnalla (sovittelun toimialueella). Nämä muodostavat kolmasosan kaikista sovittelun toimialueista. Lisäksi paikkakunnat valittiin niin, että perustavasti eri tyyppiset alueet tulivat edustetuiksi: uudet ja vanhat palvelun tuottajat, kunta- ja järjestötuottajat ja maantieteellisesti eri läänit (paitsi Ahvenanmaan maakunta). Haastateltavien valinta kohdistettiin sovittelun kannalta keskeisiin viranomaisiin poliisissa ja syyttäjässä. Tämä varmennettiin pyytämällä paikkakunnan sovittelutoimistoa valitsemaan haastateltaviksi nimenomaan ne poliisi- ja syyttäviranomaiset, jotka toimivat alueella sovittelun ns. yhdyshenkilöinä ja yhteistyökumppaneina. Puolistrukturoitu kyselylomake pyrittiin laatimaan niin, että siinä otettaisiin huomioon tehtävän asettelun kannalta oleelliset teemat (ks. edellä). Lomake kierrätettiin ennen haastateltaville lähettämistä rikossovittelun neuvottelukunnan asettamassa tilastointi- ja tutkimusjaostossa, jonka jäsenistä kaksi kommentoi lomaketta ja teki siihen vähäisiä tarkistusehdotuksia, jotka noteerattiin. Kun *validiteetti* kuvaa tutkimuksen kohdistumista tutkimustehävän kannalta oleelliseen kohdealueeseen, henkilöihin ja kysymyksiin, on tutkimuksen validiteetti kuvatulta pohjalta hyvin arvioitavissa.

Tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa puhutaan sen *reliabiliteetista*, siitä että haastattelun kysymykset on ymmärretty oikein ja niihin saadut vastaukset ovat luotettavia (haastateltavat puhuvat totta). Kysymysten oikein ymmärtämistä voidaan tässä perustella sillä, että haastateltavat saivat kyselylomakkeen hyvissä ajoin ennen haastattelua, heillä oli selvästikin ollut aikaa siihen paneutua ja he olivat valmistuneet haastatteluun.⁴ Aiheen tärkeys tuli ennen haastattelua edeltävissä keskusteluissa toistuvasti esiin, jopa tyytyväisyys siitä, että ”ollaani päästy tutkimuksen kohteeksi”. Kysymysten oikeinymmärtämisen kriteerinä voidaan tämän tutkimuk-

⁴ Eräällä paikkakunnalla tutkinnanjohtaja oli erikseen huolellisesti kirjoittanut jo vastauksetkin lomakkeen kysymyksiin. Tosin itse haastattelussa teemoja sitten käsiteltiin paljon laajemmin ja huomattavasti yksityiskohtaisemmin.

sen osalta pitää myös sitä, että haastateltavat olivat ”oikeusammattilaisia” eivätkä he haastattelun edetessä esittäneet, etteivät olisi ymmärtäneet asetettuja kysymyksiä.

Muuan toden puhumisen mittari on Bourdieun (1993, 914-915) korostama puheen aitous. Edellä jo viitattu haastattelujen keskustelunomaisuus johti siihen, että aiheita käsiteltiin hyvinkin vapaamuotoisesti ja pidäkkeettömästi ja haastateltavien todelliset näkemykset nousivat esiin vastakohtana sille, että haastateltavat olisivat pitäytyneet antamaan lausuntoja vain viran puolesta. Näin haastatteluihin tuli tilityksenomaisuutta, huumoria ja kiihkeyttäkin – kaikki piirteitä, jotka kuvaavat aitoa mielipiteen muodostamista ja rehellistä näkemyksen ilmaisua. Haastatteluun annettujen vastausta aitoutta kuvaavat myös niiden pohdiskeleva luonne ja erityisesti se, että eräät haastateltavat alkoivat kesken haastattelun tarkistaa näkökantojaan tai innostua puolustamaan voimakkaasti näkemyksiään – näitä molempia tapahtui. Joskus haastateltavat ryhtyivät pohtimaan näkemystensä perusteluja kriittisesti ja jopa käsityksiään muuttaen. Erään tällaisen haastattelun jälkeen viranhaltija totesi haastattelunauhoituksen jo päättyttyä: ”...tästä eteenpäin teemme nyt niin, että tähän kyllä saadaan muutos...”

Haastattelujen reliabiliteettia voidaan varmentaa mm. rakenteistamalla etukäteen haastattelun teemat omiksi selviksi kokonaisuuksikseen, jolloin saadaan vastauskasautumia. Näissä ilmenee usein ns. saturaatiota, vastausten kyllästymisastetta, jolloin aiheesta ei enää saada uutta tietoa. Saturaatioilmiö toteutuikin useiden kysymysten kohdalla jo muutaman haastattelun jälkeen – erityisesti yhteistyö-, koulutus- ja kehittämiskysymysten kohdalla. Toinen tyyppi saturaatiota oli haastateltavien näkemysten jakautuminen ”dikotomioihin” – osa oli esimerkiksi törkeiden tekemuotojen soveltuvuudesta sovitteluun suvaitsevampia, toisten ollessa selvästi menettelyä vastaan. Joskus joissakin kysymyksissä muodostui kolme ryhmittymää, puolesta – vastaan – ja ”siltä väliltä”. Joka tapauksessa tutkijalle kävi selväksi, että haastateltavien määrän lisääminen ei enää olisi tuonut ”lisäarvoa” vastauksiin.

Tutkimuksen *edustavuuteen* on viitattu jo edellä: paikkakunnat edustivat kolmasosaa Suomen kaikista sovittelun toimialueista ja ne sijaitsivat maan eri lääneissä ja alueilla. Haastatteluihin valittiin sekä järjestö- että kuntapohjaisia tuottajia ja ääneen pääsivät sekä vanhojen että uusien palveluiden tuottajat. Haastateltavista miehiä oli 14 henkilöä ja naisia 10 henkilöä. Myös haastattelujen tietty hajonta viittaa siihen, että eri näkökulmat asioihin tulivat vähintäänkin tyydyttävästi kartoitetuiksi. Aineistoa voidaan pitää kohtalaisen yleistettävänä – myös selvästi havaittu saturaatio huomioon otettaessa.

Arviointitutkimuksen kehikossa tutkimus on luonteeltaan sekä prosessi- että vaikutusevaluaatiota ja se toteutuu ns. itse-arvioinnin (self-evaluation) menetelmin. Tiedonmuodostuksen lähtökohdista tarkasteltuna itse-arviointi nojaa itseohjautuvuuden traditioon, jossa kokemusperäinen tieto nostetaan keskiöön (Yliruka, 2000). Tämä lähestymistapa on koettu hyvin merkittäväksi uusissa prosessuaalisissa toiminnoissa, joissa syntyy paljon intuitiivista tietoa, jota ei voida sanallistaa

tai käsitteellistää toiminnan ”myrskynsilmissä”. Yleensä tämän tyyppisissä tilanteissa kokemuksia voidaan arvioida vasta jälkeenkäpäin, jolloin niistä saadaan systemaattisempaa tietoa oppimista ja toiminnan kehittämistä varten (ks. Seppänen-Järvelä, 2003). Siihen tässäkin tutkimuksessa pyritään. Niinpä on tarpeen tehdä vielä eräs täsmennys prosessievaluuatiion kannalta: tämä tutkimus ei toteuta ”rigoristista” prosessievaluuatiota siinä merkityksessä, että tässä esitettäisiin sovittelulain täytäntöönpanon arviointi ennalta annetun toimintasuunnitelman pohjalta. Tällaista ei ollut. Tämän tutkimuksen prosessiarvioinnissa ei siis voida esimerkiksi esittää vastauksia kysymyksiin, toteutettiinko lain voimaansaattamisessa oikeita asioita ja toteutettiin ne oikein koska etukäteen asetettuja ”mittapuita” ei ollut. Tässä prosessiarviointi siis keskittyy ”ex post facto” -asetelmaan: prosessievaluuatiion kohteina ovat tässä tutkimuksessa sovittelulain toimeenpano poliisien, syyttäjien ja sovittelutoimistojen tehtävissä, sovittelulain toteutuminen ja toimivuus keskeisiltä osin, sovittelutapausten valintaan ja asiakkaiden oikeusturvaan liittyvät kysymykset sekä poliisin, syyttäjien ja sovittelutoimistojen yhteistyön toimivuus.⁵

Toinen arviointitutkimuksen tavoite tässä on tuottaa tietoa lainsäädännön (sovittelulain) vaikutuksista yleensä toiminnan kehittymiseen, viranomaistoimintaan, sen sisältöihin, työmuotojen kehittymiseen ja toimijoiden keskinäisiin suhteisiin. Tarkoituksena on arvioida myös sovittelulain toimeenpanon vaikutuksia asiakasvalintoihin ja viranomaisten ja sovittelijoiden yhteistyön kehittämiseen. Vihdoin toiminnan vaikutuksia pyritään arvioimaan myös mahdollisiin tarpeisiin muuttaa tai kehittää toiminnan itsensä perusteena olevaa systeemiä, tässä tapauksessa lainsäädäntöä. Toiminnan vaikutusten arviointi toiminnan kohteena oleviin asiakkaisiin toteutetaan asiakaskyselyä käsittelevässä osiossa II.

Tutkimuksessa lopussa siirrytään ns. ”metatasolle” *SWOT-arvioinnin* kautta. ”Metatasolle” siirtyminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa vain sitä, että haastateltavat asetetaan kyselyn lopuksi arvioimaan sovittelulain toimivuutta ja vaikutuksia ”yleiseltä” tasolta kun he varsinaisessa haastattelussa ovat luodanneet lähinnä lain toteuttamista tiukasti oman työnsä kannalta. SWOT-kehikossa (Strengths–Weaknesses–Opportunities–Threats) haastateltavat arvioivat eri ulottuvuuksilla sovittelutoimintaan liittyviä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Näiden arviointien pohjalta muodostetaan eräänlaisia ”kvalitatiivisia faktoreita” eri viranomaisten näkemyksistä tarkoituksella havainnoida myös mahdollisia näkemysten eroavuuksia. Perimmältään analyysikehikolla toivotaan voitavan tuottaa tietoa organisaatioiden ja toimintojen kehittämiseen: vahvuuksien lujittamiseen, heikkouksien minimointiin, mahdollisuuksiin kiinnittymiseen ja uhkien torjuntaan (Manketlow 2003; Salonen & Iivari 2004 ja Balamulikrishna & Dugger, 1995).

⁵ Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan ns. kokonaisevaluuatiion vaatimus, jossa tarkasteluun tulisi ottaa lain täytäntöönpanon koko hallinnollinen prosessi eri toimijoiden – mm. sosiaali- ja terveysministeriön, lääninhallitusten ja Stakesin – toiminta. Tätä tehtävää ei voitu toteuttaa yksinkertaisesti tutkimusresurssista ja jääviystekijöistä johtuen (esim. Stakesin tutkija ei ole oikea henkilö arvioimaan Stakesin roolin toteuttamista toiminnassa).

Huomattakoon, että myös tätä kautta tullaan vaikutusten arvioimiseen: vahvuudet ja mahdollisuudet ovat vähintäänkin tavoiteltavia vaikutuksia, heikkoudet ja uhat puolestaan torjuttavia vaikutuksia.

Seuraavassa raportoidaan haastattelututkimuksen poliisi- ja syyttäjääineisto sekä sovittelun toimialueiden johtajien näkemykset keskeisiltä osin. Raportoitavaksi valitaan keskeisiä sitaatteja haastateltavien näkemyksistä. Tämä antakoon omalta osaltaan vastauksen kysymykseen tutkimuksen luotettavuudesta ja aitoudesta samalla kun menettely nyansoi eräiden kysymysten erityispiirteitä, joita ei aina pelkissä yhteenvetokappaleissa saada esiin. Sellaisten kysymysten osalta, joissa vastaajat olivat kovinkin yksimielisiä, siteerataan vain tyyppivastauksia yksinkertaisesti tutkimusekonomisista syistä. (On turhauttavaa kirjata erikseen näyttäjä esim. kymmenestä samansisältöisestä vastauksesta.)

Haastateltava on merkitty siten, että titteli POLIISIU ja SYYTTÄJÄU tarkoittavat uudella sovittelun toimialueella toimivaa poliisi- ja syyttjähaastateltavaa; titteli POLIISIK ja SYYTTÄJÄK taas tarkoittavat vanhalla sovittelun toimialueella toimivaa kokemusta (K = kokenut) omaavaa vastaajaa. Vastaavasti sovittelun uuden toimialueen johtaja merkitään JOHTAJAU ja vanhan toimialueen johtaja JOHTAJAK. Kirjaimeen liittyvällä numerolla (esimerkiksi POLIISIU3; JOHTAJA K2) erotetaan haastateltavat kokemustaustoineen ja henkilöinä toisistaan. Numerolla ei ole mitään tekemistä haastattelujärjestyksen kanssa.

VI TEEMAHAASTATTELUT

VI.1 Mitä laki muutti?

Kysymys jakaantuu useampaan osakysymykseen lähtien siitä mahdollisesta muutoksesta, jonka sovittelulaki aiheutti poliisin, syyttäjän ja sovittelutoimiston työssä. Tässä kysymysryppäessä pohdittiin myös sitä onko laki riittävän täsmällisellä tasolla ja antaako se pohjan yhteistyölle viranomaisten kanssa ja onko siinä kenties jotakin korjattavaa.

Lain voimaantulon merkityksen arviointi

Uusien toimialueiden poliisit totesivat, että sovittelujärjestelmä oli heille aika tuntematon järjestelmä eikä poliisikoulutuksessa annettu kahden tunnin perehdyttäminen aiheeseen antanut riittävästi ymmärrystä asiaan. Myös se, että palvelu oli ostettu toiselta kunnalta oli ollut omiaan tekemään siitä varsin etäisen. Niinpä sovittelun suhteen oli toimittu ”vähän reinikaistyyliin”. Laki sitten sinänsä kyllä virallisti toiminnan ja vähitellen sovittelu oli koettu uudeksi toimintamuodoksi myös poliisille. Laki muutti myös poliisin asenteita sovittelulle suopeammaksi.

POLIISI U3: Ennen lakia oli 20–30 tapausta vuosittain sovittelussa ja tapaukset viipyivät ja sovittelusopimukset olivat epämääräisiä... mutta nyt laki on vaikuttanut erittäin myönteisesti ja terästi poliisin aktiivisuutta... aikaisemmin poliisi puhui, että kyllähän me sovitellaan... Nyt poliisin asenne muuttunut...

Vanhojen toimialueiden poliisit olivat kokeneet, ettei laki itse asiassa niin paljon muuttanut käytäntöä siitä, mitä se oli ollut ennen lain voimaantulua. Sen sijaan laki oli tehnyt sovitteluun suhtautumisen velvoittavammaksi, esimiehen vastuu siitä oli kasvanut ja ”asiakirjasystematiikka” oli lisääntynyt informaation antamisessa kuulusteltaville. Sovittelua oli ryhdytty hyödyntämään myös entistä enemmän asianomistajarikoksissa, joissa ei aina tarvinnut tehdä esitutkintaa lainkaan.

Eräät vanhan järjestelmän poliisit totesivat myös, että laki toi mukaan ikäryhmältään vanhempien henkilöiden rikoksia ja myös vakavampia rikoksia sovittelukäsittelyyn. Myös resurssien lisäys oli koettu merkittävänä muutoksena, samoin yhteistyön tiivistyminen ja koulutuksen lisääntyminen. Yleisesti ottaen sovittelun tapausmäärät olivat kasvaneet, mutta eivät kaikkialla.

POLIISI K1: ...tietenkin se muuttui, että sovitteluun ohjaaminen tuli poliisia velvoittavaksi ja rikostutkintaa toteutettaessa ja kuuluistelussa se tuli esimies-asemassa olevia velvoittavaksi ja asiakirjasystematiikassa se merkitsi että piti kertoa asiakkaille mitä sovittelu on ja tehdä siitä asianmukaiset merkinnät...

Uusien toimialueiden syyttäjät eivät osanneet arvioida kysymystä, koska heillä ei ollut kokemusta toimimisesta sovittelun suhteen ennen lainsäädäntöä. Joka tapauksessa he totesivat lain voimaantulon jälkeen suhtautumisensa muuttuneen sovittelulle myönteiseksi ja lain lisänsen rikostapausten lähettämistä sovitteluun.

SYYTÄJÄ U3: Laki lisäsi sovittelua... sitä alkoi ottamaan vakavammin että mitä asioita voisi lähettää sovitteluun... että piti ottaa sovittelu ihan virkatehtävänä...

Vanhoiden toimialueiden syyttäjät katsoivat, ettei laki oikeastaan paljonkaan muuttanut heidän suhtautumistaan sovitteluun sinänsä, vaan he vain noudattivat vanhoja käytäntöjä entistä tehokkaammin. Tämä merkitsi sovittelutapausten kasvua ja varttuneemman väestön mukaantuloa myös syyttäjien pöydällä. Monissa tapauksissa yhteistyö poliisin kanssa oli johtanut siihen, että nyt pyrittiin systemaattisemmin suosimaan esitutkinnan rajoittamista ja sitä kautta ”jutun tappamista”.⁶

SYYTÄJÄ K1: Täällä se ei välttämättä vaikuttanut paljon. Viilattiin jonkin verran käytäntöjä. Kun saatiin resursseja päästiin paremmin kehittämään sisältöjä ja yksi kihlakunta tuli lisää toiminnan piiriin.

Uusien ja vanhojen sovittelujohtajien näkemyksissä ei ollut merkittäviä eroja. Pääsääntöisesti lain oli koettu selvästi parantaneen sovittelun asemaa ja viranomaisyhteistyötä ja johtajat pitivät lakia suurelta osin hyvin toimivana. Muutamia ongelmia kuitenkin nähtiin. Byrokratia ja työmäärä olivat selvästi lisääntyneet, erityinen ongelma nähtiin siinä, että alaikäisen kohdalla suostumus piti saada molemmilta osapuolilta. Tämän katsottiin muutamissa tapauksissa kohtuuttomasti haitanneen sovittelun käynnistymistä. Myös ns. asennevammaa poliisien keskuudessa oli havaittu joillakin paikkakunnilla ja mainittiin myös siitä, että poliisi arvioi sovittelua mitätöivästi. Myös viranomaisten – poliisien ja syyttäjien – runsasta vaihtuvuutta pidettiin ongelmana. Eräällä paikkakunnalla raportoitiin syyttäjän haluttomuudesta tehdä yhteistyötä.

JOHTAJA U4: ...Niitä juttuja kyllä tulee, mutta se aktiivisuus vaihtelee aika tavalla... esimerkiksi yksi kunta nyt sitten ei lähetä juttuja lainkaan... siellä oli ensin syyttäjä, joka lähetti, mutta sitten se lähti pois ja kun tämä uusi syyttä-

⁶ ”Jutun tappaminen” oli haastatteluissa ”terminus teknikus”, johon törmäsi toistuvasti niin poliisien kuin syyttäjienkin haastatteluissa. Tällä ilmeisellä ammattislangilla tarkoitetaan toimenpiteistä luopumista niin varhaisessa vaiheessa kuin mahdollista viranomaisen käsittelyssä: poliisi esitutkinnassa, syyttäjä syyteharkintavaiheessa.

jä tuli niin ei se mitään lähetä... paitsi että onhan sieltä tullut koko vuoden aikana vain kaksi juttua... siellä on kaksi syyttäjää eikä kumpikaan lähetä... se sanoo ettei niitä juttuja ole mutta saman kunnan poliisit sanoo, että kyllä niitä juttuja on...ja täytyhän siellä tuollaisella väestömäärällä olla juttuja.

Laki riittävän täsmällisellä tasolla?

Uusien toimialueiden poliisit totesivat, että laki oli riittävän täsmällisellä tasolla, se oli selkeä eikä siihen tarvitse tehdä mitään oleellisia muutoksia. Tosin poliisin ”sovinnollisuutta” (poliisilaki) ja varsinaista rikosten sovittelua ei kuitenkaan osata aina erottaa toisistaan vieläkään. Usea poliisi totesi, ettei poliisi aina vieläkään ymmärrä, mitä sovittelu tarkoittaa. Tästä pitäisi antaa poliisille vieläkin tarkemmat ohjeet. Yhteistyö eri viranomaisten kanssa oli kuitenkin koettu erinomaiseksi. Lain merkitystä arvioitiin myös sen uusintarikollisuuteen vaikuttamisen kannalta.

Poliisit kokivat yleisesti – riippumatta siitä olivatko kysymyksessä uusien vai vanhojen toimialueiden vastaajat – että laki antoi hyvän pohjan yhteistyölle sovittelutoimiston kanssa, mutta he katsoivat myös että yhteistyö esimerkiksi sosiaaliviranomaisten kanssa saattaisi vaikeutua. Laki on saattanut sulkea myös sovitteluun lähettämisen joiltakin tahoilta.

POLIISI U1: Laki on selkeä ja sen kanssa tullaan toimeen. Tässä muodossa ei tarvita lainsäädännöllisiä muutoksia. Sovitteluun ohjaamisessa on kuitenkin hämminkiä. Poliisin sovinnollisuus ja sovittelu ovat eri asioita ja tätä ei aina osata erottaa. Kun lomakkeessa on ruksi, haluaako sovittaa, ei poliisikaan aina itse ymmärrä, mitä sovittelulla oikeastaan tarkoitetaan. Selostuksen tästä pitäisi näkyä poliisillekin jo itse lomakkeesta jonkin napin takaa...

Vanhojen toimialueiden poliisien mukaan laki oli toisaalta riittävän täsmällinen niissä asioissa, joissa tätä tarvitaankin, toisaalta siinä oli riittävästi väljyyttä niin että liikkumavaraa syntyi.

POLIISI K2: Minun mielestäni lain taso on riittävä. Väljyyttä on riittävästi ja toisaalta on riittävä täsmällisyys, niistä ehdoista, joilla sovittelu voi käynnistyä. Aika hyvin toimii. Ja toisaalta jää jonkin verran pelivaraa sekä poliisille ja sovittelijoille. Ja yhteistyö toimii. Ei mitään ongelmia ole ollut.

Uusien toimialueiden syyttäjien mielestä laki on säädetty riittävän täsmällisellä tasolla ja se antaa riittävän pohjan myös viranomaisyhteistyön toiminnalle. Yksi vastaajista totesi kuitenkin lain olevan liian ylimalkainen.

SYYYTTÄJÄ U3: Laki on kyllä aika ylimalkainen siinä, että mitkä jutut lähetetään sovitteluun, että toinen voi tulkita ihan eri tavalla kuin toinen että mitkä jutut lähetetään... minusta se on aika epämääräinen...

Vanhojen toimialueiden syyttäjien kohdalla vastauksissa havaitaan enemmän hajontaa. Osan mielestä laki ei kaikissa kysymyksissä anna riittävän täsmällisiä vastauksia kaikkiin käytännön ongelmiin ja siinä on ristiriitaisuuksia. Osan mielestä lakia pitäisi täsmentää esimerkiksi siinä, miten sovittelusta kerrotaan asiakkaalle. Osa taas oli sitä mieltä, että laki on riittävän täsmällisellä tasolla ja mahdollistaa yhteistyön toimivuuden muiden viranomaisten kanssa. Kokeneiden syyttäjien mukaan yhteistyökysymyksistä pitäisi säännellä tarkemmin; erään haastateltavan mielestä taas yhteistyön toimivuutta ei voida hoitaa lakia sääntelemällä.

SYYTÄJÄ K1: Ei se kauheasti anna vastauksia... ja siellä tietyllä tavalla on niitä ristiriitaisuuksia sisällä... niin kuin lain esitöistä yleensä saa vastauksia niin tässä ei oikein anna sitä mitä kenttä kysyy. Niitä kysymyksiä ei löydä... että kenttä tulkitsee sitten niitä omalla tavallaan...

TUTKIJA: Onko teillä joku työnjako sovittu poliisin kanssa?

SYYTÄJÄ K4: Meillähän on työnjako tehty poliisin ja syyttäjän kesken yhteistyöryhmässä, jossa keskusteltiin mitä juttuja voi lähettää ja sovittiin että mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lähetettäisiin... niin ei aivan täydellistä esitutkintaa tehdä jos osapuolet ovat kiinnostuneet sovittelusta niin voitaisiin siis rajoittamismenettelyillä niin tappaa se juttu... ei kai se yhteistyö sellainen asia ole, että siitä pitäisi ihan lailla sopia... kyllä tässä täytyy olla sen verran kykyä sopia näistä käytänteistä

Sovittelun johtajat katsoivat sovittelulain yleisesti ottaen mahdollistavan hyvin toimistojen ja viranomaisten yhteistyön. Tosin kokeneet johtaja olivat vähän kriittisempiä lain toimivuuteen tässä suhteessa. Lakia oli erään vanhan toimialueen johtajan mielestä täsmennetty liikaa ja kuitenkin siihen oli jäänyt tulkinnanvaraisuuksia.

JOHTAJA K1: Kysymys on siitä, että laki mahdollisti yhteistyön, mutta seuraava kysymys kuuluukin, mitä ja miten me ymmärrämme tämän yhteistyön.

JOHTAJA K3: Siis liikaa sitä lakiesitystä täsmennettiin ja yksityiskohtaistettiin...

Lain korjaamistarve?

Poliisien näkemysten mukaan laissa ei ole mitään korjattavaa. Syyttäjien enemmistökin katsoi, ettei laissa ole mitään korjattavaa, mutta eräiden uusien toimialueiden syyttäjien mukaan sovittelun tavoitetta pitäisi laissa täsmentää. Osa tämän ryhmän syyttäjistä katsoi, että eräitä asioita voitaisiin korjata alemmalla sääntelyllä, esimerkiksi sovittelusopimuksia koskien. Vanhojen toimialueiden syyttäjistä osa katsoi, että lakia pitäisi vielä muuttaa, osan mielestä laki tällaisenaan kelpaa.

SYTTÄJÄ U1: Sovittelun tavoitteita pitäisi täsmentää... pyritäänkö oikeudellisesti pätevään asiakirjaan, joka johtaisi selkeään täytäntöönpanoratkaisuun, vai onko kysymys enemmän tällaisesta moraaliluontoisesta asiakirjasta, johon kirjataan, että osapuolet katuivat ja pyytävät toisiltaan anteeksi ja katuivat, että tällainen ei tule enää koskaan toistumaan...

Sovittelujohtajien mukaan laki sisältää tulkinnanvaraisuuksia esimerkiksi siinä, mitkä tapaukset loppujen lopuksi voidaan hyväksyä soviteltaviksi. Myös sopimusten allekirjoittamisvelvollisuuksiin liittyy epäselvyyttä. Keskustelua herätti myös sosiaalityöntekijältä eväty mahdollisuus lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähettämässä. Niin sovittelijan kuin sovittelujohtajankin pätevyysvaatimukset nousivat keskustelussa esiin: sovittelijoilta vaaditaan liian paljon ja sovittelujohtajilta liian vähän pätevyyttä.

JOHTAJA U1: Laki antaa aika väljästi mahdollisuuden ottaa esimerkiksi tapauksia sovitteluun eli laissa on tulkittavuutta eikä siihen ole ohjeita ja saattaa olla niin, että toimistojen välillä tulee erilaisia käytäntöjä.

JOHTAJA K1: Sovittelijoiden pätevyysvaatimukset on määritelty kyllä niin korkeiksi, että meidän on vaikea löytää tällaisia sovittelijoita. Itse asiassa tämän on ammatillisen työn suurin haaste. Toisaalta tähän liittyy myös se haaste, että ammatillistuminen ja ammattilaiset tuovat tähän toimintaa valtakäsymyksen ja se ei ole hyvä asia.

VI.2 Minkälaiset rikokset sopivat sovitteluun?

Sovitteluun soveltuvat rikokset – yleinen tarkastelu

Poliisien joukossa näkemys sovitteluun soveltuvista tapauksista on kutakuinkin yhtenäinen riippumatta siitä, oliko vastaaja uuden vai vanhan toimialueen virkamies. Poliisien mielestä sovitteluun sopivat parhaiten nuorten rikokset, vahingonteot, ilkivalta, ylipäänsä asianomistajarikokset, eri tyyppiset riita-asiat sekä mitkä tahansa tapaukset, joissa osapuolet vapaaehtoisesti haluavat sovittelua. Törkeän väkivaltarikoksen soveltuvuutta sovitteluun suositti yksi poliisihaastateltava. Poliisien vastauksista kävi ilmi, että alun perin esitetyt kovat korvausvaatimukset alenivat ja osittain peruuntuivat kokonaan sovittelun myötä ja poliiseja ihmetyttänyt havainto oli myös se, että ns.”juntturat” ja tiukat periaatteen ihmisetkin ”pehmenivät” sovittelessa järkeviin ratkaisuihin.

POLIISI U1: Nuorten rikoksiin: törkimiset, vahingonteot, ilkivalta, käyttövarkaudet, ikäryhmä 13–17-vuotiaat. Ja sitten riita-asiat kuten tie- ja tontin rajariidat.

POLIISI K1: Periaatteessa mikä tahansa tapaus sopii sovitteluun... siis sellainen missä on tekijä ja uhri ja että nämä sitä haluavat... olen itse lähettänyt törkeitä pahoinpitelyjä sovitteluun... lainhan pitäisi olla ihmisiä varten eikä ihmiset lakia varten... ja lasten ja nuorten jutut erityisesti sopivat sovitteluun.

TUTKIJJA: Millainen on kohtuuton korvausvaatimus?

POLIISI U2: ...Alussahan ne kuulusteluissa vaatii ihan hirveitä... repeytynyt paita 1000 euroa, samoin rikki menneet silmälasit... mutta sitten kun tulee sovittelusopimus niin ne silmälasit ovat 300 €, paita ei olekaan ollut juuri minäkään arvoinen ja kivusta ja särystä on sovittu se 150 €... eli että sovittelussa ne jutut järkeistyy... että ne on näitä juntturoita, joista ei etukäteen olis uskonut että ne mihinkään suostuu...

Uusien toimialueiden syyttäjien mukaan sovittelu sopii hyvin omaisuusrikoksiin ja lieviin väkivaltarikoksiin sekä erinomaisesti asianomistajarikoksiin. Sopivia ovat myös vahingonteot.

Vanhojen toimialueiden syyttäjien näkemyksissä oli enemmän liikkumavaraa. Heidän mukaansa erityisesti nuorten rikokset ylipäättään ovat soveliaita sovitteluun, mutta myös jotkut törkeät rikokset voisivat tulla hyvinkin soviteltaviksi.

SYYTÄJÄ K1: Nuorten tapauksiin, sillä tuomioistuinkäsittely ei ole heille kovin hyvä käsittely-ympäristö. Myös törkeät rikokset sopivat joskus hyvin sovitteluun, törkeät ryöstötkin, niistäkin on hyviä kokemuksia... tässäkin tapauksessa ei se tuomioistuin ollut ainoa asia auttamaan osapuolia eteenpäin...

Väkivaltarikosten soveltuvuus sovitteluun

Uusien toimialueiden poliisien näkemyksen mukaan pääsääntöisesti lievät pahoinpitelyt sopivat sovitteluun, törkeämpi väkivalta harvemmin ja vain tarkan harkinnan jälkeen. Sen sijaan vahingonkorvaamisesta voitaisiin sovittella erään vastaajan mielestä törkeissäkin väkivaltarikoksissa. Tappoja ja murhiakin voitaisiin sovittella, mutta vasta tuomion julistamisen jälkeen esimerkiksi vankiloissa.

Vanhojen toimialueiden poliisien näkemykset hajaantuivat selvästi enemmän kuin uusien toimialueiden poliisien vastaavat. Poliisien mielestä lievät pahoinpitelyt sopivat hyvin sovitteluun, osan mielestä myös törkeitä pahoinpitelyjä voidaan lähettää soviteltaviksi kun osa taas sanoi, että törkeät tekemuodot eivät sovellu soviteltaviksi, usein jo senkin takia ettei vahingonkärsijä halua sovittelua. Törkeiden rikosten osalta joillakin poliiseilla oli myös kokemuksia ja näkemyksiä siitä, että ”kokeneet tekijät” eivät tosiasiaassa ryhdy sovitteluun vaan vaikka niin lupaisivatkin. Tutkinnanjohtaja oli itse joissakin tapauksissa kieltänyt alaisiaan tutkijoita lähettämästä vakavia väkivaltarikoksia sovitteluun. Eräs toinen tutkinnanjohtaja oli saanut ylemmältä taholta ohjeen, ettei törkeitä tekemuotoja tule lähettää sovitte-

luun. Sovitteluun lähettämättömyyttä perusteltiin myös sillä, että törkeiden väkivaltarikosten kohdalla vahingonkorvaukset ovat sitä luokkaa, että ne on käsiteltävä oikeudessa. Kaksi vastaajaa oli myös sitä mieltä, että jopa henkirikoksia voitaisiin sovitella, mutta vasta tuomion antamisen jälkeen. Sen sijaan yksimielisiä poliisit olivat siitä, että ns. taparikollisia ei hyödyttänyt lähettää sovitteluun.

POLIISI K1: Miksi ei jopa henkirikosjuttuja jos sovittelaa tuomion jälkeen niin kuin niissä amerikkalaisissa esimerkeissä oli... Ongelma vain on se, että kun esitutkinnat tehdään heti verekseltään niin uhrit ovat niin vihaisia etteivät ajattelekaan sovittelua... meillä pitäisi tässä olla paikkausjärjestelmä että voitaisiin jälkeenpäin vielä ehdottaa tosi vakavissakin rikoksissa sovittelua...

Uusien toimialueiden syyttäjien mukaan raja on vedettävä pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn väliin. Myös tuttavapiirissä tapahtuneet väkivaltarikokset, joissa ei ole osoitettu raakuutta, voisivat sopia hyvin sovitteluun. Jos törkeitä väkivaltarikoksia sovittelaa ylipäättään, silloin pitäisi sositella vain henkisistä kärsimyksistä eikä lainkaan vahingonkorvauksista, koska maallikkosovittelijat eivät ole päteviä näissä tapauksissa arvioimaan korvausratkaisuja. Näihin saattaa liittyä se oikeusturvariski, että kohtuuton sopimus jää voimaan kun oikeusistuim ei omaehtoisesti ota käsittelyyn osapuolten tekemää sopimusta (sopimuksen dispositiivisuus). Tässä tulee lähelle ajatus, että sovittelusopimusten tulee mieluusti noudattaa tuomioistuinten sopimuspolitiikkaa. Lapsiin kohdistuvia perheväkivaltatapauksia ei saa missään tapauksessa sositella. Syyttäjät myös korostivat sovittelun prosessiekonomisia näkökohtia: sovittelusta on oltava hyötyä oikeusprosessille.

SYTTÄJÄ U1: Raja on vedettävä pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn väliin. Näissä vakavissa väkivaltarikoksissa on se vaara, että jos sopimus jää vain asianosaisten keskinäiseksi sopimukseksi niin asianomistaja saattaa jäädä kohtuuttoman alhaisen korvauksen varaan kuin se korvaus voi jäädä yleisellä linjalla huomattavasti alhaisemmaksi. Eikä tuomioistuim enää omaehtoisesti ota sitä sopimusta käsittelyyn... Asianajajat sen sijaan voivat näissä vakavammassa rikostapauksissa laatia asianmukaiset ja oikeat korvausvaatimukset...

Vanhon toimialueiden syyttäjien joukossa oltiin kutakuinkin yksimielisiä siitä, että törkeät tekemuodot soveltuvat huonosti sovitteluun. Toisaalta korostettiin, että sovittelun ajatus kohtaamisesta myös väkivaltarikoksissa on hyvin tärkeä ja niinpä väkivaltarikosten kohdalla tapausten soveltuvuutta pitäisi harkita tapauskohtaisesti. Samalla korostettiin sitä, että väkivaltarikoksissa täytyy sovittelijoiden olla päteviä tehtävänsä, sillä näissä tapauksissa on oleellista pystyä huolehtimaan osapuolten oikeusturvasta.

SYTTÄJÄ K1: Sovittelun ajatus kohtaamisesta on hyvin tärkeä väkivaltarikoksista... Näitä pitäisi harkita tapauskohtaisesti... ja tähän kyllä liittyy se ehto, että oltava pätevät sovittelijat ja pidettävä huolta oikeusturvatakeista...

Menettelyt oltava selvillä... että miten vapaaehtoista sovittelu näissä on...Tää ei saa olla sellaista, että hyvää päivää ja näkemiin...

Sovittelujohtajien mielestä sovittelu sopii hyvin lasten ja nuorten ja ensikertalaisten rikoksiin, vahingontekoihin ja sellaisiin, joissa on selvästi kaksi henkilöä vastakkain. Eräiden johtajien mielestä mitään valmista sapluunaa ei ole, mutta alaikäisten tapauksiin sovittelu sopii ehdottomasti. Joidenkin mielestä rajaa ei oikeastaan ole, jos osapuolet itse tahtovat sovittaa, jopa tapon yritystä voidaan sovittaa. Erään johtajan mielestä muuta rajaa sopivuuteen ei ole kuin se, mitä laissa rajataan sovitte-
luun soveltumattomiksi.

JOHTAJA U3: Asianomistajarikoksiin ja kyllä valtaenemmistöön virallisenkin syytteen alaisiin rikoksiin. Olihan meillä tapon yrityskin kun osapuolet halusivat keskustella... ei siinä vahingonkorvauksesta sovittu koska osapuolilla oli siitä niin eri näkemykset mutta he halusivat tavata ja käydä sitä juttua läpi ja käsitellä keskinäisiä välejään...

TUTKIJA: No mihin rikoksiin tämä ei sovi ollenkaan?

*JOHTAJA K2: No törkeät väkivaltarikokset, joissa on käytetty asetta tai astal-
loa... näitä syyttäjät eivät lähetä ja kyllä minä olen samaa mieltä... ja jos syn-
tyy vaikeampi vamma niin kyllä silloin on vaikeuksia järjestää sovittelua...*

VI.3 Lähisuhdeväkivallan soveltuvuus sovitteluun

Tuskinpa mitään muuta rikossovitteluun liittyvää kysymystä on käsitelty niin in-
tohimoisesti kuin lähisuhdeväkivallan sovittelua. Sen monista vaaroista on mai-
nittu mm. naisjärjestöjen, Amnesty Internationalin (Amnesty International 2005),
valtioneuvoston asettamien työryhmien esityksissä (Hallituksen asettama työ-
ryhmä 2009) sekä THL:n ja Sosiaali- ja terveysministeriön lausunnoissa (Terve-
yden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto 24.9.2009 ja STM:n lausunto 6.10.2009)
ja myös lakivaliokunnan rikossovittelulain täsmentämisestä koskeneen mietinnön
eriävässä mielipiteessä vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Näille lausun-
noille on ollut tyypillistä jyrkkä ja itsestään selvä käsitys sovitteluun liittyvästä vaa-
rasta lähisuhdeväkivallan uhrille, rikoksen mitätöityminen ja erityisenä huolena
uhrin oikeusturvan vaarantuminen. Näillä perusteilla lähisuhdeväkivallan sovit-
telun käyttöä on esitetty voimakkaasti rajoitettavan – ja jopa sen soveltamista vain
poikkeuksellisesti (THL:n lausunto 24.9.2009). Sovittelun kentältä taas on kuulu-
nut toisenlaisia ääniä; lähisuhdeväkivallan sovittelu on huolellinen proseduuri, jos-
sa osapuolten tarpeet, vapaaehtoisuus, painostamattomuus ja oikeusturva taataan
ja sovittelun jälkeen tapaus lähetetään takaisin poliisi- ja/ tai syyttäjäviranomaisel-

le heidän päätettäväkseen asianmukaisista jatkotoimenpiteistä. Sovittelun kentältä on tullut myös ns. ”hiljaista tietoa” siitä, että sovitteluilla on lähisuhdeväkivallassa pystytty myös usein ja selvästi auttamaan osapuolia joko hakeutumaan muun avun piiriin, hakemaan avioeroa väkivallattomasti tai jatkamaan suhdetta silloin kun siihen on ollut selvästi edellytyksiä.

Keskustelu lähisuhdeväkivallan sovittelusta on nykyisellään samalla myös kansainvälistä keskustelua, jota hallitsevat pitkälti samat kysymyksenasettelut kuin edellä kuvattua suomalaista keskustelua (ks. esimerkiksi Daly & Stubbs 2007, 149–170 ja Imbrogno & Imbrogno 2000, 392–401). Ongelmaa on vähitellen myös tutkittu enemmän (ks. esimerkiksi Pelican 2002 ja Flinck & Iivari 2004) ja meneillään olevia restoratiivisen oikeuden kehittämishankkeita on arvioitu laajemminkin: lupaavia tuloksia näistä hankkeista on saatu mm. kaikkiaan 17 valtion 24:ssä hankkeessa (ks. Liebman Marian & Wootton Lindy 2008)⁷.

Käsillä olevan tutkimuksen taustakappaleissa jo kävi selvästi ilmi, miten laki-valiokunta täsmensi ja samalla rajasi selkeästi hallituksen esitystä koskien erityisesti lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähettämisen oikeutta ja soviteltavien tapausten luonnetta. Täsmennykset ja rajaukset ovat herättäneet sovittelun kentällä ja kentän ulkopuolellakin vilkasta keskustelua ja jakaneet mielipiteitä ja asenteita voimakkaasti. Myös Rikossovittelun neuvottelukunnan asettama toimeenpanojaosto on käsitellyt lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevia kysymyksiä neuvottelukunnalle jättämissään toiminnan kehittämisehdotuksissa 2.2.2009.

Toimeenpanojaosto ilmaisi olevansa huolissaan lähisuhdeväkivaltarikosten osapuolten sovitteluun ohjaamiseen liittyvästä kansalaisten yhdenvertaisesta kohtelusta. Jaosto painotti, että sovittelulain mukaan vain poliisi- tai syyttäjäviranomainen voi tehdä aloitteen lähisuhdeväkivaltarikosten ohjaamisesta sovitteluun. Sovittelulain mukaan sovittelutoimistossa tehdystä päätöksestä voidaan valittaa hallinto-oikeuteen, mutta aloitteen tekemiseen liittyvää valitusta ei voida tehdä. Toimeenpanojaosto kiinnitti huomiotaan poliisin ja syyttäjän velvollisuuteen toimia yhdenvertaisesti sovitteluun liittyvissä ohjaamistilanteissa. Tästä syystä toimeenpanojaosto piti tarpeellisena selvittää sovitteluun soveltuvien lähisuhdeväkivaltarikosten ohjaamiseen liittyviä esteitä ja miten rikoksen uusiminen missäkin tilanteessa voi vaikuttaa asian ohjaamiseen sovitteluun tai sovittelupäätöksen tekemiseen.

Oikeusministeriössä toteutettiin vain vajaa puoli vuotta käsillä olevan tutkimuksen haastattelujen jälkeen kysely syyttäjille näiden käsityksistä lähisuhdeväki-

⁷ Ks. myös Bryant, Seigle, Jabbar & McGregor (2005/US): Results of the study found that for defendants without previous criminal convictions, *the fraction of court cases that are re-charged (6/16) is clearly different from the fraction of mediated cases that are re-charged (2/55)* to an extent that cannot be explained by random variation ($p\text{-value} = 0.0025$). The difference between court and mediation for defendants with previous criminal convictions is too large to be easily explained by random variation. Although cases were not assigned to mediation on a random basis, it appears from the study *that mediation had a significant effect in reducing repeat offenses*. The effect was greatest when the defendant did not have any previous convictions and the parties lived together. Even where cases a defendant had previous convictions, the data shows mediation has an effect on reducing recidivism.

vallan sopivuudesta sovitteluun (Sambou ja Uotila 2009).⁸ Kyselyn mukaan syyttäjät jakaantuivat kolmeen ryhmään: kielteisesti lähisuhdeväkivallan sovitteluun suhtautuviin, harkitsevasti suhtautuviin ja niihin, jotka näkivät sovittelun mahdollisuutena ratkaista vaikeampiakin konflikteja. Tutkimuksen tuloksissa on selviä yhtymäkohtia tekemieni haastattelujen tuloksiin.

Jaoin tämän kappaleen pääotsikon useisiin kysymyksiin – myös sellaisiin, jotka ovat nousseet esiin kentän keskusteluissa menettelyn kehittämistä. Kysymysryppäässä tutkaillaan haastateltavilta, mitä mieltä he ovat siitä, että oikeus lähettää lähisuhdeväkivaltatapauksia on vain poliisilla ja syyttäjällä ja että toistuvaa väkivaltaa ei saa sovittaa eikä sovittelulupaa tule antaa tapauksissa, joissa osapuolet ovat jo varhemmin olleet sovittelussa. Entä millainen on hyvä sovinto lähisuhdeväkivallassa, onko toimialueilla riittävästi asiantuntemusta näiden tapausten hoitamiseen, vaarantuuko uhrin turvallisuus sovittelussa ja tarvitaanko tähän tehtävään lisäkoulutusta.

Sovitteluun lähettämisen kriteerit

Uusien toimialueiden poliisit olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että säännös on OK. Syynä rajauksen voimaapitämiseen mainittiin mm. uhrin painostuksen alaisuuteen joutumisen mahdollisuus, uhrin haluttomuus, koska sovittelu olisi merkinnyt julkisuutta tapaukselle. Kun tutkija problematisoi lähettämisen rajauksen, poliisien vastauksiin tuli epävarmuutta ja heidän näkemyksensä jopa muuttuivat. Nyt päätösvaltaa oltiin valmiita myöntämään myös toimiston johtajalle. Yksi vastaajista piti suotavana, että myös sosiaalityöntekijä voisi lähettää lähisuhdeväkivaltaa sovitteluun ja yksi poliisimies kertoi suhtautuvansa lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähettämiseen hyvin pidättyvästi, koska syyttäjä on tehnyt niissä syyttämättäjättämispäätöksen (myöh. SJP), joka haastateltavan mukaan oli väärin. Vastauksista kävi ilmi, että sovittelutoimistot kontrolloivat huolellisesti, että poliisin lähettämä toistuva väkivalta ei ainakaan kaikisti etene sovitteluun..

POLIISI U2: Rajaus on riittävä. Koska siinä on se manipulointimahdollisuus. Ja se toistuvuus... Niin minä lähetin kerran tällaisen tapauksen, jossa oli perheväkivallassa kaksi pahoinpitelyä tapahtunut parin viikon välein niin ajattelin, että ehkä sen voisi sovittelussa käsittää yhtenä juttuna, mutta se tuli sieltä sovittelutoimistosta takaisin perusteella, että tässä väkivalta oli ollut jatkuvaa eikä sen takia ollut mahdollista sovittaa.

POLIISI U3: Kyllä minä ajattelen niin, että sosiaalityöntekijäkin voisi lähettää... ja miksei toimiston johtajakin voisi ottaa suoraan tapauksen sovitteluun... ei se laki näin jyrkkä saisi olla... on varmaan tapauksia, jotka johtaja voisi ottaa suoraan...

⁸ Tutkijat lähettivät kyselyn kaikkiin 14 syyttäjävirstoon lukuun ottamatta Ahvenanmaata. Kyselyn vastausprosentti oli 59.

POLIISI U4: Meiltä lähetetään lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun hyvin vähän siitä syystä, että minä en ole niitä lähettänyt syystä että niin monesta niistä on tullut SJP... ne ovat olleet virallisen syytteen alaisia pahoinpitelyjä.

Vanhojen toimialueiden poliisit olivat myös tässä kysymyksessä enemmän ”hajalla”. Kahden vastaajan mielestä säännös on hyvä, toinen haastateltava piti rajausta vaikeana, sillä siihen sisältyi riskejä, että auttamistarve tulee tukahdutettua. Myös uhrin haluttomuus nähtiin syynä vähäiselle sovitteluun lähettämislle, samoin kuin sekin, että monet näistä rikosilmoituksista perutaan tai ne hiipuvat muuten. Osa tapauksista poistuu päiväjärjestyksestä sen takia, että ne poistuvat käsittelystä tutkinnan rajoittamisen menetelmällä.⁹ Kolmas kokeneen kaartin haastateltavista pohdiskeli, miksi sosiaalityöntekijän valta lähettää oli rajattu ulkopuolelle ja hänen mielestään olisi pohdittava sitäkin, miksei sovittelun toimialueen johtaja saanut omaehtoisesti ottaa tällaista tapausta käsittelyyn. Viranomaisten huolta hälventäisi jos he voisivat olla vakuuttuneita siitä, että sovittelu on pätevissä käsissä ja auttamisverkoston yhteistyö toimii. Kriittisin poliisi piti kummallisena rajausta kun ylipäättään asiakkaiden pitäisi päästä avun piiriin, niin miksei sinne asiakas saa mennä vapaasti. Siihen taas, pitäisikö lakia tältä osin muuttaa, poliisit ottivat hyvin varovaisen kannan: lain säätäminen on muiden tehtävä. Yhden poliisimiehen mukaan yhteiset palaverit syyttäjän kanssa olivat merkittävä apu ratkaistaessa lähisuhdeväkivaltatapauksen lähettämistä sovitteluun. Tällaisissa palavereissa pohdittiin kysymystä myös työnjaollisesta näkökulmasta.

POLIISI K1: Näihin saattaa liittyä tiettyjä riskejä... siis painostukseen mutta itse olen kyllä paljon lähetellyt juttuja sovitteluun.. tärkeää minulle on ollut että täällä on päteviä sovittelijoita että voi luottaa että nämä osaavat hoitaa jutun ja yhteistyöverkosto muiden auttajatahojen kanssa toimii... Pelkkä sovitteluhan ei riitä vaan tarvitaan myös tukitoimia... enkä kyllä tässä keskustelussa ymmärrä, että jotkut omistavat tämän alueen asiantuntemuksen niin että tietävät mikä on oikein ja mikä ei kun hoitavat ihmisten asioita...

TUTKIJA: Lievä pahoinpitely lähisuhteessakin on kuitenkin asianomistajarikos niin miksi siinäkin vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus lähettää se sovitteluun. Onko tässä säännöksessä kaikki kohdallaan?

POLIISI K2: No tässä ehkä on jokin ristiriita... olisi hyvä että ihmiset voisivat toimia suoraan... ei se meitä hankaloittaisi lainkaan... tätä lainkohtaa voisi joku fiksu vielä miettiä uudestaan...

TUTKIJA: No miksi täältä ei tule yhtään lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun... muualta maasta tulee?

POLIISI K2: Tähän en... tähän en kyllä pysty sanomaan yhtään mitään... niin... ehkä ne, jotka menevät ns. rajoitukseen tai syyttäjälle, pitäisikin lähettää sovitteluun...

⁹ Ks. tutkinnan rajoittamisesta lähemmin tämän tutkimuksen ss. 57–61.

TUTKIJA: No entä voisiko sovittelutoimiston johtaja saada sen oikeuden myös ottaa tapauksia suoraan yleisöltä ja päättää niiden ottamisesta sovitteluun?

POLIISI K3: No... en ole kyllä tätä asiaa ikinä kunnolla miettinyt... kun nyt otat sen esiin... niin kun ajattelen että jos ne asiakkaat todella haluavat sinne sovitteluun mennä niin miksei ne saa... tai miksei sosiaalityöntekijä vastaavasti saisi... ennen kuin se tapaus eskaloituu...

TUTKIJA: No pitäisikö sovittelulakia sitten tältä osin muuttaa?

POLIISI K4: No minun mielestäni tämä on ihan turha raja... minkä takia aikuisten asioita ei voida käsitellä sovittelutoimiston voimin... että mitä ihmehen järkeä tässä sääntelyssä on. Että kyllä minä ihmettelen, etteivät ne asiakkaat ite saa mennä sinne sovittelutoimistoon... Ja meillähän on samansuuntainen ohje kuin valtakunnansyyttäjän viraston syyttäjille lähettämä, että pitäisi selvittää sosiaalityön kanssa se soveltuvuus, mutta eihän se toimi...

Uusien toimialueiden syyttäjien mielestä raja on riittävä, mutta eräiden mielestä se on liian tiukka. Eräät kyselivät, onko syytä rajata sosiaalityöntekijät lähettämisoikeuden ulkopuolelle ja pitäisikö sovittelutoimiston johtajalla olla itsenäinen oikeus päättää jo alun perin tapauksen ottamisesta sovitteluun. Tätä vaihtoehtoa ei oikeastaan oltu ajateltu ja kun sitä haastattelussa ajateltiin, näkemykset kehittyivät.

SYYTÄJÄ U2: No... enemmän mietin sitä, että onko mitään syytä rajata nämä sosiaaliviranomaiset ulos siitä lähettäjäpiiristä... yhtä hyvin he... kun sieltähän se tieto pitäis meidänkin hankkia siitä, että onko tapaus soveltuva sovitteluun

TUTKIJA: No entä tämä sovittelutoimiston johtajan oikeus ottaa tapaus suoraan yleisön joukosta sovitteluun...?

SYYTÄJÄ U2: ...(pitkä miettiminen, sitten raskas huokaus)... En mä ole tätä ajatellut, mutta en minä nyt näe siinä mitään huonoa etteikö se näinkin voisi mennä... että toimiston johtaja voisi niitä itsenäisesti hoitaa...

Vanhoiden toimialueiden syyttäjien mielestä joka tapauksessa viranomaisen tulee ensisijaisesti päättää, mutta kyllä muutkin tahot voivat päättää tapauksen lähettamisestä, sillä pelkkä juridinen arviointi ei aina riitä arvioimaan kaikkia näitä tapauksia. Tästä syystä raja ei tuntunut riittävän perustellulta. Toisaalta arveltiin, etteivät sovittelutoimiston johtajat saisi riittävästi tietoa mahdollisen päätöksenteon perusteluiksi, jos heille annettaisiin itsenäinen oikeus ottaa tapauksia suoraan sovitteluun. Se, että toimistonjohtaja suoraan voisi ottaa tapauksen sovittelavaksi herätti epäilyjä oikeusturvan kannalta: mitä jos tällaisen tapauksen sovittelussa paljastuisi uusia rikoksia.

Syyttäjät korostivat myös sitä seikkaa, että muut viranomaiset eivät ylipäättään saa sellaista taustamateriaalia tapaushistoriasta, joka antaisi perusteet päätökselle. Toisaalta kaksi vanhojen toimialueiden syyttäjää oli sitä mieltä, että rikoksen toistuvuus on se kriteeri lähettämislle eikä sosiaalityöntekijä tai toimiston johtaja aina tiedä tapauksen taustoja niin hyvin kuin poliisiviranomainen. Keskustelu johti pohdintaan myös syyttäjän roolista ylipäättään sosiaalisiksi luokiteltavien tapaus-ten käsittelyssä.

SYYYTTÄJÄ K1: No minun mielestä on vähän nurinkurista kieltää ihmisiä sovittelemasta asiassaan jos he sitä vilpittömästi haluavat... Kyllä myös muut tahot voisivat lähettää näitä tapauksia sovitteluun... sillä ei juridinen arviointitaito riitä arvioimaan kaikkia näitä tapauksia kyllin hyvin... Kumma logiikka tässä on se, että sovittelutoimiston johtaja ei saa päättää lähisuhdeväkivaltatapauksen sovittelun ottamista...

Sovittelutoimiston johtajat olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että säännös vain poliisin ja syyttäjän oikeudesta lähettää lähisuhdeväkivaltaa sovitteluun on hyvä. Perusteina mainittiin lakisääteisen toiminnan alkuvaihe ja kokemuksen hankinta sekä se, että ylipäättään viranomaiselle säädetty velvollisuus lähettää tapauksia oli selkeä rajaus. Vastauksista kävi ilmi myös varautuneisuus siihen, että tapausmäärät saattaisivat kasvaa mittaamattomiksi resursseihin nähden eikä säädökseen sen takia toivottu toistaiseksi muutosta. Perusteina säädöksen tarpeellisuudelle esitettiin myös asiantuntemuksen puute johtajien keskuudessa. Eräillä johtajista oli vähän väljempi suhtautuminen sosiaalityöntekijän oikeuteen lähettää lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että eräillä paikkakunnilla sosiaalitoimi vastustaa aktiivisesti ja järjestelmällisesti lähisuhdeväkivallan sovittelua sovittelutoimiston tehtävänä – siitäkin huolimatta, että sovittelun toteuttaisivat sovittelutoimiston viran- ja toimenhaltijat.

JOHTAJA K1: Voi olla hyväkin näin lakisääteisen toiminnan alkuvaiheessa, että juttuja ei tule sovitteluun pilvin pimein. Olisi hyvä, että sovittelun vetäjät ehtisivät saada kokemusta ja enemmän asiantuntemusta ja sen jälkeen päätöksentekoa voisi antaa muillekin. Mutta nyt alkuun tällainen poliisi-syyttäjälähtöisyys on hyvä.

JOHTAJA K2: Meillä se on perheasiain neuvottelukeskus ja tämä (nimi) -ryhmä, jotka suhtautuvat kielteisesti siihen että joku muu kuin he lähtisivät sovittelemaan kun he katsovat että se asiantuntemus on heillä ja ne resurssit...

Lähisuhdeväkivallan toistuvuus kriteerinä lähettämättömyydelle

Uusien toimialueiden poliisihaastateltavat esittivät, että väkivallan toistuvuus ei saisi olla lopullinen kriteeri lähettämättömyydelle eivätkä he ymmärtäneet, miksei

niissäkin tapauksissa saisi yrittää. Toistuvan väkivallan tapauksia on myös lähetetty sovitteluun silloin tällöin. *Vanhojen toimialueiden poliisit* pohdiskelivat sitä, mikä faktisesti on toistuvan väkivallan kriteeri. Jos väkivalta perheessä on jatkuvasti toistuvaa, sellaista tapausta ei lähetetä sovitteluun, mutta niissäkään asiaa ei suljettu kokonaan, vaan se jätettiin syyttäjän ratkaistavaksi. Muutama haastateltava taas totesi, että rajaus on turha koska toistuvan väkivallan kriteeri on hämärä.

POLIISI U3: Minusta pitäisi olla mahdollista sovittaa siitakin huolimatta että se väkivalta on toistunut... ja olemme me joitakin tällaisia tapauksia lähettäneetkin sovitteluun kun ihmiset ovat tahtoneet...

POLIISI K5: Niin ja mikä se on se raja... onko se kaks kertaa... onko se viis kertaa vai kymmenen... tämä juuri että jätetään näin väljästi auki, että toistuvaa... mikä on toistuvaa ja se että katotaanko lievemmät toistuvaksi siinä kuin vakavatkin vai miten se menee...

Syyttäjien mielestä säännös on pääsääntöisesti paikallaan, mutta aivan ehdottomia he eivät tämän asian kanssa olleet. Joissakin toistuvan väkivallan tapauksissa pitäisi voida sovittaa ja etenkin silloin jos väkivaltahistoria on vanhaa ja tuoretta väkivaltaa ei ole. Eräs haastateltavista viittasi siihen, että kansalaisille on annettu ehdollisia tuomioitakin, jotka vanhenevat aikanaan.¹⁰ Näin myös vanhaan väkivaltaan tulisi suhtautua. Osa syyttäjistä kytki toistuvankin lähisuhdeväkivallan sovittelun merkityksen siihen, miten tapausta kohdeltaisiin syyttämisprosessissa: jos tapauksessa ei voitaisi tehdä syyttämättäjäättämispäätöstä, sovittelukin olisi turhaa. Vihdoin pohdittiin myös sitä, pitäisikö juuri lähisuhdeväkivallan sovittelu eriyttää tavalla tai toisella kokonaan rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvaksi toiminnaksi.

SYTTÄJÄ U1: No joo... jos poliisi on sen lähettänyt ilman sovittelua ja sitten nämä jatkuvan väkivallan asianomistajat tulisivat syytevaiheessa pyytämään sovittelua... enpä tiedä... sen asianomistajan pyyntö pitää sitten kyllä olla melko vakaa... mutta sen kyllä voisi lähettää ikään kuin sen kohtaamisen näkökulmasta... ja tällaisessa tapauksessa en kyllä antaisi mitään ennakkoharkintapäätöstä, että mitä syyttäjä tekee... voisi jopa sanoa, että käräjille tämä menee joka tapauksessa... mutta että sovittelu voidaan järjestää...

SYTTÄJÄ K1: Olisi suotavaa, että tapauksessa kuin tapauksessa voitaisiin kaikesta huolimatta sovittaa.

¹⁰ Samboun ja Uotilan kyselyssä määrällisesti eniten syyttäjiä kuului ryhmään, jota he kutsuvat ”huolellisesti harkitseviksi”. Nämä suhtautuivat lähisuhdeväkivallan sovitteluun varauksellisesti, mutta totesivat, että huolellisen *tapauskohտaisen harkinnan* jälkeen sovittelu saattaa olla mahdollista, jos edellytyksiä löytyy. Nämä syyttäjät kiinnittivät huomiota erityisesti mm. vammojen laatuun, tekotapaan ja väkivallan toistuvuuteen. Jos kysymyksessä oli ollut molemminpuolinen väkivalta tai toisen voimakas provosointi, niin myös tällöin he olivat arvioineet tapauksen sovittelukelpoiseksi. Tämän lisäksi pieni osa syyttäjistä kuului ryhmään, joka teki joskus ”rohkeitakin” ja poikkeuksellisia päätöksiä. Nämäkin edellyttivät tapauskohtaista harkintaa, mutta esimerkiksi väkivallan toistuvuutta ei pidetty välttämättä poissulkevana kriteerinä.

Toistuvan sovittelupyrkimyksen kriteeri

Vastaavalla tavalla kuten toistuvan väkivallan sovittelumahdollisuuteen, suhtautuivat vastaajat myös toistuvan sovittelun mahdollisuuteen. Näitä yrityksiä ei näytä juurikaan olevan.

SYYTÄJÄ K3: No jos sovittelu on toistuvaa niin silloinhan millään ei ole ollut vaikutusta... eli kyllä se peli vaan pitää puhaltaa poikki...

TUTKIJA: Onko tullut ilmi sellaista, että henkilö on toista tai jopa kolmatta kertaa pyrkinyt sovitteluun lähisuhdeväkivallassa?

SYYTÄJÄ U2: Ei ole tullut tällaista kertaakaan ilmi.

Kysymys toistuvan väkivallan sovittelusta jakoi **johtajien** mielipiteitä selvästi. Osa katsoi, ettei väkivallan toistuvuus tai toistamiseen yritys sovittelulla saa olla este sovittelulle. Toisten johtajien mielestä viranomaisten tulee päättää tapausten soveltuvuus ja siihen on tyytyminen.

JOHTAJA K3: No onhan tää vähän hassua... kun pitäisi sitten penkoa joka tapauksen kohdalla, että onko ollut meillä aikaisemmin... jos ei ole tätä kertonut poliisitutkinna... mutta mä olen kyllä perheväkivaltaa vastaan, mutta se ärsyttää kun naisliike sanoo, että se on aina mies se väkivallan tekijä... mies lyö... yleensä avokämmenellä mutta kun nainen lyö niin siinä kädessä on aina jotain kättä pitempää eli nää pitäis nää keskustelut saada samalle tasolle... ettei se ole aina mies, joka lyö... mutta kyllä mä sitä mieltä olen että jos kysymyksessä on joku viiden vuoden hakkaus niin ei siinä enää sovittelulla ole mitään tekemistä... silloin kun se on elämäntapa...

TUTKIJA: Mutta entäpä jos tällainen viiden vuoden hakkaus haluaisikin nyt ensimmäistä kertaa lähteä selvittämään kunnolla sitä tapausta... kun ovat kuulleet että on sovittelulaki, joka mahdollistaa sovittelun.

JOHTAJA K1: Väkivallan toistuvuus ei saa olla este. Sovittelu sinänsä ei välttämättä ratkaise asiaa. Ydinkysymys on se, suostuvatko osapuolet työskentelemään muutoksen puolesta.

Väkivaltahistorian selvittäminen

Niin uusien kuin vanhojenkin toimialueiden poliisit totesivat, että väkivaltahistoria pystytään selvittämään aika hyvin jo erilaisten asiakirjojen kuten tehtävälmoitusten, hälytyskeskusten (nyk. hätäkeskukset) asiakirjoista ja oman PATJA-järjestelmän avulla. Lisäksi maaseutumaisessa ympäristössä poliisit useimmiten jo tuntevat nämä toistuvan väkivallan tapaukset. Myös sitä korostettiin, että asia pystytään selvittämään luottamuksellisessa kuulustelussa.

Toisaalta asiassa nähtiin myös ongelmia kirjauskäytäntöjen muuttumisen johdosta: hälytyskeskusten muututtua hätäkeskuksiksi kirjauskäytännöt muuttuivat ja tiedonsaanti vaikeutui. Myös poliisipiirien kasvaminen tuottaa ongelmia tiedon saannissa. Sosiaalityöntekijä poliisilaitoksella koettiin kuitenkin merkittäväksi avuksi. Myös poliisin kuulustelukyvyyt tuottavat paljon tietoa väkivallan luonteesta.

POLIISI K5: Nää hälytyskeskukset on sitten... mutta kun hätäkeskukset tulivat niin ne raportit heikkenivät selvästi aikaisempaan verrattuna eli ei sieltä enää sitä tietoa saa sillä tavalla että ”perheväkivalta ja osoite” eikä välttämättä mitään muuta...

Syyttäjien mukaan syyttäjät ovat pitkälti poliisin tietojärjestelmien varassa, toisaalta osa syyttäjistä totesi, että tällaiset asiat pystytään selvittämään huonosti ja jos ollaan sosiaaliviranomaisten varassa, niin sieltä ei tule apua.

SYYTTÄJÄ U2: Huonosti... huonosti... siinähan oli se ohje, että pitäisi yrittää selvittää sitä sosiaaliviranomaiselta, mutta se on kyllä jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi.

SYYTTÄJÄ K1: Eivät syyttäjät yksin yleensä näitä pysty selvittämään mutta poliisin kanssa yhdessä.

Pääsääntöisesti *sovittelujohtajat* katsoivat, ettei poliisikaan pysty selvittämään osapuolten väkivaltahistoriaa, osa kuitenkin katsoi, että poliisilla on näissä asioissa riittävä tietovaranto. Vastauksissa sivuttiin jälleen spontaanisti sosiaalityöntekijän merkitystä lähettäjänä. Kun toistuvan väkivallan tapauksia on kuitenkin tullut sovitteluun, se on herättänyt hämmennystä päätöksenteossa. Osa johtajista on palauttanut jutun takaisin poliisille, osa on kuitenkin katsonut sovittelun mahdolliseksi näissäkin jutuissa.

JOHTAJA U 3: ...sellaista ollaan jouduttu miettimään että poliisi ei ole tiennyt siitä varhemmasta väkivallasta mutta me saahaan siitä tieto näissä erillistapaamisissa niin sitä on ruvettu miettimään, että pannaanko kapuloita rat-taisiin vai jatketaanko sovittelua... Näitä toistuvasti sovittelemaan pyrkijöitä meille ei ole tullut yhtään tapausta... ja nämä kaikki lähisuhdeväkivaltasovittelut ovat menneet tosi hyvin... asiakkaat ovat ensi kertaa päässeet puhumaan jollekin ulkopuoliselle tästä vaikeasta asiasta... ja sitten me olemme pystyneet ohjaamaan nämä ihmiset eri auttajatahoihin tarvittaessa. ... Onhan meille sitten tullut joitakin toistuvan väkivallan tapauksia poliisista mutta me olemme keskustellet niitä ja palauttaneet... poliisit ovat sanoneet että he lähettivät ne sovitteluun kun osapuolet niin pyysivät...

Valtaepätasapaino

Uusien ja vanhojen toimialueiden poliisien näkemykset olivat kohtalaisen yksimielisiä siinä, että valtaepätasapainoa on hyvin vaikea selvittää poliisitutkinnassa. Puolet vastaajista katsoi, että kysymystä voidaan selvittää tietyin ehdoin: pienillä paikakunnilla tietoa on luonnostaan, selviäkin tapauksia on, yhteistyön toimivuus ja taitava kuulustelija ovat avainasemassa. Usein ongelmaksi jäi se, että vaikka indisoita asiassa voidaan saada, niin varsinaista näyttöä ei. Useammin poliisit viittasivat siihen, että tämänkaltaisen kysymyksen selvittäminen onnistuu paremmin itse sovitteluistunnossa.

POLIISI U1: Tätä asiaa ei ole lainkaan helppo selvittää. Selvittäminen perustuu sovittelijan ammattitaitoon.

POLIISI K 3: Kunpa tietäisi... kyllä tätä... yritetään selvittää... mutta kun se kuulustelukin on vain yksittäinen tapahtuma ja kestää sen pari tuntia... niin näkeehän sen että tätä ihmistä on alistettu... mutta se, että millä saadaan se näyttö niin siinä sitä on... siis kyllä tämä huomataan, mutta se näyttö ... siis sen tuntuman saa...

Syyttäjät olivat samoilla linjoilla poliisien kanssa: valtaepätasapainoa on vaikea selvittää: vain joitakin päätelmiä voidaan korkeintaan tehdä. Jos väkivalta on toistuvaa, siitä voidaan päätellä myös valtaepätasapainon olemassaolo. Mikäli valtaepätasapaino osapuolten välillä tulee ilmi, niin se otetaan huomioon.

SYYTTÄJÄ U2: Kyllä se otetaan huomioon, jos se tulee ilmi... mutta se on vaikeaa... saattaahan se tulla, jos tekijä tuo sen ilmi... Kyllähän se pitkälle pääteltyä on... Ja kyllä jos valtaepätasapaino tulee ilmi niin kyllä se vaikuttaa siihen, että ei lähetetä sovitteluun...

Valtaenemmistö sovittelujohtajista katsoi, ettei poliisi välttämättä eikä syyttäjä varsinkaan pysty selvittämään kysymystä valtaepätasapainosta... samalla he kuitenkin katsoivat, että poliisin tämä asia pitäisi pystyä selvittämään. Viimekädessä sovittelujohtajat kuitenkin katsoivat että he itse pystyvät selvittämään mahdollisen valtaepätasapainon osapuolten välillä – ja myös perustellusti lähettämään tapauksen takaisin poliisille sovittelematta.

JOHTAJA U 2: No syyttäjähän näkee vain ne paperit... ei heillä ole sitä kuvaa... mutta poliisin pitäisi tämä pystyä selvittämään...

JOHTAJA K1: En kyllä usko, että poliisi ja syyttäjä tätä pystyvät selvittämään... Olen tehnyt muutamia sovittelun keskeyttämispäätöksiä ja kerran evännytkin sovittelun kun oli merkkejä siitä, että uhria oli painostettu sovitteluun.

Sovittelun prosessi¹¹

Toimistojen välillä on selvästi eroja siinä miten lähisuhdeväkivaltasovittelu prosessoidaan alusta lähtien aina seurantaan saakka. Joka tapauksessa näille kaikille prosesseille näyttää olevan tunnusomaista korostuneen huolellinen sovittelun valmistelu ja itse prosessin etenemisestä huolehtiminen. Seuraavassa kuvataan kahta prosessia rinnakkain erojen ja yhtäläisyyksien hahmottamiseksi:

11 Sovitteluprosessikuvaukseen liittyviä kysymyksiä ei luonnollisestikaan voitu esittää poliiseille ja syyttäjille. Sovittelujohtajien antama prosessikuvaus raportoidaan tässä ennen kuin ryhdytään yhteisesti käsittelemään ns. hyvän sovinnon kriteereitä ja sovittelijoiden asiantuntemukseen ja koulutustarpeisiin jne. liittyviä kysymyksiä

	TOIMIALUE A	TOIMIALUE B
1.	Aloite tulee poliisilta tai syyttäjältä	Aloite tulee poliisilta tai syyttäjältä
2.	Johtaja arvioi tapauksen ja tekee päätöksen – joko hyväksyy tai hylkää sovittelun	Johtaja arvioi tapauksen ja tekee päätöksen – joko hyväksyy tai hylkää sovittelun
3.	Suostumuksen selvittäminen	Jos sovittelun käynnistäminen on hyväksytty, tapaus annetaan ns. ykkössovittelijalle
4.	Sovittelun ohjaaja valitsee sovittelijan (sovittelijat)	Ykkössovittelija ottaa yhteyden osapuoliin erikseen ja tapaa heidät erikseen
5.	Sovittelija ottaa yhteyttä osapuoliin	Ykkössovittelija ottaa mukaan toisen sovittelijan pohtivat yhdessä tapausta ja toimintatapaa
6.	Erillistapaamiset: ensin uhri info lsvv luonteesta kuulemisen merkityksestä ohjaus mahdollisesti tarvittaviin palveluihin	Toinen erillistapaaminen, johon tulee mukaan toinen sovittelija: osapuolet tavataan erikseen näissä tapaamisissa pohditaan, pitääkö järjestää vielä kerran erillistapaamiset
7.	Yhteistapaaminen sovittelun merkitys ja tavoitteet sitoutuminen muutostyöskentelyyn sopimus työskentelystä sopimus korvaus – ja rangaistusvaatimuksesta	Ellei toisia erillistapaamista järjestetä, järjestetään yhteistapaaminen yhteistapaamisessa voidaan sopia muuhun palveluun hakeutumisesta; lyömätömään linjaan, A-klinikalle etc., mikäli palveluita vain on saatavilla (sic!)
8.	Ilmoitus poliisille tai syyttäjälle sopimuksen ensimmäisestä vaiheesta sovitaan ajankäytöstä tai sopimus tiedoksi	Tämän jälkeen järjestetään toinen yhteistapaaminen, jossa kuullaan osapuolten palautteet ja jos edellytyksiä on, laaditaan perusteellinen sovittelusopimus ja sovitaan sen seurannasta
9.	Väliaikaistapaamisia asiakkaiden kanssa seurataan tavoitteiden toteutumista	Sovittelijat seuraavat sovittelusopimuksen toteutumista
10.	Yhteistapaaminen osapuolet arvioivat ensimmäisen sopimuksen toteutumista osapuolet arvioivat tavoitteitaan uhrin kannanotto korvaus- ja rangaistusvaatimukseen mahdollinen sopimus tai keskeyttäminen	
11.	Tieto sovittelun lopputuloksesta poliisille tai syyttäjälle	
12.	Seuranta	

Toimialueet kuitenkin poikkeavat jonkin verran toisistaan lähisuhdeväkivaltavittelyn toteuttamisessa. Myös suoraviivaisempia menettelyjä on käytössä:

JOHTAJA U 4: Prosessi menee näin: 1) Viranomaiset harkitsevat ja lähettävät tänne, 2) Vastaava täällä tutkii tapaukset, 3) Vastaava tapaa osapuolet erikseen, 4) Tapaukset annetaan sovittelijoille, 5) Sovittelijat tapaavat osapuolet erikseen, 6) Nämä järjestävät yhteistapaamisen, 7) Seurantaa ei järjestetä. Tämä johtuu siitä, että useimmiten pariskunta on jo eronnut tai muuttanut erilleen.

Useimmiten ns. jälkiseuranta järjestetään ja sen voi tavalla tai toisella toteuttaa joko sovittelutoimiston henkilöstä tai sovittelijat itse. Jälkiseurannan tarve riippuu kuitenkin usein osapuolten suhteen tilanteesta.

JOHTAJA U 2: ...Kolmen kuukauden päästä katsastetaan tilanne ja lähetetään tieto sovinnon täyttymisestä tai ei täyttymisestä... mutta tämäkin on tapauskohtaista... on myös tapauksia ettei sitä jälkiseuranta ole ollut... esimerkiksi eronneiden tapauksessa, jossa tilanne jo oli korjaantunut eikä kummallakaan enää ollut tarvetta palata asumaan yhdessä...

Lähisuhdeväkivalta ja muu sovittelu

Sovitteluprosessi lähisuhdeväkivallassa poikkeaa selvästi muiden rikosten sovittelusta: lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessi on monimuotoisempi kuin yleensä väkivaltarikoksen sovitteluprosessi, koska lähisuhdeväkivallan sovittelussa osapuolten suhde määrää menettelyä. Tämä oli sovittelujohtajien yhtenäinen näkemys. Kuten edellä kävi ilmi itse sovittelun proseduuri on monimuotoisempi, mutta poikkeavaa muusta sovittelusta näyttää olevan myös siinä, että kytkentä palveluverkostoon pyritään järjestämään usein – tosin aika usein huonolla menestyksellä.

JOHTAJA K1: Kyllä lähisuhdeväkivallan sovittelu poikkeaa muusta sovittelusta... Ongelmahan tässä on se, että kaikkialla ei ole saatavilla kaikkia mahdollisia palveluja ja jos palveluja ei ole, mitä sitten tehdään. Tämä on pienempien sovittelupaikkakuntien ongelma. Juuri tästä syystä yhteistyötä juuri tarvitaan.

JOHTAJA K3: Jonkun verran meillä on yhteisiä tapaamisia, perhetukikeskusten ja ensi- ja turvakotien liiton kanssa mm. ja seurakuntien perheasiainkeskuksen kanssa, jonkin verran perheneuvolan kanssa ja ”Jussi”-työntekijöitä... Nää on yksittäistapauksia... vähemmän kuitenkin, mutta sovittelijat voivat olla näihin tahoihin yhteydessä...

Hyvän sovinnon kriteerit

Poliisien näkemykset olivat kohtalaisen yhtenäisiä siinä, millainen on hyvä sopimus: Hyvä sopimus perustuu vapaaseen tahtoon ja siinä on todellisuuspohja ja kaikki oleelliset asiat on selvitetty ja todettu oikeasti edellytykset yhteisen elämän jatkamiselle. Myös sopimuksen sisällössä tulisi sopia muutoksen tuottavista tekoista kuten hoitoon hakeutumisesta. Rahallisia korvauksia ei nähty mielekkäiksi. Hyvä on myös sellainen sopimus, jossa väkivalta saadaan loppumaan. Asian käsittelemistä oikeudessa puolusti vain harva haastateltava.

POLIISI U1: Sopimuksen tulee perustua vapaaseen tahtoon, siihen pitää liittää seuranta sekä sopimuksessa oltava mahdollisuus sopia eri tyyppisistä taivoista hallita konfliktit.

POLIISI U3: No sellainen että siinä on selvitetty kaikki se mitä muuta apua tämä lyöjä tarvitsee... että väkivallan tekijä myöntää tekonsa... rahakorvaus puolisoitten kesken ei taida olla kyllä mistään kotoisin...

POLIISI K3: ...on vaikea ymmärtää että se sakko mikään ratkaisu on... kun on kyse pariskunnasta niin se miehen saama sakko menee yhteisestä pussista eli se vaimokin siinä saa sen sakon....

Syyttäjien näkemykset hyvästä sopimuksesta olivat kovinkin yksimielisiä: Hyvä sopimus on sellainen missä on selvitetty, mistä väkivalta johtuu ja että sitten sovitaan jatkosta, seurannasta, hoitoon hakeutumisesta ja sitoutumisesta muutokseen.¹² Pelkkä vahingonkorvaus tai anteeksipyyttäminen ei saanut korkeita pisteitä syyttäjien arvioissa. Syyttäjät näkivät muutostavoitteen sisältymisen sovitteluun myös edesauttavan syyttäjän syyteharkinnassa jopa syytteestä luopumista kohtuuserusteen nojalla etenkin lievemässä lähisuhdeväkivallassa.

SYTTÄJÄ K1: Se on hyvä sopimus, jonka osapuolet yhteisestä päätöksestä saavat aikaan ja jossa ongelman ratkaisu käynnistyy... ja syyttämättä jättämistäkin voidaan harkita kohtuuserusteen nojalla... etenkin jos tapaus on lähellä asianomistajarikosta...

Johtajien haastatteluissa pohdittiin hyvin pitkään myös sovittelun merkitystä osapuolten ongelman ratkaisussa yleensä ja erityisesti sitä, millainen sopimus olisi ns. hyvä sopimus nimenomaan lähisuhdeväkivaltatapauksen sovittelussa. Pääsääntöisesti kokemukset lähisuhdeväkivallan sovitteluista olivat myönteisiä ja ns. hyvät sopimukset olivat usein käyttäytymissopimuksia, joissa sitouduttiin hakemaan apua ongelmaan. Pelkkä anteeksipyyntö ei ollut kovin korkeassa kurssissa, mutta

¹² Samboun ja Uotilan kyselyssä (emt.) syyttäjien mukaan sovitteluun voitiin lähettää tapauksia, jos ne nähtiin kokonaistilanteen kannalta järkevänä. Tällöin myös hoitoon ohjaamista painotettiin. Sovittelu nähtiin näin virallista käsittelyä täydentävänä menettelynä.

senkään merkitystä ei haluttu mitätöidä. Rahakorvauksia tehdään usein silloin kun osapuolet eivät (enää) asu samassa taloudessa.

JOHTAJA U3: Yleensä nämä ovat olleet näitä käyttäytymissopimuksia ja sopimista siitä että hakeutuu avun piiriin ja sitten sellaisissa tapauksissa, joissa on jo ero tapahtunut tai ei asuta yhdessä niin niissä on sitten solmittu rahakorvauksia... onpa tapahtunut sitäkin että muuan pariskunta meni sovitteluprosessin kestäessä naimisiin.

JOHTAJA U1: ...Joku voi ajatella, että se anteeksipyyntö ja anteeksiantaminen ovat helppoja asioita, mutta kyllä minun täytyy sanoa, että usein kaikkea muuta kuin helppoa... että kyllä siinä kiemurrellaan... ja sitten se, että lupaa pitäytyä väkivallasta... pääsääntöisestihän nämä on käyttäytymissopimuksia, mutta myös sellaisia, että sitoutuu hakemaan apua muualta...

Sovittelijoiden asiantuntemus

Poliisien näkemykset olivat tässä kysymyksessä varovaisen epäileviä ja lisäkoulutuksen tarvetta painottavia. Vapaaehtoissovittelijoiden kykyä selviytyä tehtävään epäiltiin. Tähän näytti vaikuttavan myös se, että poliisit eivät olleet tavanneet eivätkä tunteneet sovittelijoita. Osa haasteltavista ilmaisi kuitenkin luottavansa myös vapaaehtoissovittelijan osaamiseen. Siihen kyllä luotettiin, että sovittelutoimiston henkilökunnalla on riittävä asiantuntemus.

POLIISI U2: Tähän on niin sanottu kirjoittamaton luku koska me emme ole olleet missään tekemisissä näiden sovittelijoiden kanssa... minulla on siis näkemys, että siellä ilmeisesti osataan nämä asiat aika hyvin... siis minulla on tämä näkemys.

POLIISI K4: No jos sovittelijana on sovittelutoimiston johtaja ja varajohtaja niin se kyllä luo luottamusta että on pätevissä käsissä... minä uskon että sovittelutoimistossa pystytään kattomaan että tehtävään löytyy pätevät henkilöt.

Vastaavalla tavalla kuin poliisit edellä, myös syyttäjät olivat kohtalaisen varovaisia arvioidessaan sovittelijoiden pätevyyttä lähisuhdeväkivaltajutuissa. Sovittelutoimiston työntekijöihin myös syyttäjät luottivat – ja heidän vastuuseensa sovittelijoiden ohjaamisessa.

SYYTÄJÄU3: Sovittelutoimiston johtaja on varmasti pätevä henkilö tämän ratkaisemaan.

TUTKIJA: Onko syyttäjäkunnassa vallalla sellaisia asenteita, että sovittelu Suomessa on asiantuntemattomien sovittelijoiden käsissä ja sen takia juttuja ei lähetetä?

SYTTÄJÄ K2: Mitäpä asennetta syyttäjäkunnasta ei löytyisi... kyllä varmasti sellaistaakin on...

Kysymys riittävästä sovittelijoiden asiantuntemuksesta lähisuhdeväkivallan sovitelussa paljasti, että pääsääntöisesti *johtajat* pidättäytyvät antamasta tapauksia pelkästään vapaaehtoissovittelijoiden hoidettavaksi. Tässä keskeisenä selittäjänä oli pelko asiantuntemuksen puutteesta ja koulutustarpeista. Niinpä lähisuhdeväkivaltasovittelut hoidetaankin niin, että henkilökunta itse – johtajat ja ohjaajat – sovittelevat nämä tapaukset. Myös sovittelun ohjaaja ja kokenut sovittelija työskentelevät pareina lähisuhdeväkivallan sovitelussa. Koulutuksen vähäisyys ja lisäkoulutuksen tarve nousi kuitenkin selvästi esiin johtajien haastatteluissa. Toisaalta useilla paikkakunnilla sovitteiluun oli kyetty hankkimaan sovittelijoiksi ns. ammattilaisia eli toimensa tai virkansa puolesta jo muutenkin tämän kaltaisissa ongelmissa toimivia työntekijöitä.

JOHTAJA U1: No vastahan me ollaan alussa ja hankkimassa tähän myös tavallisia sovittelijoita. Nythän meillä vain palkatut työntekijät sovittelijoina, eivät tavalliset sovittelijat.

JOHTAJA U2: ...suurin osa näistä (vapaaehtoissovittelijoista) on ollut ammattihenkilön mukana sovitelussa, mutta ei pelkästään niin että olisivat hoitaneet jutun yksistään siis nämä koulutetut...

Turvallisuuden vaarantuminen

Poliisit ja syyttäjät olivat hyvinkin yksimielisiä näkemyksissään ja kokemuksissaan osapuolten turvallisuudesta sovitelussa. Syyttäjistä vain yksi oli kuullut painostuksesta sovitelussa – tämäkin välillisenä tietona seminaarissa. Toisaalta tämän arveltiin kyllä olevan mahdollista. Toisaalta viranomaiset olivat olleet tässä asiassa sovitelutoimistojen antaman informaation varassa, joten kaikilla ei ollut aivan varmaa tietoa asiasta.

POLIISI K1: Pari tapauksia on tietääkseni joissa sovitteilu ei ole toiminut ja niinpä niitä ei ole aloitettukaan ja näin kun tällaista on, on poliisissa syntynyt luottamus että täällä asiat osataan... täällähän on tämä väkivaltaisen auttamisryhmä, jonka kanssa tehdään yhteistyötä...

TUTKIJA: Entä painostettu sovitteiluun tai sovitelussa painostettu ratkaisuun?

SYTTÄJÄ K4: Ei henkilökohtaisesti... mutta olin tuolla Ensi- ja turvakotien järjestämässä lähisuhdeväkivallan koulutustilaisuudessa, jossa oliko lakimies vai mikä mutta totesi, että lähisuhdeväkivallan sovitteilu on täysin tuomitta-

vaa... hänen joku asiakasnainen oli suostunut tähän menettelyyn ja oli joutunut painostuksen kohteeksi siellä sopimuksen laatimisen tilanteessa.

Kysymys uhrin turvallisuudesta sovittelussa on noussut toistuvasti esiin toiminnan kriittisessä tarkastelussa. Onhan kysymyksessä rikosasioiden käsittely – joskus vakavienkin – ja vieläpä pääsääntöisesti maallikkovoimin. Sovittelun toimialueiden johtajien kokemukset olivat kutakuinkin yksimielisiä siinä, että uhrin turvallisuus ei ollut vaarantunut kuin ainoastaan poikkeustapauksessa. Turvallisuuden vaarantumisen uhkaa sitä vastoin oli koettu jonkun verran, mutta tähän oli myös pääsääntöisesti varauduttu.

JOHTAJA U1: No on ollut pelkoa, että vaarantuu ja sitten on tehty turvaamistoimenpiteitä ja jos on ollut tällaista niin sitten on hankittu vahtimestari siihen lähelle... mutta koskaan vielä ei ole tapahtunut mitään... Ja joskus on käynyt niin, että asianomistaja on ilmoittanut, että toinen osapuoli on uhkaillut... siis sellaista on tapahtunut, että tekijän ystävät on uhkaileet asianomistajaa siinä kun se rahallinen korvausprosessi on ollut menossa.

Vastaavasti kysymys uhrin painostamisesta sovitteluun tai painostamisesta tiettyyn ratkaisuun sovittelussa on nostettu esiin mahdollisuutena aivan samoin perustein kuin edellä kysymys mahdollisesta turvallisuuden vaarantumisesta sovittelussa. Painostamisestakaan ei sovittelun johtajilla juurikaan ollut kokemusta. Jos tällaista oli tullut tietoon, sovittelu evättiin.

JOHTAJA U2: En tiedä yhtään tällaistaakaan tapausta.

JOHTAJA K2: No tällaisia on vuosien varrella tullut muutama, mutta ne onkin sitten pantu heti poikki... tai on pidetty esimerkiksi kuukauden tauko ja sitten otettu uudestaan käsittelyyn ja sitten se kyllä on toiminut...

Lisäkoulutuksen tarve

Kaikki haastatellut poliisit ja syyttäjät – yhtä poliisia lukuun ottamatta – pitivät sovittelijoiden lisäkoulutusta välttämättömänä tai vähintäänkin tarpeellisena. Myös luontaisen lahjakkuuden olemassaoloa korostettiin. Viranomaisten näkemyksissä painotettiin toiminnan kehittämistä ammatilliseen suuntaan. Eräs tärkeä peruste ammatillisiin vaatimuksiin liittyen oli toimintaan mahdollisesti liittyvät oikeusturvariskit niin toiminnan informoinnissa asiakkaille kuin korvausperusteiden selvittämisessä – samoin sopimuksen pätevyys perustelemissa.

POLIISI U1: Kyllä tarvitsevat (lisäkoulutusta). Ja sovittelijalla oltava ammatillinen perusta tehtävään.

POLIISI K5: Minä ajattelen niin, että jos itse olisin näissä sovittelija niin tarvitsisin kyllä valtavan tietomäärän näistä muista auttavista palveluista... niin ei tähän tehtävään kyllä varmaan koskaan liikaa koulutusta saa joten kyllä sitä tarvitaan...

SYYTÄJÄ U1: Toimintaa voitaisiin kehittää enemmän ammatilliseen suuntaan...

TUTKIJA: Liittyykö tähän suoranaisia oikeusturvariskejä?...

SYYTÄJÄ U1: No se informaatio, jota sovittelija antaa voi olla väärää ja sillä voi olla korvausperusteista tai määristä väärää informaatiota tai tuloksen lopullisuudesta tai pätevyydestä annetaan väärää tietoa...

Sovittelujohtajien näkemys on kutakuinkin yksimielinen siinä, että lisäkoulutusta tarvitaan, mutta samalla edellytettiin myös sopivien henkilökohtaisten ominaisuuksien tarpeellisuutta. Sovittelun katsottiin kehittyvän samalla ammatilliseen suuntaan, vaikka sertifikaatin tarpeellisuudesta ei oltukaan kovin varmoja. Lähi-suhdeväkivaltakoulutus nähtiin myös taloudellisesti vaikeana kysymyksenä.

JOHTAJA K1: Lisäkoulutusta tarvitaan, mutta kyllä samalla tarvitaan myös sellaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia... Minusta on nähtävissä, että lähi-suhdeväkivallan sovittelu ammatillistuu ja mukaan tulee ns. ammattilaisia...

TUTKIJA: Entäpä jos järjestetään oikein sertifikaatin tuottavaa koulutusta?

JOHTAJA K3: Mä en lähtis rajaamaan sitä noin voimakkaasti... koska meillä-hän sovittelijaksi voi tulla esimerkiksi sosiaalityöntekijä, jolla jo periaatteessa on kaikki tarvittava tieto niin miksi häneltä pitäisi edellyttää tätä erikoistumiskoulutusta? Tai tietysti voisi olla niin, että toisella sovittelijoista tulee olla sertifikaatti... Kyllähän me saamme palautetta siitä kuka pystyy sovittelemaan...

Lapsen asema lähisuhdeväkivallan sovittelussa

Lapsen asema sovittelussa – erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelussa - puhutti sovittelujohtajia. Kysymys nousi ajoittain esiin aivan spontaanistikin ilman että tutkija olisi siitä esittänyt varsinaista kysymystä. Lasten asema on ollut näkyvästi esillä viime vuosina myös sen takia, että lastensuojelulakia on vastikään muutettu. Lasten erityinen asema nousi näkyvästi esiin myös sovittelulain säätämisen yhteydessä.

Lastensuojelulain 25 pykälän mukaan Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetus-toimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt jne. ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka

hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä. Säännös koskee siis myös sovittelutyöntekijöitä. Käytännössä ilmoitusvelvollisuus on toteutunut niin, että sovittelija on informoinut sovittelun toimialueen johtajaa lastensuojeluilmoituksen tarpeesta. Hänen tehtäväkseen on sitten jäänyt varsinaisen lastensuojeluilmoituksen tekeminen.

Jos lapsi taas on joutunut suoranaisten rikoksen kohteeksi, sisältää sovittelulaki itsessään tietyt rajaukset sovittelun toteuttamisessa tällaisissa tapauksissa. Sovittelulaki (3§) kieltää sovittelemasta alaikäiseen kohdistuneessa rikoksessa, jossa uhrilla rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi on erityisen suojelun tarve. Lainkohdan perusteluissa lakivaliokunta täsmentää, että lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset tulee jättää sovittelutoiminnan ulkopuolelle. Myöskään hyvin nuoriin lapsiin kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia ei valiokunnan mielestä ole syytä käsitellä sovittelumenettelyssä. Tämä johtuu jo siitäkin, että tällöin tulee erityisen tarkasti pitää silmällä lapsen edun toteutumista kaikissa tilanteissa.

Sovittelujohtajien haastatteluissa kävi ilmi, että useimmiten perheissä, joissa oli väkivaltaa, oli ollut myös lapsia. Sovittelutyöntekijät olivat olleet yhteydessä lastensuojeluviranomaisiin tapauksissa, joissa perheessä oli esiintynyt lastensuojelulain mukainen tilanne tai olosuhde. Eräällä paikkakunnalla, joka näyttää olevan poikkeus sovittelun toimialueiden joukossa, lapsia oli otettu mukaan itse sovitteluistuntoon eräin edellytyksin. Näissä tapauksissa kysymyksessä oli ollut varttuneempi lapsi, joka oli joutunut väkivallan kohteeksi. Toisaalta samalla sovittelun toimialueella sovitteluistuntoon oli otettu mukaan myös lapsia, joihin väkivalta ei ollut kohdistunut, mutta jotka olivat nähneet väkivaltaista käyttäytymistä perheen sisällä ja olivat tietystä vähimmäisiässä kuten seuraavasta haastattelun siteerauksesta käy ilmi.

JOHTAJA U4: Kyllä näissä perheissä on ollut lapsia ja jopa näkemässäkin sitä väkivaltaa, mutta lapset eivät ole olleet mukana sovittelussa... Ja meidän ollaan yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa silloin kun perheessä on ollut lapsia mukana ja usein osapuolet ovat jo varhemmin olleet yhteistyössä sosiaalipuolen kanssa. Siis näissä huoltajuus- ja elatusapukysymyksissä...

JOHTAJA U1: Jos perheessä on lapsia niin... ja jos lapset on ollut näkemässä sitä väkivaltaa niin ei sellaisia ole otettu sovitteluun... mutta jos lapsi on ollut yli 12-vuotias niin sellainen on ollut mukana ja ne on kertoneet oman kertomuksensa että isä tuli humalassa kotiin ja mitä sitten tapahtui... sitten on ollut niitäkin lapsia, joita vanhempi on pahoinpidellyt.. näitä vanhempia lapsia, niin kyllä ne pystyy olemaan mukana sovittelussa... meillä on näistä hyviä kokemuksia niin kyllä ne vanhemmat ovat pysähtyneet...

TUTKIJA: Missä tarkoituksessa nämä lapset on otettu mukaan siihen sovitteluistuntoon?

JOHTAJA U1: *Ehkä siinä on tällainen se asetelma, että on kerrankin aikaa puhua turvallisesti niistä asioista... ja kyllä siinä isällä on usein itku silmässä kun lapsi kertoo miten on sen perheväkivallan kokenut että kyllä ne on kovia paikkoja... meidän kokemus on se, että isojen lasten mukana olo on ollut hyvä kokemus... Ja sovittelijat ovat aina sekä mies ja nainen...*

Lapsen oikeus osallistua sovitteluun

Toisena lapsen asemaa koskevana kysymyksenä haastatteluissa nousi ajoin aivan spontaanisti esiin huoltajan merkitys suostumuksen antamisessa alaikäisen lapsen tai vajaavaltaisen henkilön sovitteluun. Suostumuksen antamisesta sovitteluun alaikäisen kohdalla on erityissäännös sovittelulain 2.2 §:ssä. Sen mukaan alaikäisen on aina itse annettava suostumus sovitteluun henkilökohtaisesti. Tämän lisäksi alaikäisen osallistuminen sovitteluun edellyttää lakivaliokunnan mukaan huoltajien (monikko) tai muun laillisen edustajan suostumusta.

Sovittelujohtajat pitivät kysymystä ongelmallisena, sillä erillään asuvien huoltajien suostumuksen hankkimista oli käytännössä pidetty perin hankalana eräissä tapauksissa.

JOHTAJA K3: *...kun esimerkiksi suostumus alaikäisen sovitteluun pitää saada molemmilta huoltajilta niin siitä se rumba syntyy kun toinen asuu pääkaupunkiseudulla ja toinen Utsjoki-Kevolla... tai toinen täällä ja toinen Zimbabvessa ja niillä on yhteishuoltajuus niin mistä me ne haetaan... kun näin sen hallituksen esityksen niin sehän oli paljon väljempi kuin tämä lakivaliokunnan muutos, jossa on pakko kävellä tietyt portaat niin kyllä se... ennen sai käyttää omaa harkintaa, mutta nyt syödään pakkopullaa... eli viime vaiheessa lakia säätämässä oli ihmisiä, jotka eivät tienneet, mistä tässä toiminnassa oli kysymys... siis ihan turhaa työtä joudutaan tekemään...*

VI.4 Nopeutettu käsittely¹³

Esitutinnan lopettaminen ja rajoittaminen

Rikoksen esitutkinta voidaan lopettaa esitutkintalain (ETL) 3 §:n mukaan asianomistajarikoksissa ja esitutkintalain 4,1 §:n mukaan virallisen syytteen alaisessa rikoksessa. Jos syyttäjä voi nostaa syytteen ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta – asianomistajarikoksessa – esitutkinta toimitetaan vain jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rangaistusta. Jos

¹³ Tässä käytetään ”nopeutettu käsittely” -termiä ”terminus teknikuksena” kuvaamaan poliisin ja syyttäjän toimintaa tutkinnan lopettamisessa, sen rajoittamisessa ja ns. kirjallisessa menettelyssä.

asianomistaja tällaisessa rikoksessa peruu rangaistusvaatimuksensa, poliisin on lopetettava rikoksen tutkinta. Sovitteluun liitettyä tämä tarkoittaa, että jos asianomistaja asianomistajarikoksessa tapahtuneen sovittelun jälkeen peruu rangaistusvaatimuksensa, poliisi pääsääntöisesti lopettaa esitutinnan.¹⁴

Esitutkintaa voidaan rajoittaa sekä asianomistaja- että virallisen syytteen alaisessa rikoksessa. Tämä on mahdollista esitutkintalakiin uutena toimenpiteenä otetun esitutinnan rajoittamista tarkoittavan pykälän mukaan (ETL 4.3 §, 645/2003). Muutoksen tarkoituksena oli säästää tutkintavoimavaroja sellaisissa jutuissa, joissa kuitenkin tehtäisiin myöhemmin syyttämättäjättämispäätös ns. seuraamusperusteella. Säännön mukaan ”syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos oikeudenkäynnistä rikosasiassa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.” Esitutinnan rajoittaminen ei edellytä, että rikos ja sen tekijä on selvitetty. Esitutinnan rajoittamispäätös ei ole syyksi lukeva ratkaisu eikä siinä oteta kantaa epäillyn syyllisyyteen.¹⁵

Kirjallinen menettely rikosasiassa

Säännös kirjallisesta menettelystä rikosasioissa tuli voimaan 1.10. 2006. Siitä säädettiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvussa (243/2006). Säännös tarkoittaa sitä, että yksinkertainen rikosasia voidaan ratkaista käräjäoikeudessa pelkän kirjallisen menettelyn perusteella ilman pääkäsittelyä. Tämä edellyttää aina syytetyn suostumusta.

Kirjalliseen menettelyyn sopivat tavallisimmat rikokset kuten liikennejuopumus, varkaus, kavallus ja pahoinpitely, joista ei voida tuomita yli kahden vuoden vankeusrangaistusta. Edellytyksenä on, että syytetty tunnustaa syytteessä selostetun rikoksen ja suostuu asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä. Myös rikoksen uhrin eli asianomistajan on annettava suostumuksensa. Kirjallinen menettely ei ole mahdollinen, jos rikos on tehty alle 18-vuotiaana. Käräjäoikeus päättää kussakin tapauksessa, voidaanko asia ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta.

Esitutinnan yhteydessä poliisi kysyy rikoksesta epäillyltä ja asianomistajalta, suostuvatko he mahdolliseen kirjalliseen menettelyyn. Syytetty laatiessaan syyttäjä harkitsee, onko pääkäsittely käräjäoikeudessa tarpeellinen, ja tekee siitä esityksensä haastehakemuksessa. Jos kirjallisen menettelyn edellytykset täyttyvät, käräjäoikeus tiedustele haastamisen yhteydessä vielä uudelleen kirjallisesti, tunnustaako

¹⁴ Syyttäjä voi joissakin tapauksissa nostaa syytteen asianomistajan tahdosta riippumatta myös asianomistajarikoksessa jos yleinen etu sitä vaatii. Tällöin esitutkinta on toimitettava syyttäjän pyynnöstä esitutkintalain 3,3 §:n mukaan. Käytännössä tämä on harvinaista.

¹⁵ Maksniemi (2009, 37) täsmentää seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisen ja esitutinnan rajoittamisen erona olevan, että esitutinnan rajoittamispäätös ei edellytä, että rikos ja sen tekijä on selvinnyt. Rajoittamispäätöksessä ei ts. oteta kantaa epäillyn syyllisyyteen kun taas seuraamusluonteisessa syyttämättäjättämisessä epäillyn todetaan syyllistyneen rikokseen.

syytetty rikoksen ja suostuuko hän kirjalliseen menettelyyn. Vastausta pyydetään tätä varten laaditulla lomakkeella. Myös syyttäjä voi hoitaa haastamisen käräjäoikeuden puolesta. Syytetty voi myöhemmin peruuttaa suostumuksensa, ellei asiaa ole vielä ratkaistu. Syytetyllä on oikeus vastata kirjallisesti syytteeseen ja halutesa antaa myös suullinen lausumansa käräjäoikeudelle. Näillä toimenpiteillä pyritään takaamaan se, ettei kenenkään oikeusturvaa loukata.

Kirjallisen menettelyn perusteella tuomari ratkaisee asian käräjäoikeuden kansliassa ja päätös annetaan ennalta ilmoitettuna päivänä. Jos asiassa pitää kuulla todistajia tai muuten esitetään ristiriitaista todistelua, kirjallinen menettely ei ole mahdollinen vaan asia on vietävä pääkäsittelyyn.

Kirjallisen menettelyn perusteella voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään yhdeksän kuukauden ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus. Myös yhdyskuntapalvelurangaistus on mahdollinen. On kuitenkin hyvin poikkeuksellista, että ilman pääkäsittelyä tuomitaan ainakaan yli kuuden kuukauden vankeusrangaistusta. Yli kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen voi kirjallisessa menettelyssä tuomita vain silloin, kun vastaajalle on varattu tilaisuus suullisen lausuman antamiseen.

Esitutinnan lopettamista ja rajoittamisesta koskeva säännös on ollut voimassa jo pitempään (vuodesta 1997), mutta säännös kirjallisesta menettelystä rikosasioissa tuli voimaan samoihin aikoihin rikossovittelulain kanssa. Koska molemmat säännökset koskevat ainakin etukäteen arvioiden paljolti saman tyyppisiä rikostapauksia kuin sovittelussa käsitellään, käytäntöjen toimintaa ja soveltamista päätettiin tiedustella myös rikossovitteluun liittyen.

Haastatteluissa havaittiin, että esitutinnan lopettaminen, sen rajoittamismenettely ja kirjallinen menettely eivät tuntuneet aiheuttavan isompia ongelmia tapauksen sovittelukäsittelyn aikatauluihin. Toisaalta haastateltujen poliisien joukossa esitettiin myös näkemyksiä, että sekä esitutinnan rajoittaminen että kirjallinen menettely syövät sovittelutapauksia eli kohtelevat samaa juttumassaa ja rikostapauksia käsitellään nopeutetusti niin, ettei niitä kaikista lähetetä sovitteluun, vaikka ehkä aihetta olisi. Yleensä kuitenkin poliisin kanssa oli sovittu 1–3 kuukauden aikarajoista, joihin saattoi tarvittaessa saada pidennystä. Käytännössä siis ongelmia ei ollut isommin ilmennyt, mutta jännitteitä kuitenkin saattoi syntyä. Esimerkki: pahoinpitelytapaukset hoidetaan poliisitutkinnassa joskus viikossa, mutta jos tapaus lähetetään sovitteluun, se saattaa viedä siellä kuukausia. Poliisit myös korostivat sitä, ettei kaikkia juttuja voida lähettää sovitteluun. ”Näiden kanssa täytyy tasapainoilla.” Maksuohjelmien seurantaa myös harrastetaan ja niille annetaan kyllä aikaa. Joskus myös poliisin ja syyttäjän välille on saattanut syntyä jännitteitä kun syyttäjä voisi ratkaista jutun heti, mutta poliisi onkin lähettänyt jutun sovitteluun.

Eräät haastatellut poliisit totesivat, että jos sovittelua pidettäisiin ”osaaoikeudellisenä” ratkaisuna, niin silloin ongelma sovittelun kestosta ratkeaisi, koska sovitteluun lähettäminen merkitsisi sen saattamista nopeutettuun käsittelyyn. Näin voitaisiin ymmärtää, että sovittelu jo itsessään on oikeudellista kohtelua. Poliisit

korostivat myös, että ongelma on ehkä suurempi syyttäjän pöydällä, sillä heilläkin on tulostavoitteensa: kirjalliseen menettelyyn tulee tapauksista ohjata ainakin 30 prosenttia. Joillakin paikkakunnilla syyttäjät ovat ohjanneet kirjalliseen menettelyyn jopa 50 prosenttia tapauksista.

TUTKIJA: Miten sovittelun joskus vaatimat pidemmät aikarajat suhteutuvat ns. nopeutetun käsittelyn periaatteeseen?

POLIISI U2: Vähän huonosti, erityisesti nuorten henkilöiden osalta jossa korostetusti seurataan läpimenoaikoja... Tämähän ei nyt ole varsinaisesti poliisin ongelma koska silloin kun me lähetämme asian sovitteluun me lähetämme sen myös syyttäjälle ja silloin se katkeaa poliisin osalta... mutta syyttäjäpuolella se saattaa vaikuttaa koska se kokonaisprosessi ei etene niin jouhevasti kuin normaalisti... Jos tätä sovittelua pidettäisiin osaoikeudellisena ratkaisuna niin silloinhan se ratkaisisi sen ongelman koska sovittelun kautta se asia jo olisi saatettu nopeutettuun käsittelyyn...

TUTKIJA: No vaikuttaako tätä sitten kuitenkin siihen, ettei tapauksia lähetetä sovitteluun?

POLIISI K3: Ei vaikuta... kyllä mulla hermo kestää odottaa... mutta en mene sanomaa etteivätkö jotkut vähemmän kokeneet poliisit tässä kokisi hermopaineita... kyllä minä olen täällä kuitenkin asiakkaita varten ja rikosten selvittämistä varten... Ei mekään kyllä enempää anneta kuin yksi kuukausi... ja täällä kyllä asiat hoidetaan ripeästi joten ei enempää tarvitakaan...

TUTKIJA: Mutta jos sopimukseen liittyy maksuohjelma?

POLIISI K3: Jos sopimukseen liittyy maksuohjelma niin on sopimusta on seurattu... enimmillään on ollut kymmenenkin kuukautta... Joskus on tullut maksuohjelmiin liittyen kysely, että saako lisäaikaa ja tottakai on annettu...

TUTKIJA: Entäpä jos määriteltäisiinkin nopeutetun käsittelyn toteutuneen kun tapaus on lähetetty sovitteluun? Näin juttu katkaistaisiin siihen?

POLIISI K4: Sehän pitäisi olla niin säännelty, että se sovittelu katkaisee sen tutkinta-ajan ja sitten kun se ratkaisu tulee sovittelusta niin sitten se taas jatkuisi se tutkinta-aika omillaan siihen saakka kuin pitääkin. Tämä olisi tilastoinninkin kannalta tosi hyvä.

Syyttäjät puolestaan totesivat, että käytännössä ongelmia sovittelun ja kirjallisen menettelyn yhteispelissä ei ole ilmennyt, jos tapaus sovittelussa on käsitelty kuukaudessa. Jos sovittelu taas kestää kauemmin, monet syyttäjät eivät makuuta juttua pöydällään. Ongelmallisia tapauksia ovat alle 18-vuotiaiden jutut, lievää törkeämmät rikokset ja pakkotoimenpiteiden alaiset asiat (vangitun juttu ja matkustuskielto) tai tapaukset, joissa syyteoikeus on vanhentumassa. Toisaalta osa syyttäjistä totesi, etteivät aikarajat ole ongelma, koska sovittelun tulkitaan jo olevan puuttu-

mista, joka merkitsee nopeutetun käsittelyn alkamista. Jännitteitä kuitenkin on, koska kirjallinen menettely ja sovittelu koskevat suurelta osin samaa juttumassaa. Oman ongelmansa muodostaa syyttäjälaitoksen tulostavoite: tietty määrä juttuja on hoidettava kirjallisessa menettelyssä.¹⁶ Eräät syyttäjät totesivat, että ongelma ratkeaisi, jos syyttäjien pitäisi käsitellä myös sovittelussa tietty prosenttiosuus tapauksista. Tosiasiaksi jää, että syyttäjien käsitykset sovittelun ja kirjallisen menettelyn suhteesta ovat ristiriitaiset.

SYTTÄJÄ U2: Kyllähän tässä tämä kirjallinen menettely taistelee sovittelun kanssa koska ne koskevat samaa juttumassaa... ja onhan tässä ristiriita syyttäjälaitoksen tulostavoitteiden kanssa kun pitäisi nopeasti saada juttu ratkaistua niin tuleehan siinä paineita hoitaa se juttu kirjallisena... tässähän pitäisi tämä ongelma ratkaista niin, että syyttäjien pitäisi myös sovittelun osalta ratkaista tietty prosenttiosuus sovittelun menettelyllä... Kun asetettaisiin tällainen sääntö niin ei virkamies niin tyhmä ole etteikö ymmärtäisi toimia oikein

TUTKIJA: No miten suhtaudut sellaiseen käytäntöön, että nopeutetuksi menettelyksi määriteltäisiin se hetki kun juttu saatetaan sovitteluprosessiin? Onko tässä mitään järkeä?

SYTTÄJÄ U2: No tähän kyllä puris... mä en oikeastaan ole tätä ajatusta kuullutkaan... koska ainakin oma ajattelu menee että silloin ainakin voisi ihan miettiä ettei sitä tarvitse sitä juttua kiirehtiä oikeuteen.

Nopeutetun käsittelyn merkitystä sovittelun kannalta pohdittiin myös *sovittelujohdajien* haastatteluissa. Johtajat katsoivat hyvinkin yksimielisesti, ettei nopeutettu käsittely – tutkinnan rajoittaminen ja kirjallinen menettely – aiheuttanut ongelmia, sillä sovittelulle varatuista aikarajoista oli sovittu: tapaukselle annettiin yleensä aikaa yhdestä kuukaudesta jopa kolmeen kuukauteen ja jos sovitteluasia oli monimutkaisempi, sille sai lisää aikaa. Loputtomiin ei aikaa kuitenkaan myönnetty ja sovittelun kestäessä kovin pitkään yli sovittujen rajojen, se piti keskeyttää.

JOHTAJA U1: Jutut tahtovat joskus venyä vähän... mutta ei tämä ole meillä ongelma... meillä läpivirtausaika on noin 1 kuukausi... ja voimme neuvotella syyttäjän kanssa ja se toimii, vaikka syyttäjilläkin on kovat tulostavoitteet...

TUTKIJA: Onko kirjallinen menettely jotenkin sovittelun kilpailija?

JOHTAJA U1: No hieman tätä viestiä tulee kun syyttäjillekin on annettu valtakunnalliset suoritelmäärät... niin kyllä se hieman näkyy, mutta kyllä syyttäjät täällä suhtautuvat erittäin positiivisesti sovitteluun... siellähän on maakunnan pääkaupungissa se syyttäjien esimies, joka suhtautuu erittäin huolellisesti siihen, että syyttäjät lähettäisivät tapauksia sovitteluun... jopa niin että jos eivät lähetä niin antaa oikein piiskaa, että lähettäkää...

¹⁶ Samboun ja Uotilan kyselyssä (mt.) nopeutetun käsittelyn proseduuri saattaa johtaa jopa motiivien ristiriitaan: ”Itse asiassa olemassa on kaksi kilpailevaa seikkaa, nimittäin omat haluni ohjata tapaus sovitteluun ja tarve nopeuttaa prosessia – ne ovat ristiriidassa keskenään.”

VI.5 Sovittelun vaihtoehtoluonne

Sovittelun suhteesta rikosoikeusjärjestelmään on keskusteltu vilkkaasti ainakin akateemisella tasolla ja erityisesti sen vaihtoehtoluonteesta käydään jatkuvaa keskustelua. Onko sovittelu oikeutta avustava, täydentävä vai sitä korvaava menettely, pitäisikö sovittelun vaikuttaa enemmän oikeuden päätöksiin vai onko se vain rikosoikeusjärjestelmän ”roskakori”, johon ”diversioidaan” sellaiset jutut, jotka tuntuvat varsin turhanpäiväisiltä käsitellä virallisessa oikeusjärjestelmässä? Keskustelua ei ainakaan hillitse se tosiseikka, että rikosprosessisäännöstö ja rangaistuksen mittaamiseen liittyvät säännökset antavat mahdollisuuksia hyödyntää sovitteluratkaisuja toimenpiteestä luopumisesta (poliisi/syyttäjä) aina tuomitsematta jättämiseen saakka (tuomioistuin). Pisimmälle menevät pohdinnat tänään kansainvälisessä keskustelussa lähtevät tarkastelemaan rikossovittelua instituutiona kysellen, pitäisikö sovittelu organisoida kokonaan virallisen oikeusjärjestelmän ulkopuoliseksi itsenäiseksi instituutioksi, tulisiko siitä kehittää tiiviimpi rikosoikeuden liitollainen vai pitäisikö rikossovittelun tunkeutua niin syvälle rikosoikeusjärjestelmän lihaksistoon, että se muuntaisi koko apparaatin restoratiiviseksi oikeudeksi (ks. Johnstone and Van Ness 2007, 5–23).

Sovittelun vaihtoehtoluonnetta arvioitaessa laadittiin ”kysymysryväs”, jonka avulla pyrittiin ongelmaa tarkastelemaan useasta eri suunnasta. Kun sovittelusta puhutaan vaihtoehtona, herää useimmiten ensimmäiseksi kysymys toimintaan mahdollisesti liittyvistä oikeusturvariskeistä. Onko sovittelu ”riskivaihtoehto”? Vaarantaako se asiakkaiden oikeudenmukaisen kohtelun? Toinen näkökulma liittyy kysymykseen mahdollisen vaihtoehdon luonteesta: vaihtoehto mille? Onko sovittelu vaihtoehto muille sosiaalipalveluille vaiko peräti rikosoikeusjärjestelmälle ja jos on niin missä merkityksessä. Voidaanko sovittelun ansiosta puhua ns. ”turhista oikeudenkäynneistä”, jotka se korvaisi? Vai onko sovittelu jossakin mitassa oikeutta täydentävä tai sitä vain osittain korvaava menettely? Ja minkä arvon se saa poliisin ja syyttäjän ratkaisuihin? Vaihtoehtoluonteen pohdintaan liittyy kysymys sovittelun vaikuttavuuden kehittämisestä: missä määrin se vaikuttaa rikosoikeusjärjestelmään ja asiakkaisiin (mm. uusintarikollisuuteen) ja pitäisikö sovittelun vaikuttaa oikeuden ratkaisuihin nykyistä enemmän.

Sovittelulain (§ 16) mukaan sovittelutoimiston tulee ”sovittelun päätyttyä toimittaa poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta”. LaVM:n mukaan tämä tieto tulee toimittaa niissäkin tapauksissa, joissa osapuolet itse hakeutuivat sovitteluun. Onko tämä säännös muodostunut sovittelua hankaloittavaksi tekijäksi? Ehkäiseekö se asiakkaiden sovittelupalvelujen saannin ja siten vaihtoehdon toteutumisen?

Sovittelun valtakunnallinen vuosibudjetti on 6,3 milj. euroa. Kysymyksessä on selvä valtion tulo- ja menoarvion kehukseen budjetoitu menoerä, mutta säästetäänkö tällä mahdollisesti rikoksen käsittelyn vaatimia menoja rikosoikeusjärjestelmässä jopa siinä määrin, että syntyy ns. kokonaiskustannussäästöjä? Asiasta on

hyvin vähän tutkittua tietoa.¹⁷ Mahdolliset kustannussäästöt perustuvat oletukseen sovittelun vaihtoehtoluonteesta, siihen missä määrin ne korvaavat esimerkiksi yhtäältä sosiaalitoimen, toisaalta poliisi-, syyttäjä- ja tuomioistuinten toimenpiteitä ja käsittelyitä. Arviota asiasta tiedusteltiin myös sovittelujohtajilta.

Viimeisenä vaihtoehtoon liittyvänä kysymyksenä sovittelujohtajilta tiedusteltiin sopimuksen seurannasta: jäävätkö vahingonkäräjät tuuliajolle kädessään sopimuspaperi, joka onkin pelkkä ”tyhjän pantti”?

Sovittelun merkityksestä poliisitutkinnassa ja syyteharkinnassa¹⁸

Poliisien näkemykset sovittelun merkityksestä vaihtoehtona olivat hyvinkin yksimieliset: Erityisesti asianomistajajutussa poliisi ”tappaa” jutun onnistuneen sovittelun ansiosta. Sovittelu toimii siis prosessaamisen vaihtoehtona varsinkin lievissä rikoksissa. Virallisen syytteen alaisissa pahoinpitelyjutuissakin voidaan syyttäjälle esittää tutkinnan rajoittamista. Taparikollisiin sovittelun hyötyjä ei sovelleta.

POLIISI K3: Kyllä se vaikuttaa... ihan selkeästihän se vaikuttaa. Varsinkin jos kysymyksessä ovat ihan tavalliset ihmiset... mutta jos kysymyksessä ovat taparikolliset, niin kyllä se on niin että vaikka he mitä lupaisivat niin ei toteudu... niin kyllä sellaisia on turhanaikaista lähettää sovitteluun kun kuitenkin tiedetään etteivät ne mitään hoida... se kun ei ole reilua niitä asianomistajia kohtaan... siis että heille annetaan turhaa toivoa...

Syyttäjät katsovat sovittelulla olevan suuri vaikutus syyttäjän ratkaisuihin törkeitä rikoksia lukuun ottamatta. Törkeää lievemmissä rikoksissa, joissa on sopimus, jäävät syytteet pääsääntöisesti nostamatta. Eräiden syyttäjien mukaan lakiin pitäisi kirjata säännös, että myös törkeissä rikoksissa saavutettu sovinto voi johtaa syyttämättä jättämiseen – syyttäjän harkinnan mukaan.

Eräiden syyttäjien mukaan myös lähisuhdeväkivaltarikoksissa voitaisiin syytte jättää ajamatta kohtuuserusteen mukaan. Usein syyttäjä päättää jo sovitteluun lähettämisen vaiheessa, että syyte jätetään nostamatta jos tapauksessa syntyy sopimus. Toki on myös toisinpäin. Sovitteluun lähettämistä huolimatta (ja sopimuksesta huolimatta) juttu lähetetään tuomioistuimeen. Erään haastatellun syyttäjän

¹⁷ Aaltonen (1998) tutki rikossovittelun kustannusvaikutuksia oikeuskäsittelyyn verrattuna. Sovittelusta yhteiskunnalle tuli säästöä keskimäärin 4200 markkaa tapausta kohden. Tutkimus ei ole yleistettävissä, koska otos on niin pieni, 13 tapausta. Tuloksia voidaan pitää korkeintaan suuntaa-antavina.

¹⁸ Tätä kysymystä on edelleenkin vähän tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Suomessa valmistui ensimmäinen varsinainen aihepiiriin tutkimus, Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa (Maksniemi 2009). Tutkimuksen aineisto koottiin Oulun läänissä entisten Kajaanin ja Kuhmon kihlakuntien poliisilaitosten alueilla ajanjaksolta 1.8.2006–31.12.2008. Aineisto koostui 176 rikoksesta, joista noin 54 prosenttia oli virallisen syytteen alaisia rikoksia. Tutkimuksen mukaan virallisen syytteen alaisista rikoksista suurimman osan käsittely päättyi syyteharkintavaiheessa. Asianomistajarikoksista suurimman osan käsittely päättyi esitutkintavaiheessa. Sovittelu vaikutti kaikissa poliisin tekemissä päätöksissä sekä lähes kaikissa syyttäjän tekemissä päätöksissä. Tuomioistuimen päätöksiin sovittelu vaikutti noin joka neljännessä tapauksessa: Rangaistus lieveni, tekijä sai huomautuksen tai hänet jätettiin rangaistukseen tuomitsematta.

mukaan ainakaan hänen tuomioistuimessaan sovittelulla ei ollut mitään vaikutusta tuomioistuimen ratkaisuun.

SYYTÄJÄ U1: Sovittelulla on erittäin suuri merkitys paitsi ei törkeissä rikoksissa. Lievissä rikoksissa, joissa on sopimus, jäävät syyttämättä ja siten rankaisematta. Olen sitä mieltä, että lakiin pitäisi erikseen kirjata, että myös törkeissä rikoksissa sopimus voi johtaa syyttämättä jättämiseen syyttäjän harkinnan mukaan. Voisin jättää myös lähisuhdeväkivallassa syyttämättä kohtuuperusteen mukaan.

TUTKIJA: Kai sillä sopimuksella sitten on siellä tuomioistuimessa vaikutusta oikeuden ratkaisuun?

SYYTÄJÄ U2: ...siis ei tunnu vaikuttavan... mitään. Silloinkaan kun syyttäjä on yrittänyt tuoda esiin tän sovittelun merkityksen niin ei ole ollut mitään vaikutusta...

Sovittelun merkitys oikeusprosessin kannalta liittyy kaikkein selvimmin asianomistajarikoksiin, joissa onnistunut sovittelu johtaa pääsääntöisesti toimenpiteestä luopumiseen. Syyttäjät ovat myös lähettäneet joitakin virallisen syytteen alaisia väkivaltarikoksia sovitteluun ja tehneet onnistuneen sovittelun johdosta syyttämättä jättämispäätöksen. Joskus – tosin harvemmin – syyttäjät ovat saattaneet lähettää myös törkeän pahoinpitelyn soviteltavaksi, mutta vieneet niissä jutun tuomioistuimeen sovittelusta huolimatta. Kaikesta päättäen poliisi- ja syyttäjäviranomaiset ovat voineet hyödyntää sovittelua myös oman työnsä kannalta. Tätä mieltä olivat myös *sovittelujohtajat*.

JOHTAJA K2: No kyllä poliisi ja syyttäjä ovat antaneet hyvää palautetta sovittelusta... ja onhan sovittelu vaikuttanut lievissä rikostapauksissa toimenpiteestä luopumiseen... mutta muutama innokas nuori syyttäjähän täällä on ollut, jotka ovat vieneet jutun kaikesta huolimatta oikeuteen... mutta kyllä muuten yleensä juttu on päättynyt tähän... jopa 95 prosenttisesti... Ja onhan poliisilta tullut virallisen syytteen alaisia rikoksia, jotka on täällä soviteltu ja sitten tosiaan syyttäjä on tehnyt niistä SJP:n...

Sopimuksen merkityksestä

Poliisien mukaan sekä teon että etenkin sopimuksen luonne vaikuttavat poliisin ratkaisuihin. Sovittelun onnistuminen ja erinomainen sopimus vaikuttavat siihen, tekeekö poliisi tutkinnanrajoittamisesityksen – edellyttäen, ettei rikos ole törkeä. Myös sopimuksen laadulla ja sopimuksen täyttämällä on merkitystä poliisin ratkaisuihin.

POLIISI K4: No saattaa olla että erinomainen sovittelu ja sopimus vaikuttaa siihen tekeekö tutkinnan rajoittamisesityksen, siis jos se rikos ei ole törkeä.

Myös syyttäjien mukaan sovittelulla on kiistämättä merkitystä. Erityisesti mainittiin kunnianloukkaukset ”turhanaikaisina rikoksina” oikeuteen vietäviksi. Erityisesti täytetty sopimus johtaa helpommin syyttämättäjättämispäätökseen. Sopimuksen sisältö voi vaikuttaa jopa toimenpiteestä luopumiseen pahoinpitelyrikoksissakin, jotka ovat virallisen syytteen alaisia. Yleensä näissä yhteyksissä syyttäjät perustelivat ratkaisuaan kohtuus- ja vähäisyysperusteella tai sillä, että tärkeä yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Eräiden syyttäjien mukaan sopimuksen tulisi vaikuttaa myös rangaistuksen mittaamiseen tuomioistuimessa.

SYYYTTÄJÄ K1: Jos kysymyksessä on jo maksettu korvaus se vaikuttaa samalla tavalla kuin maksuohjelasopimus... on suhtauduttava samalla tavalla... Sopimuksethan näköjään täytetään... Tarkasti ottaen rikoslaki muuten ei tunne eroja täytetyn ja täyttämättömän sopimuksen välillä...

SYYYTTÄJÄ K2: Kyllä... sillä on vaikutusta kun se liitetään kohtuusperusteen yhteyteen toimenpiteestä luopumisesta päätettäessä. Mutta kyllä vielä enemmän sen pitäisi vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen. Kun itse vien tällaisen sovitun jutun käräjäoikeuteen niin kyllä minä loppulausunnossa otan sen sopimuksen esiin ja pyydän miettimään että onko ja mikä arvo sitten rangaistuksen mittaamisessa.

Sopimuksen vaikutuksen kasvattamisesta

Poliisien mielestä pitäisi miettiä sitä, annetaanko syyttäjille enemmän valtaa harkita toimenpiteestä luopumista onnistuneen sovittelun takia. Mutta samaan aikaan korostetaan, että on huolehdittava siitä, että sovittelusta ei pitäisi tehdä uutta oikeusprosessia. Toisaalta yleinen oikeustaju määrää, miten pitkälle tässä suunnassa voidaan edetä. Poliisien mukaan pitäisi myös katsoa, ettei asianomistajalle jää liikaa valtaa asian ratkaisemisessa.

POLIISI U1: Pitäisi miettiä, voidaanko syyttäjän roolia kasvattaa niinkin, että syyttäjä päättäisi vielä useammin SJPstä oikeuteen viemisen sijasta.

POLIISI K5: Kyllä siinä saattaa jäädä liikaa valtaa asianomistajalle jos katsotaan että hieno sopimus ja asianomistaja on tyytyväinen että vähän vaikea kysymys.

Kysymys sovittelun merkityksen kasvattamisesta syyttäjien ratkaisuun, johti pohdintaan sovittelun ja ns. yleisen edun välisestä suhteesta. Rangaistuksen mittaami-

sessä sovittelulle sen sijaan pitäisi antaa enemmän merkitystä. Toisaalta syyttäjien joukossa oli myös näkemyksiä, ettei tässä pitäisi muuttaa mitään.

SYTTÄJÄ U1: Tässä joudutaan pohtimaan yleistä etua ja kohtuusperustetta.

SYTTÄJÄ K4: Minusta tää laki on antanut hyvät raamit toiminnalle ja jos sitä noudatetaan niin muuta ei tarvita.

Sitä pitäisikö sovittelusopimuksen vaikuttaa nykyistä enemmän poliisi- ja oikeusviranomaisten ratkaisuihin, *sovittelujohtajat* eivät aina osanneet ottaa kantaa. Suh-
tautuminen oli yleensä aika varovaista, mutta toisaalta moni haastateltava totesi, että sovittelulla on oma tehtävänsä ja viranomaisilla omansa eikä näitä pitäisi sekoittaa toisiinsa. Osa johtajista katsoi, että sovittelu voisi ihan hyvin omata vaikuttavamman roolin toimenpiteistä luopumisiin, mutta sovittelusta ei pitäisi pyrkiä muodostamaan omaa ”tuomioistuintaan” eikä toisaalta painostusorganisaatiota viranomaisia kohtaan.

JOHTAJA U 2: No minä ajattelen näin että oikeuslaitos on itsenäinen toimija Suomessa että ei kai me haluta että meistä tulee tänne painostusorganisaatio... ne tekee omaa työtään ja he kunnioittavat meidän työtä ja se selvä.

”Turhat oikeudenkäynnit”

Aika usein jopa oikeusviranomaisten keskuudessa puhutaan ns. turhista oikeudenkäynneistä, jotka rasittavat niin syyttäjiä kuin tuomioistuimenkin toimintaa ja ruuhkauttavat tärkeiden oikeusjuttujen läpiviemistä. Nämä saattavat olla luonteeltaan vähäisiä juttuja, jotka periaatteessa voitaisiin ratkaista oikeuslaitoksen ulkopuolellakin, mutta jotka tuodaan silti oikeuskäsittelyyn osapuolten riitelynhalun seurauksena.

Poliisien mielestä ns. turhia oikeudenkäyntejä on, rajariitoja ja niitä on asianomistajarikoksissakin, kunnianloukkauksia. Pääasia on kuitenkin se, että sovittelu helpottaa poliisin työtä.

POLIISI K2- On... siis turhia rajariitoja... ne ovat turhia myös oikeudenkäynnissä.. mutta muuten meillä on niin tiukka seula, ettei turhia oikeudenkäyntejä ole... No tietenkin jos asianomistajarikos menee oikeuteen niin se on eräissä mielessä turhaa, koska se olisi voitu hoitaa sovittelussa...

Syyttäjien mukaan on sellaisiakin juttuja, joissa osapuolet eivät kerta kaikkiaan halua viedä juttuaan tuomioistuimeen. Näissä pitäisi rohkeasti käyttää kohtuusperustetta. Myös kunnianloukkaukset tuntuvat turhilta oikeuteen vietävinä. Jos taas sovittelua laajennettaisiin vakavampiin rikoksiin, niin se alkaisi murentamaan jär-

jestelmän uskottavuutta. Rikosasioissa ei pidä antaa liikaa valtaa yksityisille ihmisille.

SYYTTÄJÄ U2: En tiedä pitäisikö laajentaa sovittelun alaa vakavampiin rikoksiin niin että niissä sovittelu korvaisi oikeusprosessin... jos näin niin se kyllä alkaisi murentamaan tätä järjestelmää ja sen uskottavuutta... siis yksilölle tulisi ehkä liikaa valtaa päättää...

Sovittelujohtajien mielestä ainakin asianomistajajutut ovat ”turhia” oikeudessa käsiteltäviksi, samoin naapureiden väliset kunnianloukkausjutut. Näissä tapauksissa sovittelu olisi myös ehdottomasti parempi menettely kuin oikeuskäsittely.

JOHTAJA U2: No siellä asianomistajarikospuolella kun me luetaan niitä asiakirjoja niin kyllä se joskus tuntuu että mitä ihmettä näitä ollaan oikeuteen viemässä... ei tässä oikein yksittäisistä rikosasioista osaa sanoa että mikä on turhaa... ehkä nämä naapureiden kunnianloukkausjutut...

Vaarallinen kilpailija?

Poliisit ja syyttäjät olivat aika yksimielisiä siitä, että sovittelu ei ainakaan vielä ole vaarallinen kilpailija rikosoikeusjärjestelmälle. Pikemminkin toivottiin, että se olisi kilpailija. Erään syyttäjän mukaan sovittelu jo on rikosoikeusjärjestelmän kilpailija pienemmissä jutuissa.

POLIISI U2: No kyllä tämä tietyllä tavalla on... No sitä mä olen miettinyt, että koska nämä meidän asianajajat älähtää kun tämä selvästi vaikuttaa jo tuomioistuintenkin päätöksiin.

SYYTTÄJÄ K4: Se että sovittelu korvaisi yhä enemmän oikeuden alaa niin onko tää näkemys nyt sitten lopulta niin hirveen vaarallinen jos se takaisi yhteiskuntarauhaa ja niin edelleen... siis eihän valtiolla voi olla mitään itsetarkoitukseista vaan valvottua valtion toimintaa... eli että ei tässä mitään pelättävää... palvellahan meidän pitää... niin paljonhan tässä on jo muuttunut...

Sovittelujohtajien näkemys kysymyksestä oli yksimielinen: sovittelu ei ole missään merkityksessä vaarallinen kilpailija oikeuslaitokselle. Sovittelujohtajien vastaukset olivat niin yhdenmukaisia, että niitä on turha toistaa. Vain yksi soraääni kuului joukosta:

JOHTAJA K3- Miten tää vois olla kilpailija jos tämä ei saa olla todellinen vaihtoehto?

Sovittelu parempi kuin tuomioistuinkäsittely

Poliisien mielestä sovittelu olisi ehdottomasti tuomioistuinkäsittelyä parempi kunnianloukkauksissa, nuorten jutuissa ja riita-asioissa. Toisaalta esitettiin myös näkemyksiä, että kaikki sellaiset jutut, joissa sovittelu onnistuu, se on niissä parempi kuin tuomioistuin.

POLIISI U2: Jos sovittelu onnistuu niin kaikki jutut oikeastaan... kun se oikeusistuin ei käsittele sitä ihmisten tulevaisuutta...

Syyttäjät olivat hyvin pitkälle samaa mieltä poliisien kanssa siinä, että sovittelu on tuomioistuinkäsittelyä parempi kaikissa lievemmissä jutuissa, esim. kunnianloukkauksissa. Raja tulee kuitenkin vastaan pahoinpitelyissä ja törkeissä pahoinpitelyissä.

SYYTTÄJÄ U2: No kyllä mä näen että lievemmissä teoissa se voisi tämä sovittelu olla ihan toivottava ja pyrittäväkin siihen. Ja sitten se vakavuusaste määrittää sen oikeusprosessiin selvästi.

TUTKIJA: Voidaanko törkeässä pahoinpitelyssä tehdä syyttämättäjättämispäätös jos se sovittelu on siinä ihan todella erinomaisesti onnistunut?

SYYTTÄJÄ U2: En tiedä löytyykö keneltäkään kanttia tehdä niissä syyttämättäjättämispäätös... kun jo pahoinpitelyn puoleltakin löytyy niitä tapauksia, joissa ei voida tehdä syyttämättäjättämispäätöstä sovittelun ansiosta.

Sovittelua *johtajat* pitävät parempana menettelynä kuin oikeudenkäyntiä myös erityisesti nuorten pahoinpitelyissä, ensikertalaisten jutuissa, asianomistajarikoksissa yleensä ja lähisuhdeväkivallassa, jossa osapuolet aivan varmasti haluavat jatkaa yhteistä elämäänsä. Tuomioistuimiin johtajat luottavat vakavissa pahoinpitelyrikoksissa, joissa on tuotettu ruumiinvamma, taparikollisten jutuissa, ammattimaisissa rikoksissa ja sellaisissa, joissa ei ole toista osapuolta, jonka kanssa sovittella. Sovittelujohtajat katsoivat yksimielisesti, ettei sovittelu ole vaarallinen kilpailija oikeuslaitokselle tulevaisuudessakaan.

JOHTAJA K3: No kyllä näissä ihmissuhteissa... siis sellaisissa jutuissa... vaikkapa esimerkiksi lähisuhdeväkivallassa, jossa osapuolet haluavat aivan varmasti jatkaa yhteistä elämäänsä niin mitä järkeä niitä on viedä oikeuteen... oikeudessa saadaan sakkoja, jotka ovat pois perheen taloudesta niin siinähan parhaassa tapauksessa syntyy uusi konflikti...

Oikeuskäsittelyn paremmuus

Poliisien mukaan tuomioistuimien käsittely on ehdottomasti parempi sellaisissa rikostapauksissa, joissa ei ole halukkuutta sovitella, sitten vakavissa rikoksissa, seksuaalirikoksissa, raiskauksissa ja kaikissa sellaisissa rikoksissa, jossa toisella osapuolella ei ole halukkuutta sovitella. Syyttäjien mukaan tuomioistuimien käsittely on ehdottomasti parempi kaikissa törkeissä tekemuodoissa

POLIISI K2: No sellaiset jutut, joissa tarvitaan ehdottomasti kärjääoikeuden päätös... niin vakavat rikokset niin kyllä niihin tarvitaan oikeuden päätös... Jos juttu menee sovitteluun niin silloin sen täytyy olla lievempi, jossa ei ole tarvittu kärjääoikeuden päätöstä... kyllä se näin menee... Jos juttu on törkeä niin silloin sovitteluun lähettäminen on syyttäjän vastuulla...

Sovittelujohtajien mielestä tuomioistuimien käsittely on selvästi sovittelua parempi ammatti- ja taparikollisten käsittelyssä, samoin törkeissä väkivaltarikoksissa, joissa vammaudutaan ja joissa vamman laatu selviää vasta myöhemmin.

JOHTAJA K2: No törkeissä pahoinpitelyissä ja esimerkiksi sellaisissa, joissa on kysymyksessä ruumiin vamman tuottamus... siis sellainen, jossa vamman laatu selviää vasta paljon myöhemmin...

Sovittelun asema rikosprosessissa

Poliisien mukaan asianomistajarikoksissa sovittelulla on korvaava rooli, muissa täydentävä. Sovittelulla voi ylipäätään olla avustava rooli rikoksessa kuin rikoksessa. Painotusta voisi lisätä sovittelun korvaavaan merkitykseen. Eräs haastateltava korosti, että lopulta sovittelua ei pitäisi tarkastella järjestelmän näkökulmasta vaan ihmisten auttamismenetelmänä.

POLIISI K1: Sovittelu on korvaava menettely asianomistajarikoksissa ja muissa sitä täydentävä. Mutta meidän ei ylipäätään pitäisi alkaa puhua tästä menettelystä menettelynä viranomaisille vaan menettelynä ihmisille, siis siitä mitä hyötyä tästä on ihmisille.

Syyttäjien mukaan sovittelulla voi olla väkivaltarikoksissa avustava ja täydentävä merkitys. Mutta vielä suurempi merkitys sovittelulle tulisi antaa rangaistuksen mittaamisessa. Asianomistajarikoksissa sovittelulla onkin jo oikeudenkäyntiä korvaava merkitys.

SYTTÄJÄ U1: Avustava ja täydentävä järjestelmä voisi ehkä liittyä väkivaltarikosten käsittelyyn.

SYYTÄJÄ K1: Sovittelu ei voi olla omalakinen toimintamuoto vaan pitäisi pyrkiä yhteistyöhön oikeuslaitoksen kanssa kaikin tavoin... sovitteluhan ei ulkoista asioita vaan opettaa ihmisiä ratkomaan ongelmiaan eli sovittelu on jossain mitassa kyllä oikeutta korvaava menettely... asianomistajarikoksissa, mutta katsoisin, että enemmän sovittelun tulisi olla oikeutta täydentävä...

Johtajien mielestä sovittelun tulisi olla enemmän oikeuslaitosta täydentävä kuin pelkästään avustava menettely, mutta johtajia kiinnosti myös sen pohdinta, missä määrin sovittelu voisi toimia todellisena vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmälle. Sovittelujohtajat halusivat luottaa myös syyttäjän näkemykseen siinä, mistä rikoksesta on saatava rangaistus, mutta pelkkä rikosoikeusjärjestelmän roskakori sovittelu ei saa olla.

JOHTAJA K3: Tottakai se kiinnostaa, missä määrin sovittelu voi toimia todellisena vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmälle... sovittelu ei saa olla se roskakori, johon kaadetaan ne vähäarvoiset mitättömät jutut... jos se on vain sitä, silloin näihin toimistoihin ei enää tule työntekijöitä... tänne täytyy tulla tasapuolisesti myös vaativia ja vähemmän vaativia juttuja ja sovittelun pitää voida jossain tapauksissa korvata se oikeudenkäynti. Jos väärintekijä on sovittelussa ymmärtänyt että se oli väärin, niin miks ihmeessä sen täytyy mennä sinne tuomioistuimeen kuulemaan se sama tuomarilta?

Sovittelu ja uusintarikollisuus

Sovittelun vaikutus uusintarikollisuuteen on ollut yksi kysytyimmistä asioista pohdittaessa sovittelun merkitystä suhteessa rikosoikeusjärjestelmään. Sovittelun uusintarikollisuutta ehkäisevällä vaikutuksella on usein myös perusteltu – mm. Suomessa – sovitteluhankkeiden käynnistämistä kunnissa – ja nimenomaan lapsiin ja nuoriin sovellettaessa. Näin siinäkin tapauksessa, että sovittelun uusintarikollisuutta ehkäisevästä vaikutuksesta ei ole ollut juurikaan tutkittua tietoa. Niin Suomessa kuin kansainvälisestikin suurin kysymykseen liittyvä ongelma on ollut luotettavan tiedon saaminen aiheesta. Tähän on montakin syytä. On ollut ensinnäkin suuria vaikeuksia muodostaa tilastollisessa vaikutuksen mittaamisessa luotettavia verrokkiaineistoja, jotka sitten olisi voitu standardoida riittävän lukuisten muutujien osalta niin, että selitysosuudet olisivat luotettavia. Toisekseen tämän tyyppiseen vaikuttavuustutkimukseen liittyy aina se ongelma, että ns. ”väliintulevien muuttujien” osuutta on lähes mahdoton arvioita: rikollisen käyttäytymisen lopettamiseen saattaa vaikuttaa aivan muu tapahtuma tai toimenpide kuin sovittelu, esimerkiksi iän karttuminen. Kolmanneksi kvalitatiivisissa tutkimuksissa vertailu sovittelussa olleisiin ja ei-sovittelussa olleisiin rikoksentehtäjiin on ontunut saman tyyppisistä syistä kuin kvantitatiivisissakin tutkimuksissa, standardointiongelma myös tässä: sovittelussa ovat olleet lievempiä rikoksia tehneet henkilöt, jotka kaiken lisäksi ovat ”valikoituneet” sovitteluun. Usein näet on käynyt ilmi, että viran-

omaiset ovat lähettäneet sovitteluun tapaukset, joiden he arvioivat menestyvän sovittelussa. Tutkimusasetelmien ja aineistojen vaikeuksista huolimatta tutkimuksia sovittelun vaikutuksista uusintarikollisuuteen on kuitenkin tehty eri puolilla maailmaa – Suomessakin. Myös eri tyyppisiä menetelmiä on käytetty, mm. ns. arviointitietoja: sovitelleet itse, omaiset tai viranomaiset ovat haastatteluissa esittäneet arviointia sovittelun vaikutuksesta uusintarikollisuuteen. Myös tilastollisia tutkimuksia on tehty eri tyyppisillä aineistoilla.

Suomessa varhaisin arviointitietoon (lomakehaastattelut) pohjaava tutkimus oli tämän tutkimuksen laatijan lisensiaatin tutkimus Vantaan Sovitaan-projektin ensi kokemuksista (Iivari 1988). Sen mukaan sovittelussa olleista rikoksentehtäjäistä enemmistö, noin 70 prosenttia vastanneista, ilmoitti sovittelun vaikuttaneen hiltsevästi heidän rikolliseen käyttäytymiseensä (mt. 156, 207–208). Kvantitatiivisia tutkimuksia isommilla aineistoilla aiheesta maassamme ovat tehneet Ida Mielityinen (1999) ja Ossi Eskelinen (2005).

Mielityisen tutkimuksessa tilastokeskuksen aineistosta valittiin 1 004 soviteltua ja 17 632 ei-sovitellussa ollutta rikoksentehtäjää. Ryhmät pyrittiin standardoimaan neljän muuttujan mukaan: varhempi rikollinen käyttäytyminen, ikä, sukupuoli ja rikostyyppi. Tutkimus osoitti, että sovittelussa olleet syyllistyivät hieman harvemmin rikokseen kuin ei-sovitellussa olleet ja että mitä nuoremasta henkilöstä oli kysymys, sitä harvemmin sovittelussa olleet olivat syyllistyneet rikokseen (mt. 152–153). Eskelisen tutkimuksen mukaan lähes 70 prosenttia lapsista lopetti rikosten teon joko välittömästi tai pienellä viiveellä sovittelun jälkeen.¹⁹

Kohtalaisen tuore kanainvälinen vertaileva eri menetelmillä tehtyjen tutkimusten analyysi osoitti niin ikään merkittäviä tuloksia sovittelussa olleiden uusintarikollisuuden vähenemiseen (Restorative Justice Consortium, 2006): Uusintarikollisuuteen vaikuttamisen osalta 46 tutkitusta sovitteluhankkeesta 34 tuotti positiivisen tuloksen: tutkimuksista raportoitiin sovittelulla olleen selvästi uusintarikollisuutta hillitsevä vaikutus. Hankkeista yhdeksän oli sellaisia, joista ei voitu sanoa täsmällistä vaikutusta (neutraaleja) ja kolmesta hankkeesta tutkimustulokset olivat kielteiset: sovittelulla ei ollut vaikutusta uusintarikollisuuteen.

Käsillä olevassa haastattelututkimuksessa poliiseilta, syyttäjiltä ja sovittelujohdajilta kysyttiin näiden käsityksiä sovittelun vaikutuksesta uusintarikollisuuteen sovittelulain voimaantulon jälkeisessä tilanteessa.

Poliisit näkivät sovittelun uusintarikollisuuden ehkäisyvaikutuksen tulevan lähinnä kysymykseen lasten ja nuorten kohdalla sekä aivan erityisesti rikollisen uran alkuvaiheessa. Kriittisimmätkin poliisit olivat kuitenkin halukkaita soveltamaan sovittelua nuoriin ja ensikertalasiin rikoksentehtäjiin.

POLIISI U4: Kyllä se siellä nuorisopuolella vaikuttaa... ja erityisesti se vaikuttaisi jos se korvaus hoidettaisiin työvelvoitteella.

¹⁹ Eskelinen on ansiokkaasti problematisoinut kysymyksen siitä, miten vaikeaa on loppujen lopuksi tämentää uusintarikollisuuden vähenemiseen nimenomaisesti vaikuttavia tekijöitä. Ks. Eskelinen 2005, 157–159.

POLIISI K3: Minulla ei ole tähän liittyen mitään hirveitä oletuksia... ehkä yksittäisiä poikia on joihin sovittelu on vaikuttanut positiivisesti, mutta sellainen käsitys minulle kyllä on että sovittelu tavalla tai toisella ainakin pysäyttää...

Syyttäjien mukaan sovittelu on yksi parhaista menetelmistä, parempi kuin käräjä-oikeus, erityisesti nuorten alkavassa rikollisuudessa, mutta sillä ei ole merkitystä paatuneiden konnien rikolliseen käyttäytymiseen. Mutta epäilijöitäkin löytyi.

SYTTÄJÄ K1: Nuorten alkavaan rikollisuuteen sovittelulla voidaan aivan selvästi vaikuttaa... siis pysäyttää.

SYTTÄJÄ K2: Konnien kohdalla tämä ei toimi, mutta nuorten kohdalla tällä on merkitystä.

Sovittelujohtajat katsoivat kutakuinkin yksimielisesti, että sovittelulla on uusintarikollisuutta ehkäisevä vaikutus erityisesti ensikertalaisiin ja lasten ja nuorten tapauksissa. Tästä he olivat saaneet positiivista palautetta myös poliisilta.

JOHTAJA U2: On tällä ehdottomasti merkitystä... poliisi sanoo myös näin...

Sovittelu ja oikeusturvariskit

Yleisesti ottaen poliisit eivät nähneet merkittäviä oikeusturvariskejä sovittelussa. Eräitä mahdollisia esimerkkejä kuitenkin mainittiin, mm. se, että asianomistajarikoksessa pakotetaan sopimaan tai se, että syyttämättäjättämisestä tulee automaatti, jopa tuomioistuinkäsittelyn korvaaja. Myös hätävarjelutapauksen sovittelu mainittiin mahdollisena oikeusturvariskinä. Myös siihen saattaa liittyä oikeusturvariski, että jengirikoksessa myös rikokseen osallistumaton tekijäksi epäilty saattaa suostua maksamaan vahingonkorvausta, vaikka hänellä ei ole osaa eikä arpaa varsinaiseen vahingon aiheuttamiseen. Tästä mainittiin esimerkkitapaus.

POLIISI K5: On ollut tapaus, jossa kolmea poikaa epäiltiin rikoksesta, mutta yksi kiisti kaiken aikaa. Sitten se meni sovitteluun ja ne kolme yhteisvastuullisesti korvasi sen vahingon, sekin joka kiisti... niin siinä saattoi leimaantua rikoksentehtyjäksi nuori, joka ei tosiasiassa ollut syyllistynyt rikokseen. Tällaisia oikeusturvariskejä tähän järjestelmään saattaa liittyä... Mutta en mää muuten kyllä epäile näitä oikeusturvariskejä.

Syyttäjien mielestä kohtuuttomat korvaussopimukset saattavat olla riski - samoin rangaistusvaatimuksista luopumisen ajankohta. Toisaalta esitettiin näkemys, että pätevässä sovittelussa oikeusturvariskit pystytään minimoimaan

SYYYTTÄJÄ U1: Kohtuuttomat sopimukset ovat riski. Tuomioistuinhän ei niitä sopimusten kohtuuttomuuksia tarkistele omaehtoisesti ellei joku niihin vetoa käsittelyssä.

SYYYTTÄJÄ U2: No tuo rangaistusvaatimuksesta luopumisen ajankohta, josta jo varhemmin puhuttiin, saattaa olla ongelmallinen. No sitten vielä on yksi oikeusturvariski, joka mietityttää, että tulevatko nämä korvaussummat sitten kohdalleen tässä sovittelussa... että pitäisikö niiden olla linjassa näiden oikeuden päätösten kanssa vai tarvitseeko niiden olla lainkaan linjassa oikeudessa määrättyjen korvausmäärien kanssa. Niin, että ovatko sopijapuolet tienneet, että mikä on sellainen käypä korvaus...

Kysymys oikeusturvariskeistä jakoi jonkin verran johtajien näkemyksiä. Osan mielestä mitään riskejä ei juurikaan voi olla, mutta toiset, nimenomaan useimmat ns. uusien toimialueiden johtajista, näkivät myös oikeusturvariskit mahdollisiksi. Riskit voivat esimerkiksi liittyä siihen, että itse sovittelun viran- ja /tai toimenhaltijat tai sovittelijat eivät ole riittävän koulutettuja tehtäväänsä. Muuan oikeusturvariski liittyy myös siihen, että sovittelussa sovitaan maksettavaksi kohtuuttomia korvauksia tai sovitaan ennenaikaisesti korvauksista asioissa, joissa ei pitäisi kiirehtiä sopimista (vammautumiset). Asiakkaille voidaan myös antaa virheellisiä tietoja eikä asiakkaita kohdella tasapuolisesti. Myös sovittelijan vaitiolovelvollisuuden saat- to liittyä riskejä. Nämä kysymykset liittyvät usein sovittelijan taitoihin ja koulutukseen toimia sovittelijana.

JOHTAJA U2: No semmonen että epäilty maksaa selvästi liikaa ja sitten häntä kaduttaa... tästä ei ole puhuttu riittävästi... ei pidä mennä kohtuuttomuuksiin... tätä pitäisi kouluttaa.

JOHTAJA U3: No se että voi antaa virheellisiä tietoja asianosaisille... ja tuo tasapuolinen suhtautuminen... ja vaitiolovelvollisuuden pitäminen... tai tehdään hätäisesti sopimuksia tapauksissa jossa vammautumisen aste on epäselvä...

Ilmoittaminen viranomaiselle

Sovittelulain 16 §:n 4 kohdan mukaan sovittelutoimiston tulee sovittelun päätyttyä toimittaa poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta. Rikossovittelun neuvottelukunnan toimeenpanojaosto näki säädöksessä useitakin ongelmia, niin asianomistajarikoksista kuin riita-asioistakin ilmoittamisessa poliisille tai syyttäjälle.

Toimeenpanojaosto totesi ensinnäkin, että aina kun laissa käytetään termiä ”sovittelu”, on kysymys rikosasian sovittelusta. Siten myös kun puhutaan em. sovittelulain 16 §:n 4 kohdasta ja sovittelulain 24 §:stä, tarkoitetaan vain rikosasian so-

vittelusta ilmoittamista. Riita-asioiden sovittelusta on siis soveltuvin osin voimassa mitä rikosasian sovittelusta säädetään. Toimeenpanojaosto kysyi, ovatko mainitut ilmoitusvelvollisuudet sellaisia säännöksiä jotka ”soveltuvat olemaan voimassa” myös riita-asioiden sovitteluun nähden?

Lakivaliokunta täsmensi lain perusteluja katsoen ensinnäkin, että 16 §:n mukaan sovittelusta on aina toimitettava tieto poliisi- tai syyttäväviranomaiselle, siis silloinkin kun sovittelualoitteen on tehnyt muu kuin poliisi- tai syyttäväviranomainen. Samanlainen täsmennys tehtiin myös 24 §:ään.

Riita-asiat eivät kuulu poliisin tai syyttäjän toimivaltuuksiin. Toimeenpanojaoston mukaan edellä mainitut lakivaliokunnan täsmennyksetkään eivät estä sellaista tulkintaa, että mainitut ilmoitusvelvollisuudet eivät sovellu olemaan voimassa sellaisiin riita-asioihin, joita ei sovitella rikokseen perustuvana. Toinen pulma liittyi asianomistajarikoksista ilmoittamiseen: tarvitseeko poliisi- tai syyttäväviranomainen yleensä tietoa sellaisen asianomistajarikoksen sovittelusta, josta ei ole tehty tutkintapyyntöä poliisille. Toimeenpanojaoston tulkinnan mukaan ainakin 16 §:n 4 kohdan mukainen ilmoitus tuskin on tarpeellinen. Voitaisiinko tältä osin säättää, että velvollisuus ei koske sellaista asianomistajarikosta, josta ei ole tehty tutkintapyyntöä / rikosilmoitusta?

Poliisit ja syyttäjät olivat kategorisen yksimielisiä siitä, että säännös on turha ja se pitäisi poistaa.

POLIISI U1: Käytännössä ei ole tullut esiin ongelmia tämän kanssa, mutta ei tässä ole mitään järkeä, sillä siinähan saatettaisiin käynnistää rikostutkinta. Tällaisten tapausten lähettämisestä poliisille pitäisi luopua.

SYYTÄJÄ U3: Käytännön ongelmista ei tietoa, mutta ainakaan asianomistajarikoksista ei pitäisi ilmoittaa poliisille

SYYTÄJÄ K2: Saattaa olla ettei tätäkään ole loppuun saakka mietitty. Jos on kyseessä lievä pahoinpitely ja uhka, että pitää lähettää poliisille, niin tällainen pykälä pitäisi poistaa.

Säännös ei näytä käytännössä aiheuttaneen ainakaan suurempia ongelmia. Kysymystä pohdittiin lähinnä teoreettisena kysymyksenä. Yleisesti ottaen säännöstä pidettiin tarpeettomana – jopa niin, ettei sitä edes noudatettu. Tämä sama kokemus johtajien mukaan oli myös poliisiin keskuudessa.

JOHTAJA U2: No muutamia sivuhuomioita on että... myös riita-asian sovittelusta täytyy lähettää se sopimus poliisille tai syyttäjälle tiedoksi ... ja siitä poliisit ovat sanoneet että pistävät sen heti mappi ööhön...

JOHTAJA K1: Emme toimita... Näissä tapauksissa rikomme lakia.

JOHTAJA U3: Tietohan me laitetaan poliisille, mutta eivät ne tätä tietoa ole kaivanneet ja ihmetelleet mitä tällä tiedolla tehdään.

Sovittelun kehittäminen rikosoikeusjärjestelmän tarpeisiin

Poliisien mukaan toimijatahojen tulisi oppia paremmin tuntemaan toisensa. Sovittelussa pitäisi panna painoa väkivaltarikoksiin ja myös etnisten ryhmien rikoksiin. Myös työkorvaussopimuksia pitäisi voida lisätä. Samoin olisi kehitettävä vakaviin rikosten jälkihoitosovittelua. Olisi myös pohdittava sovittelutoimiston johtajan osallistumista poliisiin ja syyttäjän aamupalaveriisiin, joissa pohditaan, mitä sille tai tälle rikostapaukselle olisi viisasta tehdä. Osa kuitenkin epäili, että tällaista menettelyä ei ihan heti hyväksytä.

*POLIISI K1 - Sovittelua pitäisi yhä enemmän painottaa väkivaltarikoksiin ja samalla sen puolen osaamista tulisi kehittää... samoin etnisten ryhmien sovitte-
telua... näitä on yhä enemmän ja ongelmat lisääntyvät jos mitään ei tehdä...*

Syyttäjien mukaan viranomaiset ovat aika omavaltaisia toimijoita ja osapuolten yhdenvertainen kohtelu ei vielä toteudu. Yhteistyössä olisi kehitettävää ja sovittelujen raportoinnissa kuin myös siinä, että tehtäisiin huolellisempia sovitteluja. Myös itse sovitteluprosessista toivottiin saatavan enemmän tietoa. Myös sitä ounasteltiin, että osapuolten yhdenvertainen asema sovittelussa ei vielä toteudu.

*SYYTTÄJÄ K1: Tämä riippuu aika paljon rikostutkintaa tekevästä viranhalti-
jasta... hänen persoonastaan. Osapuolten yhdenvertainen asema ei vielä toi-
mi. Tosiasiassa viranomaiset käyttävät omavaltaista päätättelyä ratkaisuihinsa.*

Toimintansa vasta-aloittaneiden *sovittelujohtajien* oli vaikea hahmottaa vastaus- ta kysymykseen, sillä he olivat olleet toimessaan niin vähän aikaa, ettei näkemys tästä ollut ehtinyt kypsyä. Pitempään työskennelleet sovittelujohtajat näkivät kou- lutuksen ja rahoituksen lisäämisen, yhteistyön lastensuojeluun ja verkottumisen kehittämistarpeet oleellisiksi kehittämistehtäviksi. Tiedonvaihtoa sosiaaliviran- omaisten kanssa kaivattiin lisää, samoin yhteisiä koulutuksia tai ainakin sitä, että sosiaaliviranomaiset voisivat osallistua enemmän yhteisiin koulutuksiin sovitteli- joiden kanssa. Kaiken kaikkiaan sovittelujohtajat eivät niinkään nähneet sovittelun suoranaista kytkemistä rikosoikeusjärjestelmään ja kehittämiseen siinä yhteydessä, vaan pikemminkin kehittämiskysymykset projisoitiin oman työn kehittämiseksi ja suuntautumiseksi yhteiskuntaan ja siellä oleviin mahdollisiin yhteistyötahoihin.

*JOHTAJA U2: Tuohon vaikea vastata... ollaan niin alkutaipaleella etten vielä
osaa tähän tässä yhteydessä vastata....*

JOHTAJA K3: Sovittelusta voitaisiin kehittää yksi tukipalvelu tai tukityömuoto lastensuojeluun... siihen uusi lastensuojelulaki antaa nähdäkseni mahdollisuuden... kun laki sanoo, että pitää selvittää kaikki mahdolliset tukimuodot... meidän pitäisi siis verkostoitua näiden kanssa yhdeksi mahdolliseksi osaksi palveluketjua... ja kyllä meillä näitä kontakteja on enemmän ollutkin viime aikoina lastensuojelupuolelle... Ja onhan meillä yhteistyö nykyään lisääntynyt esimerkiksi rikosuhripäivystyksen kanssa... meidän pitää pikkuhiljaa saada näitä ennakkoluuloja kumottua että me ollaan vain joku päänsilityslaitos...

Yhteiskunnan varojen säästäminen

Sovittelun ns. kustannusvaikutuksia on tutkittu ylipäänsä hyvin vähän. Suomessa tällaisen tutkimuksen pilotti tehtiin 1990-luvun lopulla (Aaltonen 1998). Aaltonen tutkimuksessa verrattiin sovittelutapausten kustannuksia rikostapauksiin, jotka menivät oikeuskäsittelyyn saakka. Pilotin aineisto oli rajallinen, 13 tapausta, jotka pyrittiin standardoimaan sovittelutapausten kanssa. Aineiston rajallisuudesta johtuen tutkija piti esittämästä tutkimuksen yleistettävyyttä; hänen mukaansa tutkimus oli korkeintaan suuntaa antava. Tulosten mukaan suurin taloudellinen hyöty sovittelusta saatiin tapauksissa, joissa juttu päättyi poliisitutkintaan. Kaiken kaikkiaan tutkija arvioi sovittelutapausten säästöt rikosoikeusjärjestelmälle merkittäviksi (ks. s. 63 alaviite 17).

Sovittelun mahdollisista yhteiskunnan säästövaikutuksista pyydettiin arvioita myös käsillä olevan tutkimuksen viranhaltijoilta.

Poliisien mielestä sovittelulla säästetään yhteiskunnan varoja - ei aina kuitenkaan selvää rahaa, vaan syntyvät säästöt ovat ns. prosessieconomista säästöä ja nimenomaan viranomaisten ajansäästöä.

POLIISI U2: Kyllä tietysti mielessä... tämä säästää kustannuksia.

POLIISI K2: No ainakin sovittelu säästää aikaa esitutkinnan osalta lievissä rikoksissa poliisissa syyttäjässä ja tuomioistuimissa. Ja on sovittelulla varmaan muutenkin säästöjä tuottavaa vaikutusta kun se nopeuttaa prosessia tuomioistuin käsittelyssä. Sopimukset tekevät vahingonkorvauspäätöksistä helppoja ja nopeita ja asianajokustannuksissa säästetään....

Syyttäjien mielestä, mikäli sovittelu säästää resursseja muuhun tärkeämpään, niin se on hyvä asia. Silloin jää varaa keskittyä yhteiskunnan kannalta vaarallisempiin rikoksiin. Toisaalta esitettiin näkemyksiä, ettei sovittelu välttämättä säästä kustannuksia, saattaa käydä jopa päinvastoin. Osan mielestä tällaisia asioita ei oikeastaan kannata edes laskeskella.

SYYTTÄJÄ U1: Jos tätä kautta säästyy resursseja muuhun tärkeämpään niin on... esimerkiksi yhteiskuntakehityksen kannalta vakavampiin rikoksiin.

SYYYTTÄJÄ K1: Kyllä. Onko tarpeen juoksuttaa kaikki asiat rikosoikeusjärjestelmän läpi jos ne voi hoitaa järkevästi muuten. Kyllä sovittelu mielestäni säästää kustannuksia.

SYYYTTÄJÄ K4: Ei tätä asiaa pitäisi katsoa tästä suunnasta... ei siinä kuitenkaan niin hirveän paljon tarvitse tätä laskeskella.

Lähes poikkeuksetta johtajat totesivat sovittelun säästävän yhteiskunnan varoja ja etenkin oikeuskäsittelyn kustannuksia.

JOHTAJA K1: Uskon, että sovittelulla säästetään myös yhteiskunnan varoja... ainakin tässä säästetään oikeusavustajakunnan menoja... myös käräjäoikeuden käsittely on nopeampaa sovittelun ansiosta joten tietynlaisia säästöjä sil-läkin kohtaa...

Muihin palveluihin ohjaaminen

Kysymykset muihin palveluihin ohjaamisesta ja sopimuksen seurannasta ovat spesifisti sovittelujohtajiin liittyviä kysymyksiä.

Sovittelutoiminnassa ei lähdetä kategorisesti siitä, että kaikki asiakkaiden rikospauksesta koituneet ongelmat pitäisi ratkaista sovittelussa. Sovittelijoita on myös opastettu neuvomaan ja jatko-ohjamaan asiakkaita heidän ongelmiansa kan-nalta asianmukaisiin palveluihin. Haastattelut kertovat, että näin myös tapahtuu. Sovittelusta asiakkaita ohjataan eri tyyppisiin auttamistahoihin. Tällaisina mai-nittiin mm. paikallinen väkivaltatyön ehkäisykeskus, lastensuojelu, Non Fight-ing Generation, perheneuvonta, oikeusaputoimisto, A-klinikka, turvakoti, riko-suhripäivystys, mielenterveyspalvelu, koulukuraattori, muu keskusteluapu... Osa kuitenkin totesi, ettei ohjattuihin palveluihin välttämättä pääse kovin helposti tai tarvittavia palveluita ei ole saatavilla. Joissakin tapauksissa taas raporttoitiin, että asiakkaat ovat ohjattuja palveluita myös käyttäneet. Sovittelijat jakavat myös opas-lehtisiä palveluista, mutta näyttäisi siltä, että toimistot eivät pääsääntöisesti seuraa sitä, missä määrin asiakkaat eri palveluita käyttävät.

JOHTAJA U2: No joskus... turvakoti... A-klinikka...oikeusaputoimisto, asian-ajaja... mutta kun niihin kaikkiin palveluihin ei pääse... Kyllähän näitä opas-papereita palveluista on ja niitä varmaan jaetaankin... mutta eihän me sitä tiedetä kuinka usein ja mitä jakavat...

JOHTAJA U4: Joo... kyllä erityisesti lähisuhdeväkivallassa otetaan puheeksi ja neuvotaan... muutama asiakas on mennytkin perheneuvontaan... ja oikeus-aputoimistoon... ottaneet yhteyttä mielenterveyspalveluun ja rikosuhripäivys-tykseen... siis tällaista...

Sopimuksen seuranta

Johtajien mukaan sovittelusopimukset seurataan pääsääntöisesti, seurannasta huolehtii sovittelutoimisto, joskus myös toimistotyöntekijä.

VI.6 Lisäohjeistuksen ja koulutuksen tarve

Keskeinen tavoite sovittelulain täytäntöönpanossa on ollut valtakunnallisesti enustettavien ja yhdenmukaisten menettelyjen toteuttaminen niin sovitteluun ohjaamisessa kuin itse sovittelutyön toteuttamisessakin (ks. lakivaliokunnan mietintö). Sovitteluun ohjaamisessa viranomaiset – nimenomaan poliisit ja syyttäjät – ovat avainasemassa, sillä 96 prosenttia tapauksista tulee sovitteluun heidän lähettäminaan (Iivari & Säkkinen & Kuoppala 2009). Tästä syystä on ensiarvoisen tärkeää, miten po. viranhaltijat sovittelun ymmärtävät ja miten he siitä kertovat asiakkailleen. Oleellista tietoa sovittelusta saadaan sekä käytännön kokemuksen, yhteistyön ja erityisesti koulutuksen kautta. Myös keskusvirastojen ohjeistukset ovat keskeisen tärkeitä eritoten poliisihallinnon tyypillisessä ”käskytsvirastossa”, jossa annettuja määräyksiä on kaikkien pyrittävä noudattamaan. Keskeisiä ohjeistuksen antajia ovat poliisihallinnossa sisäministeriö ja syyttäjien kohdalla valtakunnansyyttäjän virasto.

Kysymys sovittelun henkilöstön ja sovittelijoiden koulutuksesta on ollut hyvin keskeinen kehittämiskysymys jo vuosikausia. Tämä koulutus on ollut pitkälti sattumanvaraista, epäyhtenäistä ja ad-hoc -tyyppistä. Koulutusvastuu on pääsääntöisesti ollut sovittelutoimistoilla paikallisen tarpeen tyydyttämisessä; joskus sovittelun toimialueet ovat järjestäneet alueellisia laajempia yhteisiä koulutustilaisuuksia niin sovittelijoille kuin sovittelutoimistojen työntekijöillekin. Uusi sovittelulaki (11 §) määritteli henkilöstön täydennyskoulutuksen järjestämisen lääninhallitusten vastuulle. Kun Stakes/THL tuli mukaan valtakunnallisen kehittämistyön koordinaatioon vuoden 2008 keväällä, myös koulutustehtäviä jaettiin Stakes/THL:n ja läänien kesken siten, että Stakes/THL vastaa lähisuhdeväkivaltasovittelun syventävästä koulutuksesta ja HK-toiminnan kehittamisestä ja koulutuksesta (Koulutus- ja tiedotusjaoston pöytäkirja 9.10.2008, 6 §; ks. myös Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan kokouksen pöytäkirjat 25.2.2009, 5 § ja 8.4.2009, 6 §). Nämä koulutukset on pyritty tekemään yhdessä lääninhallitusten kanssa.²⁰

Poliiseihin ja syyttäjiin liittyvä kysymyspatteristo sisältää tiedonkoonnin po. viranhaltijoiden saamista ohjeista ja informaatiosta, siitä mistä tietoa on saatu, kysymykset koulutustarpeista ja koulutuksen järjestämisestä, osaltaan myös koulutuksen sisällöstä. Sovittelujohtajilta kysyttiin sovittelijoiden ohjeistamistarpeista, lisäkoulutustarpeista ja viranomaisen lisäkoulutustarpeista.

²⁰ Haastattelutukimusta tehtäessä ei vielä oltu näissä koulutuksen asetelmissa.

Yleinen ohjeistus ja informaatio

Yleistä ohjeistusta ja informaatiota sovittelusta poliisit totesivat saaneensa työpaikkakoulutuksessa ja yleistä informaatiota on saatu myös ministeriöstä ja ns. ylemmiltä tahoilta. Eräin paikoin tietoa on hankittu myös itsenäisesti pitämällä yhteispalavereita sovittelutoimistoissa. Myös paikallisia ja alueellisia palavereita syyttäjien, poliisien ja sovittelun toimihenkilöiden kanssa on pidetty ja tietoa saatu. Sovittelua on sivuttu myös poliisien ja syyttäjien yhteispalavereissa. Varsin hyvin tietoa sovittelusta katsovat omaavansa ne *poliisit*, jotka ovat olleet mukana jo ”vanhan järjestelmän aikana”, ennen kuin sovittelusta säädettiin ja tuli voimaan erillinen laki. Varsinaista lisäohjeistusta koki tarvitsevansa vain harva poliisi.

POLIISI K1: Kyllä ylemmät tahot ovat informoineet riittävästi verrattuna siihen, mitä yleensä uusista asioista tiedotetaan. Pääraamit ovat tulleet selviksi, mutta kenttätöyöhön on täytynyt rakentaa omat informaatiot... tämä on ollut välttämätöntä.

TUTKIJA: Tarvitsevatko poliisit lisäohjeistusta hallitakseen paremmin sovittelulain toteuttamisen?

POLIISI K 2: En mää itse asiassa... en mää itse oikeastaan tarvitse mitään... nää kuviot ovat kyllä riittävän selvät... byrokratiaa me ei tarvita tässä yhtään enempiä... ovat nämä yhteistyötahot ja se toimii näin...

Yleistä ohjeistusta ja informaatiota syyttäjät olivat saneet valtakunnansyyttäjänvirastosta vuoden 2006 alussa (Sovittelutyöryhmän mietintö 31.1.2006), mutta silti kentällä katsotaan vallitsevan aika kirjava käytäntö sovitteluasioissa. Kaikki syyttäjät eivät olleet saaneet Valtakunnansyyttäjänviraston ohjettakaan. Yhtenäisempää käytäntöä ja sen kouluttamista kaivataan. Sovittelun esittely voitaisiin eräiden ehdotusten mukaan liittää oleelliseksi osaksi syyttäjien 6 viikon peruskoulutusta. Vain harva syyttäjä toivoi ns. kirjallista lisäohjeistusta, sillä ne eivät tavoita paikallisia olosuhteita. Sen sijaan kaivattiin lisäkoulutusta yleisellä tasolla ja yhtenäisesti kaikille syyttäjille. Myös alueellista yhteistyötä olisi asiaan perehtymiseksi kehitettävä. Koulutustarpeita alleviivasi erityisesti huoli yhdenmukaisista käytännöistä syyttäjien keskuudessa.

SYTTÄJÄ U2: Kyllähän se työryhmän mietintö on tänne lähetetty ja virasto velvoitettu sitä kouluttamaan... Ja kävi ilmi, että oli syyttäjiä, jotka eivät olleet sitä lukeneet... Kyllä nämä pitää yhteisesti käydä läpi koulutuksessa... Sitä en tiedä, miten tämä asia on syyttäjien peruskoulutuksessa. Meillä on tällainen syyttäjien kuuden viikon peruskoulutus. Uskoisin, että se on siellä.

TUTKIJA: Tarvitsevatko syyttäjät lisäohjeistusta sovittelu varten?

SYTTÄJÄ U1: Tämä ei ole erityisen välttämätöntä, jos lainkaan, sillä ohjeet eivät tavoita paikallisia olosuhteita. Yhteisiä koulutuksia voitaisiin järjestää sillä se loisi yhtenäisemmän käytännön maahan.

Sovittelujohtajien kohdalla kysymykset painottuivat vähän eri tavalla kuin edellä poliisi- ja syyttäjäviranomaisten kohdalla. Sovittelujohtajilta pyydettiin erikseen arvioita mm. sovittelijan oppaan merkityksestä ja arvioita lisäohjeistuksesta ja koulutuksesta.

Sovittelijan opas oli ollut ahkerassa käytössä niin peruskursseille valmistautumisessa, itse peruskursseilla ja sovittelutilanteisiin valmistautumisessakin. Aivan kaikkea tarvittavaa sovittelijan oppaasta ei tietenkään saa ja täydennyskoulutukseen tarvitaan muuta materiaalia. Sovittelujohtajat ovat antaneet myös lisäohjeistusta sovittelijoille tarpeen mukaan. Sovittelijat ovat voineet ottaa yhteyttä jopa sovittelutilanteista toimiston työntekijöihin ad-hoc -tarpeissa.

JOHTAJA K1: Opas on riittävä opas perustyöhön. Täydennyskoulutukseen tarvitaan muuta materiaalia.

TUTKIJA: Missä määrin sovittelijat tarvitsevat lisäohjeistusta ja -koulutusta peruskoulutuksen lisäksi hallitakseen paremmin sovittelulain toteuttamisen?

JOHTAJA U1: No tapauskohtaisesti pyritään antamaan lisäohjeistusta ja siis mallitapauksia annetaan, kuvauksia siis. Minähän sain tän alueen sosiaaliporttiin ympättyä sinne ohjeita ja lomakkeita ja keskustelua ja niin... Siis kyllä jatkuvaa ajassa pysymistä tarvitaan...

JOHTAJA K1-Jos käytännössä ilmenee ongelmia sovittelijaa on pyydetty ottamaan yhteyttä sovittelutoimistoon ja/tai lykkäämään sovittelua. Jos on jouduttu puuttumaan puutteelliseen sopimukseen...

Varsinainen koulutus

Poliisit totesivat, että varsinaista koulutusta tähän aihepiiriin on ollut hyvin vähän tai tuskin lainkaan. Jotkut olivat jääneet pelkän itseopiskelun varaan. Tosin lain voimaantulon yhteydessä oli jonkin verran yleisiä koulutustilaisuuksia. Sovittelu pitäisi saada tuntuvammin poliisien peruskoulutukseen, mutta tätä toivoi vain vähemmistö poliisihaastatelluista. Erityisesti painotettiin nuorten valmistuvien poliisien ja tutkintatyötä tekevien poliisien sovittelun peruskoulutuksen tarvetta.

Joitakin alueellisia koulutuksia on järjestetty ja niissä sovittelutoimistotkin ovat olleet mukana. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että koulutusta pitäisi järjestää erikseen tutkinnan johtajille. Hyvin tärkeää olisi saada sellaista koulutusta, jossa tehdään ymmärrettäväksi, mitä se sovittelu itse asiassa on, että tutkivat poliisit voisivat kertoa asiasta seikkaperäisemmin myös kuulusteltavilleen.

POLIISI U2: Varsinaista koulutusta on annettu satunnaisesti ja lähinnä alueellisia koulutuksia on ollut ja sovittelutoimisto oli siellä merkittävässä roolissa.

TUTKIJA: Tulisiko sovittelusta antaa enemmän tietoa poliisin peruskoulutuksessa?

POLIISI K5: Kyllä sovittelu pitäisi ottaa poliisin peruskoulutukseen sillä tavalla että se siellä aukikirjoitettaisiin... koska poliisiviranomaisen pitää pystyä kertomaan sovittelun asiakkaille konkreettisesti, että mitä se on... sitten on näitä vanhoja jääriä, jotka pitäisi kouluttaa... Nämä läänilliset koulutukset ovat hyviä... nehan on ollut vähän köppäsiä nekin koulutukset...

Mitään varsinaista koulutusta syyttäjien mukaan sovitteluun liittyen ei ole ollut. Heidän mielestään koulutusta pitäisi järjestää sekä paikallisesti että maakunnallisesti.

SYYTTÄJÄ K1- Ei varsinaisesti mitään. Olemme itse järjestäneet ns. maakuntakoulutusta, mutta jos ei ollut sovitteluakaan... niin ei silloin mitään... Lisäkoulutusta kyllä tarvitaan... siinä pitäisi opettaa syyttäjiä ajattelemaan, mitä ihmisille tehdään...

Johtajat olivat aika yksimielisiä siinä, että viranomaiset tarvitsevat lisäkoulutusta, mutta sen pitäisi olla muuta kuin tavanomaista sovittelun esittelyä. Eräskin johtaja puhui ns. ideologiakoulutuksen tarpeesta viranomaisille ja toinen johtaja kaipaili syventävää koulutusta viranomaisille. Erityisesti uudet sovittelujohtajat kaipasivat poliiseja koulutettavan ylemmältä taholta, läänin tasoisesti ja maakunnittain ja erityisenä kysymyksenä nähtiin sen selvittäminen, minkälaisia juttuja poliisit voisivat lähettää sovitteluun. Pyyhkeitäkin annettiin...

JOHTAJA U3: Tarvitaan lisää... läänintasolla erityisesti... varsinkin kihlakuntauudistuksen tilanteessa... Mutta täällä ei kyllä ole mitään järjestetty... me ollaan koettu me (nimi) läänin toimijat ettei meille ole mitään vastata puhelimeen... no voi sen verran sanoa että meillä on lauantaina korvausasioista koulutuspäivä, joka piti olla läänin tiloissa, mutta ei lääni mitään ollut järjestänyt...

Erityiskoulutuksen tarve

Erityisen koulutuksen tarpeista poliisit esittivät ristiriitaisia käsityksiä. Osan mielestä kaikilla näillä alueilla (lapset, etniset ryhmät, lähisuhdeväkivalta) tarvitaan erityistä perehdyttämistä, enemmistö taas katsoi, että olisi hyvä saada erityistä koulutusta maahanmuuttajien / entisten ryhmien ongelmiin, kulttuurisiin kysymyk-

siin. Vanhojen toimialueiden poliisit suhtautuivat tällaiseen koulutustarpeeseen vastentahtoisimmin.

POLIISI U2: Ei ehkä lasten ja vajaavaltaiten ja lähisuhdeväkivaltakin on, mutta sitten tällaisen etnisten ryhmän ongelmiin pitäisi perehtyä, sillä siellä kai on tällainen kulttuurivarianssi, josta meillä ei ole tietoa ja kun tämä voi olla yhtäkkiä uusi ongelma. Esimerkiksi nämä kunniakäsitykset, joista meillä ei oikein ole kunnon käsitystä, mitä ne merkitsevät...

POLIISI K 2: Painottaminen erityisryhmiin ei ole tarpeen, koska me kohtelemme tapauksia kuin tapauksia tasa-arvoisesti siitä riippumatta minkälaisesta jutusta on kysymys... siinä mielessä...

Syyttäjien mukaan myös erityiskoulutusta sovittelusta tarvittaisiin, mutta kaikki eivät lämmenneet ajatukselle. Osa katsoi, että he eivät tarvitse erityiskoulutusta, mutta sitä tulisi antaa ainakin osalle virkakuntaa. Osa syyttäjistä toivoi lisäkoulutusta etnisten ryhmien ongelmassa.

SYYTTÄJÄ U3: Etnisten ryhmien ongelmista olisi hyvä saada koulutusta.

Johtajat näkivät erityisenä viranomaisille annettavana koulutusteemana lähisuhdeväkivaltasovittelun esittelemisen syvällisemmin, mutta jotkut totesivat, että sovittelutyöntekijät itsekkin tarvitsevat näistä aiheista vielä lisäkoulutusta. Myös lasten sovittelu ja etnisten ryhmien ongelmiin liittyvät koulutuskysymykset nähtiin tärkeiksi. Erityisryhmien kysymyksiä otetaan tarkasteluun myös sovittelujohtajien ja oikeusviranomaisten yhteispalavereissa. Eräillä paikkakunnilla viranomaiset ovat viran puolesta joutuneet perehtymään esimerkiksi monikulttuurisuuskysymyksiin.

JOHTAJA K2: Ainakin lähisuhdeväkivallan sovittelusta pitäisi viranomaisille antaa lisäkoulutusta.

Koulutuksen järjestämistapa

Koulutuksen järjestämistapaa kysyttäessä poliisit näkivät tärkeäksi kytkeä sovittelun koulutus jo peruskoulutuksen lisäksi myös läänintasolla ja alueellisesti tapahtuvaksi. Sovitteluun perehtymisessä nähtiin tärkeäksi mahdollisuudeksi päästä osallistumaan sovitteluistuntoihin, tarkkailijana. Tämä antaisi paremman ymmärryksen siitä, mistä sovittelussa on kysymys.

POLIISI K1: Voisi olla joskus sellainen koulutus, että poliisi osallistuu sovitteluistuntoon tarkkailijana... tämä sekä peruskurssilaisille että tutkinnan johtajille niin sittenpäähän ymmärtäisivät, mistä tässä asiassa on oikein kysymys.

TUTKIJA: Pitäisikö järjestää ns. yhteiskoulutuksia poliiseille, syyttäjille ja sovittelun toimihenkilöille?

POLIISI U3: Kyllä se parasta olisi järjestää ihan läänin tasolla... avainhenkilöitä... ja kun tämä ryhmänjohtajan asema tulee yhä enemmän työnjohdolliseksi niin siinä tilanteessa ryhmänjohtajat ovat avainhenkilöitä.²¹

Koulutuksen järjestämistapaa tiedusteltaessa syyttäjät kannattivat koulutuksen antamista syyttäjien täydennyskoulutuksena ja koulutuksen järjestämistä alueellisesti, mutta he korostivat myös, että tämän tyyppinen koulutus pitäisi sisällyttää jo oikeustieteen opintoihin yliopistoissa.

SYTTÄJÄ U1: Syyttäjien täydennyskoulutuksessa voitaisiin ottaa esiin. Ja oikeustieteen opintoihin yliopistossa.

SYTTÄJÄ K1: Tässä on hyvä tällainen alueellinen syyttäjäkoulutus, jossa kaikki läänin syyttävävirastot olivat mukana... Tässä on mielestäni hyvä pohja yhtenäisen koulutuksen turvaamiseksi alueella.

Pääsääntöisesti koulutus pitäisi johtajien mukaan järjestää laajempina yhteistyökoulutuksina vähintäänkin alueellisesti, esimerkiksi kihlakunnittain. Kun toimialueilla on jo useimmiten perustettu ns. yhteistyöryhmä, niin nimenomaan tämä ryhmä voisi suunnitella ja jopa toteuttaa po. koulutuksen. Itse asiassa muutaman kerran vuodessa kokoontuva yhteistyöryhmä jo sinällään voisi erään johtajan arvon mukaan olla ns. koulutusfoorumi. Joillakin paikkakunnilla koulutusta oli jo järjestetty aluetasolla (esimerkiksi maakuntatasolla), mutta tällaisia useamman toimialueen yhteisiä koulutustilaisuuksia myös selvästi tarvittiin. Osa haastateltavista kuittasi tämän tyyppisen koulutustarpeen säännöllisillä verkostopalavereilla ja yhteistyöryhmillä.

JOHTAJA U2: No me on ajateltu että kutsuttais tutkinnanjohtajat ja niiden tärkeimmät työtoverit kaikki yhteiseen kokoukseen niin että koko meidän toimialue tulisi katettua.

VI.7 Yhteistyön kehittämisen kysymyksiä

Poliisi- ja syyttäväviranomaiset toimivat yhteistyössä sovittelutoimistojen kanssa esimerkiksi koulutuskysymyksissä kuten haastattelun edellisessä jaksossa kävi ilmi. Po. viranomaisen ja sovittelutoimiston yhteistyö on kuitenkin paljon tiiviimpää mm. tapausten sovitteluun lähettämisessä ja niiden takaisin saannissa joko kielteisen päätöksen johdosta tai sovittelussa käsiteltynä tapauksena. Yhteistyötä on myös institutionalisoitu useilla sovittelupakkakunnilla perustamalla eri muo-

²¹ Tutkinnanjohtaja on ryhmänjohtajan yläpuolella.

toisia yhteistyön organisaatioita, järjestöissä järjestöjen hallituksia ja muissa palvelun tuottamismuodoissa neuvottelukuntia tai tuki- ja seurantaryhmiä, joihin myös keskeiset rikosoikeusjärjestelmän viranhaltijat on kutsuttu jäseniksi. Usein näissä paikallisissa sovittelun koordinaatio- ja tukiorganisaatioissa on myös edustus sosiaalitoimesta ja muusta paikallisesta toiminnan substanssin kannalta tärkeästä yhteistyötahosta.

Viranhaltijoille kohdistetut kysymykset liittyvät ensinnäkin yhteistyön organisoimiseen, sitten yhteistyöhön muiden viranomaisten kanssa ja lopuksi kartoitetaan yhteistyön toimivuutta yleensä ja erikseen tapausten käsittelyä poliisin, syyttäjän ja sovittelutoimiston kesken.

Yhteistyön rakenteet paikallisella tasolla

Haastatteluja tehtäessä varsinaisia yhteistyöorganisaatioita ei ollut kaikissa toimipaikoissa ja suhtautuminen sellaisen tarpeellisuuteen jakoi mielipiteitä. Silloin kun yhteistyö on saanut järjestyneemmän muodon (neuvottelukunta, tukiryhmä, järjestöissä hallitus jne.), se on koettu erittäin hyväksi ja toimivaksi. Tämän tyyppistä organisoimista tarvitaan. Näihin yhteistyöelimiin ovat yleensä osallistuneet niin poliisin kuin syyttäjienkin edustajat - joskus myös tuomioistuimen edustus. *Polii-sit ja syyttäjät* vakuuttivat yksinäisesti, että yhteistyö on näissä elimissä ollut sujuvaa ja hyödyllistä. Silloin kun tällaista yhteistyötä ei ollut mahdollista harjoittaa organisaation puuttumisen takia, korostettiin välitöntä tapauskohtaista yhteistyötä.

POLIISI K1: Meillä on loistava tämä sovittelun hallitus ja se toimii erinomaisesti... ja sitten meillä on tätä maakunnallista työtä.

POLIISI K 2: No meillä ei ole tällaista, mutta meillä on erinomainen ja välitön ihan tapauskohtainen yhteistyö sovittelutoimiston kanssa ja se toimii... sovittelutoimisto saa meillä juuri ne tapaukset, jotka se ansaitseekin.

Sovittelutoimiston suunnasta katsoen näyttää siltä, että sovittelutoimiston ja poliisien ja syyttäjien kanssa yhteistyö toimii sitä paremmin mitä selkeämmät ovat yhteistyön rakenteet. Ns. yhteistyöryhmä, jossa sovittelutoimisto kohtaa eri yhteistyötahot, on erinomainen lähtökohta ja väline hyvän ja luottamuksellisen yhteistyön rakentamisessa. Jos toiminta-alue on laaja, sillä näyttää olevan myös yhteistyötä heikentävä vaikutus. Haastattelun ajankohtana kaikissa toimialueissa ei vielä ollut yhteistyöryhmää perustettu, mutta sellainen oli hankkeilla aivan lähitulevaisuudessa.

JOHTAJA U3: Ei vielä (yhteistyön organisaatiota), mutta tänä vuonna mahdollisesti perustetaan... toiminta on kyllä muutoin hyvin luontevaa...

Yhteistyön agendat

Yhteistyöryhmien agendat näyttävät päällisin puolin saman tyyppisiltä: kokouksissa käsitellään ajankohtaisia asioita, sovittelun tilastotietoja, jaetaan materiaalia, pohditaan, minkä tyyppisiä tapauksia sovitteluun voidaan lähettää sekä arvioidaan tulevaa kehitystä, rahoituskysymyksiä jne. Yhteistyöryhmissä sovitaan siitä, millaisia asioita työryhmän jäsenet voisivat edistää omilla paikkakunnillaan. Mutta parannettavaakin kehittämistyössä jää: keskeisenä kehittämiskysymyksenä nähtiin vielä kiinteämmän yhteistyön muotoilu nimenomaan poliisin kanssa: yhteiset aamupalaverit sovitteluun sopivista tapauksista sekä tiedottamisen kysymykset niin, että myös sosiaaliviranomaisten kanssa saataisiin aikaan kiinteämpi yhteistyö. *Poliisit* nostivat esiin seuraavia asioita:

POLIISI U1: Yleisellä tasolla sovittelutoiminnan tilannetta, kehittämistarpeita, sovittelun julkisuutta, rahoitustilannetta... tällaista...

SYYYTTÄJÄ K1: Näissä pohditaan mm. toiminnan periaatteita, tapausten lähettämistä sovitteluun jne...

Sovittelujohtajat korostivat yhteistyötä kehittämisen näkökulmasta:

JOHTAJA U2: Me seurataan sen alueen sovittelukehitystä... käydään läpi tuoreita asioita ja arvioidaan tulevaisuutta... tärkeä asia on se, että ne yhteistyöryhmän jäsenet veisivät omilla alueillaan eteenpäin näitä yhteisiä hyviä asioita... Ja näin yritetään yhtenäistää toimintaa.

TUTKIJA: Mitä kehittämistehtäviä näette välttämättömiksi viranomaisten ja sovittelutoimiston yhteistyön parantamiseksi?

JOHTAJA U1: No tiedottaminen ja miten sovitteluun voisi tulla muita aloitteita kuin niitä, joita nyt tulee, siis sosiaalipuoleltakin ja yhteistyö koulutoimen kanssa. Minusta ollaan hyvällä tiellä tässä kehittämistyössä, sillä me on saatu hyvä palaute asiakkailta ja yhteistyöviranomaisilta.

JOHTAJA K2: Esimerkiksi sellaista voisi kehittää, että poliisi kutsuisi sovittelun johtajan tsekkaamaan maanantaiaamuisin sovitteluun kelpaavat tapaukset... Myös syyttäjät voisivat tehostaa sovitteluun lähettämistä... koulujen kanssa jo yhteistyötä onkin harjoitettu...

Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa

Poliisien ja syyttäjien mukaan yhteistyö muiden viranomaisten kanssa sovitteluasioissa on varsin vähäistä. Satunnaisia yhteistyökumppaneita ovat olleet Rikosuhripäivystys ja lastensuojeluviranomaiset, joskus sosiaalipäivystys. Yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa laajemmin ja systemaattisemmin näyttää kariutuvan

sosiaalityöntekijöiden korostuneeseen ammattietiikkaan: vedotaan salassapitosäännöksiin.

POLIISI U1: Rikosuhripäivystyksen kanssa asianomistajan takia... Sosiaali-päivystykseen aika olematon yhteistyö, lasten pahoinpitelyissä yritetään tehdä yhteistyötä. Täällä hyvä se, että poliisilaitoksella työskentelee sosiaalityöntekijä.

SYTTÄJÄ K4: Minä näen hyvin vaikeaksi sen kun sosiaalipuolella vedotaan tähän vaitiolovelvollisuuteen niin kyllä se estää tätä yhteistyötä. Ja ne piiloutuu sen taakse.

Sovittelujohtajien mukaan yhteistyö muiden viranomaisten kanssa toteutuu ”ad hoc” -periaatteella, tapauksen mukaan. Tällaisina yhteistyötahoina mainittiin mm. oikeusaputoimistot, paikalliset asianajajat (korvauskysymyksissä), lastensuojeluviranomaiset huostaanoton tapauksissa, koulukuraattorit koululaisen ollessa osapuolena sovittelussa. Yhteistyötahoina mainittiin myös kunnan/kaupungin nuorisotyö ja ammattikorkeakoulut. Sosiaaliviranomaisten kanssa yhteistyö vaikuttaa olevan aika nihkeää. Paremmin yhteistyökysymyksistä sosiaalityöntekijöiden kanssa voidaan puhua silloin kun sosiaalityöntekijä on em. yhteistyöryhmän jäsen.

Yhteistyö poliisin, syyttäjien ja sovittelujohtajien kesken

Kysymystä yhteistyöstä poliisin, syyttäjien ja sovittelutoimistojen kesken tarkasteltiin aluksi yleisellä tasolla, jolloin mm. yhteistyön sujuvuutta pohdittiin. Tällä tasolla yhteistyö on toiminut **poliisin** mukaan moitteettomasti. *Syyttäjät* totesivat saman. Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa on tapausten lähettämisessä ollut niin poliisien kuin syyttäjienkin mukaan erinomaista.²²

POLIISI K1: Kyllä, ei paremmin voisi olla.

Sovittelujohtajien mukaan yhteistyö poliisin ja syyttäjän kanssa sai erinomaiset maininnat, etenkin silloin kun yhteistyö oli arkipäiväistä ja käytännön läheistä (syyttäjävierasto vieressä) ja varsinkin jos yhteistyöllä oli pitemmät perinteet. Sen sijaan etäisyys aiheutti ongelmia: naapurikaupungin syyttäjää moitittiin yhteistyöhaluttomuudesta.

JOHTAJA U4: Yhteistyö muuten toimii, mutta tuossa on naapurikaupunki, josta syyttäjä ei lähetä juttuja... se vissiin lähettää ne kirjalliseen menettelyyn ja kehuu, miten äkkiä pöytä tyhjenee...

JOHTAJA K1: Ei ongelmia... pitkät perinteet...

²² Tässä raportoidaan vain yksi vastaus ryhmää kohden, sillä vastaukset olivat niin samanslaisia.

Tapausten käsittely

Poliisin sovitteluun lähettämiä tapauksia palautuu vaihteleva määrä toimialueesta riippuen. On paikkakuntia, joista ei ole palautunut yhtään tapausta ja sitten toimialueita, joista vain pieni osa tapauksista on tullut takaisin ilman myönteistä sovittelupäätöstä tai sen takia, että osapuolia ei oltu tavoitettu.

POLIISI U1: Yhtään tapausta ei ole tullut takaisin.

POLIISI U2: No kyllä se on korkeintaan siinä 5 %:n luokkaa... Ja niissä on ollut aina hyväksyttävät perustelut kun olen sitten niitä jälkeenpäin tarkastellut. Ja ne perustelut tulevat kirjallisena... Ja sovittelutoimisto lähettää joka vaiheesta palautteen... Ei jää mitään epäselväksi kun koko ajan tieto kaikista sovittelun vaiheista... käsittääkseni myös syyttävövirastoon samoin...

POLIISI K4: Kyllä sieltä palautuu ehkä viidennes.

Sovittelujohtajien mukaan tapauksen palauttaminen lähettävälle viranomaiselle johtuu pääasiassa siitä, että osapuolia tai toista osapuolta ei tavoiteta. Joskus tapaus palautetaan lähettäjälleen syystä, että toinen osapuoli ei haluakaan sovittelua. Myös sellaisia useampikertaisten tapauksia palautetaan, joissa korvaukset on toistuvasti jätetty suorittamatta. Erityisesti lähisuhdeväkivallassa tapaus palautetaan jos johtaja valmisteluvaiheessa havaitsee, että kysymyksessä on toistuva väkivalta. Palautusmäärät näyttävät vaihtelevan melkoisesti, 10 prosentista 35 prosenttiin. Eräällä paikkakunnalla tapauksia ei ollut palautettu lähettäjälleen kertaakaan kuten edellä jo poliisin haastattelusta kävi ilmi.

JOHTAJA U 1: No näitä on muutama lähisuhdeväkivaltatapaus, kun niissä on ollut kysymys toistuvasta väkivallasta ja sitten on näitä muutama, joissa asianomaiset eivät halua sovittelua...

JOHTAJA U 2: No tänään ehkä jo 35 % ja syy on se, ettei tavoitettu asianomaisia tai toista heistä... ei vain tule vastausta... ei puhelimeen eikä mihinkään... Tässä on alueellisia eroja... siis eräällä alueella vain 10% palautuu... tämä kaupunkikulttuuri saattaa vaikuttaa... että meidän kirjeet menee roskeen...

VI.8 Yhteenvedo haastatteluista

Vanhojen ja uusien toimialueiden viranhaltijoiden näkemyksissä oli eroja lähinnä tapausten sovitteluun soveltuvuutta koskevissa arvioinneissa ja lainsäädäntökysymyksissä. Yleensä uusien toimialueiden viranhaltijat olivat varovaisempia kannanotoissaan. Sovittelun eri toimialueet (maantieteellisesti) ja sovittelun järjestämistapa (kuntatoimijat – järjestöt) eivät toimineet tutkimuksen erottelevina tekijöinä.

Lain voimaantulon välittömät vaikutukset

Uusien ja vanhojen toimialueiden *poliisien* kokemuksessa lain voimaantulon oli koettu virallistaneen toiminnan; sen myötä sovittelusta oli tullut poliiseille uusi työkalu. Lain myötä myös sovittelun tapausmäärät olivat kasvaneet ja myös vanhemman väestön rikostapausten sovittelut olivat lisääntyneet ja sovitteluun oli ryhdytty lähettämään yhä vakavampia rikoksia. **Syyttäjien** kokemukset noudattelivat poliisihaastattelujen linjaa. Eroja syyttäjien ja poliisien välille samoin kuin uusien ja vanhojen toimialueiden syyttäjien välille syntyi suhtautumisessa sovittelulain muutostarpeisiin: osa uusien toimialueiden syyttäjistä katsoi, että lakia voitaisiin täsmentää alemman tason sääntelyllä; osa vanhempien toimialueiden syyttäjistä taas arvioi, että laki ei kaikissa kysymyksissä antanut riittävän täsmällisiä vastauksia käytännön ongelmiin ja siinä on ristiriitaisuuksia ja siten korjattavaa. *Sovittelujohtajien* mukaan lain oli pääsääntöisesti koettu selvästi parantaneen sovittelun asemaa ja viranomaisyhteistyötä ja enemmistö johtajista piti lakia hyvin toimivana. Osa katsoi kuitenkin lain sisältävän tulkinnanvaraisuuksia esimerkiksi siinä, mitkä tapaukset loppujen lopuksi voidaan hyväksyä soviteltaviksi.

Sovitteluun soveltuvat tapaukset

Poliisien mielestä sovitteluun sopivat parhaiten nuorten rikokset, eri tyyppiset riita-asiat sekä mitkä tahansa tapaukset, joissa osapuolet vapaaehtoisesti haluavat sovitella. Osa vanhojen toimialueiden poliiseista esitti, että myös törkeitä pahoinpitelyjä pitäisi voida sovitella. Yksimielisiä poliisit olivat siitä, että ns. taparikollisia ei hyödyttänyt lähettää sovitteluun. Uusien toimialueiden **syyttäjien** mukaan törkeitä pahoinpitelyjä ei saanut sovitella, koska maallikkosovittelijat eivät ole päteviä arvioimaan näissä tapauksissa korvausratkaisuja. Vanhojen toimialueiden syyttäjien näkemyksissä myös jotkut törkeät rikokset voisivat tulla soviteltaviksi. *Sovittelujohtajien* mielestä sovitteluun hyväksyttävyyden rajaa oli vaikeaa vetää. Osa heistä oli jopa sitä mieltä, että tapon yritystäkin voidaan sovitella. Eräät johtajista korostivat osapuolten omaa tahtoa kriteerinä: jos molemmiin puolista tahtoa löytyy, miksei saisi sovitella.

Lähisuhdeväkivalta sovittelussa

Tapausten sovitteluun lähettäminen

Uusien toimialueiden *poliisit ja syyttäjät* olivat useimmiten sitä mieltä, että sovitteluun lähettämistä koskeva säännös oli paikallaan. Kun tutkija problematisoi lähettämisen rajauksen vastauksiin tuli epävarmuutta ja näkemykset jopa muuttuivat. Päätösvaltaa oltiinkin valmiita myöntämään sekä toimiston johtajalle että sosiaalityöntekijälle. Lähinnä vanhojen toimialueiden poliisien mielestä säännökseen sisältyi riskejä, että auttamistarve tulee tukahdutettua jos sovittelua liiaksi rajataan. Sovittelutoimiston *johtajat* olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että säännös vain poliisin ja syyttäjän oikeudesta lähettää lähisuhdeväkivaltaa sovitteluun oli hyvä. Perusteluina oli ensinnäkin se, että lakisääteinen toiminta on vasta alkuvaiheessa ja kokemuksen hankinta kesken; toisaalta pelättiin, että tapausmäärät saattaisivat kasvaa mittaamattomiksi resursseihin nähden.²³

Kriteerinä lähisuhdeväkivallan toistuvuus

Toimialueesta riippumatta *poliisihaastateltavat* esittivät, että väkivallan toistuvuus ei saisi olla lopullinen kriteeri lähettämättömyydelle, koska toistuvan väkivallan kriteeri on hämärä. Jos väkivalta perheessä on jatkuvaa, sellaista tapausta ei lähetetä sovitteluun. *Syyttäjien* mielestä lähisuhdeväkivaltaa voidaan sovitella etenkin silloin, jos väkivaltahistoria on vanhaa ja tuoretta väkivaltaa ei ole. Toistuvan väkivallan tapaukset olivat herättäneet *sovittelujohtajissa* hämmennystä. Osa heistä oli palauttanut jutun takaisin poliisille. Osa johtajista katsoi, että viranomaisten tulee päättää tapausten soveltuvuus ja siihen on tyytyminen.

Väkivaltahistorian selvittäminen

Niin uusien kuin vanhojenkin toimialueiden *poliisien* näkemysten mukaan väkivaltahistoria pystytään selvittämään aika hyvin jo erilaisten asiakirjojen avulla. Asia pystytään selvittämään myös kuulustelussa. *Syyttäjät* totesivat olevansa pitkälti poliisin tietojärjestelmien varassa ja että tällaiset asiat pystytään selvittämään huonosti eikä sosiaaliviranomaisilta tule apua vaitiolovelvollisuuteen viitaten.

²³ Rikossovittelun neuvottelukunnan asettama toimeenpanojaosto (myöh. TPJ) on ottanut kantaa oikeuteen lähettää lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun: TPJ ”esittää harkittavaksi tulisiko sovittelulakia muuttaa lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun osalta. Vaihtoehtoina olisivat esimerkiksi lähisuhdeväkivaltarikosten ohjaamisesta sovitteluun liittyvän rajauksen poistaminen kokonaan tai sen laajentaminen siten, että myös sosiaaliviranomainen voisi tehdä sovittelualoitteen lähisuhdeväkivaltarikoksista. Tällöin sovittelutoimiston vastuuhenkilö tekee päätöksen lähisuhdeväkivaltaan liittyvän asian ottamisesta sovitteluun.” Säädöksen muutos voitaisiin TPJ:n mukaan ottaa käsittelyyn siinä vaiheessa jos sovittelulakia muiltakin osin harkitaan muutettavaksi.

Sovittelujohtajat katsoivat useimmiten, etteivät poliisitkaan pysty selvittämään osapuolten väkivaltahistoriaa. Osa kuitenkin katsoi, että poliisilla on näissä asioissa riittävä tietovaranto.

Valtaepätasapaino

Uusien ja vanhojen toimialueiden *poliisien* näkemykset olivat kohtalaisen yksimielisiä siinä, että valtaepätasapainoa on hyvin vaikea selvittää. Poliisit viittasivat myös siihen, että tämänkaltaisen kysymyksen selvittäminen onnistuu paremmin itse sovitteluistunnossa. *Syyttäjät* olivat samoilla linjoilla poliisien kanssa. Valtaenemmistö *sovittelujohtajista* katsoi, ettei poliisi välttämättä eikä syyttäjä varsinkaan pysty selvittämään kysymystä valtaepätasapainosta. Enemmistö *sovittelujohtajat* katsoi että he itse pystyvät parhaiten selvittämään mahdollisen valtaepätasapainon osapuolten välillä.

Hyvän sovinnon kriteerit

Poliisien mielestä hyvä sopimus perustuu vapaaseen tahtoon ja sillä tulee olla todellisuuspohja ja kaikki oleelliset asiat selvitettyinä niin, että edellytykset yhteisen elämän jatkamiselle tai sen päättämiseksi tulevat selviksi. Rahallisia korvauksia ei nähty mielekkäiksi, eikä pelkkää anteeksipyyntöä. Asian käsittelemistä oikeudessa puolusti vain harva haastateltava. *Syyttäjien* näkemykset olivat linjassa poliisin näkemysten kanssa. He korostivat muutostavoitteen sisältymisen sovitteluun myös auttavan syyttäjän syyteharkinnassa, jopa syytteestä luopumista kohtuusperusteen nojalla etenkin lievemässä lähisuhdeväkivallassa. *Sovittelujohtajien* mukaan ns. hyvät sopimukset olivat useimmiten käyttäytymissopimuksia, joissa sitouduttiin hakemaan apua ongelmaan. Pelkkä anteeksipyyntö ei ollut kovin korkeassa kurssissa sovittelujohtajienkaan arvioissa, mutta senkään merkitystä ei haluttu mitätöidä.

Sovittelijoiden asiantuntemus

Poliisit ja syyttäjät olivat varovaisia epäileviä sovittelijoiden pätevyyttä arvioidessaan. Erityisesti luotettiin siihen, että sovittelutoimiston henkilökunta osaa tehtävän. *Sovittelujohtajat* pidättäytyivät pääsääntöisesti antamasta tapauksia pelkäämään vapaaehtoissovittelijoiden hoidettavaksi. Tässä keskeisenä selittäjänä oli pelko asiantuntemuksen puutteesta ja koulutustarpeista. Useilla paikkakunnilla sovitteluun oli kyetty hankkimaan sovittelijoiksi ns. ammattilaisia eli toimensa tai virkansa puolesta jo muutenkin tämän kaltaisten ongelmien parissa toimivia työntekijöitä.

Turvallisuuden vaarantuminen sovittelussa

Poliisit ja syyttäjät olivat hyvinkin yksimielisiä siitä, että osapuolten turvallisuus ei ollut vaarantunut sovittelussa. Toisaalta tämän arveltiin kyllä olevan mahdollista. *Sovittelujohtajat* olivat kutakuinkin yksimielisiä siinä, että uhrin turvallisuus ei ollut vaarantunut kuin ainoastaan poikkeustapauksessa. Turvallisuuden vaarantumisen uhkaa sitä vastoin oli koettu jonkun verran, mutta tähän oli myös pääsääntöisesti varauduttu.

Lisäkoulutuksen tarve

Poliisit ja syyttäjät pitivät sovittelijoiden lisäkoulutusta välttämättömänä tai vähintäänkin tarpeellisenä. Viranomaiset painottivat toiminnan kehittämistä ammatilliseen suuntaan. Perustelu tähän oli toimintaan mahdollisesti liittyvät oikeusturvariskit korvausperusteita ja sovittelun tuloksen pätevyyttä ajateltaessa. *Sovittelujohtajien* näkemys oli kutakuinkin yksimielinen siinä, että lisäkoulutusta tarvitaan, mutta samalla edellytettiin myös sopivien henkilökohtaisten ominaisuuksien tarpeellisuutta.

Sovitteluprosessin erityisyys lähisuhdeväkivallassa

Sovittelujohtajien mukaan toimistojen välillä on eroja siinä, miten lähisuhdeväkivaltasovittelu toteutetaan alusta seurantaan saakka. Joka tapauksessa lähisuhdeväkivallan sovittelulle on tunnusomaista korostuneen huolellinen valmistelu ja itse prosessin etenemisestä huolehtiminen: lähisuhdeväkivallassa pyritään useimmiten järjestämään kytkentä palveluverkostoon – tosin vaihtelevalla menestyksellä, koska palvelujen saatavuudessa on ongelmia.

Lapsen asema lähisuhdeväkivallan sovittelussa

Kysymystä lapsen asemasta sovittelussa ei otettu esiin poliisi- ja syyttäjäviranomaisten haastatteluissa. Pikemminkin se nousi esiin spontaanisti eräiden sovittelujohtajien kanssa käydyissä keskusteluissa. Näissä kävi ilmi, että useimmiten perheissä, joissa oli väkivaltaa, oli ollut myös lapsia. Yleinen käytäntö oli se, että lapsia ei otettu mukaan sovitteluun, vaan näissä tapauksissa toimittiin lastensuojeluviranomaisten suuntaan lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuuden mukaisesti. Haastateltujen toimialueiden joukossa oli kuitenkin yksi poikkeus, jossa lapsia oli otettu mukaan itse lähisuhdeväkivaltasovitteluun tietyin ehdoin: Jos lapsi oli nähnyt väkivaltaa, mutta oli alle 12-vuotias, häntä ei otettu mukaan sovitteluun. Sen sijaan vähintään 12 vuoden ikäinen lapsi oli voinut osallistua itse sovitteluistuntoon.

kin. Hänen mukaantulonsa sovitteluistuntoon perusteltiin ikään kuin todistajan ja tapahtumien kuvaajan ominaisuudessa ja myös tarkoituksella saada väkivallan harjoittaja näkemään ja kokemaan käyttäytymisensä luonne. Haastateltu sovittelujohtaja piti menettelyä erittäin onnistuneena väkivaltaisen perheenjäsenen pysäyttäjänä.²⁴

Lapsen oikeus osallistua sovitteluun

Sovittelujohtajat pitivät kysymystä ongelmallisena, sillä erillään asuvien huoltajien suostumuksen hankkimista oli käytännössä pidetty perin hankalana eräissä tapauksissa. Toinen huoltajista suostuu, toinen ei. Enemmistö sovittelujohtajista vaati lain muuttamista niin, että toisen huoltajan suostumus riittää.²⁵

Nopeutettu käsittely

Poliisien mukaan sovittelun hyödyntäminen tutkinnan lopettamisessa on erinomainen asia. Myöskään tutkinnan rajoittaminen ja asian esittäminen kirjalliseen menettelyyn eivät tuntuneet aiheuttavan suurempia ongelmia kun sovittelulle annettiin 1–3 kuukauden aikarajat. Toisaalta poliisien joukossa esitettiin näkemyksiä, että sekä sovittelu että kirjallinen menettely kohtelevat samaa juttumassaa ja rikostapauksia käsitellään nopeutetusti niin, ettei niitä aina lähetetä sovitteluun, vaikka aihetta olisi. Joskus myös poliisin ja syyttäjän välille on saattanut syntyä jännitteitä, kun syyttäjä olisi voinut ratkaista jutun heti, mutta poliisi olikin lähettänyt sen sovitteluun. Eräät haastatellut ehdottivat, että sovittelua pidettäisiin ”osaoikeudellisenä” ratkaisuna, jolloin ongelma sovittelun kestosta ratkeaisi; sovitteluun lähettäminen merkitsisi sen saattamista nopeutettuun käsittelyyn. Näin voitaisiin ymmärtää, että sovittelu jo itsessään on oikeudellista kohtelua.

Syyttäjät totesivat, että käytännössä ongelmia sovittelun ja kirjallisen menettelyn yhteispeleissä ei ole ilmennyt, jos tapaus sovittelussa on käsitelty kuukaudessa. Jos sovittelu taas kestää kauemmin, monet syyttäjät eivät makuuta juttua pöydälleen. Toisaalta osa syyttäjistä totesi, etteivät aikarajat ole ongelma, koska sovitte-

24 Lapsen asemasta edellä kuvatussa tilanteessa on keskusteltu vuoden 2008 syksyllä käynnistyneen lähisuhdeväkivaltasovittelun syventävän koulutuksen koulutustilaisuuksien yhteydessä kriittisesti ja aiheeseen on sovittu palattavan lähisuhdeväkivaltasovittelun jatkokoulutuksen yhteydessä tuonnempana.

25 Myös rikossovittelun neuvottelukunnan toimeenpanojaosto on pitänyt pulmallisena, ettei lain vaatimaa sovittelusuostumusta saada aina lasten huoltajilta siitä syystä, ettei toista vanhempaa tavoiteta. Tämä saattaa vaarantaa lapsen etua ja loukata hänen yhdenvertaisuuttaan. Toimeenpanojaosto onkin esittänyt, että olisi helpompaa, jos yhteishuoltotilanteissa se huoltaja, jonka luona lapsi asuu, voisi yksin antaa suostumuksen sovitteluun, jos toisen huoltajan suostumusta ei saada. Toimeenpanojaosto katsoi kuitenkin, että huoltajien yhteistoimintaperiaate on lapsioikeuden kantavia periaatteita, eikä sovittelulailla voida tältä osin tehdä asiaan muutosta. Sen sijaan Rikossovittelun neuvottelukunta voisi toimeenpanojaoston mukaan antaa ohjeistusta näihin tilanteisiin. Toimeenpanojaosto ei tässä vaiheessa päättänyt esittää muutosta sovittelulakiin, mutta se esitti, että mikäli sovittelulakia ryhdytään muuttamaan, huoltajan suostumusta koskeva vaade voitaisiin säätää siinä yhteydessä nykyistä väljemmäksi.

lun tulkitaan jo olevan puuttumista, joka merkitsee nopeutetun käsittelyn alkamista. Osa syyttäjästä näyttäisi siis tulkinneen sen osaoikeudelliseksi menettelyksi. Oman ongelmansa muodostaa syyttäjälaitoksen tulostavoite: tietty määrä juttuja on hoidettava kirjallisessa menettelyssä. Eräät syyttäjät totesivat, että ongelma ratkeaisi, jos syyttäjien pitäisi käsitellä myös sovittelussa tietty prosenttiosuus tapauksista. Tosiasiaksi jää, että syyttäjien käsitykset sovittelun ja kirjallisen menettelyn suhteesta ovat ristiriitaiset. *Sovittelujohtajat* taas katsoivat hyvinkin yksimielisesti, ettei nopeutettu käsittely aiheuttanut ongelmia, sillä sovittelulle varatuista aikarajoista oli sovittu poliisin ja syyttäjän kanssa ja lisäaikaakin sai tarvittaessa. Loputomiin ei aikaa sovittelulle kuitenkaan myönnetty ja sovittelun kestäessä kovin pitkään yli sovittujen rajojen, se oli pitänyt keskeyttää.

Sovittelun vaihtoehtoluonne

Sovittelun merkitys poliisitutkinnassa ja syyteharkinnassa

Erityisesti asianomistajarikoksissa *poliisi* lopettaa jutun tutkinnan onnistuneen sovittelun ansiosta. Virallisen syytteen alaisissa pahoinpitelyjutuissakin voidaan syyttäjälle esittää tutkinnan rajoittamista. *Syyttäjät* katsovat sovittelulla olevan suuri vaikutus syyttäjän ratkaisuisissa törkeitä rikoksia lukuun ottamatta. Törkeää lievemmissä rikoksissa sovittelu johtaa yleensä toimenpiteestä luopumiseen. Erään syyttäjän mukaan lakiin pitäisi kirjata säännös, että myös törkeissä rikoksissa saavutettu sovinto voi johtaa syyttämättä jättämiseen – syyttäjän harkinnan mukaan.

Sovittelujohtajien mukaan sovittelun merkitys oikeusprosessissa liittyy kaikin selvimmin asianomistajarikoksiin, joissa onnistunut sovittelu johtaa pääsääntöisesti toimenpiteestä luopumiseen. Syyttäjät ovat myös lähettäneet joitakin virallisen syytteen alaisia väkivaltarikoksia sovitteluun ja tehneet onnistuneen sovittelun johdosta syyttämättä jättämispäätöksen.

Sopimuksen merkityksestä

Poliisien mukaan sekä teon että etenkin sopimuksen luonne vaikuttavat poliisin ratkaisuihin poliisin harkitessa tutkinnanrajoittamisesitystä – edellyttäen, ettei rikos ole törkeä. Samaan aikaan poliisit kuitenkin korostivat, että on huolehdittava siitä, ettei sovittelusta tehtäisi uutta oikeusprosessia. *Syyttäjien* mukaan täytetty sopimus johtaa helpommin syyttämättä jättämispäätökseen, jopa virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Kysymys sopimuksen merkityksen kasvattamisesta syyteharkinnassa johti myös pohdintaan sovittelun ja ns. yleisen edun välisestä suhteesta. Rangaistuksen mittaamisessa sovittelulle sen sijaan pitäisi antaa enemmän merkitystä. *Sovittelujohtajien* suhtautuminen kysymykseen oli yleensä aika varovaista.

Useimmat heistä totesivatkin, että sovittelulla on oma tehtävänsä ja viranomaisilla omansa eikä näitä pitäisi sekoittaa toisiinsa.

”Turhat oikeudenkäynnit”

Poliisien mielestä ns. turhia oikeudenkäyntejä ovat monet rajariidat, monet asianomistajarikokset, kunnianloukkaukset ja usein myös nuorten jutut. Useimpien *syyttäjien* mukaan sovittelu on em. tapauksissa tuomioistuinta parempi käsittelyfoorumi. Sen sijaan sovittelun laajentaminen vakavampiin rikoksiin alkaisi murentaa rikosoikeusjärjestelmän uskottavuutta.

Sovittelujohtajien mielestä ainakin asianomistajajutut ovat ”turhia” oikeudessa käsiteltäviksi, samoin naapureiden väliset riidat. Näissä tapauksissa sovittelu olisi myös ehdottomasti parempi menettely.

Tuomioistuimen paremmuus

Poliisien ja syyttäjien mukaan tuomioistuimen käsittely on ehdottomasti parempi vakavissa rikoksissa, seksuaalirikoksissa, raiskauksissa ja ylipäättään kaikissa törkeissä tekemuodoissa.

Sovittelujohtajien mielestä tuomioistuinkäsittely on selvästi sovittelua parempi ammatti- ja taparikollisten käsittelyssä, samoin törkeissä väkivaltarikoksissa, joissa vammaudutaan ja joissa vamman laatu selviää vasta myöhemmin, ammattimaisissa rikoksissa ja sellaisissa, joissa ei ole toista osapuolta, jonka kanssa sovittella.

Vaarallinen kilpailija

Poliisit ja syyttäjät olivat aika yksimielisiä siitä, että sovittelu ei ainakaan vielä ole vaarallinen kilpailija rikosoikeusjärjestelmälle. Erään syyttäjän mukaan sovittelu on jo rikosoikeusjärjestelmän kilpailija pienemmissä jutuissa. *Sovittelujohtajien* näkemys oli yksimielinen: sovittelu ei ole missään merkityksessä varallinen kilpailija oikeuslaitokselle tulevaisuudessakaan.

Sovittelun asema rikosprosessissa

Poliisien mukaan asianomistajarikoksissa sovittelulla on korvaava rooli, muissa täydentävä. Painotusta voisi lisätä sovittelun korvaavaan merkitykseen. *Syyttäjien* mukaan sovittelulla voi olla väkivaltarikoksissa avustava ja täydentävä merkitys. *Sovittelujohtajien* mielestä sovittelun tulisi olla enemmän oikeuslaitosta täydentävä kuin pelkästään avustava menettely. Sovittelujohtajat halusivat luottaa myös syyt-

täjän näkemykseen siinä, mistä rikoksesta on saatava rangaistus, mutta pelkkä rikosoikeusjärjestelmän roskakori sovittelu ei saa olla.

Sovittelu ja uusintarikollisuus

Poliisit, syyttäjät ja sovittelujohtajat näkivät sovittelun uusintarikollisuuden ehkäisyvaikutuksen tulevan kysymykseen lähinnä lasten ja nuorten kohdalla sekä aivan erityisesti rikollisen uran alkuvaiheessa.

Sovittelu ja oikeusturvariskit

Yleisesti ottaen *poliisit* eivät nähneet merkittäviä oikeusturvariskejä sovittelussa. Eräinä mahdollisina riskeinä mainittiin asianomistajarikoksessa sopimaan pakottaminen esimerkkinä jengirikos: rikokseen osallistumaton tekijäksi epäilty saat-
taa suostua maksamaan vahingonkorvausta, vaikka hän ei ole osallistunut varsinaiseen vahingon aiheuttamiseen. *Syyttäjien* mielestä riskejä liittyy kohtuuttomiin korvaussopimuksiin – samoin rangaistusvaatimuksista luopumisen ajankohtaan. Kysymys oikeusturvariskeistä jakoi jonkin verran *johtajien* näkemyksiä: Sovittelussa sovitaan maksettavaksi kohtuuttomia korvauksia tai sovitaan ennaaikaaisesti korvauksista asioissa, joissa ei pitäisi kiirehtiä sopimista (vammutumiset). Asiakkaille voidaan myös antaa virheellisiä tietoja eikä asiakkaita kohdella tasapuolisesti. Sovittelijan vaitiolovelvollisuuteen nähtiin liittyvän mahdollisia riskejä. Nämä liittyvät usein sovittelijan taitoihin toimia sovittelijana. Tässä Riskin muodostaa useimmiten koulutuksen puute.

Viranomaisille ilmoittamisvelvollisuus

Poliisit ja syyttäjät olivat kategorisen yksimielisiä siitä, että säännös on turha ja se pitäisi poistaa.

Säännös ei näytä käytännössä aiheuttaneen ainakaan suurempia ongelmia. Kysymystä pohdittiin lähinnä teoreettisena asiana. *Sovittelujohtajat* pitivät säännöstä yleisesti ottaen tarpeettomana – jopa niin, ettei sitä edes noudatettu.²⁶

²⁶ Rikossovittelun neuvottelukunnan asettama toimeenpanojaosto (TPJ) ”esittää harkittavaksi sovittelulain selkeyttämistä siten, ettei vähäisistä asianomistajarikoksista tarvitse ilmoittaa poliisille tai syyttäjälle, ellei asiasta ole tehty rikosilmoitusta, eikä asianomistaja vaadi rangaistusta. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä, mikäli on ilmeistä että yleinen etu voisi vaatia rikoksesta esitutkinnan tai syytteen nostamisen. Tällöin poliisille tai syyttäjälle ilmoittamatta jätettävistä asianomistajarikoksista voidaan antaa ohjeistusta sovittelu-toimistoille. Ilmoittamista koskevat kysymykset tulee myös huomioida riittävästi koulutuksessa ja työnoh-
jauksessa. Sovittelutoimistot voivat tarvittaessa toimittaa tilastotietoja poliisille ja syyttäjälle sovittelimistaan vähäisistä asianomistajarikoksista ja riita-asioista, joista ei ole erikseen ilmoitettu poliisille ja syyttäjälle.” Näin viranomaiset saisivat tietää kaikkien sovitteluun tulleiden tapausten luonteen ja kertymän. Tämä oli tiettävästi muuan perustelu säännökselle lakivaliokunnan käsittelyssä.

Lopuksi TPJ ”esittää että riita-asoiden ilmoittamisesta poliisille ja syyttäjälle annetaan sovittelutoimis-
toille toimeenpanojaoston näkemyksen mukainen tulkintaohje”.

Sovittelun kehittäminen rikosoikeusjärjestelmän tarpeisiin

Poliisien mukaan sovittelussa pitäisi painottaa lievempien väkivaltarikosten ja etnisten ryhmien rikosten sovittelua. Myös työkorvaussopimuksia pitäisi voida lisätä. Samoin olisi kehitettävä vakavien rikosten jälkihoitosovittelua. Olisi myös pohdittava sovittelutoimiston johtajan osallistumista poliisin ja syyttäjän aamupalavereihin, joissa pohditaan, mitä sille tai tälle rikostapaukselle olisi viisasta tehdä. *Syyttäjien* mukaan osapuolten yhdenvertaista asemaa pitäisi kehittää. Samoin yhteistyössä olisi kehitettävää kuin myös sovittelujen raportoinnissa ja siinä, että tehtäisiin huolellisempia sovitteluja. Myös itse sovitteluprosessista toivottiin saatavan enemmän tietoa. Pitempään työskennelleet *sovittelujohtajat* näkivät koulutuksen ja rahoituksen lisäämisen, yhteistyön lastensuojeluun ja verkottumisen kehittämistarpeet oleellisiksi kehittämistehtäviksi. Tiedonvaihtoa sosiaaliviranomaisten kanssa kaivattiin lisää, samoin yhteisiä koulutuksia. Kaiken kaikkiaan sovittelujohtajat eivät niinkään nähneet tärkeäksi sovittelun suoranaista kytkemistä rikosoikeusjärjestelmään; kehittämiskysymykset projisoitiin oman työn kehittämiseen ja suuntaamiseen yhteiskuntaan ja siellä oleviin mahdollisiin yhteistyötahoihin. Näin nimenomaan lähisuhdeväkivallassa.

Yhteiskunnan varojen säästäminen

Poliisien mielestä sovittelulla säästetään yhteiskunnan varoja – lähinnä syntyvät säästöt ovat ns. prosessiekonomista säästöä ja nimenomaan viranomaisten ajansäästöä. *Syyttäjät* korostivat sovittelun resursseja säästävää merkitystä. Näin sovittelu auttaisi oikeuslaitosta keskittymään yhteiskunnan kannalta vaarallisempiin rikoksiin. Osa syyttäjistä katsoi, ettei tällaisia asioita oikeastaan kannata edes laskeksella. *Sovittelujohtajat* totesivat lähes poikkeuksetta sovittelun säästävän yhteiskunnan varoja ja etenkin oikeuskäsittelyn kustannuksia.

Muihin palveluihin ohjaaminen

Sovittelujohtajat korostivat, että sovittelijoita on opastettu neuvomaan ja jatko-ohjamaan asiakkaita heidän ongelmiensa kannalta asianmukaisiin palveluihin ja näin on myös tapahtunut. Ongelma on kuitenkin siinä, että palveluihin ei välttämättä pääse helposti tai tarvittavia palveluita ei ole saatavilla. Joissakin tapauksissa taas raportoitiin, että asiakkaat ovat palveluita myös käyttäneet. Sovittelutoimistot eivät kuitenkaan seuraa systemaattisesti sitä, missä määrin asiakkaat eri palveluita käyttävät.

Sopimuksen seuranta

Johtajien mukaan sovittelutoimisto huolehtii sovittelusopimuksen seurannasta.

Lisäohjeistuksen ja koulutuksen tarve

Yleinen ohjeistus ja informaatio

Yleistä ohjeistusta *poliisit* olivat saaneet työpaikkakoulutuksessa ministeriöstä. Myös paikallisia ja alueellisia palavereita syyttäjien, poliisien ja sovittelun toimihenkilöiden kanssa oli järjestetty. Varsinaista lisäohjeistusta koki tarvitsevansa vain harva poliisi. Vastaavasti *syyttäjät* olivat saaneet ohjeistusta valtakunnansyyttäjänvirastosta vuoden 2006 alussa, mutta silti kentällä katsottiin vallitsevan aika kirjava käytäntö sovitteluasioissa. Vain harva syyttäjä toivoi ns. kirjallista lisäohjeistusta, sillä ne eivät tavoita paikallisia olosuhteita. Koulutustarpeita alleviivasi erityisesti huoli yhdenmukaisista käytännöistä syyttäjien keskuudessa. *Sovittelujohtajien* mukaan Sovittelijan opas oli ollut ahkerassa käytössä niin peruskursseille valmistautumisessa, itse peruskursseilla ja sovittelutilanteisiin valmistautumisessakin. Sovittelujohtajat olivat antaneet myös lisäohjeistusta sovittelijoille tarpeen mukaan.

Varsinainen koulutus

Poliisien mukaan *varsinaista koulutusta* sovittelusta oli ollut hyvin vähän tai tuskin lainkaan. Jotkut olivat jääneet pelkän itseopiskelun varaan. Toisaalta vain harva toivoi sovittelusta ns. peruskoulutusta. Sen sijaan painotettiin nuorten valmistuvien poliisien ja tutkintatyötä tekevien poliisien sovittelukoulutuksen tarvetta. Sovitteluun perehtymisessä nähtiin tärkeäksi mahdollisuudeksi päästä osallistumaan sovitteluistuntoihin, tarkkailijana. Tämä antaisi paremman ymmärryksen siitä, mistä sovittelussa on kysymys. *Syyttäjien* mukaan mitään varsinaista koulutusta sovitteluun liittyen ei ole ollut. *Sovittelujohtajat*²⁷ olivat aika yksimielisiä siinä, että viranomaiset tarvitsevat lisäkoulutusta, mutta sen pitäisi olla muuta kuin tavanomaista sovittelun esittelyä. Puhuttiin mm. ideologiakoulutuksen tarpeesta viranomaisille ja sen selvittämisestä, minkälaisia juttuja poliisit voisivat lähettää sovitteluun.

Erityiskoulutuksen tarve

Erityisen koulutuksen tarpeista lapsiin ja vajaavaltaisiin, etnisiin ryhmiin ja lähisuhdeväkivaltaan liittyen *poliisit* esittivät ristiriitaisia käsityksiä. Enemmistö heis-

²⁷ Sovittelujohtajilta kysyttiin näkemyksiä viranomaisten koulutustarpeista, ei omista eikä sovittelijoiden, sillä näitä koulutustarpeita on selvitetty seikkaperäisesti rikossovittelun neuvottelukunnan asettamassa koulutus- ja tiedotusjaostossa.

tä katsoi, että olisi hyvä saada erityistä koulutusta vain entisten ryhmien ongelmiin ja kulttuuriin kysymyksiin. *Syyttäjien* mielestä myös erityiskoulutusta sovittelusta tarvittaisiin, mutta kaikki eivät lämmenneet ajatukselle. Myös osa syyttäjistä toivoi lisäkoulutusta etnisten ryhmien ongelmissa. *Sovittelujohtajat* näkivät erityisinä viranomaisille annettavina koulutusteemoina lähisuhdeväkivaltasovittelun, lasten sovittelun ja etnisten ryhmien ongelmiin liittyvät koulutukset.

Koulutuksen järjestämistapa

Poliisit näkivät tärkeäksi kytkeä sovittelun koulutus peruskoulutuksen lisäksi myös läänintasolla ja alueellisesti tapahtuvaksi. *Syyttäjät* kannattivat koulutuksen antamista syyttäjien täydennyskoulutuksena ja koulutuksen järjestämistä alueellisesti, mutta he korostivat myös, että tämän tyyppinen koulutus pitäisi sisällyttää jo oikeustieteen opintoihin yliopistoissa. *Sovittelujohtajien* mukaan koulutus pitäisi järjestää laajempina pääsääntöisesti yhteistyökoulutuksina esimerkiksi kihlakunnittain ja mieluiten toimialueilla ns. yhteistyöryhmän suunnittelemana. Osa haastateltavista kuittasi tämän tyyppisen koulutustarpeen säännöllisillä verkostopalavereilla.

Yhteistyön kehittäminen

Paikallisella tasolla

Poliisien ja syyttäjien mukaan eri tyyppisistä yhteistyöryhmistä oli saatu hyviä kokemuksia: yhteistyö oli koettu sujuvaksi ja hyödylliseksi. Silloin kun tällaista yhteistyötä ei ollut mahdollista harjoittaa organisaation puuttumisen takia, korostettiin välitöntä tapauskohtaista yhteistyötä.

Sovittelutoimiston suunnasta katsoen yhteistyö viranomaisten kanssa toimii sitä paremmin mitä selkeämmät ovat yhteistyön rakenteet. Ns. yhteistyöryhmä, jossa sovittelutoimisto kohtaa eri yhteistyötahot, on erinomainen lähtökohta ja väline hyvän ja luottamuksellisen yhteistyön rakentamisessa. Jos toiminta-alue on liian laaja, sillä näyttää olevan myös yhteistyötä heikentävä vaikutus.

Yhteistyön agendat

Yhteistyöryhmien agendat näyttävät päällisin puolin saman tyyppisiltä toimialueesta riippumatta. Kokouksissa käsitellään ajankohtaisia asioita, sovittelun tilastotietoja, jaetaan materiaalia, pohditaan, minkä tyyppisiä tapauksia sovitteluun voidaan lähettää sekä arvioidaan tulevaa kehitystä, rahoituskysymyksiä jne. sekä sovitaan siitä, millaisia asioita yhteistyöryhmän jäsenet voisivat edistää omilla paikkakunnillaan. Mutta parannettavaakin kehittämistyössä jää: tarvitaan vielä

kiinteämpää yhteistyötä nimenomaan poliisin kanssa. Ratkaisuksi ehdotettiin mm. aamupalavereita sovitteluun sopivista tapauksista sekä tiedottamisen kysymyksiä niin, että myös sosiaaliviranomaisten kanssa saataisiin aikaan kiinteämpi yhteistyö.

Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa

Poliisien ja syyttäjien mukaan yhteistyö muiden viranomaisten kanssa sovitteluasioissa on varsin vähäistä ja satunnaista. Yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa systemaattisemmin näyttää kariutuvan sosiaalityöntekijöiden korostuneeseen ammattietiikkaan: vedotaan salassapitosäännöksiin. *Sovittelujohtajien* yhteistyö muiden viranomaisten kanssa toteutuu ”ad hoc” -periaatteella, tapauksen mukaan. Yhteistyökumppaneina mainittiin mm. oikeusaputoimistot, paikalliset asianajajat (korvauskysymyksissä), lastensuojeluviranomaiset huostaanoton tapauksissa, koulukuraattorit koululaisen ollessa osapuolena sovittelussa. Yhteistyötahoina mainittiin myös kunnan/kaupungin nuorisotyö ja ammattikorkeakoulut. Sosiaaliviranomaisten kanssa yhteistyö vaikuttaa olevan aika nihkeää. Paremmin yhteistyökysymyksistä sosiaalityöntekijöiden kanssa voidaan puhua silloin kun sosiaalityöntekijä on em. yhteistyöryhmän jäsen.

Poliisin, syyttäjien ja sovittelutoimiston yhteistyö

Keskinäinen yhteistyö yleisellä tasolla oli toiminut *poliisien* mukaan moitteettomasti. *Syyttäjät* totesivat saman. Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa on tapausten lähettämisessä ollut niin poliisien kuin syyttäjienkin mukaan erinomaista. *Sovittelujohtajat* antoivat poliisin ja syyttäjän kanssa tehdystä yhteistyöstä erinomaisen maininnan, etenkin silloin kun yhteistyö oli arkipäiväistä ja käytännön läheistä ja varsinkin jos yhteistyöllä oli ollut jo pitemmät perinteet. Sen sijaan etäisyys aiheutti ongelmia: naapurikaupungin syyttäjää moitittiin yhteistyöhaluttomuudesta.

Poliisien mukaan sovitteluun lähetettyjä tapauksia palautuu vaihteleva määrä toimialueesta riippuen. Eräillä paikkakunnilla ei ollut palautettu yhtään tapausta ja sitten oli toimialueita, joissa vain pieni osa tapauksista oli tullut takaisin ilman myönteistä sovittelupäätöstä tai sen takia, että osapuolia ei oltu tavoitettu. *Sovittelujohtajien* mukaan tapauksen palauttaminen lähettävälle viranomaiselle johtui pääasiassa siitä, että osapuolia tai toista osapuolta ei tavoitettu tai näistä jompikumpi ei halunnut sovittelua. Sovittelujohtajat olivat palauttaneet myös sellaisia useampikertaisten tapauksia, joissa korvaukset oli toistuvasti jätetty suorittamatta. Erityisesti lähisuhdeväkivallassa tapaus oli palautettu jos johtaja valmisteluvaiheessa oli havainnut, että kysymyksessä olikin toistuva väkivalta. Palautusmäärät näyttävät vaihtelevan melkoisesti, 10 prosentista 35 prosenttiin. Eräällä paikkakunnalla tapauksia ei ollut palautettu lähettäjälleen kertaakaan – kuten eräät poliisit edellä totesivat.

VII PROSESSI- JA VAIKUTUSARVIOINTI

Kuten tutkimuksen tehtävänasettelun kappaleessa todettiin, suoritetaan tässä tutkimuksessa arviointia myös sovittelulain toimeenpanon kysymyksissä (proses-sievaluaatio) ja niiden merkityksissä (vaikutusevaluaatio). Tutkimuksen aineisto ja tehtävänasettelu antavat tähän rajalliset mahdollisuudet.

Prosessiarvioinnissa voidaan todeta sovittelulain toimeenpanon poliisien, syyttä-jien ja sovittelutoimistojen kokemuksen mukaan toimineen pääsääntöisesti mut-kattomasti, mutta silti tarkempia täytäntöönpano-ohjeita olisi tarvittu. Ns. vanho-jen toimialueiden viranhaltijat olivat voineet työskennellä uuden lain kanssa ikään kuin vanhalta pohjalta. Tästä huolimatta haastattelujen ”rivien välissä” kuului kou-lutuksen ja tarkempien ohjeiden tarve. Uusien toimialueiden poliisit ja syyttäjät se-kä sovittelujohtajat katsoivat lain olevan riittävän täsmällisellä tasolla. Vanhojen toimialueiden poliisit, syyttäjät ja sovittelujohtajat sen sijaan suhtautuivat kriitti-semmin sovittelulain tasoon, lähinnä sen tulkinnanvaraisuuteen ja edellyttivät lain ainakin jonkin tasoista täsmentämistä, esimerkiksi alemman tasoisella ohjeistuk-sella. Joka tapauksessa mainittujen viranhaltijoiden yhteistyö oli käynnistynyt hy-vin tai ainakin lupaavasti.

Lain täytäntöönpanoa ajatellen jonkin asteista epäilystä poliisi- ja syyttäjä-haasteltavat tunsivat sovittelijoiden pätevyyttä kohtaan lähinnä lähisuhdeväkival-tasovitteluissa – sovittelujohtajien ja ohjaajien pätevyyteen sen sijaan luotettiin. Sovittelujohtajien keskuudessa taas viranhaltijoiden vaihtuvuus ja joskus kohdat-tu vastentahtoisuus yhteistyökysymyksissä oli selvästi koettu lain täytäntöönpanon ongelmiksi. Eräät sovittelujohtajat ilmaisivat myös sovittelijoilta vaadittavan liikaa pätevyyttä, sovittelujohtajilta taas liian vähän – kitkatekijöitä molemmat.

Kun arvioidaan sovittelulain yksityiskohtaisempaa täytäntöönpanoa, ongel-mia oli kohdattu suostumuksen saamisessa lasten sovittelutapauksissa ja joskus lähisuhdeväkivaltasovittelun hyväksyttävyyden kriteereissä, joista tutkinnanjohtajapoliiseilla oli eriäviä näkemyksiä. Sovittelujohtajien kohdalle oli tullut muuta-mia toistuvan lähisuhdeväkivallan tapauksia, jotka he olivat palauttaneet poliiseille sovitteluun sopimattomina. Myös vastakkaiseen toimintakulttuuriin oli tutustut-tu: erään toimialueen syyttäjät eivät olleet lähettäneet lähisuhdeväkivaltatapauksia lainkaan sovitteluun. Lain yhdenvertainen toteuttaminen valtakunnan tasolla ei ol-lut heille tärkeä kysymys.

Ns. ”nopeutettu käsittely” sen sijaan ei ollut aiheuttanut suurempaa kitkaa, el-lei sellaiseksi sitten katsota eräällä toimialueella sovittelulle vastentahtoisen syyt-täjän toimintaa: hän oli sovittelujohtajan arvion mukaan toimittanut kirjalliseen menettelyyn kutakuinkin kaikki mahdolliset rikokset vuoden aikana – eikä sovit-teluun ainuttakaan tapausta. Myös ns. vanhakantaisia poliisimiehiä oli kohdattu:

he katsoivat kyllä hoitavansa itse myös sovittelut. Sovittelulain täytäntöönpanon arviointi tuotti pohdinnan myös sosiaalityöntekijän ja sovittelujohtajan oikeudesta päättää suvreenimmin tapauksen sovitteluun lähettamisestä ja hyväksymisestä. Lähisuhdeväkivaltasovittelun osalta on vielä syytä todeta, että lain täytäntöönpanossa oli kehitetty eri toimialueilla muusta sovittelusta erillisiä, askeltaen eteneviä proseduureja sovittelujen toteuttamisessa. Kutakuinkin yksimielinen näkemys viranhaltijoilla oli siitä, että sovittelun asiakkaiden turvallisuus ei ollut vaarantunut eikä varsinaisia oikeusturvan uhkia ollut esiintynyt, vaikka tällaisia kyllä osattiin luotella mahdollisiksi.

Kaiken kaikkiaan sovittelun kehittämistavoitteita koskevista kysymyksissä nousi esiin edelleen tiivistyvän yhteistyön kehittämisen tarve – ei niinkään teoreettisissa koulutuksen kysymyksissä kuin käytännön arkisessa yhteistyössä, josta esimerkkinä voidaan mainita eräiden poliisien halukkuus perehtyä sovitteluun käytännössä sovittelustuntoja seuraamalla. Vastaavasti taas erät poliisit pitivät mahdollisena – ainakin tulevaisuudessa – pyytää sovittelujohtajia poliisien aamupalaveriinkin pohtimaan yhdessä tapausten soveltuvuutta sovitteluun. Suuri huoli lain täytäntöönpanossa oli resurssien riittävyys. Tämän ilmaisivat erityisesti sovittelujohtajat, mutta myös joissakin poliisien ja syyttäjien haastatteluissa asia nousi spontaanisti esiin.

Vaikuttavuusarvioinnin komponentit liittyvät suoremmin sovittelulain merkitykseen sinänsä toiminnan toteuttamisessa. Haastattelut osoittivat kiistattomasti, että sovittelulaki vaikutti ratkaisevasti sovittelupalvelun valtakunnalliseen saatavuuteen ja muutti viranomaisten asenteet sovittelulle suopeammaksi. Viranomaiset – poliisit ja syyttäjät – raportoivat myös, miten sovittelulaki sai heidät myös suhtautumaan aivan uudella vakavuudella sovitteluun, sen tarjoamiseen kuulusteltaville ja sovittelun muotoutumisen nopeasti viranomaisten varsinaiseksi työkaluksi helpottamaan myös heidän omaa työtään. Samalla voitiin sovittelun kiistattomana vaikutuksena kirjata sovittelutapausten nopea määrällinen lisääntyminen, aikuisväestön mukaantulo soviteltavien joukkoon ja sovittelutapausten käynnistyminen myös vakavammissa rikoksissa. Sovittelua oli myös ryhdytty hyödyntämään toimenpiteestä luopumisen menetelmänä – esitutkinnan lopettamisen ja rajoittamisen välineenä sekä syyttämättäjättämisen perusteena, ajoittain myös virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Jo sovittelun prosessiarviossa todettiin viranomaisten ja sovittelutoimistojen yhteistyön lisääntyminen, mikä sovittelun vaikutusten puolella voidaan todeta yhteistyön tehostumisena. Samalla sovittelun asema ja sen arvostus viranomaisten katsannossa oli lisääntynyt. Tällä oli merkitystä sovittelujohdajien työn kannalta: he olivat yhä selvemmin tunnustettuja yhteistyökumppaneita rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden kanssa. Vastapainona tälle myös sovitteluun liittynyt byrokratia ja työmäärä sovittelutoimistojen pöydillä oli kasvanut.

Ehkä kaikkein merkittävin vaikutuksen komponentti liittyy kuitenkin sovittelulain täytäntöönpanon vaikutuksessa rikosoikeusjärjestelmän perusarvoihin.

Haastatteluissa viranomaiset asetettiin pohtimaan sovittelun suhdetta rikosoikeusjärjestelmän ytimeen: mihinajaan saakka sovittelu on todellinen vaihtoehto rankaisemiselle, missä mitassa se on sitä täydentävä tai avustava menettely.

Sovittelu kelpaa kernaasti vaihtoehdoksi lievemmissä rikoksissa ja joissakin onnistuneesti sovitelluissa virallisen syytteen alaisissa rikoksissakin syyttämättäjähtämisen perusteena kuten edellä todettiin. Tämän vaikutuksen rajankäyntiluonneta selittää viranomaisten huoli siitä, ettei sovittelun pitäisi tunkea vaikutuksiaan liian syvälle rikosoikeusjärjestelmän ytimeen. Palaan tähän teemaan seuraavassa kappaleessa pohtiessani sovittelulain suhdetta restoratiiviseen oikeuteen. Myös ne näkökohdat, jotka tuodaan vielä tuonnempana esiin SWOT-analyysissä viranomaisten arvioina nimenomaan sovittelun vahvuuksista ja mahdollisuuksista, liittyvät ainakin välillisesti sovittelulain vaikutuksen mittaamiseen – elleivät muuten niin sovittelun tavoiteltavina vaikutuksina.

VIII TOIMINNAN ARVIOINTI

RESTORATIIVISEN OIKEUDEN VALOSSA

Sovittelulain täytäntöönpanoa voidaan vielä arvioida restoratiivisen oikeuden kehikossa ”systeemitasolla” pohtimalla haastattelujen arvioita sovittelun luonteesta suhteessa rikosoikeusjärjestelmään: missä merkityksessä sovittelu on oikeuden vaihtoehto, sen apujärjestelmä, täydentäjä tai sitä korvaava menettely. Myös sovittelulain säännökset antavat eräiltä osin aineksia tarkastella sovittelulain toimivuutta restoratiivisen oikeuden ideaalissa: siinä keskeisenä lähtökohtana olivat asiakkaiden tarpeiden ensisijaisuus.

Organisaationa suomalainen rikossovittelu ei ole saavuttanut ns. vaihtoehdon asemaa suhteessa rikosoikeusjärjestelmään ainakaan siinä merkityksessä, että se olisi suorastaan abolitionistinen rikosoikeuden ulkopuolinen toimija. Yli 90 prosenttia sovittelutapauksista tulee käsittelyyn poliisilta ja syyttäjältä. Rikosoikeusjärjestelmän apuorganisaation piirteitä sovittelulla kuitenkin on esimerkiksi siinä, että alle rikosvastuuihin olevia lasten tapauksia tulee sovitteluun ja eräissä lievissä ns. asianomistajarikoksissa poliisi voi sovittelun ansiosta tehdä tutkinnan lopettamispäätöksen tai rajoittamisesityksen. Apuorganisaation – tai miksei oikeutta täydentävä – merkitys sovittelulla voi olla syyttämismenettelyssä kirjallisen menettelyn yhteydessä.²⁸ Oikeusprosessia korvaava vaikutus sovittelulle voidaan kirjata selkeästi niissä syyttämättäjäättämispäätöksissä, jotka on tehty eräissä virallisen syytteen alaisissa rikoksissa, esimerkiksi pahoinpitelyissä. Näiltä osin rikosten sovittelutoiminnan voidaan maassamme katsoa hyvinkin toteuttavan restoratiivisen oikeuden tavoitteita – ainakin niin kauan kuin ratkaisut lähtevät myös asiakkaiden tarpeista – ei yksin rikosoikeusjärjestelmän.

Kysymys sovittelulain ja restoratiivisen oikeuden suhteesta on pulmallisempi. Niin kuin tutkimuksen taustateorian esittelyssä todettiin, restoratiivisessa oikeudessa asiakkaiden tarpeet ovat ensisijaiset, rikosoikeusjärjestelmän rankaisemisen tarpeet tulevat vasta toisella sijalla. Tähän jännitteeseen törmätään ns. vakavampien rikosten tai törkeiden tekemuotojen sovitteluyrityksissä. Eduskunnan lakivaliokunnan mielestä törkeiden rikosten soviteltavaksi ottamista tulee harkita poikkeuksellisen huolellisesti... ”myös siksi, että jos tällaisia rikoksia laajasti soviteltaisiin, sillä voisi pitkällä aikavälillä olla haitallisia vaikutuksia rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta”. Tämä on ydinkysymys. Vakavissa rikoksissa lainsäädäntö lähtee yksiselitteisesti järjestelmän tarpeista, ei ihmisten. Ei ole mitenkään poikkeuksellista, että rikoksen osapuolet silloin tällöin haluaisivat sovitella myös vakavammissa rikoksissa ja näissä on myös poikkeuksellisesti sovi-

²⁸ Sama oikeutta täydentävä merkitys sovittelulla voi olla vielä tuomioistuimen ratkaisuissa rangaistuksen mittaamisessa tai rangaistuslajia määrättäessä, vaikka tätä kysymystä ei käsillä olevassa tutkimuksessa voitukaan tutkia. Ks. Maksniemi 2009.

teltu, mutta lainsäädäntö ei tällaista menettelyä suosi eikä lakivaliokunta suosittele. Tämän tutkimuksen haastattelujen pohjalta on kiinnostavaa todeta, että ainakin muutamat poliisit ja syyttäjät pitivät mahdollisena sovittelua myös törkeissä tekumuodoissa rajatuin ehdoin.

Ongelmallinen on myös säädös, jonka mukaan lähisuhdeväkivallassa ei saa sovittelua, jos osapuolet omaehtoisesti pyrkivät sovitteluun ilman viranomaisten ohjausta. Kummastusta herätti haastateltavissa myös se, ettei toistuvassa väkivallassa saa sovittelua – etenkin kun toistuvuuden kriteeri jäi useiden haastateltavien mielestä hämäräksi. Sovittelua ei saa yrittää myöskään samassa tekumuodossa uudelleen. Myös painostuksen selvittäminen ja sen mahdollinen olemassaolo sovittelun esteenä osoittautui epämääräiseksi perusteeksi – tai ainakin perin työlääksi selvittää. Lisäksi säännös siitä, että sovittelun lopputuloksesta tulee toimittaa poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle tieto niissäkin tapauksissa, jotka eivät ole tulleet soviteltaviksi viranomaisen lähettämänä, ja joissa asianomistajalla asianomistajarikoksessa ei ole rangaistusvaatimusta, murtaa ns. luottamuksen suojaa ja on ristiriidassa restoratiivisen oikeuden lähtökohtien kanssa. Säädöksellä voi olla myös sovittelun käynnistymistä estävä vaikutus. Tämä säädös sai yksimielisen tuomion viranomaisten haastatteluissa.

Sovittelulain muutostarpeita pohdittaessa myös huoltajan suostumusta koskeva vaade olisi syytä säätää nykyistä väljemmäksi, sillä molempien huoltajien suostumuksen saaminen voi jo käytännön syistä osoittautua perin vaikeaksi. Miksi siis esimerkiksi suostumus yksinomaan siltä huoltajalta, jonka luona lapsi asuu, ei ole riittävä peruste sovittelun käynnistymiselle?

Myös kirjallisen menettelyn ja sovittelun suhteeseen liittyi jännitteitä ja sovittelua painostavia ehtoja, vaikka käytännössä suuremmilta ongelmilta olikin vältytty ja yhteistyö toimi hyvin. Eikö kuitenkin eräiden poliisien ja syyttäjien ehdotus sovittelusta ”osaoikeudellisenä” järjestelmänä olisi omaa säädöstään ansaitseva asia. Näin sovittelu saisi itsenäisemmän aseman nopeutetun käsittelyn proseduurissa. Vai liittyykö tähän se vaara, että sovittelu määritellään jo itsenäiseksi rikosoikeudelliseksi seuraamukseksi? En näe tähän liittyvän ongelmia restoratiivisen oikeuden kehikossakaan, sillä tässähän vain vahvistetaan sovittelun itsenäistä asemaa ilman, että sen vapaaehtoisuus väistyy, sillä sovitteluun osallistuminen säilyy edelleen osapuolten tahdonvallan asiana.

Kaiken kaikkiaan lähisuhdeväkivaltasovittelun lakisääteisiin esteisiin liittyy useita epämääräisyyksiä ja viranomaisen harkintakyvyn – erityisesti sovittelujohdajan asiantuntemuksen – aliarvioimista. Lainsäätäjä ei ole sovittelun esteitä asettaessaan ajatellut restoratiivisen oikeuden ideaalissa olevia inhimillisiä lähtökohtia, joita viranomaiset vain harvoin tai tuskin koskaan pystyvät selvittämään. Monet kysymykset, jotka nyt ovat jäänet lain mukaan poliisi- ja syyttäjäviranomaisen ratkaistaviin, saivat pätevämmän ratkaisun sovittelujohtajan työpöydällä.

Lopuksi on syytä kiinnittää huomiota haastattelun prosessissa haastateltavien asenteissa tapahtuneeseen kehitykseen: haastattelun alkuvaiheessa esitettyyn kysy-

mykseen tarpeesta muuttaa lakia olivat vastaukset hyvin varovaisia ja vain harva näki muutokseen tarvetta – ja jos muutoksen tarvetta nähtiinkin, niin pääasiassa pienissä kysymyksissä ja alemman tason säätelyllä korjattavaksi. Kun tutkija kohtaa problematisoi kysymyksen perusteellisemmin, viranomaisten vastaukset muuttivat empiviksi ja keskustelun edetessä jo hyvinkin keskeisiin kysymyksiin – kuten lähisuhdeväkivaltasovittelun säännöksiin – kriittisesti suhtautuviksi. Vaikka lakia ei oltukaan valmiita muuttamaan – nykysäännöksissä nähtiin useita ongelmia. Tutkijan tulkinta asetelmasta on tämä: poliisi- ja syytjäviranomaiset ovat solidaarisia lainsäätäjälle ja katsovat, että lakimuutosesitysten tehtävä jääköön muiden huoleksi: ”...tätä lainkohtaa voisi joku fiksu vielä miettiä uudestaan...” kuten eräs poliisihaastateltavista vaatimattomasti totesi.

Ne ehdotukset lainsäädännön kehittämiseksi, joita neuvottelukunnan toimeenpanojaosto on nostanut esiin, ansaitsevat vakavan tutkinnan. Oletan, että eduskunnan lakivaliokuntakin tarkoitti tätä kirjatessaan mietintöönsä klausuulin: ”lakivaliokunta pitää tärkeänä, että nyt säädettävän lain soveltamista seurataan tarkoin ja että tämän seurannan perusteella tehdään mahdollisesti tarvittavat muutosehdotukset”.

IX SWOT-ANALYYSI

Lopuksi arvioinnissa hyödynnetään ns. SWOT-analyysiä, jota esiteltiin tutkimuksen metodia käsittelevässä kappaleessa. Analyysi hyödyntää tässäkin keskeisten viranomaisten ”itse arviointia” sovittelun vahvuuksista, heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhista. Tämä analyysi tehdään kolmitasoisena arviointina (poliisit, syyttäjät, sovittelujohtajat), ryhmä ryhmältä moniulotteisen kuvan saamiseksi pönäkemyksistä. Nämä tiivistetään lopuksi ryhmittäisinä painotuksina tai ulottuvuuksina, joita nimitän SWOT-mallin ”kvalitatiivisiksi faktoreiksi” (liite 4)²⁹.

Analyysissä vahvuudet ja heikkoudet katsotaan pääasiassa ns. sisäisiksi toiminnan ehdoiksi, joihin voitaneen vaikuttaa jo tässä päivässä; mahdollisuudet ja uhat taas vastaavasti ovat enemmänkin tulevaisuuteen suuntaavia tekijöitä, joihin vaikuttamiseen toimijoiden mahdollisuudet saattavat olla rajalliset. Joka tapauksessa analyysikehikon pitäisi avata haasteita: toiminnan vahvuuksia pitäisi voida lujittaa ja heikkouksia minimoida, mahdollisuuksiin pitäisi käydä kiinni ja uhkia torjua.

Poliisien haastatteluissa sovittelun vahvuuksien kuvauksessa nousevat esiin toiminnan perustuminen lakiin, viranomaisten mahdollisuudet, tarkoituksenmukaisempi prosessi, välitön yhteistyö, selvät toimintasäännöt, systeemin luotettavuus, ja onnistunut prosessointi. Kysymyksessä on ns. systeemifaktori, jossa toimintaa tarkastellaan viranomaisjärjestelmän kehittämisen suunnasta. Systeemifaktorissa avautuvat mahdollisuudet virallisjärjestelmän hyödyntämiseen puolin ja toisin ja tätä kautta sovittelun kehittämiseen yhä lujemmin virallisjärjestelmän rinnakkaistoimijaksi ja kumppaniksi. Tämä voidaan hyvin perustein tulkita myös sovittelutoiminnan vaikuttavuuden kategoriaksi. Sovittelun heikkouksina puolestaan kuvautuvat poliisien puutteellisuudet toimintaan suhtautumisessa; toiminnan sisältöä ei ymmärretä riittävästi, asiakkaita ei osata informoida, viranomaisyhteistyö ei toimi, ohjeistusta puuttuu, järjestelmää joudutaan kehittämään ja lainsäädännössä on vielä puutteita. Kysymyksessä on ulottuvuus, joka voidaan hyvin perustein nimetä järjestelmän kehittämistarpeiden faktoriksi.

Kehittämistarpeiden faktorissa on mukana ainoitsekritiikkiä liittyen poliisin tietovajeisiin, viranomaisyhteistyön ja ohjeistuksen puutteisiin ainoilainsäädännön kehittämistarpeisiin saakka.

Sovittelun mahdollisuuksina mainitaan mm. koulutuksen ja kehittämistyön mahdollisuudet, taloudelliset säästöt, sovittelun edut virallisjärjestelmään nähden, valinnanvaran lisääntyminen keinovalikoimassa, tarkoituksenmukaisemman prosessin kehittäminen, asiakasnäkökulman esiin nousu, ennaltaehkäisevän vai-

²⁹ Tuonnempana kyselyaineiston pääkomponenttianalyysin yhteydessä osassa II kappaleessa X.10 esitellään pääkomponentti-/faktorianalyysin tulkintaperusteet, joita on sovellettu luovasti tässä haastatteluaineistoon vastauskausiin keskeisten ulottuvuuksien esiin saamiseksi. Eräissä mielessä myös ryhmiteltävät kvalitatiiviset vastaukset voidaan tiivistää ns. piilomuuttujiksi komponenttien/faktoreiden tapaan.

kutuksen aikaansaaminen ja sovittelun monimuotoisuus. Faktori voidaan nimetä *vaihtoehtofaktoriksi*. *Sovittelun mahdollisuudet toisin sanoen liittyivät sen tarkoituksenmukaiseen kehittämistyöhön, joka tuottaa välittömiä hyötyjä niin poliisitoiminnalle kuin sovittelun asiakkaillekin. Sovittelun vaikuttavuutta ajatellen faktori liittyy sovittelun tuottamaan vaihtoehdon mahdollisuuteen niin viranomais- kuin asiakastyössäkin. Sovittelun uhkina poliisit mainitsevat sovitteluun liittyvät valtataistelut, lähisuhdeväkivaltasovittelun muuttumisen automaatioksi, toisten viranomaisten tonteille astumisen vaarat, tasapuolisuuden kyseenalaistamisen, virheelliset päätökset, yhdenvertaisuuden vaarantumisen ja resurssipulan. Nämä uhkat voidaan tulkita sovittelun kontrollitarpeiden faktoriksi. Näin uhkat liittyvät poliisiarvioissa sovittelun kontrolloimattomaan kehittämiseen, jossa viranomaisten toimintakentät hämärtyvät, toimintaan liittyy valtataistelua, siitä katoaa tasapuolisuus ja yhdenvertaisuus vaarantuisi ja lopulta ajaudutaan resurssipulaan. Kysymyksessä on vaikuttavuus negatiivisessa suunnassa. Tämän torjunta tulisi kokea toiminnan haasteena.*

Syyttäjien haastatteluissa sovittelun *vahvuuksina* nousevat esiin sovittelun sisällön tuomat edut oikeudenkäyntiin verrattuna, ihmisten todellinen auttaminen, sovittelun hyöty työvälineenä syyttäjille toimenpiteestä luopumista perusteltaessa, kokonaan uuden vaihtoehdon tarjoaminen, sovinnon saavuttaminen sinänsä, tapausten henkilötasolla tapahtuva tuomioistuinkäsittelyä syvällisempi menettely. Nämä maininnat voidaan hyvin perustein summata *substanssifaktoriksi*. Siinä sovittelun sisällölliset, ”olemukselliset” tekijät nousevat hallitseviksi vahvuuksiksi: *sovinto sinänsä nousee keskiöön samalla kun sovittelu on muodostumassa myös syyttäjien hyödylliseksi työvälineeksi. Nämä voidaan nähdä myös sovittelutoiminnan positiivisina vaikutuksina – tai ainakin vaikuttavuuden tavoitteina.*

Sovittelun *heikkouksissa* syyttäjät ottavat esiin sovittelun ongelmallisuuden siinä, että se saattaa kätkeä asioita, jotka kuuluisivat oikeuden käsiteltäviin ja että sovittelussa sovitaan kohtuuttomasti rikosoikeuden ytimeen kuuluvista asioista. Myös sovittelun epäselvät, heikosti laaditut sopimukset ja sovittelupalvelun eritasoisuus maan eri osissa sekä juttujen viipyminen koetaan heikkouksiksi.

Myös sovittelun mahdollinen ”omnipotenttisuus” arvioidaan ongelmaksi. Nämä ulottuvuudet kuvaavat sovitteluun liittyvää ns. *oikeudellisten ongelmien faktoria*. Siinä sovittelun heikkoudet tiivistyvät asiakkaiden oikeusturvan vaarantumiseen ja liian syvälle rikosoikeusjärjestelmän ytimeen tunkeutumiseen.

Sovittelun *mahdollisuuksina* syyttäjät mainitsivat useimmin sovittelun laajentamismahdollisuudet vakavampiin rikoksiin, asianomistajan aseman vahvistumisen korvausten saamisessa, syytejuttujen vähentymisen, sovittelun liittäminen tuomioistuimen jälkeiseen aikaan. Kysymyksessä on selvästi faktori, jossa painottuvat sovittelun kehittämismahdollisuudet rikosoikeusjärjestelmän yhteydessä. Nimeän faktorin *sovittelun rikosoikeusjärjestelmäfaktoriksi*. Näin sovittelun vaikutukset liittyvät sen mahdollisuuksiin kehittää itse rikosoikeusjärjestelmää.

Sovittelun *uhkissa* nousevat esiin käsittelyjen pitkittyminen, virallisjärjestelmän otteen kirpoaminen, asianomistajan aseman heikentyminen, sisällön kär-

siminen tapausmäärien korostamisen kustannuksella, joidenkin rikostyyppien dekrimineralisoituminen tai rangaistusten koventamisvaatimusten esiinnousu. Kysymyksessä on oikeusturvan uhkia kuvaavaa *oikeusturvafaktori*. Siinä *oikeusturva saattaa vaarantua monesta suunnasta vastareaktionaan seuraamusjärjestelmän koventaminen*.

Sovittelujohtajat nimesivät sovittelun *vahvuuksiksi* toiminnan ammatillisuuden, verkottumisen laajasti, viranomaisyhteistyön erityisesti, henkilökohtaisten yhteistyökumppaneiden hyvän tuntemuksen ja pitkät yhteistyöperinteet. Sovittelujohtajien näkemyksissä sovittelun vahvuuksissa painottuu ns. *yhteistyöfaktori*. Siinä *yhteistyökumppaneiden henkilökohtainen tuntemus luo pohjan toiminnan edelleen kehittämiselle*. Sovittelun vaikuttavuuden kategoriassa kysymyksessä on *positiivinen yhteistyöhön vaikuttaminen*.

Sovittelun *heikkouksina* sovittelujohtajat näkevät resurssivajeen, rahoituksen jakamisperusteissa olevat ongelmat, valtakunnallisen tasa-arvon puuttumisen toiminnassa, yhteistyön ongelmat viranomaisten ja alueiden kesken, viranomaisten tiuhan vaihtumisen, sovittelun heikon tuntemuksen viranomaisten keskuudessa, syyttäjien resurssipulan ja tutkimuksen puuttumisen. Kysymyksessä on sovittelun heikkouksia kuvaava *resurssiongelmien faktori*, jossa *ongelmat kasaantuvat laajalalaisiksi resurssivajeiksi vuorovaikutuksen, yhteistyön ja rahan puutteena*.

Mahdollisuuksina sovittelujohtajat mainitsevat toiminnan sisällöllisen kehittämisen, lisäkoulutustarjonnan mahdollisuudet, sovittelun kentän laajentumisen, sovittelun markkinoinnin, sovittelun tehokkuuden lisäämismahdollisuudet, sovittelun erityisyyden eräissä ongelmaratkaisuissa, vaikeiden tapausten sovittelu-mahdollisuuksien kehittämisen, palkattujen ja vapaaehtoisten hyvän yhteistyön ja sosiaalityöntekijän poliisilaitoksella. Nimeän tämän faktorin sovittelun *emansipatorikseksi faktoriksi*. Sen mukaan sovittelusta ei ole vielä ulosmitattu läheskään kaikkea kehittämistä ja hyötyä. *Vaikuttavuuskategoriassa kysymyksessä on pyrkimys vaikuttaa sovittelun merkityksen laajentamiseen sen niin substanssin kuin toimintakentänkin osalta*.

Sovittelun *uhkina* sovittelujohtajat näkevät lisääntyvät juttumäärät resursseihin nähden, myös sisällön kehittyminen kärsii resurssipulasta, toiminnan byrokratisoitumisen, sen muuttumisen automaatioksi, jossa ei enää harkintaa käytetä, kihlakuntaudistuksen, joka mahdollisesti tuo toimintaan mukaan ymmärtämättömiä poliisipäälliköitä, viranomaisten kielteiset asenteet ja lain rajoitukset sovittelulle. Faktori voidaan nimittää *byrokratiavaaran faktoriksi* sovittelun uhkana. Siinä monentasoiset toimintaympäristön rakenteelliset tekijät asettavat sovittelun kehittämiselle patoja.

OSA II

ASIAKASPALAUTE

X ASIAKASKYSELYN AINEISTO

X.1 Kyselyn tausta ja toteuttaminen

Kysymys asiakkaiden sovittelukokemuksista on yksi kiinnostavimmista aiheista arvioitaessa rikossovittelun merkitystä. Sovittelun asiakkaiden – asianomistajien, epäiltyjen, huoltajien ja tutkijahenkilöiden – kokemukset viime kädessä ratkaisevat koko lähestymistavan uskottavuuden ja merkityksen: jos asiakkaiden kokemukset olisivat sovittelusta jatkuvasti ja pääsääntöisesti kielteiset, katoaisi toiminnalta legitimitetti, hyväksyttävyys. Tämä on keskeinen perustelu ja lähtökohta asiakkaiden näkemysten kartoittamiselle. Asiakkaiden sovittelukokemuksista on toki eri tasoista palautetietoa; sovittelijoiden välittömästi sovittelutapauksiin liittyviä kommentteja, osapuolten huoltajien sovittelijoille ja sovittelutoimistoille, joskus myös muille viranomaisille, antamaa palautetietoa yksittäisistä sovittelutapauksista jne. Usein tämän tyyppiset yksittäiset tiedonannot ovat ”valikoituneita”: annetaan mielellään joko erittäin myönteistä tai sitten hyvin huonosta kokemuksesta kertovaa palautetta. Systemaattista ”perusjoukkoon” kohdistuvaa asiakaspalautteen koontia on harjoitettu harvemmin. Siihen mahdollisimman kattavat haastattelut tai asiakaskyselyt antavat mahdollisuuden. Ongelmana näissä kuitenkin on usein sovittelussa olleiden osapuolten haluttomuus suostua haastatteluihin tai vastata jälkeensä kyselyihin tai palauttaa esimerkiksi kyselylomakkeet (ks. Järvinen 1993, 25–27; Iivari 1987).

Tämä kaikki oli visusti tiedossa lähdetessä suunnittelemaan nyt raportoitavaa asiakaspalautetutkimusta. Kyselyn alustava suunnittelu käynnistyi itse asiassa jo keväällä 2007 Etelä-Suomen lääninhallituksen pohtiessa läänin alueella toteutettavaa ns. asiakaskyselyn pilottitutkimusta, jonka kysymyksen asettelua tämän tutkimuksen laatija kommentoi ja kehitteli keväällä 2007 (ks. liite 5). Po. lääninhallituksen pilotti toteutettiin sitten syksyllä 2007, mutta sen varsinainen tutkimuksellinen raportointi jäi kesken. Joka tapauksessa mainittu kysely tuotti arvokasta tietoa mm. siitä tavasta, jolla laajempi valtakunnallinen kyselytutkimus olisi hyvä suorittaa. Nämä havainnot liittyivät esimerkiksi siihen, millä tavalla asiakkaita pitäisi lähestyä mahdollisimman suuren palautusprosentin saavuttamiseksi (Etelä-Suomen lääninhallituksen kyselyn palautusprosentti oli 31,5). Lääninhallituksen kyselyn muuttujat toimivat myös pohjana nyt käsillä olevan kyselyn asetelmaa elaboroitaessa.³⁰

Tämän tutkimuksen muuttujia käsiteltiin elokuussa 2008 Stakesin järjestämällä sovittelun toimialueiden johtajien kehittämispäivillä Hämeenlinnassa 25.–

³⁰ Lääninhallituksen kyselyä ei voitu liittää käsillä olevaan tutkimukseen, koska kysymyksen asetelma täsmentyi monelta osin, laajeni jonkin verran ja mm. taustamuuttujisto muodostui käsillä olevassa kyselyssä kattavammaksi.

26.8.2008, jossa saatiin vielä hyviä ehdotuksia kyselyn täsmentämiseksi ja sen toteuttamiseksi. Tämän lisäksi kyselylomaketta hiottiin Rikossovittelun neuvottelukunnan Tilastointi- ja tutkimusjaoston kokouksessa (27.8.2008 § 7) ja lomakkeen palauttamista täsmennettiin vielä Rikossovittelun neuvottelukunnan kokouksessa (15.9.2008 § 5): asiakkaan tuli palauttaa lomake suoraan Stakesiin. Lomake oli tarkoitus toimittaa ohjeineen sovittelun toimialueiden käyttöön siellä edelleen asiakkaille saatekirjeineen (liitteet 6 ja 7) annettavaksi syys-lokakuun ajan: tehtävänä oli jakaa lomake kaikkien toimialueiden sovitteluistuntojen osapuolille ja pyytää heitä täyttämään lomake ja palauttamaan se mahdollisimman pian – mieluiten välittömästi sovitteluistunnon jälkeen.³¹ Sovittelun toimialueiden pyynnöstä toimistoille haluttiin varata vähän enemmän valmisteluaikaa, joten lomaketta ryhdyttiin jakamaan systemaattisesti asiakkaille kaikkialla Suomessa vasta lokakuun 1. päivästä marraskuun 31. päivään saakka – kahden kuukauden ajan. Tässä tarkoituksessa sovittelun toimialueiden johtajille annettiin vielä ohjeet lomakkeiden koonnista ja palautettujen lomakkeiden luokittelusta vastaajien mukaan (ks. edellä liite 6). Tämä huolellinen lomakekyselyn valmistelu tuotti myös kohtalaisen hyvän tuloksen kuten kohta havaitsemme.

Joulukuun 2008 mennessä toimialueilta saatiin Stakesiin kaikkiaan 952 lomakepalautusta. Ne toimitettiin sellaisinaan alkuperäisissä suljetuissa kirjekuorissa KS-Konsultointi Oy:öön koodattavaksi. Kertynyt aineisto koodattiin kahdeksi dataksi: varsinaiseksi tilastoaineistoksi ja kvalitatiiviseksi aineistoksi, jossa vapaamuotoiset vastaukset koodattiin eräiden keskeisten taustamuuttujien mukaan (vastauksen nro, toimialue, vastaajan ikä, sukupuoli, vastaajan asema sovittelussa ja teon nimi-ke). Näin alukeperäinen kvantitatiivinen aineisto mahdollisti myös kvalitatiivisen aineiston ”tilastollisen” käsittelyn. Molemmat koodatut aineistot saatiin THL:een tutkijan kammioon heti tammikuun 2009 alussa.

X.2 Kyselyaineiston kuvaus

Loka-marraskuussa kaikille Suomessa sovitteluun osallistuneille annettiin kyselylomake ja siihen liittyvä saatekirje. Lomakkeita jaettiin kahden kuukauden aikana kaikkiaan 2 399 kappaletta (liite 8, liitetaulukko 2). Toimialueiden johtajille annetuista ohjeista huolimatta kaikki toimialueet eivät pitäneet kirjaa osapuolikohtaisesti (epäilty, asianomistaja, muu henkilö) jaetuista ja palautetuista lomakkeista, joten aivan täsmällistä kuvaa ryhmäkohtaisista palautusprosentteista ei saada. Joka tapauksessa palautusten kokonaisprosentti on laskettavissa. Kaikkiaan 2 399 lomakkeesta palautettiin 952 lomaketta eli 39,7 prosenttia. Tämä on yleisesti kysely-

³¹ Etelä-Suomen lääninhallituksen em. pilotti oli opettanut, että jos lomakkeen vain antoi asiakkaille ilman erityistä paimentamista vastaamiseen, sitä ei hevin palautettu. Ilmeni myös, että mitä pitempään lomake pysyi asiakkailla palauttamatta, sitä harvemmin se myös palautettiin karhuamisesta huolimatta.

tutkimuksiin verrattuna kohtuullinen prosentti³² ja palautusten lukumäärä sinänsä mahdollistaa hyvin tilastollisten monimuuttuja-analyyysien suorittamisen koko aineistolla.³³

Ryhmäkohtaisessa palautusprosentin tarkastelussa havaitaan, että kirjatuiista palautuksista tekijäksi epäillyt palauttivat lomakkeen 31,3 prosentissa tapauksista ja asianomistajat 48,3 prosentissa tapauksista. Muut henkilöt, joihin tässä luettiin riita-asioden osapuolet, huoltajat ja tukihenkilöt, saatiin palautus 47,2 prosentissa. Epäiltyjen, asianomistajien ja muun henkilön ryhmissä palautusprosentit ovat korkeintaan viitteellisiä, sillä kaikkiaan viideltä toimialueelta asiakkaille lomakkeen antaneet eivät kirjanneet em. ryhmille ryhmäkohtaisia luovutettujen lomakkeiden lukumääriä tutkijan selkeistä ohjeista huolimatta. Kaikkiaan näihin ryhmiin merkitsemättömiä lomakkeita oli 590 kappaletta. Heikoimmat palautusprosentit saatiin Keski-Pohjanmaalla (16), Pohjanmaalla (17,3), Pohjois-Karjalassa (25,2) ja Oulussa (27).

Syntynyt asetelma johtaa eräisiin rajoituksiin monimuuttuja-analyyysin kannalta: ainakaan toimialuekohtaisia eroja (esim. riippuvuustestejä) ei voida mitata havaintojen vähäisyyden takia: esimerkiksi khii2 –testissä tarvittavaan määrään sarakkeita tulee kriittistä tasoa vähemmän havaintoja. Niinpä toimialuekohtaisia tarkasteluja voidaan pääosin suorittaa vain suorissa jakaumissa – ja niissäkin eräiden alueiden kohdalla on syytä pitäytyä vain varovaisiin päätelmiin. (keskihajontojen pienuus, jopa olemattomuus kuten suorien jakaumien tarkastelut osoittivat).

Edellä kuvatusta voidaan päätellä, että eräiden toimialueiden kohdalla aineistoon saattaa liittyä ns. edustavuusongelmaa. Tästä syystä aineistoa on syytä käsitellä ns. kokonaisaineistona ja tarkastella edustavuutta tästä näkökulmasta. Tähän onkin hyvä mahdollisuus otettaessa huomioon, että vuoden 2008 osalta suoritettiin ns. vuotuinen tiedonkoonti, jolloin itse asiassa tutkimuksen ns. perusjoukko on käsillä ja vertailtavissa eräiden keskeisten taustamuuttujien osalta käsillä olevaan kyselyaineistoon. Näin edustavuuden tarkastelulle muodostuu luja pohja.

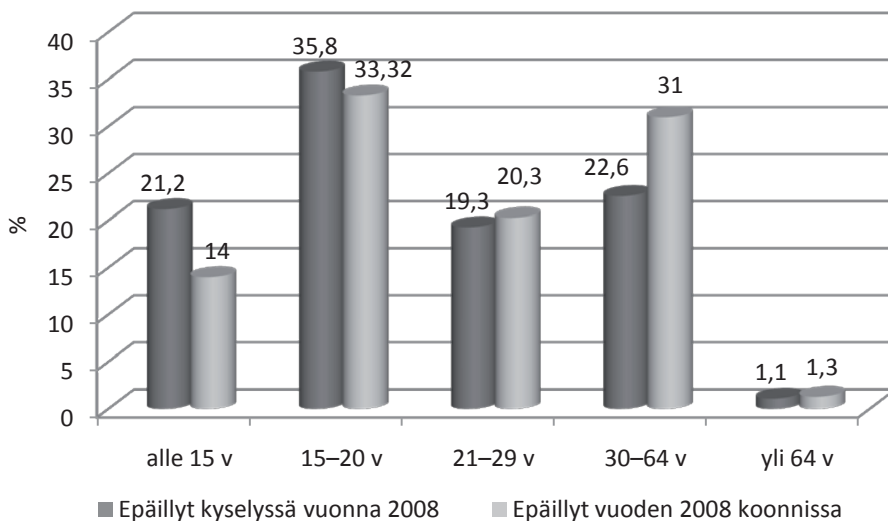
32 Ns. lomakkeiden ”karhuamiskierros” päätettiin tietoisesti jättää tekemättä, sillä niiden saldo vainannäköön nähden on vähäinen. Tämä koettiin muutenkin vaikeaksi, sillä tutkimuksen toteuttamisen jo sinänsä koettiin kuormittavan toimialueiden resurssirajoja, joita ei ollut korrektaa ylittää. Sovittelun asiakaisiin on varhemminkin kohdistettu haastattelu- ja lomakekyselytutkimuksia, joissa osallistumisaktiivisuus on havaittu matalaksi. Järvinen (1993, 26) sai 25 asianomistajasta haastatteluun 10 henkilöä ja 35 pyydetystä epäillystä kolme vastaajaa. Iivari (1991, 226) sai epäiltyjen palautusprosentiksi 47,5 ja vahingonkäräjöiden palautusprosentiksi 75. ”Korkeita” palautusprosentteja Iivarin tutkimuksessa selittää paljolti se, että haastatteluun pyydetuille ilmoitettiin jo heti sovittelun jälkeen lomakekyselystä ja korostettiin sen tärkeyttä toiminnan kehittämisen kannalta sekä lomakkeita karhuttiin tiuhaan. Vastaavasti Nylundin (1989, 62–63) tutkimuksessa vastausprosentti oli 50. Yleensä on ounasteltu, että aktiivisimmin vastaavat ne, joilla on ollut myönteinen kokemus sovittelusta. Sunny & Houston (2002, 137–139) toteavat, että postikyselyihin vastataan kyselyn aiheesta riippuen 5–85 prosenttiin. Yleensä vastausprosentti saadaan 50:een karhuamisen jälkeen. Vastaajien aktiivisuuteen Sunnyn & Houstonin (mt.) mukaan vaikuttaa merkittävästi se, että vastaajilla on henkilökohtainen intressi vastata kyselyyn, lomake on selkeä ja lyhyt ja vastaamisesta on jotain hyötyä vastaajalle. Tämän tutkimuksen kirjoittajalla on kokemukseen pohjaava käsitys, jonka mukaan rikoksen osapuoliin kohdistuvissa haastattelupyynnöissä haluttomuutta vastata selittää halu unohtaa ikävä asia mahdollisimman pian; haastattelu kun vain palauttaisi ikävät asiat uudelleen mieliin (vrt. Aromaa 1983).

33 Yleisesti tilastollisten analyyysien vähimmäismääränä – esimerkiksi faktorianalyyseissä – kelvollisten ajojen toteuttamiseen pidetään 200 havaintoa. Ks. Metsämuuronen 2001, 8.

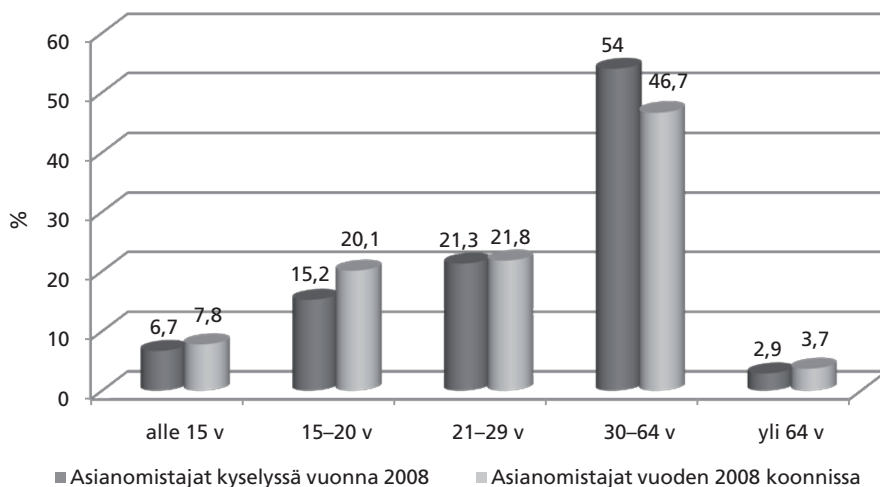
X.3 Aineiston edustavuus

Kyselyaineiston edustavuutta tarkasteltiin sukupuolen, iän ja tekonimikkeen perusteella. Aineiston edustavuutta tarkasteltiin aluksi sukupuolen mukaisissa jakauksissa niin kyselyssä kuin vuotuisessa tiedon koonnissa. Tämä tarkastelu voitiin toteuttaa vain rikoksista epäiltyjen kohdalla molemmissa aineistoissa, sillä vuotuisessa tiedonkoonnissa mukaan ei otettu huoltajia, tukihenkilöitä eikä ns. muita henkilöitä. Rikostapauksissa osapuolten jakaumat rikoksiin liittyvissä jutuissa olivat hyvinkin yhtenevät: vuotuisessa koonnissa miehiä oli 74 ja naisia 26 prosenttia; kyselyssä miesten osuus oli 72 ja naisten 28 prosenttia. Päätelmä on selkeä: kyselyyn osallistuneet rikostapauksen osapuolet edustavat supuolijakaumaltaan hyvin perusjoukkoa.

Alle 15-vuotiaissa rikoksesta epäiltyjä on kyselyaineistossa jonkin verran enemmän kuin vuoden 2008 kokonaisaineistossa (kuvio 1). Ikäryhmässä 30–64-vuotiaat taas kokonaisaineistossa on tekijäksi epäiltyjä selvästi enemmän kuin kyselyaineistossa. Sen sijaan 15–20-vuotiaiden ja 21–29-vuotiaiden luokissa kyselyaineiston ja vuotuisen tiedonkoonnin aineistossa ryhmät ovat kutakuinkin yhtä suuret.

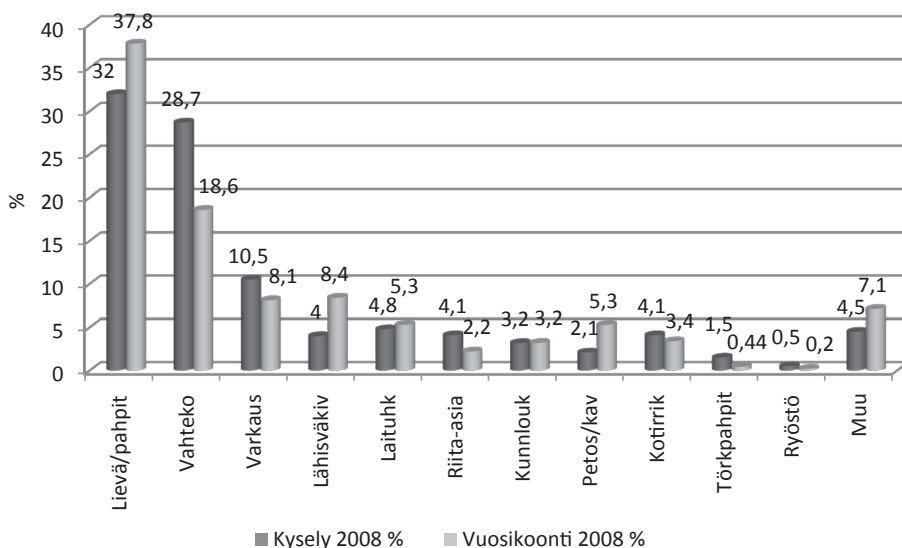

KUVIO 1. Tekijäksi epäiltyjen ikä vuoden 2008 kyselyssä ja vuotuisessa tiedonkoonnissa %
Kysely n = 274 ja vuotuinen koonti n = 12 162

KUVIO 2. Asianomistajien ikä vuoden 2008 kyselyssä ja vuotuisessa tiedonkoonnissa %
Kysely n = 315 ja vuotuinen koonti n = 9 026

Asianomistajien välisten erojen tarkastelu ikäryhmittäin osoittaa sekä kyselyaineiston että vuotuisen tiedonkoonnin ikäryhmien koot 30–64-vuotiaiden ryhmää lukuun ottamatta jopa hämmästyttävän samansuuntaisiksi. Ikäryhmien välinen vertailu antaa perustellusti aiheen päätelmälle, että kyselyaineiston ja vuotuisen tiedonkoonnin välillä ei ole merkittäviä eroja. Ikäryhmien osalta kyselyaineisto edustaa vähintäinkin hyvin perusjoukkoa.

KUVIO 3. Asiakaskyselyn ja vuotuisen tiedonkoonnin rikoskategoriat %
Kysely n = 1 104³⁴ ja vuotuinen koonti n = 11 259

34 Asiakaskyselyn 952 lomakkeesta purkautui yhteensä 1104 rikosnimikettä.

Kuviosta 3 havaitaan, että vuotuisessa koonnissa on jonkin verran enemmän pahoinpitelyjä kuin kyselyaineistossa ja kyselyssä taas on selvästi enemmän vahingontekorikoksia ja jonkin verran enemmän varkausrikoksia. Seuraavat erot havaitaan lähisuhdeväkivallassa, joita vuotuisessa tiedonkoonnissa on noin puolet enemmän samoin kuin petos/kavallus-nimikkeissä. Muilta osin ryhmien koot ovat lähellä toisiaan. Vertailusta voi vähintäänkin suuntaa antavasti päätellä, että tekonimikkeiden perusteella kyselyaineisto ei ole merkittävästi vinoutunut perusjoukkoon verrattuna. Havaitut erotkin saattavat olla hyvin ymmärrettäviä: Omaisuteen kohdistuvissa rikoksissa (vahingonteot ja varkausrikokset) vastaamisen kynnys on ollut jonkin verran matalampi kuin väkivaltarikoksissa, joissa niin ongelmat kuin itse sovittelukin on ilmeisesti koettu vaikeampina (lievät pahoinpitelyt/pahoinpitelyt ja lähisuhdeväkivalta).

X.4 Aineiston analyysimenetelmät

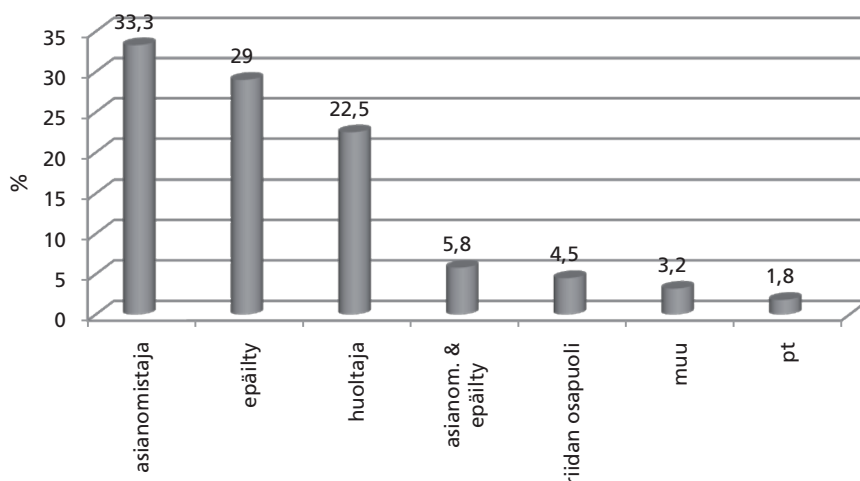
Kyselyaineiston kuvaamiseen tässä tutkimuksessa käytetään suorien jakaumien ja tilastollisten perustunnuslukujen tarkastelua, keskiarvotaulukoita ja ristiintaulukointia ryhmien välisten erojen havainnoimiseksi sekä khii²-testejä ryhmien välisten mahdollisten merkitsevyyserojen selittämiseksi. Aineiston tiiviistämiseksi hyödynnetään pääkomponenttianalyysiä ja sen edustavuutta arvioidaan asiaankuuluvien testien (mm. Kaiser-Meyer-Olkinin korrelaatiotesti, Bartlettin svääriysyystesti, Cattellin Scree -testi). Muuttujien normaalisuusoletusta testataan Kolmogor-Smirnovin testillä ja ryhmien varianssien yhtäsuuruusoletusta testataan Levenen testillä.

Pääkomponentit tulostetaan uusiksi muuttujiksi ja niiden avulla suoritetaan ryhmäkohtaisia vertailuja, joissa ryhmien välisten erojen merkitsevyyttä mitataan T-testillä. Aineiston reliabiliteettiä tarkastellaan Cronbachin Alfa avulla. Muuttujien osalta tehdään luonnollisesti tarvittavat muuttujamuunnokset.

Aineiston reliabiliteettiä tarkasteltiin likertasteikollisten muuttujien (1–15) osalta. Tarkastelu osoitti, että Cronbachin Alfa oli .780 ja standartoitu arvo .807 (liite 9, liitetaulukko 3). Tulos osoittaa, että aineisto on reliabeeli, sillä saatu Cronbachin Alfa arvo on suurempi kuin raja-arvona pidetty .700 eli aineisto on luotettava (vastausten sisäinen logiikka toteutuu). Reliabiliteettitarkastelut tehdään tuonnempana vielä pääkomponenttianalyysin pohjalta muodostettaville summa-muuttujille.

X.5 Aineiston keskeiset jakaumat

Kuviosta 4 havaitaan, että kyselyaineistossa asianomistajia oli jonkin verran enemmän (33,3 %) kuin epäiltyjä (29 %). Huoltajia, asianomistajia ja tekijöitä samassa persoonassa, riidan osapuolia ja muita henkilöitä oli yhteensä 36 prosenttia.³⁵

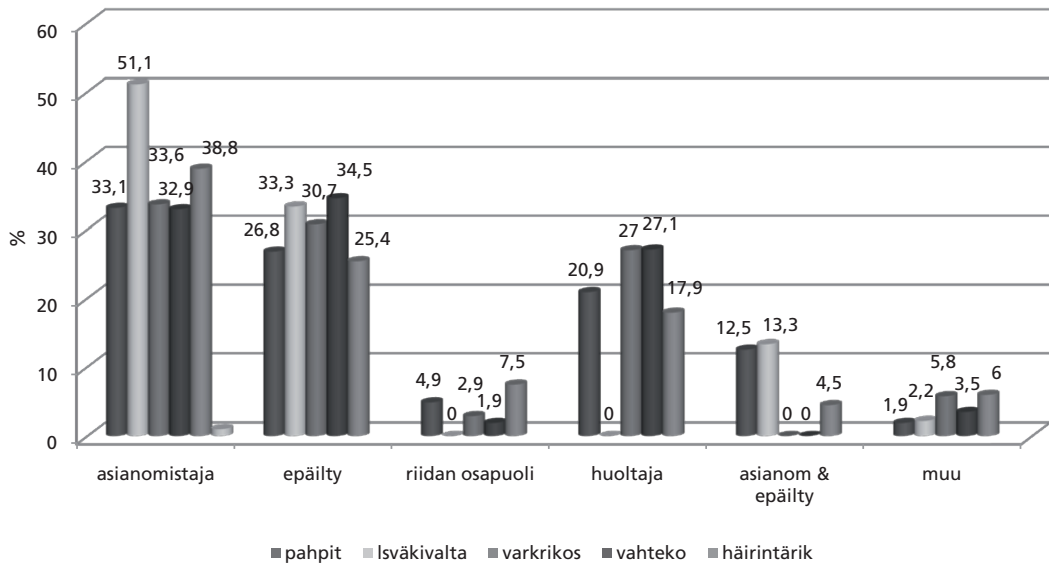

KUVIO 4. Kyselyyn vastanneiden asema sovittelussa (n = 952)

Seuraavaksi tarkastellaan kyselyyn vastanneiden osapuolten asemaa tekonimikkeiden mukaisesti.

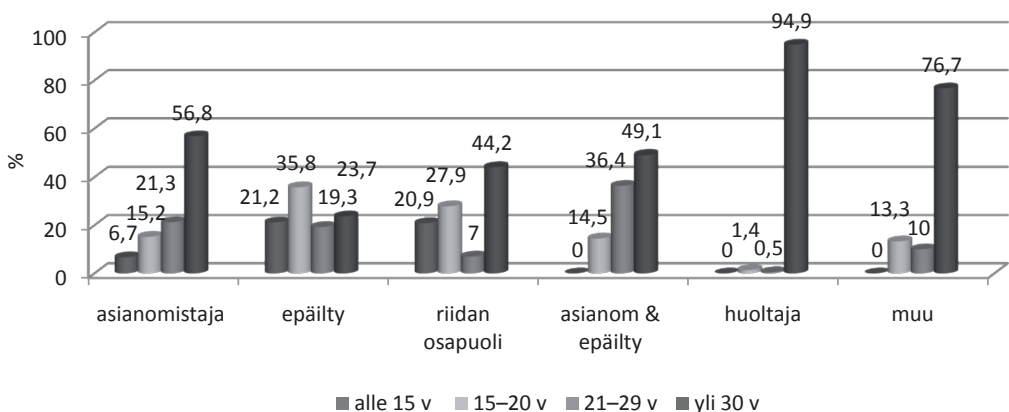
Kuviossa 5 on laskettu se, miten eri rikostyyppit jakaantuvat eri osapuolten kesken. Tällöin pahoinpitelyrikoksissa oli 33 prosenttia asianomistajia, epäiltyjä 27 prosenttia, riidan osapuolia 5 prosenttia, huoltajia 21 prosenttia, asianomistajia ja epäiltyjä samassa persoonassa n. 13 prosenttia ja muita henkilöitä 2 prosenttia. Lähisuhdeväkivaltarikoksissa asianomistajia oli vastaajissa 51 prosenttia, epäiltyjä 33 prosenttia, asianomistajia ja epäiltyjä samassa persoonassa 13 prosenttia ja muita henkilöitä 2 prosenttia. Varkausrikoksissa oli asianomistajia ollut mukana 33 prosenttia, epäiltyjä 31 prosenttia, riitapuolia 3 prosenttia, huoltajia 27 prosenttia ja muita henkilöitä 6 prosenttia. Vahingontekoricoksissa asianomistajia oli ollut mukana 33 prosenttia, epäiltyjä 35 prosenttia, riitapuolia 2 prosenttia, huoltajia 27 prosenttia ja ns. muita henkilöitä 4 prosenttia. Häirintärikoksissa (kotirauhan häirintä, kunnianloukkaus, laiton uhkaus) asianomistajia oli 39 prosenttia, epäiltyjä 25 prosenttia, riitapuolia 8 prosenttia, huoltajia 18 prosenttia ja ns. muita henkilöitä 6 prosenttia.

³⁵ Luvut poikkeavat tässä liitetaulukon 1 prosenttiosuuksista, sillä vastauspalautteen prosenttilukuihin vaikutti se, että kaikkiaan viideltä toimialueelta ei saatu ryhmäkohtaisia lukumääriä (tekijöistä, uhreista ja muista osapuolista). Kaikkiaan ryhmäkohtaiset palautusmäärät jäivät kirjaamatta 590 vastaajan kohdalta.

KUVIO 5. Osapuolten asema tekojen mukaan (n = 876)

Kun vastaajissa kaikkiaan oli asianomistajia noin 4 prosenttia enemmän kuin epäiltyjä, havaitaan edellä olevista jakaumista, että asianomistajia on rikostyypeissä soveltuvuuteen osallistuneita selvästi enemmän pahoinpitelyissä, lähisuhdeväkivallassa ja häirintärikoksissa. Varkausrikoksissa ja vahingonteoissa suhteelliset osuudet taas ovat lähellä toisiaan, jopa niin, että vahingonteoissa epäiltyjen osuus on vähän suurempi. Näyttäisi siis siltä, että etukäteen arvioiden vaikeammissa rikostyypeissä asianomistajat ovat olleet halukkaampia vastaamaan kuin epäillyt.

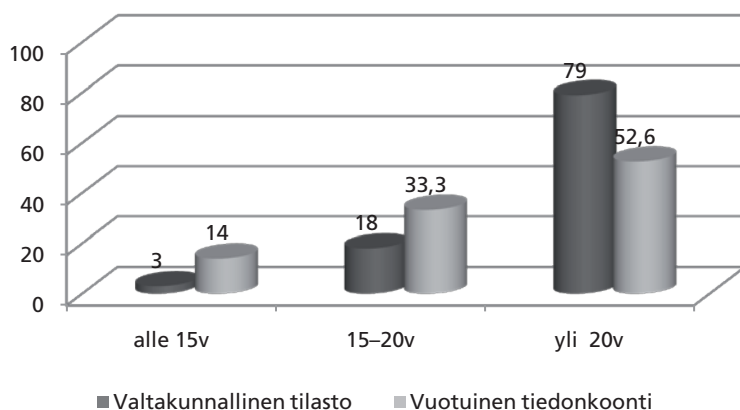

KUVIO 6. Ikäjakaumat osapuolten ominaisuuden mukaan (n = 931)

Kyselyyn vastanneissa alle 15-vuotiaiden osuus on pienin asianomistajien ryhmässä. Siinä heitä on vain 7 prosenttia, 15–29-vuotiaita on asianomistajissa yhteensä 36,5 prosenttia ja yli 30-vuotiaita 57 prosenttia. Epäillyissä taas 15–20-vuotiaita on eniten, 36 prosenttia ja 21–29-vuotiaitakin on vähemmän (19 %) kuin alle 15-vuotiaita, joita on 21 prosenttia. Yli 30-vuotiaita on epäillyissä 24 prosenttia. Riidan osapuolissa yli 30-vuotiaita on eniten, 44 prosenttia, samoin asianomistaja ja epäilty samassa persoonassa -ryhmässä yli 30-vuotiaita on kutakuinkin 50 prosenttia. Huoltajien ryhmässä yli 30-vuotiaiden osuus on ylivoimaisesti suurin, 95 prosenttia, samoin ns. muiden ryhmässä, jossa heitä on 77 prosenttia.

Epäiltyjen ryhmä kasaa nuoret henkilöt; tässäkin aineistossa alle 30-vuotiaita epäiltyjä on kaikkiaan 76 prosenttia. Asianomistajista taas yli 30-vuotiaita on selvästi yli puolet. Kuviosta havaitaan myös se kiinnostava seikka, että ryhmässä asianomistaja & epäilty samassa persoonassa yli 30-vuotiaiden osuus on puolet koko ryhmästä; kun asianomistajuus tulee mukaan, ikä kasvaa.

On luonnollisesti kiinnostavaa tietää miten esimerkiksi nuorten rikoksenteijöiden osuus sovittelun vuotuisessa tiedonkoonnissa suhteutuu valtakunnallisiin tilastoihin nuorten osuudesta poliisin tietoon tulleissa rikoslakirikoksissa.

KUVIO 7. Nuorten rikoksesta epäiltyjen prosenttiosuus rikosten sovittelussa ja valtakunnallisessa poliisitilastossa vuonna 2008

Kuviosta nähdään, että sovittelussa alle 21-vuotiaiden osuus korostuu voimakkaasti valtakunnallisessa tilastossa oleviin rikoslakirikoksesta³⁶ epäiltyihin verrattaessa (ks. Rikollisuustilanne 2008, Helsinki 2009, 206). Alle 15-vuotiaissa sovitelleita on viisinkertainen määrä poliisin valtakunnallisessa tilastoissa oleviin verratuna ja 15–20-vuotiaissa lähes kaksinkertainen määrä valtakunnan tilastoihin suhteutet-

³⁶ Sovitteluun tulevat nuoret rikoksesta epäillyt ovat lähes kauttaaltaan myös rikoslakirikoksesta epäiltyjä.

taessa. Näyttää siis vahvasti siltä, että sovittelu tavoittaa tarkoituksensa mukaises-
tikin suhteessa suuremman joukon nuoria rikoksesta epäiltyjä kuin mitä heitä on
valtakunnallisessa tilastossa.

X.6 Asiakaspalautteen keskiluvut

Seuraavassa siirrytään tarkastelemaan varsinaisia asiakkaiden vastauksia ottamal-
la tarkasteluun lomakkeen likert-asteikolliset muuttujat 1–15 (muuttujien arvos-
kaala 0–4).³⁷

1. Sain sovittelusta riittävästi tietoa ennen sovittelutapaamista.
2. Osallistuin sovitteluun vapaaehtoisesti.
3. Minun asiani ymmärrettiin sovittelussa oikein.
4. Minulle oli sovittelusta hyötyä.
5. Sovittelijat toimivat puolueettomasti.
6. Sovittelijat olivat asiantuntevia.
7. Sovittelussa käsiteltiin tapahtuneesta johtuneita henkisiä haittoja.
8. Sovittelu keskittyi pelkän korvauksen käsittelyyn.
9. Sain itse vaikuttaa sovittelun lopputulokseen.
10. Sain halutessani keskeyttää sovittelun.
11. Sovittelussa oli luottamuksellinen ilmapiiri.
12. Sovittelu auttoi minua ymmärtämään vastapuolta.
13. Sain tarvittaessa tietoa muista palveluista.
14. Sopimuksessa pyrittiin oikeudenmukaiseen ratkaisuun.
15. Sovittelun jälkeen oloni oli helpottunut.

Liitteessä 10 liitetaulukossa 4 on esitetty likertasteikollisten muuttujien keskiarvot
toimialueittain. Yleensä keskiarvot keskittyvät arvojen 3–4 välille. Tämä jo sinänsä
kertoo asiakkaiden positiivisesta sovittelukokemuksesta. Kuitenkin kolme muuttu-
jaa poikkeaa yleisestä linjasta. Muuttuja ”sovittelussa käsiteltiin tapahtuneesta joh-
tuneita henkisiä haittoja” saa pääsääntöisesti alle 3:n keskiarvot toimialueittain.
Muuttujan ”sovittelu auttoi minua ymmärtämään vastapuolta” arvot vaihtelevat ar-
von 3 ala- ja yläpuolella. Sama pätee muuttujaan ”Sain tarvittaessa tietoa muista
palveluista. Toisin sanoen: henkisten haittojen käsittely, vastapuolen ymmärtämi-
nen ja tietojen saanti muista palveluista eivät ole olleet yhtä positiivisia kokemuk-
sia kuin muissa kysymyksissä mitatut.

Toimialueiden välillä niin positiiviset kuin negatiivisetkin kokemukset näyttä-
vät jonkin verran keskittyvän tietyille alueille: Positiivisissa kokemuksissa nousevat
esiin Pohjanmaa ja Rovala (neljä kertaa korkein ka kummallakin alueella); negatiiv-

³⁷ Vastausvaihtoehtoina annettiin seuraavat arvot: 4 = täysin samaa mieltä, 3 = osittain samaa miel-
tä, 2 = osittain eri mieltä, 1 = täysin eri mieltä ja 0 = en osaa sanoa.

tiivisissä kokemuksissa taas selvästi Ahvenanmaan maakunta (viisi kertaa alhaisin ka) ja Porvoon aluetoimisto (neljä kertaa alhaisin ka).

TAULUKKO 1. Keskiluvut, vinous ja huipukkuus

Muuttuja	keskiarvo	keskihajonta	vinous	huipukkuus	N
RIITTÄVÄSTI TIETOA	3,36	.843	-1,545	2,701	946
OSALLISTUIN VAPAAEHTOISESTI	3,90	.442	-5,501	35,300	945
MINUN ASIANI YMMÄRRET.OIKEIN	3,63	.735	-2,540	7,642	945
SOVITTELUSTA OLI HYÖTYÄ	3,28	1,124	-1,723	2,131	943
SOVITTELIJAT TOIMI PUOLUEETTOMASTI	3,70	.781	-3,030	9,367	949
SOVITTELIJAT ASiantuntevia	3,61	.735	-2,450	7,076	937
KÄSITELTIIN HENKISIÄ HAITTOJA	2,66	1,310	-.750	-.570	939
KESKITTYI PELKÄN KORV.JÄRJESTELYYN	2,04	1,230	.249	-1,126	937
SAIN ITSE VAIKUTTAA LOPPUTULOKSEEN	3,18	1,107	-1,522	1,656	948
SAIN HALUTESSANI KESK. SOVITTELUN	3,25	1,372	-1,665	1,173	932
SOVITTELUSSA LUOTTAM. ILMAPIIRI	3,61	.745	-2,453	6,970	940
SOVITTELU AUTTOI YMMÄRT. VASTAP.	2,99	1,164	-1,111	.362	936
SAIN TIETOA MUISTA PALVELUISTA	2,41	1,419	-.510	-1,034	921
PYRITTIIN OIKEUDEN MUK. RATKAISUUN	3,61	.799	-2,466	6,337	941
SOVITTELUN JÄLKEEN OLONI HELPOTTUN	3,15	1,180	-1,424	1,091	939

Kuten edellä todettiin voidaan yleisesti sanoa, että keskiarvot eri vastauksissa ovat korkeat, mikä kertoo vastaajien positiivisesta sovittelukokemuksesta. Vastausten kokonaiskeskiarvoissa nousevat vapaaehtoinen osallistuminen (3,90) ja sovittelun puolueettomuus (3,70) kaikkein korkeimmiksi. Alhaisimmat kokonaiskeskiarvot taas liittyvät väitteeseen ”sovittelu keskittyi pelkän korvauksen järjestelyyn (2,04) ja ”sain tarvittaessa tietoa muista palveluista” (2,41). Pelkkään korvauksen keskittymistä mittaavan muuttujan osalta tulee havaita, että siinä alempiin arvoihin (erimielisyys-arvot) vastaaminen viittaa juuri siihen, että sovittelu ei keskittynyt pelkän korvauksen järjestelyyn. Se, että sovitteluun osallistuneet olivat useasti eri mieltä siitä, etteivät he saaneet tietoa muista palveluista, viitannee siihen, että muista palveluista ei tiedotettu kovin aktiivisesti tai siihen, ettei niitä välttämättä edes kysytty tai tarvittu. Se, että *henkisten haittojen käsittely* saa myös selvästi

valtavirrasta poikkeavan alhaisen keskiarvon (2,66), viitannee siihen, ettei sovitte-
luistunnoissa välttämättä ole päästy kovin syvälliseen ongelmien käsittelyyn. Myös
vastapuolen ymmärtämistä koskeva kysymys jää jonkin verran kokonaiskeskiar-
von alapuolelle ja viitannee samaan kuin edellä henkisten haittojen käsittelyn yh-
teydessä todettu.

Keskihajontaluvut kertovat vastauskohtaisten keskiarvojen hajonnan tai kes-
kittyneisyyden. Kun hajontaluku on korkea, se kuvaa vastaajien eri paikkakunnil-
la antaneen toisistaan poikkeavia vastauksia muuttujien arvoihin. Kun keskihajon-
ta on pieni – muutamissa tapauksissa nolla – se kertoo vastaajien yksimielisyydestä
muuttujien arvoa määritettäessä.³⁸

Taulukosta 1 edellä nähdään myös jakaumien vinoutta (skewness: vaihteluvä-
li +.0750 - -5.501)³⁹ ja huipukkuutta (kurtosis: vaihteluväli 2,701–35,300) kuvaavat
luvut, jotka kertovat selvästi, että muuttujat ovat pääsääntöisesti jyrkästi vasem-
malle vinot ja huipukkaat eli painotus on ”melkein samaa mieltä” ja ”täysin samaa
mieltä” -vastauksissa.⁴⁰ Tämä tarkastelu mahdollisti myös muuttujien ”normaali-
suusoletuksen” arvioinnin, jonka tuloksena voidaan todeta, että muuttujat eivät
ole normaalisti jakaantuneet. Lähellä normaalijakaumaa on oikeastaan vain yk-
si muuttuja: ”sovittelu keskittyi pelkän korvauksen järjestelyyn”. Siinä vinoutta ku-
vaava luku sai arvon ,249 ja huipukkuutta kuvaava luku arvon -1,126, keskiarvo oli
2,04 ja keskihajonta 1,23. Myös muuttujan histogrammi osoitti, että tämä muuttuja
oli eniten normaalijakauman suuntainen, mutta ei kuitenkaan normaalisti jakau-
tunut kuten Kolmogor-Smirnov sig = .000 testi osoitti.⁴¹

X.7 Asiakaspalautteen keskiarvot ja prosenttiosuudet rikostyyppin mukaan

Kaikista vastanneista 87 prosenttia oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että so-
vitte-
vittelusta oli annettu riittävästi tietoa etukäteen. Osittain tai täysin eri mieltä oli
väitteen kanssa 11 prosenttia vastaajista. Rikostyypeissä annetut vastaukset eivät
juurikaan erottele ryhmiä toisistaan tässä suhteessa. Eniten tietoa olivat vastaajat
saaneet lähisuhdeväkivallassa, vahingonteoissa ja häirintärikoksissa. Näissä kaikis-
sa keskiarvo oli 3,40.

38 Tehdyssä koeajossa esim. muuttuja ”osallistuin sovitteluun vapaaehtoisesti” Pohjanmaalla keski-
hajonta on 0 eli kaikki 18 vastaajaa ovat antaneet muuttujalle arvon 4.

39 Kun ”pelkän korvauksen käsittelyä” koskeva muuttuja ”väärän suuntaisena” jätettiin pois, vinous
luku nousi arvoon 6,096.

40 Tämän saman saman osoittivat graafisesti myös muuttujista ajatut histogrammit, joita ei tässä raportoi-
da. Erityisesti muuttujien vinousluvuista (skewness) voidaan nähdä eroja toimialueiden välillä siinä, missä
kysymyksissä sovitteluun osallistuneet ovat antaneet kokemuksistaan positiivisimmat vastaukset: Mitä suu-
rempi negatiivinen vinousluku on, sitä positiivisempi on asiakkaiden kokemus sovittelusta ollut kysymys-
kohtaisesti.

41 Tilastolliset mallit perustuvat usein normaalijakaumaoletukseen, mutta mitään yksiselitteistä ra-
jaa, milloin aineiston jakauma on ’tarpeeksi’ normaalijakautunut, ei ole.

TAULUKKO 2. Rikosnimikkeiden keskiarvot ja prosenttiosuudet likertasteikollisissa muuttujissa

	KA	KA	KA	KA	KA	ARVOT 3-4 ¹
RIKOSNIMIKKEET	pahpit	lsvv	varkaus	vahteko	häirintä ²	%
MUUTTUJAT						
RIITTÄVÄSTI TIETOA	3,34	3,40	3,29	3,40	3,40	87
OSALLISTUIN VAPAAEHTOISESTI	3,91	3,93	3,89	3,88	3,90	93
MINUN ASIANI YMMÄRRET.OIKEIN	3,70	3,51	3,70	3,65	3,64	92
SOVITTELUSTA OLI HYÖTYÄ	3,32	3,07	3,39	3,30	3,06	83
SOVITTELIJAT TOIMI PUOLUEETTOMASTI	3,71	3,71	3,69	3,69	3,84	92
SOVITTELIJAT ASiantuntevia	3,55	3,66	3,69	3,61	3,76	93
KÄSITELTIIN HENKISIÄ HAITTOJA	2,73	3,07	2,66	2,40	2,97	63
KESKITTYI PELKÄN KORV.JÄRJESTELYYN	1,84	1,31	2,38	2,49	1,49	36
SAIN ITSE VAIKUTTA LOPPUTULOKSEEN	3,19	3,31	3,16	3,22	3,18	82
SAIN HALUTESSANI KESK. SOVITTELUN	3,25	3,51	3,41	3,13	3,48	80
SOVITTELUSSA LUOTTAM. ILMAPIIRI	3,60	3,77	3,64	3,62	3,63	92
SOVITTELU AUTTOI YMMÄRT. VASTAP.	2,98	2,70	3,07	3,08	2,78	73
SAIN TIETOA MUISTA PALVELUISTA	2,33	3,02	2,28	2,39	2,41	53,5
PYRITTIIN OIKEUDEN MUK. RATKAISUUN	3,58	3,42	3,70	3,65	3,63	90,5
SOVITTELUN JÄLKEEN OLONI HELPOTTUN	3,24	2,71	3,20	3,08	3,29	78

1 Täysin tai osittain samaa mieltä.

2 Tässä yhdistettiin laiton uhkaus, kotirauhan häirintä ja kunnianloukkaukset havaintojen tiivistämiseksi.

Peräti 93 prosenttia vastaajista ilmoitti osallistuneensa sovitteluun vapaaehtoisuuden pohjalta ja vain 2 prosenttia ilmoitti olevansa osittain tai täysin eri mieltä väittämän kanssa.

Vapaaehtoinen osallistuminen sovitteluun oli toteutunut parhaiten lähisuhdeväkivaltatapauksiin liittyneisiin sovitteluihin. Muutenkin vastausten keskiarvot eri rikostyypeissä ovat hyvin korkeat joten ainakin vastaajajoukossa sovitteluun osallistumisen vapaaehtoisuus on toteutunut.

Kaikkiaan vastaajista 73 prosenttia ilmoitti olevansa täysin samaa mieltä ”minun asiani ymmärrettiin sovittelussa oikein ja osittain samaa mieltä oleviakin oli vielä 19 prosenttia. Täysin tai osittain eri mieltä oli 6 prosenttia vastaajista. Varkausrikoksissa sovitteluun osallistuneet olivat kokeneet kaikkein selvimmin, että

heidän asiansa oli ymmärretty sovittelussa oikein. Alhaisimman keskiarvon taas saivat lähisuhdeväkivallassa sovitelleet. Vaikka tämänkin ryhmän keskiarvo on arvon 3 paremmalla puolella, kuvanee suhteellinen osuus joka tapauksessa tähän rikostyyppiin liittyvää monimutkaista problematiikkaa ja vaikeuksia tuoda tämä tieto esiin ja saada se ymmärretyksi.

Kaikista vastaajista 59 prosenttia oli täysin samaa mieltä ja 24 prosenttia oli osittain samaa mieltä siitä, että sovittelusta oli ollut heille hyötyä. Noin 10 prosenttia vastaajista oli väitteen kanssa ostittain tai täysin eri mieltä. Varkausrikoksissa sovitelleet olivat kokeneet kaikkein eniten sovittelusta olleen heille hyötyä. Tässäkin huomiota kiinnittää lähisuhdeväkivaltarikosten (ja häirintärikosten) alhaisin keskiarvo. Asetelmaa selittänee se, että näissä välittömimmin henkilöä koskevissa rikoksissa on usein mukana pitempään jatkunutta henkilön koskemattomuuden loukkaamista ja ihmissuhdeproblematiikkaa, joiden ratkaiseminen ei ole edes muutamassa tapaamisessa ratkaistava asia, vaan vaatii useimmiten pitempijänteistä prosessia.

Rikostyypeissä sovittelijoiden puolueettomuuden arvioinnissa korkeimman keskiarvon saavat häirintärikoksissa sovitelleet osallistujat (ka 3,84); muidenkin ryhmien osalta keskiarvot ovat korkeat. Näyttää vahvasti siltä, että sovittelun puolueettomuuslähtökohdasta on pidetty hyvin huolta aivan yleisesti ottaen.

Vastaajista 70 prosenttia oli täysin samaa mieltä ja 23 prosenttia osittain samaa mieltä väitteestä, että sovittelijat toimivat asiantuntevasti. Sovittelijoiden asiantuntevuuteen liittyvät arviot hajaantuvat jonkin verran rikostyypeissä niin, että ääripäissä häirintärikoksissa sovitelleet ovat kokeneet sovittelijoiden työskentelyn omanneen eniten asiantuntevuutta (ka 3,76) ja pahoinpitelyrikoksissa taas vähiten (3,55). Viittaako tämä tulos siihen, että häirintärikoksissa ”konkretiat” ovat selkeämmät kuin pahoinpitelyrikoksissa ja siten myös asiantuntemus korkeammalla tasolla? Tätä voidaan kehittämistyössä pohtia enemmän.

Vastaajista 32 prosenttia oli täysin samaa mieltä siitä, että ”sovittelussa käsiteltiin tapahtuneesta johtuvia henkisiä haittoja”. Tässä on kysymyksessä muuttuja, jossa keskiarvot hajaantuvat selvästi. Kutakuinkin saman verran – 31 prosenttia – vastaajista oli osittain samaa mieltä. Osittain eri mieltä oli vastaajista 15 prosenttia ja 10 prosenttia oli täysin eri mieltä.

Rikostyypeissä keskiarvot ovat laskeneet yhtä lukuun ottamatta arvon 3 alapuolelle. On kohtalaisen luonnollista, että henkisiä haittoja on käsitelty matalimmalla profililla vahingonteoissa (ka 2,40), joissa useimmiten on kysymyksessä ns. esinevahingon korvaamisesta käytävä sovittelu. Toisaalta yhtä ymmärrettävää lienee sekin, että lähisuhdeväkivallassa sovitelleet ovat kokeneet useammin kuin muissa rikostyypeissä sovitelleet, että heidän tapauksessaan henkisten haittojen käsittely on ollut voimakkaammin esillä (ka 3,07). Tämä – henkiset haitat – on muutoinkin keskeinen kysymys lähisuhdeväkivallassa. Näitä asioita on myös hyvin painokkaasti käsitelty sovittelijoiden koulutuksessa, joten tulos selittyy varmasti osittain myös sitä kautta. Muiden ryhmien osalta erot eivät juurikaan profiloidu.

Kuten edellä huomasimme keskilukuja tarkasteltaessa korvauskäsittelyn muuttujassa oli voimakas keskiarvojen hajonta eli tästä kysymyksestä vastaajat olivat eniten eri mieltä. Täysin samaa mieltä väitteen ”sovittelu keskittyi pelkän korvauksen käsittelyyn” kanssa oli 17 prosenttia ja osittain samaa mieltä 19 prosenttia. Täysin eri mieltä taas oli vastaajista 36 prosenttia ja osittain eri mieltä 20 prosenttia. Samalla havaittiin, että ryhmien keskiarvot olivat kaikkein matalimmat juuri tässä kysymyksessä (kokonaiskeskiarvo 2,04). Myös rikostyypeissä keskiarvojen tarkastelusta voidaan tehdä se yleistettävä havainto, että sovittelu ei keskittynyt ainkaan pelkän korvauksen käsittelyyn. Ryhmien välillä on kuitenkin myös eroja: Varkausrikoksissa ja vahingonteoissa korvauskysymykset ovat olleet selvästi useammin painottuneet kuin muissa rikostyypeissä (ka:t 2,49 ja 2,38). Tämä on ymmärrettävää, sillä ovathan näissä rikostyypeissä myös esinevahingot ja -menetykset useimmiten selvemmät. Lähisuhdeväkivallassa sovitelleet taas ovat useimmin vastanneet pelkän korvauksen peräämistä koskevaan kysymykseen olevansa osittain tai täysin eri mieltä (ka 1,31). Konkreettinen – rahallinen – vahingonkorvaaminen ei ole ollut lähisuhdeväkivaltasovittelun keskiössä muutoinkaan kuten myös varhempi tutkimus on osoittanut (Ks. Flinck & Iivari 2004, 72–75).

Kun kaikki vastaajat otetaan mukaan havaitaan, että sovittelun lopputulokseen vaikuttamisesta –väitteen kanssa on täysin samaa mieltä 51 prosenttia ja osittain samaa mieltä 31 prosenttia vastaajista. Osittain tai täysin eri mieltä on kaikkiaan 12 prosenttia vastaajista ja 5,5 prosenttia ei osannut sanoa mielipidettään asiassa. Rikostyypeittäin tarkasteltaessa sovittelun lopputulokseen vaikuttamista koskeva kysymys nostaa lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden ryhmän näkyvästi esiin; heillä on kaikkein positiivisin kokemus sovittelun tulokseen vaikuttamisesta (ka 3,31). Havainnolla on merkitystä pohdittaessa osapuolten mahdollisuuksia ja itsenäisyyttä ratkaisua määritettäessä. Samalla havaitaan, että kaikissa ryhmissä vastausten valtaenemmistö sijoittuu näkemysten ”osittain samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä” -välille.

”Sain halutessani keskeyttää sovittelun” -väite kuvaa sovittelun osapuolten omaehtoisuutta ja valtaa päättää sovitteluprosessi mahdollisimman itsenäisesti. Kaikkiaan 70 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa ja 10 prosenttia oli osittain samaa mieltä. Osittain tai täysin eri mieltä oli väitteestä 6 prosenttia vastaajista. Tarkasteltaessa jakaumia rikostyypeissä, on mielenkiintoista havaita, että omaehtoisuus ja valta on koettu kaikkein voimakkaimmin lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden keskuudessa (ka 3,51). Vastausten kasauma saattaa viitata myös siihen, että osapuolten aseman itsenäisyyttä on korostettu nimenomaan lähisuhdeväkivallan sovitteluissa, jotka samalla ovat olleet toiminnan kriittisimmän tarkastelun kohteena. Kun samalla vahingontekorikoksissa keskiarvo on alhaisin, se kertonee siitä, että omaehtoisuutta on korostettu vähemmän (ka 3,13). Tietysti asiaintilaan saattaa hyvinkin liittyä se yksinkertainen totuus, että lähisuhdeväkivaltasovittelut kiertyvät niin vaikeiden asioiden ympärille, että prosessin keskeyttämisen mahdollisuutta on erikseen korostettu juuri tässä rikostyyppissä.

Kaikkiaan 71 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että sovittelussa vallitsi luottamuksellinen ilmapiiri ja 21 prosenttia oli osittain samaa mieltä. Vain 5,6 prosenttia vastaajista oli osittain tai täysin eri mieltä väitteen kanssa. Rikostyypeissä tarkasteltaessa sovittelun luottamuksellisuutta mittaavassa muuttujassa havaitaan jälleen korkeimmat positiiviset vastaukset nimenomaan lähisuhdeväkivallassa (ka 3,77) ja alhaisin keskiarvo vahingonteoissa (ka 3,62). Edeltävässä vastauksessa pohditut näkökohdat voitaneen liittää myös tähän muuttujaan – ”mutatis mutandis” – eli sovittelun luottamuksellisuus on mahdollisesti ollut voimakkaasti esillä jo lähisuhdesovittelujen valmistelussa. Myös itse ongelma on varmasti siinä määrin arkaluontoinen (sensisitivinen), ihmissuhteisiin liittyvä ja intiimi, että nämä tekijät jo muutoinkin tuottavat tarpeen korostaa luottamuksellisuutta edellytyksenä onnistuneelle sovittelulle.

Vastaajista 42 prosenttia oli ”sovittelu auttoi ymmärtämään vastapuolta” –väitteen kanssa täysin samaa mieltä ja 31 prosenttia osittain samaa mieltä. Osittain tai täysin eri mieltä oli vastaajista 19,6 prosenttia vastaajista. Vastapuolen ymmärtämisen edistämistä koskevassa kysymyksessä jälleen lähisuhdeväkivallassa sovitelleet nousevat esiin, mutta nyt kriittisessä suunnassa: osa vastauksista kallistuu vaihtoehtojen ”osittain eri mieltä” ja ”osittain samaa mieltä” välimaastoon (ka 2,70). Vastausjakauman yksityiskohtaisempi tarkastelu tämän ryhmän kohdalla osoittaa, että 34 prosenttia vastaajista oli täysin tai osittain eri mieltä tai ei osaa sanoa mielipidetään väitteeseen ”sovittelu auttoi ymmärtämään vastapuolta”. Osittain samaa mieltä oli väitteen kanssa 36 prosenttia ja täysin samaa mieltä 29 prosenttia (mediaani ja moodi arvossa 3). Positiivisten vastauksien osuus on samalla pienin lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden joukossa kaikki kysymykset huomioon otettaessa. Tämä kuvaa lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden vähintäänkin ristiriitaista kokemusta mahdollisuuksista ymmärtää vastapuolta sovittelussa. Miten tämä voitaisiin ymmärtää? Muuan vastauslinja löytynee jälleen kerran tämän rikostyyppin luonteesta. Lähisuhdeväkivalta kuten myös henkilöön kajoavat häirintärikokset ovat tunkeutuneet niin syvälle henkilökohtaisen kokemuksen maailmaan, että vastapuolen käyttäytymisen ymmärtäminen on hyvin vaikeaa. Tämä luonnollisesti asettaa ehtoja esimerkiksi sopimuksen syntymiselle tämän tyyppisissä rikoksissa, vaikka sovittelun kokemukset muutoin olisivatkin hyvin positiiviset kuten edellä on monin paikoin havaittu.

Muissakaan rikostyypeissä keskiarvot eivät kohonneet kovin korkeiksi, joten ymmärryksen lisääntyminen vastapuolta kohtaan sovittelussa ei ole niitä parhaimpia saavutuksia.

Vähän yli puolet rikostyyppivastaajista, 53,5 prosenttia oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että sovitteluissa sai tietoa muista palveluista (27 % samaa mieltä ja 26,5 % osittain samaa mieltä). Peräti 16,5 prosenttia vastaajista ilmoitti ”en osaa sanoa” vastauksen. Osittain tai täysin eri mieltä oli vastaajista 26 prosenttia. Rikostyypeissä tiedon saamisesta muista palveluista on matalimmat keskiarvot pelkkään korvaukseen keskittymistä käsittelevää kysymystä lukuun ottamatta.

Osaltaan tämä kertonee siitä, että tietoja muista palveluista ei välttämättä ole tarvittu tai niitä ei yksinkertaisesti ole saatu. Sovittelijat tosin ovat saaneet tehtäväkseen jakaa asiakkaille esitteitä muista palveluista, mutta esimerkiksi toimistojen johtajilla ei edellä osion I haastattelututkimuksessani ollut lainkaan selkeää käsitystä siitä, missä määrin esitteitä on jaettu ja tarvittu. Toki vastausjakaumat voivat kertoa myös siitä ”kentän äänestä”, jonka mukaan muita tarvittavia palveluita ei yksinkertaisesti ole kovin hyvin tai lainkaan tarjolla tai että niihin päästäkseen joutuu pitkän jonon päähän. Jakaumien tasaisuus vastaajaryhmissä kertonee myös hyvin yhdenmukaisesta suhtautumisesta kysymykseen. Joka tapauksessa lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden keskiarvo oli tässä kysymyksessä korkein (ka 3,02), mikä viittaa siihen, että tässä nimenomaisessa rikostyyppissä ainakin annetaan tietoja muista palveluista – asia, jota on eri yhteyksissä (mm. koulutuksessa) korostettu.

Kysymys sovitteluratkaisun oikeudenmukaisuudesta on yksi keskeisimmistä sovittelun legitimeettiin liittyvästä kriteeristä. Kaikista vastaajista 73,5 prosenttia on täysin samaa mieltä ja 17 prosenttia osittain samaa mieltä väitteen kanssa, että ”sopimuksessa pyrittiin oikeudenmukaiseen ratkaisuun”. Rikostyyppien vastaukskertymistä havaitaan, että keskiarvot jakaantuvat arvojen 3 ja 4 välille, pääsääntöisesti jopa arvon 3,5 yläpuolelle joten kokemus sovittelun pyrkimyksestä oikeudenmukaisuuteen kertoo vahvasta positiivisesta konsensuksesta. Kysymys ei toisin sanoen juurikaan jaa ryhmiä. Pieni notkahdus havaitaan lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden ryhmässä (ka 3,42), mutta siinäkin ”samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä” -vastaukset muodostavat 84,5 prosentin osuuden vastaukskertymästä. Osittain eri mieltä oli vain 11 prosenttia tämän ryhmän vastauksista ja täysin eri mieltä vastanneita ei ollut lainkaan. ”En osaa sanoa” -vastauksen kirjasi 4,5 prosenttia lähisuhdeväkivaltasovitteluun osallistuneista.

Kaikkiaan 78 prosenttia vastanneista kirjasi vaihtoehdon ”täysin tai osittain samaa mieltä” -vastauksen kysymykseen sovittelun oloa helpottavasta vaikutuksesta ja runsas viidesosa ”osittain tai täysin eri mieltä” tai ”en osaa sanoa” -vastauksen. Ryhmien välisessä tarkastelussa havaitaan, että ainoastaan lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden kohdalla keskiarvo jää selvästi arvon 3 alapuolelle (ka 2,71). Muuttujan yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, että täysin samaa mieltä on väittämän kanssa 36 prosenttia ja osittain samaa mieltä 22 prosenttia vastaajista (mediaani = 3 ja moodi = 4). Osittain eri mieltä taas on 29 ja täysin eri mieltä 4 prosenttia tämän ryhmän vastaajista. Yhdeksän prosenttia ei osannut sanoa mielipidettään kysymykseen.

Vastaukskertymästä voidaan päätellä, että valtaenemmistö sovitteluun osallistuneista rikostyyppitkin huomioon ottaen on kokenut sovittelun oloaan helpottavana asiana ja ainoastaan lähisuhdeväkivallassa sovitelleet ovat tässä suhteessa eniten eri mieltä kokemuksesta – tosin heidänkin joukossa kaikkiaan 58 prosenttia on kokenut sovittelun helpottaneen oloaan tavalla tai toisella.

X.8 Sovittelukokemusten erot eri vastaajaryhmissä (khii2)

Erot iän, sukupuolen, osapuolten aseman ja rikostyyin mukaan

Tarkasteltaviksi ryhmiksi valittiin ikä, sukupuoli, epäilty-asianomistaja, epäilty-asianomistaja väkivaltarikoksissa (poislukien lähisuhdeväkivalta), epäilty-asianomistaja lähisuhdeväkivallassa ja sopimus-ei sopimus-ryhmissä. Olettamuksena on Ho eli nollahypoteesi, jonka mukaan ryhmien välillä ei ole eroja ja nollahypoteesi pysyy voimassa. Jos ryhmien välillä taas on eroja tietyillä merkitsevyystasoil-la, nollahypoteesi kumoutuu ja ryhmien välillä on eroja, jotka eivät johdu satun-naisuudesta.⁴²

Havaintojen lukumäärän tasoittamiseksi ikäryhmistä muodostettiin uudet muuttujat siten, että alle 21-vuotiaista muodostettiin oma ryhmänsä ja muut ryhmät ovat yli 20-vuotiaat. Ryhmien eroja tutkittiin likertasteikollisissa muuttujissa (1–15).

Ikäryhmien osalta tarkasteltiin ensin ryhmäkohtaisia keskiarvoja, joissa havaittiin pääsääntöisesti vain pieniä eroja. Tämän jälkeen ajettiin khi2-testit kaikista likert-asteikollisista muuttujista em. ikäryhmissä (taulukko 3). Tällöin ikäryhmien osalta havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero kolmen kysymyksen osalta. Väitteestä ”sain itse vaikuttaa sovittelun lopputulokseen” alle 21-vuotiaat olivat useammin eri mieltä ja vastaavasti harvemmin samaa mieltä yli 20-vuotiaiden kanssa. Myös väitteestä ”sain halutessani keskeyttää sovittelun” alle 21 -vuotiaat olivat useammin erimieltä ja harvemmin samaa mieltä kuin vanhemmat sovittelijat. Tilastollisesti merkitsevä ero ikäryhmien välille syntyi myös sovittelun mahdollisuuksista auttaa ymmärtämään vastapuolta. Siinä vanhempi ikäryhmä oli selvästi useammin eri mieltä ja vastaavasti harvemmin samaa mieltä kuin nuorempi ikäryhmä. Summa summarum: alle 21 -vuotiaat kokivat, ettei heillä ollut niin usein vaikutusmahdollisuuksia sovittelun kulkuun kuin vanhemmilla henkilöillä ja vanhemmat henkilöt taas kokivat selvästi useammin olevansa eri mieltä vastapuolen ymmärtämisestä kuin nuoremmat.

Sukupuolen mukaisessa tarkastelussa tilastollisesti merkitseviä eroja havaittiin useamman kysymyksen osalta (taulukko 4). Sovittelijan toiminnan puolueettomuudesta naiset olivat useammin eri mieltä kuin miehet. Sama havainto liittyi käsityksiin sovittelijoiden asiantuntemuksesta: naiset olivat tästä asiasta jyrkemmin eri mieltä kuin miehet. Naiset olivat myös miehiä useammin eri mieltä siitä, että sovittelu olisi keskittynyt pelkän korvauksen käsittelyyn. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero miesten ja naisten välillä havaittiin kysymyksessä sovittelusta vas-

⁴² Erojen merkitsevyystasona hyväksytään arvo $p \leq .05$ = * (ero on merkitsevä 5 %:n tasolla), $p \leq .01$ = ** (ero on merkitsevä 1 prosentin tasolla) ja $p \leq .001$ = *** (ero on erittäin merkitsevä).

TAULUKKO 3. Erot ikäryhmissä

	ikä 12-20	ikä 21-70			ikä 12-20	ikä 21-70
riittävästi tietoa				pelkän korv.käsitt		
eri mieltä	11,90 %	11,30 %		eri mieltä	57,90 %	61,10 %
samaa mieltä	88,10 %	88,70 %		samaa mieltä	42,10 %	38,90 %
Yhteensä (N)	100% (268)	100% (657)		Yhteensä (N)	100% (240)	100% (625)
osallist. Vap.eht.				sain vaik. lop.tul. **		
eri mieltä	2,20 %	2,00 %		eri mieltä	17,50 %	11,50 %
samaa mieltä	97,80 %	98,00 %		samaa mieltä	82,50 %	88,50 %
Yhteensä (N)	100% (269)	100% (664)		Yhteensä (N)	100% (252)	100% (637)
ymmärrettiin oikein				sain kesk.sovitt. **		
eri mieltä	5,20 %	6,30 %		eri mieltä	10,60 %	5,20 %
samaa mieltä	94,80 %	93,80 %		samaa mieltä	89,40 %	94,80 %
Yhteensä (N)	100% (269)	100% (656)		Yhteensä (N)	100% (236)	100% (574)
sovittelusta oli hyötyä				luottam. Ilmapiiiri		
eri mieltä	10,10 %	11,10 %		eri mieltä	7,80 %	4,90 %
samaa mieltä	89,90 %	88,90 %		samaa mieltä	92,20 %	95,10 %
Yhteensä (N)	100% (257)	100% (624)		Yhteensä (N)	100% (268)	100% (657)
toimivat puolueettom.				auttoi ymm. Vastap **		
eri mieltä	7,30 %	5,70 %		eri mieltä	14,60 %	23,40 %
samaa mieltä	92,70 %	94,30 %		samaa mieltä	85,40 %	76,60 %
Yhteensä (N)	100% (261)	100% (663)		Yhteensä (N)	100% (254)	100% (627)
olivat asiantuntevia				sain tietoa muista palv.		
eri mieltä	4,50 %	5,30 %		eri mieltä	30,90 %	33,70 %
samaa mieltä	95,50 %	94,70 %		samaa mieltä	69,10 %	66,30 %
Yhteensä (N)	100% (269)	100% (662)		Yhteensä (N)	100% (217)	100% (543)
käsiteltiin henk.haitt.				pyrittiin oik.muk. Ratk.		
eri mieltä	23,60 %	30,00 %		eri mieltä	6,80 %	7,30 %
samaa mieltä	76,40 %	70,00 %		samaa mieltä	93,20 %	92,70 %
Yhteensä (N)	100% (233)	100% (601)		Yhteensä (N)	100% (266)	100% (658)
				oloni oli helpottunut		
				eri mieltä	14,70 %	16,10 %
				samaa mieltä	85,30 %	83,90 %
				Yhteensä (N)	100% (251)	100% (623)

TAULUKKO 4. Erot sukupuolen mukaan

	Mies	Nainen			Mies	Nainen
riittävästi tietoa				pelkän korv.käsitt **		
eri mieltä	10,80 %	12,30 %		eri mieltä	56,30 %	66,00 %
samaa mieltä	89,20 %	87,70 %		samaa mieltä	43,70 %	34,00 %
Yhteensä (N)	100% (564)	100% (357)		Yhteensä (N)	100% (524)	100% (338)
osallist. Vap.eht.				sain vaik. lop.tul.		
eri mieltä	2,10 %	1,90 %		eri mieltä	11,50 %	15,60 %
samaa mieltä	97,90 %	98,10 %		samaa mieltä	88,50 %	84,40 %
Yhteensä (N)	100% (569)	100% (360)		Yhteensä (N)	100% (546)	100% (339)
ymmärrettiin oikein				sain kesk.sovitt.		
eri mieltä	5,50 %	6,50 %		eri mieltä	6,50 %	7,70 %
samaa mieltä	94,50 %	93,50 %		samaa mieltä	93,50 %	92,30 %
Yhteensä (N)	100% (567)	100% (355)		Yhteensä (N)	100% (493)	100% (313)
sovittelusta oli hyötyä				luottam. Ilmapiiri		
eri mieltä	9,60 %	12,60 %		eri mieltä	5,10 %	6,70 %
samaa mieltä	90,40 %	87,40 %		samaa mieltä	94,90 %	93,30 %
Yhteensä (N)	100% (543)	100% (334)		Yhteensä (N)	100% (565)	100% (357)
toimivat puolueettom. *				auttoi ymm. Vastap ***		
eri mieltä	4,80 %	8,10 %		eri mieltä	17,30 %	26,60 %
samaa mieltä	95,20 %	91,90 %		samaa mieltä	82,70 %	73,40 %
Yhteensä (N)	100% (561)	100% (359)		Yhteensä (N)	100% (539)	100% (338)
olivat asiantuntevia **				sain tietoa muista palv.		
eri mieltä	3,40 %	7,80 %		eri mieltä	32,50 %	33,40 %
samaa mieltä	96,60 %	92,20 %		samaa mieltä	67,50 %	66,60 %
Yhteensä (N)	100% (567)	100% (360)		Yhteensä (N)	100% (471)	100% (287)
käsiteltiin henk haitt.				pyrittiin oik.muk. Ratk.		
eri mieltä	29,00 %	27,20 %		eri mieltä	6,50 %	7,90 %
samaa mieltä	71,00 %	72,80 %		samaa mieltä	93,50 %	92,10 %
Yhteensä (N)	100% (500)	100% (331)		Yhteensä (N)	100% (565)	100% (355)
				oloni oli helpottunut		
				eri mieltä	13,90 %	18,70 %
				samaa mieltä	86,10 %	81,30 %
				Yhteensä (N)	100% (534)	100% (337)

tapuolen ymmärtämiseen auttamisessa: naisista yli neljäsosa oli eri mieltä väitteen kanssa miesten osuuden ollessa vastaavasti noin kuudesosa.

Seuraavaksi tarkasteltiin vastaajaryhmien eroja asianomistajien ja epäiltyjen kesken (taulukko 5). Taulukosta nähdään, että tilastollisesti merkitsevät erot asianomistajien ja epäiltyjen välille syntyi kolmessa kysymyksessä. Rikoksesta epäilty olivat selvästi useammin kuin asianomistajat eri mieltä siitä, että sovittelijat olivat toimineet puolueettomasti. Rikoksesta epäilty olivat myös useammin eri mieltä sovittelun tulokseen vaikuttamisen mahdollisuuksista kuin asianomistajat. Asianomistajista taas selvästi useampi kuin epäillyistä oli eri mieltä siitä, että sovittelu oli auttanut ymmärtämään vastapuolta.

Ryhmien välisiä eroja tarkasteletiin myös pahoinpitelyrikoksissa sovittelevien asianomistajien ja epäiltyjen kohdalla (taulukko 6). Näissä pahoinpitelyrikoksissa lähisuhdeväkivaltaa ei otettu mukaan. Niiden osalta tehtiin vielä erikseen tarkastelut osapuolten välillä T-testiä käyttäen kuten tuonnempana havaitsemme.

Pahoinpitelyrikoksissa asianomistajien ja epäiltyjen välillä havaittiin vain yhden kysymyksen osalta tilastollisesti merkitsevä ero. Pahoinpitelyrikosten asianomistajat olivat useammin eri mieltä kuin epäilty siitä, että he olisivat tarvittaessa saaneet tietoa muista palveluista.

Sovittelussa sopimukseen päässeitä osapuolia oli kaikkiaan 93,9 prosenttia vastanneista (n = 847) ja sopimukseen pääsemättömiä 6,1 prosenttia (n = 55).

Oli etukäteen odotettavissa, että sovittelussa sopimukseen päässeet ovat tyytyväisempiä sovittelukokemukseensa kuin sopimuksetta jääneet. Tämä näkyy myös selvästi yllä olevasta taulukosta, jossa havaitaan ryhmien välillä tilastollisesti merkitsevät erot useiden muuttujien kohdalla (taulukko 7). Kuvaavaa lienee, että erot sopimuksen saavuttaneiden ja sopimuksetta jääneiden välillä ovat useimmiten tilastollisesti erittäin merkitsevät (***)

Sopimuksettomat olivat jyrkästi eri mieltä sopimukseen päässeiden kanssa siitä, että sovittelussa heidän asiansa olisi ymmärretty oikein. Vastaavasti yli enemmistö sopimuksettomista oli eri mieltä siitä, että sovittelusta olisi ollut heille hyötyä kun vastaavasti sopimuksen saavuttaneista näin ajatteli vain 8 prosenttia. Samansuuntainen asennoituminen paljastui kysymyksessä sovittelijoiden puolueettomuudesta. Siinä viidesosa sopimuksettomista ilmaisi erimielisyytensä asiasta kun sopimukseen päässeistä näin ajatteli vain 5 prosenttia. Kutakuinkin samat erimielisyysjakaumat toteutuivat sovittelijoiden asiantuntemusta koskevassa kysymyksessä. Selvästi useammin eri mieltä sopimuksettomat olivat myös henkisten haittojen käsittelystä sovittelussa; heistä eri mieltä kysymyksestä oli 47 prosenttia kun vastaavasti eri mieltä sopimukseen päässeistä oli 27 prosenttia.

Väitteestä, että ”sovittelu keskittyi pelkän korvauksen käsittelyyn” samaa mieltä oli 60 prosenttia sopimuksettomista kun sopimuksen solmineista samaa mieltä väitteen kanssa oli 37 prosenttia. Jyrkkä ero osapuolten välillä vallitsi myös mahdollisuudesta vaikuttaa sovittelun lopputulokseen: sopimuksettomista eri mieltä väitteen kanssa oli 48 prosenttia kun sopimuksen solmineista eri mieltä oli vain 11

TAULUKKO 5. Erot asianomistajien ja epäiltyjen välillä

	Asianomistakja	Epäilty			Asianomistaja	Epäilty
riittävästi tietoa				pelkän korv.käsitt		
eri mieltä	9,20 %	11,20 %		eri mieltä	59,90 %	53,00 %
samaa mieltä	90,80 %	88,80 %		samaa mieltä	40,10 %	47,00 %
Yhteensä (N)	100% (314)	100% (268)		Yhteensä (N)	100% (284)	100% (251)
osallist. Vap.eht.				sain vaik. lop.tul. **		
eri mieltä	0,30 %	1,80 %		eri mieltä	6,80 %	14,50 %
samaa mieltä	99,70 %	98,20 %		samaa mieltä	93,20 %	85,50 %
Yhteensä (N)	100% (314)	100% (271)		Yhteensä (N)	100% (310)	100% (256)
ymmärrettiin oikein				sain kesk.sovitt.		
eri mieltä	5,40 %	5,90 %		eri mieltä	5,10 %	7,40 %
samaa mieltä	94,60 %	94,10 %		samaa mieltä	94,90 %	92,60 %
Yhteensä (N)	100% (315)	100% (270)		Yhteensä (N)	100% (276)	100% (231)
sovittelusta oli hyötyä				luottam. Ilmapiiri		
eri mieltä	12,20 %	9,50 %		eri mieltä	4,10 %	6,00 %
samaa mieltä	87,80 %	90,50 %		samaa mieltä	95,90 %	94,00 %
Yhteensä (N)	100% (295)	100% (262)		Yhteensä (N)	100% (315)	100% (267)
toimivat puolueettom.*				auttoi ymm. Vastap **		
eri mieltä	3,20 %	7,50 %		eri mieltä	26,40 %	15,40 %
samaa mieltä	96,80 %	92,50 %		samaa mieltä	73,60 %	84,60 %
Yhteensä (N)	100% (312)	100% (267)		Yhteensä (N)	100% (296)	100% (260)
olivat asiantuntevia				sain tietoa muista palv.		
eri mieltä	4,80 %	4,00 %		eri mieltä	34,40 %	27,90 %
samaa mieltä	95,20 %	96,00 %		samaa mieltä	65,60 %	72,10 %
Yhteensä (N)	100% (314)	100% (273)		Yhteensä (N)	100% (262)	100% (222)
käsiteltiin henk haitt.				pyrittiin oik.muk. Ratk.		
eri mieltä	29,00 %	25,80 %		eri mieltä	5,80 %	7,40 %
samaa mieltä	71,00 %	74,20 %		samaa mieltä	94,20 %	92,60 %
Yhteensä (N)	100% (283)	100% (236)		Yhteensä (N)	100% (308)	100% (271)
				oloni oli helpottunut		
				eri mieltä	15,50 %	13,80 %
				samaa mieltä	84,50 %	86,20 %
				Yhteensä (N)	100% (290)	100% (261)

TAULUKKO 6. Asianomistajat ja epäillyt pahoinpitelyrikoksissa

	Ao pahpit	Epäilty pahpit		sain vaik. lop.tul.	Ao pahpit	Epäilty pahpit
riittävästi tietoa						
eri mieltä	6,70 %	8,50 %		eri mieltä	8,50 %	14,90 %
samaa mieltä	93,30 %	91,50 %		samaa mieltä	91,50 %	85,10 %
Yhteensä (N)	100% (120)	100% (94)		Yhteensä (N)	100% (118)	100% (94)
ymmärrettiin oikein				sain kesk.sovitt.		
eri mieltä	6,60 %	9,20 %		eri mieltä	10,00 %	5,60 %
samaa mieltä	93,40 %	90,80 %		samaa mieltä	90,00 %	94,40 %
Yhteensä (N)	100% (121)	100% (98)		Yhteensä (N)	100% (100)	100% (89)
sovittelusta oli hyötyä				luottam. Ilmapiiri		
eri mieltä	13,70 %	13,70 %		eri mieltä	6,60 %	7,10 %
samaa mieltä	86,30 %	86,30 %		samaa mieltä	93,40 %	92,90 %
Yhteensä (N)	100% (117)	100% (95)		Yhteensä (N)	100% (122)	100% (98)
toimivat puolueettom.				auttoi ymm. Vastap		
eri mieltä	5,10 %	10,20 %		eri mieltä	27,10 %	18,30 %
samaa mieltä	94,90 %	89,80 %		samaa mieltä	72,90 %	81,70 %
Yhteensä (N)	100% (117)	100% (98)		Yhteensä (N)	100% (118)	100% (93)
olivat asiantuntevia				sain tietoa muista palv. *		
eri mieltä	6,70 %	6,10 %		eri mieltä	39,20 %	24,10 %
samaa mieltä	93,30 %	93,90 %		samaa mieltä	60,80 %	75,90 %
Yhteensä (N)	100% (120)	100% (98)		Yhteensä (N)	100% (97)	100% (83)
käsiteltiin henk. haitt.				pyrittiin oik.muk. Ratk.		
eri mieltä	29,90 %	28,30 %		eri mieltä	6,80 %	12,40 %
samaa mieltä	70,10 %	71,70 %		samaa mieltä	93,20 %	87,60 %
Yhteensä (N)	100% (107)	100% (92)		Yhteensä (N)	100% (118)	100% (97)
pelkän korv.käsitt				oloni oli helpottunut		
eri mieltä	68,20 %	59,80 %		eri mieltä	11,70 %	16,50 %
samaa mieltä	31,80 %	40,20 %		samaa mieltä	88,30 %	83,50 %
Yhteensä (N)	100% (110)	100% (92)		Yhteensä (N)	100% (111)	100% (97)

TAULUKKO 7. Erot sopimuksen saavuttaneiden ja sopimuksetta jääneiden välillä

	Sopimus	Ei sopimusta			Sopimus	Ei sopimusta
riittävästi tietoa				pelkän korv.käsitt ***		
eri mieltä	10,80 %	13,70 %		eri mieltä	62,80 %	40,40 %
samaa mieltä	89,20 %	86,30 %		samaa mieltä	37,20 %	59,60 %
Yhteensä (N)	100% (835)	100% (51)		Yhteensä (N)	100% (780)	100% (52)
osallist. Vap.eht.				sain vaik. lop.tul. ***		
eri mieltä	1,50 %	3,70 %		eri mieltä	11,00 %	47,70 %
samaa mieltä	98,50 %	96,30 %		samaa mieltä	89,00 %	52,30 %
Yhteensä (N)	100% (839)	100% (54)		Yhteensä (N)	100% (808)	100% (44)
ymmärrettiin oikein ***				sain kesk.sovitt.		
eri mieltä	4,80 %	20,80 %		eri mieltä	7,00 %	2,10 %
samaa mieltä	95,20 %	79,20 %		samaa mieltä	93,00 %	97,90 %
Yhteensä (N)	100% (832)	100% (53)		Yhteensä (N)	100% (728)	100% (47)
sovittelusta oli hyötyä ***				luottam. Ilmapiiri ***		
eri mieltä	8,40 %	56,80 %		eri mieltä	4,70 %	19,60 %
samaa mieltä	91,60 %	43,20 %		samaa mieltä	95,30 %	80,40 %
Yhteensä (N)	100% (800)	100% (44)		Yhteensä (N)	100% (834)	100% (51)
toimivat puolueettom.***				auttoi ymm. Vastap ***		
eri mieltä	4,90 %	18,50 %		eri mieltä	18,60 %	61,40 %
samaa mieltä	95,10 %	81,50 %		samaa mieltä	81,40 %	38,60 %
Yhteensä (N)	100% (830)	100% (54)		Yhteensä (N)	100% (800)	100% (44)
olivat asiantuntevia ***				sain tietoa muista palv.		
eri mieltä	4,20 %	20,80 %		eri mieltä	32,30 %	46,30 %
samaa mieltä	95,80 %	79,20 %		samaa mieltä	67,70 %	53,70 %
Yhteensä (N)	100% (838)	100% (53)		Yhteensä (N)	100% (687)	100% (41)
käsiteltiin henk.haitt. **				pyrittiin oik.muk. Ratk. ***		
eri mieltä	27,40 %	46,90 %		eri mieltä	5,40 %	33,30 %
samaa mieltä	72,60 %	53,10 %		samaa mieltä	94,60 %	66,70 %
Yhteensä (N)	100% (751)	100% (49)		Yhteensä (N)	100% (833)	100% (52)
				oloni oli helpottunut ***		
				eri mieltä	13,00 %	64,60 %
				samaa mieltä	87,00 %	35,40 %
				Yhteensä (N)	100% (790)	100% (48)

prosenttia. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ryhmien välillä oli myös sovittelun luottamuksellisesta ilmapiiristä: sopimuksen saavuttaneista samaa mieltä oli 95 prosenttia kun sopimuksetta jääneistä samaa mieltä oli 80 prosenttia. Vielä jyrkempi ero osapuolten välillä ilmeni sovittelun mahdollisuudesta auttaa ymmärtämään vastapuolta. Siinä sopimuksettomista eri mieltä oli yli 60 prosenttia sopimuksen saavuttaneiden osuuden ollessa noin 19 prosenttia. Oikeudenmukaiseen ratkaisuun sovittelussa pyrkimisestä eri mieltä oli sopimuksettomista 33 prosenttia sopimuksen saavuttaneiden osuuden ollessa n. 5 prosenttia. Sovittelun jälkeen helpottuneisuutta oli kokenut 35 prosenttia sopimuksettomista, mutta 87 prosenttia sopimuksen saavuttaneista.

Ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja ainoastaan neljän kysymyksen osalta: osapuolet olivat kokeneet kutakuinkin yhtäläisesti saaneensa tietoa sovittelusta, osallistuneensa siihen vapaaehtoisesti, saaneensa keskeyttää sovittelun tarvittaessa ja saaneensa tietoa yhtäläisesti ns. muista palveluista.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että sopimuksen saaminen/ sopimukseen pääsemättömyys on merkittävin erottelava ominaisuus sovitteluun osallistuvien keskuudessa: sopimukseen pääsemättömät ovat lähes laidasta laitaan tyytymättömmämpiä sovitteluun kuin ne, jotka saivat sovittelussa aikaan sopimuksen.

Tällä kohden on syytä tähdentää, että kokonaisaineistossa olevat erot ”samaa mieltä – eri mieltä olevien välillä” ei selity kokonaisuudessaan sillä, että sovitteluun tyytymättömät kasaantuvat sopimuksetta jääneisiin (joita oli 6,1 % vastanneista), sillä eri muuttujissa kielteisen kokemuksen omanneita oli vaihteluvälillä 6–34 prosenttia ja eri mieltä olleita oli keskimäärin 14 prosenttia kaikista vastauksista.

X.9 Lähisuhdeväkivallassa sovittelleet

Lähisuhdeväkivallassa sovittelleisiin osapuoliin ja heidän kokemuksiinsa sovittelusta on kiinnitetty erityistä huomiota. Lähisuhdeväkivallassa sovittelleita tuli aineistoon mukaan 43 henkilöä. Heistä parhaimmillaan 38 henkilöä vastasi esitettyihin väitteisiin. Khii2-testiä ei tällä joukolla voitu toteuttaa, sillä ristiintaulukon soluihin ei tullut riittävää määrää havaintoja. Tästä syystä ryhmien välisiä eroja tarkasteltiin T-testin avulla (taulukko 8).

Taulukon ensimmäisessä numeerisessa sarakkeessa on kirjattu osapuolten vastausten lukumäärä (N), toisessa ja kolmannessa sarakkeessa Levenen varianssien yhtäsuuruustestin F-arvot ja merkitsevyys (Sig). Neljännessä sarakkeessa KA kuvataan osapuolten vastausten keskiarvot (kummankin ryhmän osalta) ja sarakkeessa KA:n erot on laskettu vastaajaryhmien keskiarvojen erotus. Viimeisessä sarakkeessa kirjataan oleellisin eli ryhmien keskiarvojen välisen eron merkitsevyys (Sig 2-tailed). Viimeksi mainitulla on se merkitys, että jos Levenen testissä varianssit eivät ole yhtäsuuret, mutta jos merkitsevyys havaitaan, se luetaan alemmal-

TAULUKKO 8. Asianomistajat ja epäillyt lähisuhdeväkivallassa – keskiarvojen tilastolliset erot

T-testi			Levene's Test for Equality of Variance				
Lähisuhdeväkivallan osapuolet ja muuttujat ¹		N	F	Sig	KA	KA:n erot	Sig (2-tailed)
RIITTIE TOA	AOLSVV	23	2,524	,121	3,52	,388	,233
	EPÄILSVV	15			3,13	,388	,276
VAPAAEHT	AOLSVV	21	6,572	,015	4,00	,133	,242
	EPÄILSVV	15			3,87	,133	,334
YMMOIKEIN *	AOLSVV	23	8,161	,007	3,78	,716	,014
	EPÄILSVV	15			3,07	,716	,038
OLIHYÖTYÄ	AOLSVV	23	1,392	,246	2,91	-,154	,724
	EPÄILSVV	15			3,07	-,154	,714
PUOLUEETON	AOLSVV	23	17,077	,000	3,96	,490	,048
	EPÄILSVV	15			3,47	,490	,117
ASIAANTUNTEVIA	AOLSVV	23	4,188	,048	3,74	,272	,199
	EPÄILSVV	15			3,47	,272	,233
HENKHAITTOJA	AOLSVV	23	,053	,819	2,96	-,110	,780
	EPÄILSVV	15			3,07	-,110	,783
PELKKÄKORV	AOLSVV	23	,625	,434	1,30	,038	,915
	EPÄILSVV	15			1,27	,038	,910
VAIKLOPTUL **	AOLSVV	23	2,028	,163	3,61	,809	,009
	EPÄILSVV	15			2,80	,809	,018
SAINKESKSOV	AOLSVV	23	1,455	,236	3,65	,386	,279
	EPÄILSVV	15			3,27	,386	,309
LUOTTAMILM	AOLSVV	23	2,313	,137	3,83	,112	,499
	EPÄILSVV	14			3,71	,112	,547
YMMÄRTVASTP	AOLSVV	22	1,810	,187	2,45	-,345	,420
	EPÄILSVV	15			2,80	-,345	,406
TIE TOAMUIST	AOLSVV	23	2,039	,162	3,17	,460	,274
	EPÄILSVV	14			2,71	,460	,312
PYROIKMUK	AOLSVV	23	4,210	,048	3,30	-,296	,406
	EPÄILSVV	15			3,60	-,296	,346
HELPOTTUNUT	AOLSVV	23	1,308	,260	2,78	,383	,384
	EPÄILSVV	15			2,40	,383	,405

1 Lyhenteellä AOLSVV tarkoitetaan lähisuhdeväkivallassa sovitellutta asianomistajaa ja lyhenteellä EPÄILSVV tarkoitetaan lähisuhdeväkivallassa sovitellutta epäiltyä.

ta (Sig 2-tailed) –riviltä ja jos varianssit taas ovat yhtäsuuret, merkitsevyys luetaan ylempältä riviltä.

Saatu T-testin tulos osoittaa, että asianomistajien ja epäiltyjen keskiarvojen erojen tilastollinen merkitsevyys havaitaan kahdessa muuttujassa: Lähisuhdeväkivallan asianomistajat ovat kokeneet selvästi useammin kuin epäillyt, että heidän asiansa on sovittelussa ymmärretty oikein (ka 3,78 versus ka 3,07). Ero ryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä (Sig = .038). Samansuuntainen – joskin vielä voimakkaampi – ero ryhmien välillä havaitaan kysymyksessä mahdollisuudesta

vaikuttaa sovittelun lopputulokseen: asianomistajat ovat kokeneet tässä mahdollisuutensa selvästi suuremmaksi kuin rikoksesta epäillyt. Eroa voidaan pitää tilastollisesti hyvin merkitseväenä (Sig = .009 tasolla).

Mielenkiintoisia – joskaan ei tilastollisesti merkitseviä – eroja ryhmien välillä voidaan raportoida vielä parin muuttujan osalta (keskiarvojen erotus lähellä .500): lähisuhdeväkivallan asianomistajien mukaan sovittelijat toimivat useammin puolueettomasti kuin epäiltyjen arvioissa (ka:t 3,96 versus 3,47). Lähisuhdeväkivallan uhrit ilmaisivat myös epäiltyjä useammin saaneensa tietoa muista palveluista (ka:t 3,17 versus 2,71).

Kaiken kaikkiaan tutkimusaineiston valossa näyttää selvältä, että lähisuhdeväkivallassa sovitteleet asianomistajat ovat kokeneet sovittelun positiivisemmin ja hyöttyneet sovittelusta enemmän kuin rikoksesta epäillyt.

X.10 Pääkomponenttianalyysi

Likertasteikollisille muuttujille suoritettiin ns. pääkomponenttianalyysi (liite 11, liitetaulukko 5). Pääkomponenttianalyysia (kuten faktorianalyysiäkin) käytetään moneen erilaiseen aineistoon kun tarkoituksena on ryhmitellä suuri joukko muuttujia muutamaaan ryhmään ja näin vähentää tutkittavan ilmiön hajanaisuutta. Pyrkimyksenä on ts. tiivistää aineiston informaatiota ja löytää siitä sen keskeiset ulottuvuudet ja merkitykset. Se, että tässä käytetään nimenomaan pääkomponenttianalyysia, johtuu siitä, että tämän tutkimuksen muuttujat eivät ole normaalisti jakautuneita eikä muuttujien varianssien yhtäsuuruutta voitu todeta erilaisten taustamuuttujien kanssa suoritetuissa testeissä. Pääkomponenttianalyysissä näin ei tarvitsekaan olla. Pääkomponenttianalyysin hyvyttä arvioidaan tässä ensinnäkin pääkomponenttia latausten perusteella. Sitä mitataan muuttujan ominaisarvolla (eigenvalue), jonka tulee olla arvon 1 yläpuolella. Tämän lisäksi tarkastellaan muuttujien eri pääkomponenteille tulevien latausten neliöiden summaa, jota kutsutaan kommunaliteetiksi. Mitä voimakkaammin jokin muuttuja latautuu jollakin pääkomponenteista, sitä lähemmäksi arvoa 1 kommunaliteetti tulee. Kriteerinä tässä käytetään lisäksi muuttujan latausta pääkomponenteilla: mikäli muuttuja ei lataudu enempää kuin 0.300 sitä ei hyväksytä analyysiin. Pääkomponenttianalyysissä ajetaan myös muuttujien korrelaatiomatriisi. Muuttujien hyvyys mallissa voidaan todentaa jos muuttujien korrelaatiot pääsääntöisesti poikkeavat nollasta. Lisäksi korrelaatiomatriisin kelpoisuutta arvioidaan Kaiserin testillä (KMO: Kaiser-Meyer-Olkin -test) ja Bartlettin sfäärisyystestillä (Bartlett's Test of Sphericity). Silloin kun Kaiserin testin testisuure > .600 ja kun Bartlettin sfäärisyystesti $p < 0.000$ korrelaatiomatriisi on sovelias pääkomponenttianalyysiin (ks. Metsämuuronen 2001, 19–28).

Suoritettu pääkomponenttianalyysi osoittaa, että ajoon otettujen muuttujien kommunaliteettien arvot ovat 1. Korrelaatiomatriisista havaitaan, että muuttuji-

en korrelaatiot eroavat pääsääntöisesti nollasta. Analyysi tuottaa neljä pääkomponenttia, joiden kaikkien ominaisarvot ovat arvon 1 yläpuolella. Neljään pääkomponenttiin osuvilla muuttujilla kaikkein lataukset ovat .300 yläpuolella. Lisäksi Kaiserin testisuure on .886 eli suurempi kuin raja-arvona pidetty .600 ja Bartlettin sväarisyydestin $p < 0.000$. Kaiken kaikkiaan suoritettua pääkomponenttianalyysiiä voidaan pitää onnistuneena.

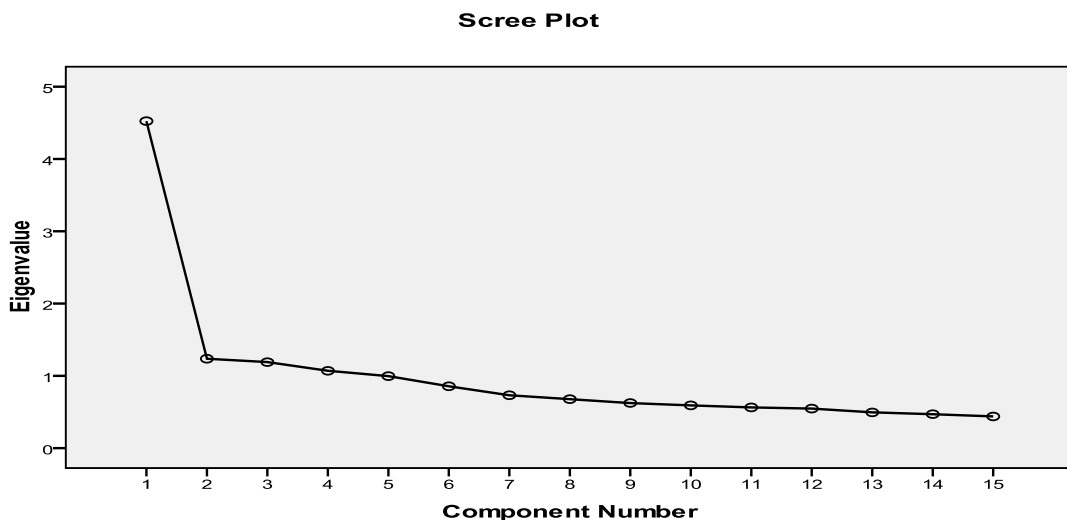
TAULUKKO 9. Rotatoitu pääkomponenttianalyysi⁴³

	Rotated Component Matrix			
	Component			
	1	2	3	4
ASiantuntevia	,728	,097	,101	-,196
Puolueeton	,719	,080	,027	-,005
Ymmoikein	,687	,287	,023	,109
Luottamilm	,649	,237	,231	,020
Pyroikmuk	,637	,335	,084	-,076
Riittietoa	,466	,074	,216	-,039
Olihyötyä	,186	,824	-,047	,041
Helpottunut	,299	,722	,126	-,006
Ymmärtvästp	,155	,663	,253	-,189
Vaikloptul	,335	,398	,319	,297
Sainkesksov	,177	-,006	,753	,138
TietoamuiST	,110	,207	,744	-,093
Pelkkäkorv	-,164	-,025	,199	,694
Henkhaittoja	,115	,271	,369	-,607
Vapaaeht	,314	,202	-,006	,353

Analyysi tuotti neljä pääkomponenttia, joiden yhteenlaskettu selitysaste on 53,4 prosenttia muuttujien varianssista (cumulative % -sarake), jota voidaan pitää vähintäinkin tyydyttävänä.⁴⁴ Pääkomponenttiratkaisun reliabiliteettia selvitettiin

43 Tässä ajo suoritettiin ns. varimax –rotaatiolla, jolla saadaan lataukset selvimiksi.

44 Kun heikoiten latautunut muuttuja sovittelun vapaaehtoisesta osallistumisesta jätettiin pois, selitysaste kohosi 56,6 prosenttiin. Muuttuja pidettiin kuitenkin mukana, koska sen lataus ylitti suositusarvon .300 ja oli tärkeä komponentin tulkinnan kannalta.

KUVIO 8. Pääkomponenttianalyysin Cattellin Scree -testin kuvio

Cronbachin Alpha -testillä. Tässä tarkoituksessa neljän pääkomponentin muuttujista muodostettiin summamuuttujat, joilla suoritettiin erikseen reliabiliteettitestejä. Tällöin havaittiin, että pääkomponentteja 1 ja 2 vastaavat summamuuttujat saivat raja-arvon ylittävän suureen .722 (standartoitu .723) (liitetaulukko 5), mutta pääkomponentteja 2 ja 4 vastaavat summamuuttujat vain arvot .395 (standartoidu .408) (liite 12, liitetaulukko 6). Komponentit 1 ja 2 siis ovat reliabeleita. Komponenttien merkitystä olikin tämän jälkeen syytä tarkastella vielä erikseen Cattellin scree-testillä.

Kuviosta 8 havaitaan, että komponentista 2 lähtien ominaisarvossa ei tapahdu enää merkittävää muutosta eli komponentit 2, 3 ja 4 eivät enää tuota juurikaan lisäinformaatiota komponenttiratkaisuun. Näin komponentti 1 on aineiston pääkuvaaja. Komponentti 2 pidetään kuitenkin mukana analyysissä reliabiliteettinsä ja siihen liittyvän informaationsa takia.

Taulukon 1 ”rotatoitu komponenttimatriisi” (Rotated Component Matrix) voidaan tulkita siten, että siinä olevat komponentit ovat ikään kuin uusia muuttujia, joihin aineiston muuttujat korreloivat. Koska yhteen pääkomponenttiin korreloi samanaikaisesti useampi muuttuja, pääkomponentille on annettava nimi, joka kuvaa siihen korreloivien muuttujien yhteistä ulottuvuutta. Sama on tehtävä myös muiden pääkomponenttien kohdalla.⁴⁵

Ensimmäiseen ja merkittävimpään pääkomponenttiin korreloivat suuruusjärjestyksessään muuttujat, jotka kuvaavat sovittelutoiminnan asiantuntevuutta, puolueettomuutta, oikein ymmärtämistä, ilmapiirin luottamuksellisuutta, pyrkimystä oikeudenmukaiseen ratkaisuun ja riittävää tiedonsaantia. Nimeän tämän pääkom-

⁴⁵ Joskus tällaista yhteisen ulottuvuuden nimeämistä kutsutaan ”piilomuuttujan” nimeämiseksi.

ponentin ”*asiantuntijuuskomponentiksi*”.⁴⁶ Toiseen komponenttiin korreloivat muuttujat, jotka mittaavat sovittelun hyödyllisyyttä, olon helpottumista, vastaapuolen ymmärtämistä ja sovittelun lopputulokseen vaikuttamista. Nimeän tämän komponentit ”*sovittelun hyödyllisyyskomponentiksi*”. Kolmanteen komponenttiin korreloivat muuttujat, jotka kuvaavat osanottajien mahdollisuutta keskeyttää sovittelu halutessaan ja tiedonsaantia muista palveluista. Nimeän tämän pääkomponentin ”*päätösvaltakomponentiksi*”. Neljänteen komponenttiin korreloivat muuttujat pelkkään korvaukseen keskittymisestä (tässä korrelaatio on miinusmerkkinen), henkisten haittojen käsittelystä sovittelussa ja sovittelun vapaaehtoisuudesta. Nimeän tämän komponentin ”*henkisen auttamisen komponentiksi*”.

Näin aineisto tiivistyy neljään pääulottuvuuteen, joista ylivoimaisesti merkittävin on sovittelun *asiantuntijuuskomponentti*. Siinä kuvautuvat itse asiassa hyvin keskeiset sovittelun lähtökohdat ja tavoitteet: asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus, tiedonsaanti muista palveluista ja oikeudenmukaisuus. Sovittelun hyödyllisyys, asiakkaiden päätösvalta ja saatu henkinen apu olivat ns. heikkoja komponentteja, mutta triviaaleinkin tärkeitä sovittelun ulottuvuuksien kuvaajia.

Ryhmiä välinen ero pääkomponenteissa.

Saatujen pääkomponenttien muuttujista muodostettiin summamuuttujat ns. uusiina muuttujina. Näistä kahdella eli asiantuntijuus- ja hyödyllisyysmuuttujilla suoritettiin T-testit vastaajaryhmän valituissa taustamuuttujissa ryhmien välisen suhtautumisen havainnoimiseksi. T-testillä ts. kysyttiin onko eräiden ryhmien välillä tilastollisesti merkitsevää eroa valittuihin pääkomponentteihin suhtautumisessa. Taustamuuttujiksi valittiin asianomistajat ja epäillyt, asianomistajat ja epäillyt pahoinpitelyrikoksissa, asianomistajat ja epäillyt lähisuhdeväkivallassa ja sopimuksen solmineet ja ei-sopimukseen päässet osapuolet. Suoritetuissa T-testeissä havaittiin, että asianomistajien ja epäiltyjen, pahoinpitelyissä sovitelleiden asianomistajien ja epäiltyjen ja lähisuhdeväkivallassa soviteltujen asianomistajien ja epäiltyjen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa minkään ryhmän osalta asiantuntijuus- ja hyötymuuttujiin. Ainoat erot havaittiin sopimuksen saavuttaneiden ja ei-sopimusta saavuttaneiden ryhmissä (liite 13, liitetaulukko 7). Näissä havaittiin tilastollisesti erittäin merkitsevä ero – kielteinen suhtautuminen – sovittelun asiantuntemus- ja hyötymuuttujiin (sig 2-tailed $p = .000$).

⁴⁶ Usein jos komponentin tai faktorin tulkinta osoittautuu vaikeaksi, tulkitaan komponentti sen korkeimman latauksen omaavan muuttujan mukaan.

X.11 Eri mieltä olevien ryhmittely

Aineistosta eroteltiin lopuksi ryhmät, joissa esiintyi eniten ”eri mieltä” –vastauksia. Ryhmiä muodostui kolme: henkisten haittojen käsittelyyn, vastapuolen ymmärtämiseen ja sovittelun jälkeiseen helpottuneen olon kokemukseen liittyvät ryhmät. Näissä eri mieltä olevia oli 28,5 prosenttia ”henkisten haittojen” ryhmässä, 21 prosenttia ”vastapuolen ymmärtämistä” mittaavassa muuttujassa ja 16 prosenttia ”olon helpottumista” mittaavassa kysymyksessä. Muissa muuttujissa eri mieltä olevien osuudet vaihtelivat 5–6 prosentin välillä.

Henkisten haittojen käsittelyä mittaavassa muuttujassa oli eniten eri mieltä olevia vahingontekorikoksissa sovitelleissa, 34 prosenttia, sitten pahoinpitelyissä 28 prosenttia, varkausrikoksissa 26 prosenttia ja lähisuhdeväkivallassa ja häirintärikoksissa sovitelleissa, joissa eri mieltä olevia oli 21 prosenttia. Vastapuolen ymmärtämistä mittaavassa muuttujassa taas eniten eri mieltä olevia löytyy häirintärikoksissa (31,3 %) ja lähisuhdeväkivallassa (29,3 %) sovitelleissa.

Olon helpottumista sovittelun jälkeen mittaavassa muuttujassa oli eniten eri mieltä olevia lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden ryhmässä, 36,6 prosenttia, vähiten vahingonteoissa sovitelleissa, 13,6 prosenttia.

TAULUKKO 10. Eri mieltä–samaa mieltä-ryhmittelyt suurimpien erojen mukaan

Sovittelussa käsiteltiin tapahtuneesta johtuvia henkisiä haittoja			Sovittelu auttoi ymmärtämään vastapuolta		Sovittelun jälkeen oloni oli helpottunut	
eri mieltä samaa mieltä			eri mieltä	samaa mieltä	eri mieltä	samaa mieltä
Pahoinpitely N	95	245	79	273	51	298
	27,90 %	72,10 %	22,40 %	77,60 %	14,60 %	85,40 %
Lähisuhdeväkivalta N	9	34	12	29	15	26
	20,90 %	79,10 %	29,30 %	70,70 %	36,60 %	63,40 %
Varkausrikokset N	30	86	23	106	21	110
	25,90 %	74,10 %	17,80 %	82,20 %	16,00 %	84,00 %
Vahingonteot N	77	148	40	206	32	203
	34,20 %	65,80 %	16,30 %	83,70 %	13,60 %	86,40 %
Häirintärikokset N	13	50	20	44	12	55
	20,60 %	79,40 %	31,30 %	68,80 %	17,90 %	82,10 %
KAIKKI N	224	563	174	658	131	692
	28,50 %	71,50 %	20,90 %	79,10 %	15,90 %	84,10 %

XI VAPAAMUOTOISET VASTAUKSET

Kyselylomakkeessa annettiin vastaajille mahdollisuus esittää varsinaisen kysymysvaihtoehtopatterin lisäksi ns. avovastaus kohtaan ”Muita huomioita ja kehittämisehdotuksia”. Näitä vastauksia kirjattiin yhteensä 132 henkilöltä. Vastaukset koodattiin KS-Konsultointi oy:ssä siten, että niihin kytkettiin taustamuuttujat vastaajan iän, sukupuolen, sovittelussa olleen aseman, tapauksen tyyppin ja paikkakunnan mukaan. Tämän jälkeen tutkija koodasi vastaukset niiden perusluonteen mukaisesti ja sai kolme selvästi toisistaan erottuvaa vastaustyyppiä: kielteisesti ja myönteisesti suhtautuviin sekä kehittämistä toivovien mukaisiin ryhmiin. Taustamuuttujien mukainen koodaus antoi mahdollisuuden tutkia vastaustyyppijä eri ryhmissä (kvantitatiivisesti!). Sovittelun johtajien kehittämispäivillä Kemissä 10.–11.02.2009 ja Kouvolassa 20.–21.08.2009 sovittiin, että vastauksia ei tarkastella tutkimusraportissa paikkakuntaakohtaisesti leimaamisen välttämiseksi.

Avovastausten vastausprosentti oli 13,9. Vastaajista alle 30-vuotiaita oli 23 ja yli 30-vuotiaita 77 prosenttia. Avovastauksiin ovat yli 30-vuotiaat vastanneet selvästi lukuisammin kuin lomakkeen muihin kysymyksiin vastanneet. Muihin lomakekysymyksiin näet vastasi alle 30-vuotiaista 45 ja yli 30-vuotiaista 55 prosenttia. Näyttää selvältä, että varttuneemmalla väestöllä on enemmän tarvetta kommentoida toimintaa myös vapaamuotoisesti. Miehiä vapaamuotoisesti vastanneista oli 41 ja naisia 57 prosenttia (pt. 2 %). Vastaavasti lomakekyselyn kysymyksiin vastasi miehistä 61 prosenttia ja naisista 39 prosenttia. Avovastauksissa siis naisten osuus on selvästi miehiä suurempi. Vastanneiden tekonimikkeet jakaantuvat siten, että pahoinpitelyissä sovitteluun osallistuneita oli eniten, 42 prosenttia, sitten vahingonteoissa sovitteita 27 prosenttia, omaisuusrikoksissa sovitteita 16 prosenttia ja rikoksissa yksityisyyttä vastaan sovitteita 15 prosenttia. Vastaukset jakaantuivat tyypeittäin siten, että *kielteisen sovittelukokemuksen omaavia oli 36,4 prosenttia, myönteisen kokemuksen saaneita 25 prosenttia ja kehittämistä toivovia oli 38,6 prosenttia*. Ennen kuin nämä tyyppivastausten jakaumat esitetään taustamuuttujien mukaisissa ryhmissä, annetaan niistä seuraavassa valikoidut esimerkit. Teksteissä olevat korostukset (isoilla kirjaimilla) on kirjattu sen mukaisina kun asiakkaat ovat ne itse lomakkeisiin kirjoittaneet.

XI.1 Kielteiset kokemukset: esimerkkejä

Kielteisissä kokemuksissa nousivat voimakkaasti esiin mm. seuraavat näkökohdat: sovittelijan puolueellisuus kaikkein useimmin esitettyinä perusteena, sitten lähes yhtä vahvana moitteena ammattitaidottomuus ja suoranainen amatöörimäisyys. Myös oikeusturvan vaarantumista oli koettu useissa tapauksissa, painostamista, pelkkää rahakorvauksiin keskittymistä, väärin perustein tapahtunutta syylistämistä, ryhdittömyyttä, perehtymättömyyttä asian vaatimiin asiakirjoihin ja tilanteen hallitsemattomuutta.

1 Sovittelijan puolueellisuus

Kielteisissä palautteissa sovittelijan puolueellisuuteen liittyvät ilmaisut olivat kaikkein lukuisimmat. Useimmiten sovittelijan puolueelliseen toimintaa liittyi myös muita arvioita, kuten asettumista joko vahingonkärsijän tai epäillyn puolelle, välinpitämättömyyttä, yksipuolista syytelyä, toisen osapuolen ajamista liian ahtaalle, tilanteen ymmärtämättömyyttä ja korvaussumman asiatonta tinkimistä.

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, laiton uhkaus
”... paikan tulisi olla kaikille neutraali. Huoltajana jäi tunne, että VASTASSANI oli kolme sovittelijaa ja kaksi ”uhria”.”
- ♦ alle 15 v, nainen, asianomistaja, lievä pahpit/pahpit
”Tuntui, että sovittelija oli puolueellinen. Hän vähätteli tapahtunutta ja sanoi, että asiasta ei olisi kannattanut tehdä näin suurta numeroa, vaikka kyseessä oli pahoinpitely! Jos kaikki sovittelut ovat tällaisia, niin en enää koskaan mieti tätä yhdeksi vaihtoehdoksi!”
- ♦ 21–29 v, nainen, vahingonteko (tieto asemasta pt.)
”Huomattavia eroja sovittelijoina toimivien henkilöiden välillä. Toiset ovat automaattisesti rikoksen tekijälle erittäin tylyjä ja syyttäviä, toiset taas ovat heidän puolellaan.”
- ♦ 30–64 v, nainen, muu henkilö, lievä pahpit/pahpit
”Sovittelija meni liikaa mukaan toisen tekijän ”peliin” ja tuki ja kannusti tätä, vaikka tekijän splitti oli ilmiselvää... splittaaja otti voimaa sovittelijasta muuttuen kiliksi pojaksi ”uhriksi”. Molemmat tekijät yhtä syyllisiä, vaikka toinen tekijä muka katui tekoaan. Ulkoinen käytös ei tätä osoittanut. Sovittelija ei tätä huomannut. Tarkkailin tilannetta sivulta. Uhrin tuntemuksia otettiin liian vähän huomioon. Jos sain vaiheessa uhrin isälle jäi myös tunne, että oma lapsi myös syyllinen. Asiaa ei korjattu.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, varkaus
”Tuli sovittelijoiden puheesta välillä sellainen olo kuin kuinka rikoksen tekijä On nyt tässä se kärsivin osapuoli ja kuinka hän nyt parantaa tapansa. Ikään kuin uhri ei olisi kärsinyt. Sovittelun osapuolet olivat 15–17-v. poikia ja sovittelijat naisia, jo-

ten tuli mieleen, olisiko edes toisen sovittelijan pitänyt olla mies (pojilla huoltajista mukana äidit). En myöskään pitänyt siitä, että väkisin yritettiin pienentää korvaussummaa, että josko jokin tavaroista olisi ollut vanha. Uusi piti kuitenkin ostaa varastetun tilalle. Enkä halua, että tekijöille tulee sellainen signaali, että mitä siitä mitä varastan, kun ei tarvi kaikkea korvata. Sovittelu On hyvä asia, mutta en pitänyt asian vähättelystä.”

2 Sovittelijan asiantuntemattomuus ja ammattitaidottomuus

Toiseksi eniten kielteisissä palautteissa oli kysymys sovittelijan ammattitaidon arvostelamisesta – kovin sanoin. Tämä kritiikki sisälsi kokemuksia siitä, miten sovittelija provosoi osapuolia pikemminkin riitelemään ja väittelemään sovinnollisen keskustelun sijaan. Ankaraa kritiikkiä sai myös sovittelijan perehtymättömyys käsiteltävään asiaan sekä hallitsemattomuus itse prosessin toteuttamisessa. Varsin sapekasta arvostelua sovittelijoiden ammattitaidoton toiminta sai oikeusturvaan liittyvien kysymysten kannalta: kohtuuton, jopa loukkaava sopimus oli syntynyt oikeudenkäynnin pelossa ja ”halki-poikki-pinoon” -tyylillä, tietoa itse sovittelun periaatteista ja käytännöistä ei oltu annettu etukäteen eikä tasapuolisuuden periaatetta oltu noudatettu.

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, riita-asia
”Vapaaehtoinen sovittelija oli ammattitaidoton. Hän sai puheellaan ja käytöksellään asianosaiset puolustuskannalle ja väittelemään. Koulutusta lisää vapaaehtoisille.”
- ♦ 30–64 v, mies, asianom/epäilty, lievä pahpit/pahpit/kunnloukk/muu
”Sovittelijoiden asioihin suhtautuminen amatöörimäistä, tuntui että olimme paikalla sovittelijoiden eikä sovitteltavan asian vuoksi. Olimme kaksituntisessa kuulustelussa eikä sovittelyssä keskustelussa. Sovittelijat eivät olleet perehtyneet tapaukseen, sillä heti alkuun he unohtivat toisen osapuolen syytteet ja lähestyivät asiaa vain toisen osapuolen kannalta. Sovittelijat ”pelästyivät” avustajia ja heidät pyydettiin poistumaan... keskustelun sijaan toistettiin kuulustelemaan sävyyn samoja asioita ja sovittelua ei suostuttu keskeyttämään vaikka alaikäinen lapsi itki ja vastapuoli pyysi käytävässä ollutta huoltajaa paikalle. Vaikka molemmat osapuolet kirjoittivat sopimuksen, se varmaan aiheutti ahdistusta molemmille pitkäksi aikaa. Toivon, että seuraavat asiakkaat saavat parempaa kohtelua. Pidän järjestelmää hyvänä, jos työtä tekee ammattitaitoiset ihmiset.”
- ♦ 30–64 v, nainen, ao & epäilty, lievä pah.pit/laiton uhk.
”ASIAANTUNTEMUSTA KEHIIN! Nimim. kiukkuinen ja sovittelumenettelyyn täysin turhautunut ja pettynyt kertoo mielipiteensä, että kukaan ei enää menettäisi oikeusturvaansa suostuessaan tietämättömänä ensikertalaisena sovittelumenettelyyn. Asiantuntijoita siinä tarvitaan eikä mitään innokkaita amatöörejä, olkoonkin 3 kk:n kurssilla istuneita... sovittelijoita minä en tule tarvitsemaan tämän kokemuksen perusteella... ilmaisen mielipiteeni sovittelu-nimellä kulkevasta pelleilystä, joka vaarantaa ihmisen oikeusturvan ja jossa kiltimpi/köyhempi osapuoli antaa

pois oikeusturvansa oikeudenkäyntikustannusten pelossa. Ei näin vakavilla asioilla pitäisi olla mahdollista "sovitella" vaan käyttää lait ja asetukset tuntevia asiantuntijoita tällaisten kolmen kuukauden kurssitettujen amatöörien sijasta. Tietoa pitää antaa myös sovittelusta kunnolla, ettei itse tarvitse Internetistä hakea jälkikäteen, mitä olisi pitänyt tietää. Sovittelusopimuksen teko halki-poikki-pinoon -tyylillä ei ole oikeudenmukaista eikä se, että lopuksi tehdään suorastaan loukkaava ja syyllistävä versio, eihän se ole tasapuolisuutta ja hyväksyttävää. Pitää olla sopiva luonne, kun ryhtyy sovittelijaksi. Pitää olla yläpuolella sellaisen, että sortuu puolueelliseksi. Pitää tuntea lakeja, ei pelkkä innokkuus saa riittää. Pitää olla lakiasiantuntija, ei amatööri. Pitää olla aikaa neuvotella. Pitää ylipäättään neuvotella. Pitää tietää, mitä oikeus sanoo korvauskysymyksissä esim. kohtuullistamisesta ja aiheettomasta hyödyistä jne. KOSKAAN EN OLISI SUOSTUNUT, JOS OLISIN ETUKÄTEEN TIENNYT, MITEN LÖYHIN PERUSTEIN ASIOITA HOIDELLAAN!"

3 Keskittymistä pelkästään rahalliseen korvaukseen

Kolmanneksi suurimpana ryhmänä kielteisissä palautteissa oli keskittyminen pelkästään rahalliseen korvaukseen ilman että olisi pohdittu esimerkiksi työkorvauksen mahdollisuutta rahattoman korvaajan kohdalla. Samalla sovitteluun osallistujassa oli syntynyt kokemus, että ihmiset ja asiat unohdettiin kun sovittelijat jo kiirehtivät seuraavaan sovitteluun. Rahakorvauksiin keskittyminen oli johtanut myös kokemuksiin korvausten kohtuuttomuuksista ja niiden "lypsämisestä" koko perheeltä niin, että anteeksipyyttämisellä ja pahoittelulla ei ollut sovittelussa mitään sijaa. Erään palautteen kirjoittajan mukaan sovittelijat näyttävät olleen tietämättömiä / huomaamattomia vastapuolen pelurimaisesta suhtautumisesta koko korvauskysymykseen.

- ♦ 30–64 v, mies, huoltaja, kunnianloukk
"Sovittelu oli korvauksen käsittelyä ja vain rahallisen korvauksen. Olisin toivonut alle 15v lapselleni muunlaisen korvauksen, koska lapsellani ei ole rahaa. Esim. työkorvauksen. Raha meni huoltajan pussista ja korvauksen saaja On kuulemma aikaisemminkin pyytänyt samanlaisesta asiasta korvauksia."
- ♦ yli 64 v, nainen, asianomistaja, vahteko/kotirikkom/ kunnlouk/riita-asia
"Asian käsittelyä mahdollisimman laajasti odotin - ja enempi aikaa! Rahalla taitaa olla kaikessa suuri painoarvo, ihminen ja asiat unohtuivat ja oli jo tiedossa, että oli jo seuraava sovittelu odottamassa."
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, vahingonteko
"Sovittelija oli rikoksen uhrin puolella, vaikka etukäteen mainostettiin heidän olevan puolueettomia. Rikoksen tekijöiden (ala-)ikää ja siitä johtuvaa ajattelemattomuutta ei painotettu uhreille, vaan suorastaan tarjottiin ja lypsettiin vaatimaan korvauksia perheeltä. Kyllä tässä On perheelläkin asiaa On ihmetelty, miten tämmöistä voi tapahtua, ollut kestämistä, ilman maksuun tulevia asiattomia osuuksia. Jäi kyllä paska fiilis! Raha ratkaisee, anteeksipyyttämisellä ja pahoittelulla ei ole

mitään merkitystä! Kärpäsestä tehtiin härkänen, perheelle tuli kohtuuttoman suuri korvaus maksettavaksi.”

- ♦ 30–64 v, mies, huoltaja, vahingonteko
*”Odotin, että sovittelijoilla olisi ollut erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, mutta ainoa oli-
kin vain rahanjako osapuolten kesken.”*

4 Sovittelijan ryhdittömyys

Varsin runsaasti kielteisissä palautteissa oli myös moitteita sovittelijan ryhdittömyydestä ja siitä, etteivät sovittelijat hallinneet tilannetta. Sovittelijan ryhdittömyyden arvosteluun liittyi näkemyksiä ”sosiaalityöntekijöiden toiminnasta” ja miesnäkökulman puuttumisesta. Tilanteiden oli annettu vain soljua eteenpäin eikä sovittelijalla ollut esittää mitään ratkaisuvaihtoehtoja. Ryhdittömyyden tunnusmerkistöön liittyy myös arvostelu siitä, että sovittelijat eivät hallinneet sopimuksentekotaitoa eivätkä pitäneet kiinni etukäteen sovituista asioista. Epäselvyyttä oli ollut myös korvausperusteiden syntymisestä.

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, muu (teon nimike pt.)
”Sovittelijat sosiaalityöntekijöitä. Toivomus, että mukana olisi MIESnäkökulma eikä pelkästään hellanlettas sentään-tätejä. Kysymys oli SOVITTELUSTA, ei sosiaalityöstä!”
- ♦ 30–64 v, mies, asianomistaja, pahpit/törk pahpit
”Sovittelijat eivät hallitse tilanteita! Antavat asioiden vain soljua eteenpäin!”
- ♦ 30–64 v, mies, asianomistaja, lievä pahpit/pahpit
”Kun oli puhumalla päästy sopimukseen, sovittelijat eivät tuntuneet olevan varmoja/tietoisia miten ja millaisen sopimuspaperin he tekisivät. Sitä vatvottiin sitten mielestäni turhaan. He myös jättivät riidan osapuolet (minut ja syytetyn) kiusallisesti kahden kesken huoneeseen. Oli erittäin kiusaantunut olo.”
- ♦ 30–64 v, mies, huoltaja, varkaus/kotirikkom
”Ennen sovittelua pitäisi saada esim. vakuutusyhtiöltä erittely, mistä korvausvaatimus syntynyt, jotta ei joutuisi korvaamaan muiden aiheuttamia vahinkoja, kuten nyt tapahtui. Vakuutusyhtiö voisi olla myös mukana neuvottelupöydässä. Nyt vaan lähetellään papereita puolin ja toisin.”
- ♦ 64 v, nainen, asianomistaja, vahingonteko
”Sovittelija käyttäytyi epäammattimaisesti, ei pitänyt etukäteen sovituista asioista kiinni ja otti selvästi epäillyn puolta. Lisäksi hän totesi monesti kuinka ylityöllistetty itse On ja vaikutti haluavansa päästä nopeaan ratkaisuun, jotta saisi siirtyä seuraavaan sovitteluasiaan. Uskon vahvasti sovitteluun, mutta olen todella pettynyt siihen, kuinka oma asia hoidettiin.”

5 Henkisten kärsimysten laiminlyönti ja syylistäminen

Kielteisten kokemusten hajahavaintoina voidaan vielä kirjata osapuolen henkisten kärsimysten käsittelyn laiminlyönti ja syylistäminen.

- ♦ 18–20 v, nainen, asianomistaja, lievä pahpit/pahpit
”Henkisiä kärsimyksiä ei mainittu sanallakaan. Vaikka sanottiin, että sovittelussa ei syytetä ketään, sovittelijat syyttelivät vuorotellen minua ja toista osapuolta.”
- ♦ 30–64 v, mies, huoltaja, lievä pahpit/pahpit
”Kärsineestä osapuolesta ei pitäisi tehdä syylistä.”

XI.2 Myönteiset kokemukset: esimerkkejä

Myönteisen kokemuksen sovittelusta saaneet vastaajat olivat pääsääntöisesti hyvin lyhytsanaisia kommentissaan. Kokemus kaikessa yksinkertaisuudessaan oli ollut ”hyvä juttu”, ”hieno asia”, ”kakki OK” jne. – sovittelijoiden kauneuttakaan unohtamatta. Asiasisältöinä nousivat esiin varsin voimakkaasti positiiviset näkemykset sovittelun soveltuvuudesta nimenomaan nuorten tekemiin rikoksiin. Myös sovittelijoiden ammattitaitoa, ystävällisyyttä, empaattisuutta ja asiantuntemusta korostettiin. Myös näkemykset/toivomukset sovittelun vaihtoehtoluonteesta saivat vastauksissa tilaa. Vastausten yksisuuntaisuudesta johtuen tarkempaa luokittelua ei ole tämän vastaustyyppin osalta tarpeen tehdä.

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, lievä pahpit/pahpit
”Erittäin hyvä järjestelmä ainakin nuorten kohdalla. Osapuolet joutuvat/pääsevät keskustelemaan saman pöydän ääreen asioista, joissa monissa kohdin oli paljon väärinymmärryksiä, jotka oikenivat keskustelussa.”
- ♦ 30–64 v, mies, asianomistaja, vahteko/kotirrik
”Rakentavaa keskustelua tapahtuneesta.”
- ♦ 30–64 v, mies, asianomistaja, lievä pahpit/pahpit
”Minusta oli hienoa, että oli niin ammattitaitoisia ja ystävällisiä sovittelijoita. Kiitos niille!”
- ♦ 21–29 v, mies, asianomistaja, pahpit/vahteko/lait uhk
”Hyvä juttu. Toivoisin, että sovitut asiat voitaisiin haudata kokonaan niin, ettei ne syyttäjälle menisi.”
- ♦ alle 15 v, nainen, vahingonteko
”Erittäin hyvä, että nuori pystyy sovittamaan kaupungille aiheuttamansa vahingon omalla työllään -> jäi ehkä paremmin mieleen, kun ei vanhemmat korvaa vahinkoa rahalla! Itse korvaten vahingon haitta myös ymmärretään paremmin!”

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, varkaus
”Sovittelun paras anti On, että nuori joutuu kohtaamaan uhrinsa ja ihmisläheises-
ti ymmärtämään tekonsa kauaskantoiset seuraukset, sekä aiheuttamansa mielipa-
han. Pelkkä rankaiseminen ei avaa silmiä samalla tavoin.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, lievä pahpit/pahpit/Kotirikkom
”Seuranta hyvä juttu!”
- ♦ 30–64 v, nainen, epäilty, kunnianloukkaus
”Sovittelijat omalla alallaan, saavat jo olemuksellaan rauhoittavan ilmapiirin.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, varkaus/vahteko/kotirikkom
”Jag tycker att medlingen var bra. Det var väl mest vi föräldrar till de brotts mistänk-
ta som pratade om hur vi kände o tänkte o också pojarna förstås. Litet mera info
om övriga tjänster hade nog varit bra.”
- ♦ mies, epäilty, vahingonkeko
”Kauniita naisia!”

XI.3 Kehittämistä toivovat: esimerkkejä

Vapaamuutoisten vastausten antajien suurimman ryhmän muodostivat kehittä-
mistä toivovat osallistujat. Mitään selkeää ryhmittymistä joihinkin nimenomaisesti
asioihin ei vastauskertymästä kuitenkaan voida osoittaa – pikemminkin toivomuk-
sia esittävät vyöryttävät esiin kokonaisen ”toiveiden tynnyrin”, jossa parannuseh-
dotuksia virtaa ”äärestä laitaan”. Osa kehittämistoiveista on sellaisia, joiden olisi
jo pitänyt olla sovittelun arkipäivää kuten esimerkiksi salassapitosäännösten esil-
le tuominen jo heti sovittelun alussa. Joihinkin muihinkin väkivaltarikoksiin kuin
vain lähisuhdeväkivallan sovitteluun toivottiin myös erillistapaamisia. Osa kehit-
tämistoiveista liittyi puhtaasti teknisiin ratkaisuihin kuten paperitöiden ja lomak-
keiden kehittämiseen. Myös huoltajien / vanhempien asemaan liittyi kehittämistoi-
veja, samoin vahingonkorvausmääriin, sovittelijoiden koulutukseen ja palkkaan,
sopimusten jatkoseurantaan ja sovittelun ”nopeutettuun käsittelyyn”. Toivottiinpa
sovittelun omaavan myös vähän ns. pelotusvaikutusta.

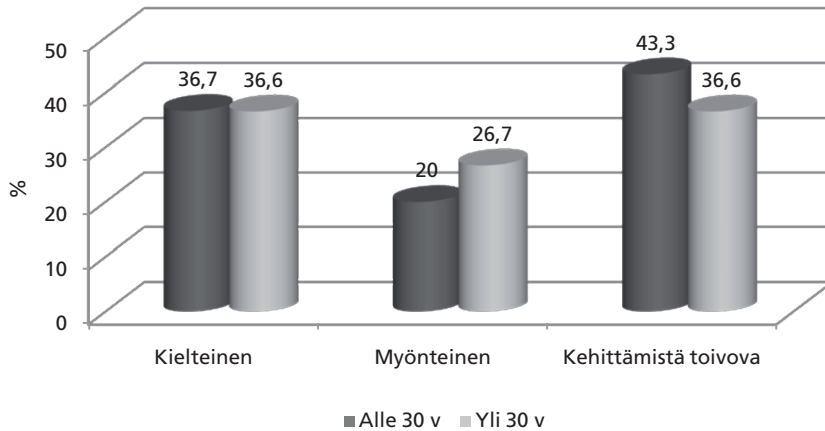
Kehittämistoiveiden hajanaisuudesta johtuen vastauksia ei ryhmitellä edellä
todettua enemmän.

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, vahingonkeko
”Jos yhteishuoltajuus niin asia molempien vanhempien läsnäolovelvollisuus jotta
korvaus olisi myös yhteisvastuullinen.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, laitton uhkaus
”Paperitöitä voisi kehittää, esimerkiksi voisi olla osittain valmiiksi täytetty lomake,
johon jäisi tila tapahtumien kulun kirjaamiseksi sovittelutilaisuudessa.”

- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, lievä pahpit
”Meidän tapauksessa asianomistaja (tyttäreni) On alaikäinen ja sen vuoksi ei vielä osaa/ymmärrä kysyä/keskustella kaikista tapahtuneeseen johtaneista/liittyvistä asioista. Sen vuoksi pitäisi vanhempien saada osallistua enemmän keskusteluun! Minulla oli sellainen olo, että vain lasten olisi pitänyt keskustella tai näin minulle sanottiin, kun olimme keskustelemassa ”mitä sovittelu on” ennen varsinaista sovittelua.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, lievä pahpit/pahpit
”Voisi olla hyvä, jos sovittelija keskustelisi molempien osapuolten kanssa myös erikseen.”
- ♦ 15–17 v, mies, epäilty, vahingonteko
”Mielestäni jokaisella sovitteluun osallistujalla pitäisi olla salassapitovelvollisuus. Sovitteluun pitäisi päästä vain yhden kerran.”
- ♦ 30–64 v, nainen, huoltaja, lievä pahpit/pahpit
”Olisin toivonut ennen sovittelua tietoa siitä, että mitä tapahtuu, jos joku ei saavu sovitteluun, mitä jos korvauksia ei makseta ja mitä tapahtuu, jos sovittelu keskeytyy. Lisäksi olisin toivonut jämäkämpää ”saarnaa” pahoinpitelyyn osallistuneille pojille. Tietoa heille, mitä tapahtuu, jos tämä pahoinpitely uusiutuu ja mitä siitä seuraa.”
- ♦ 15–17 v, mies, epäilty, varkaus/vahteko
”Olisi hyvä, jos tällaisen asian voisi vaikka suorittaa työ palveluna.”
- ♦ 30–64 v, mies, huoltaja, vahingonteko
”Lasten ollessa asioimassa vanhempien kanssa, olisi vähän pelottavammalla ilmapiiirillä vähän opettavaisempi vaikutus. Kauppaa tehdessä On asiakkaalle annettava aina toinen vaihtoehto.”
- ♦ 30–64 v, nainen, asianomistaja, laiton uhkaus
”Näille vapaaehtoisille sovittelijoille/sovittelutoimiston edustajille tulisi maksaa korvausta tärkeästä tehtävästä, ettei vapaaehtoisuuteen perustuva toiminta olisi uhatuna (vähän palkkaa edes).”

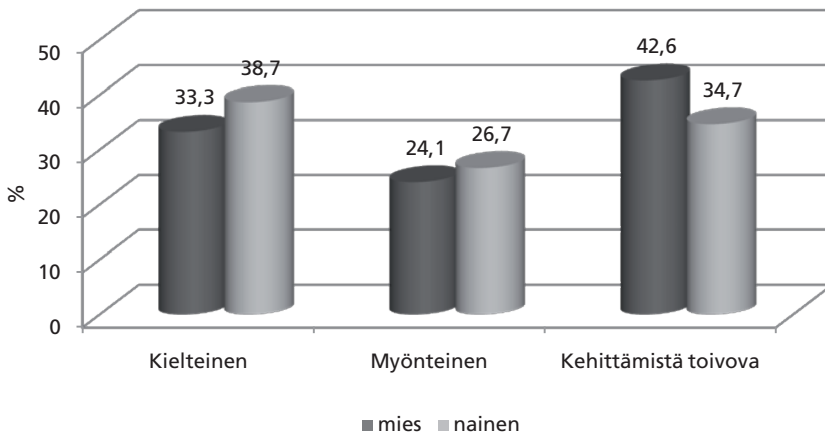
Seuraavassa nämä tyyppivastaukset esitetään taustamuuttujien mukaisissa ryhmissä.

XI.4 Avovastausten jakaumat eri tyyeissä

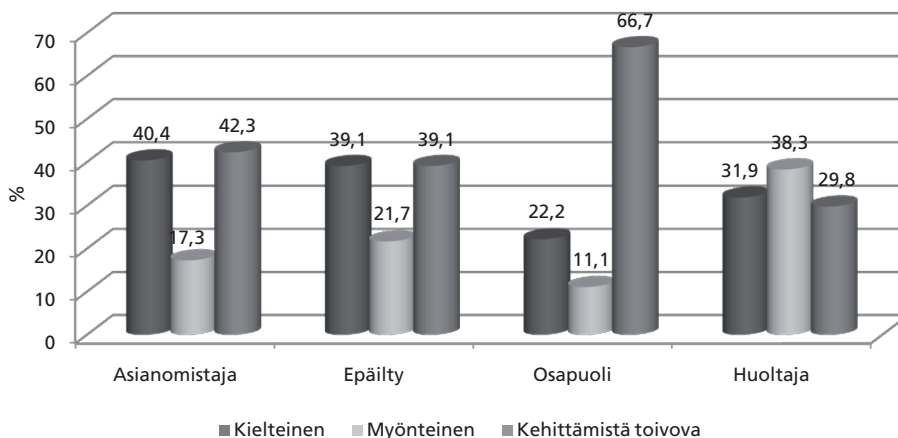
KUVIO 9. Avovastauksen antaneiden asenteet iän mukaan

Kielteisen vastauksen antaneita on saman verran alle ja yli 30-vuotiaita, vähän yli kolmannes kaikista. Sovittelutoiminnan kehittämistä toivovia oli enemmän alle 30-vuotiaissa kuin yli 30-vuotiaissa (43,3% ja 36,6%). Myönteisesti suhtautuvia taas alle 30-vuotiaissa oli viidennes ja yli 30-vuotiaissa neljännes.

KUVIO 10. Avovastauksen antaneiden asenteet sukupuolen mukaan

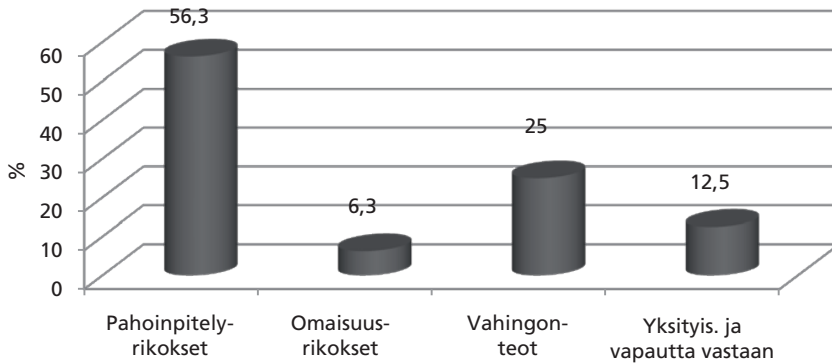
Kielteisen vastauksen antaneissa naisten osuus on jonkin verran miesten osuutta suurempi. Myönteisesti suhtautuvia on neljännes sekä miesten että naisten ryhmissä. Kehittämistä toivovissa taas miehiä on selvästi enemmän kuin naisia (42,6 % ja 34,7 %).

KUVIO 11. Avovastauksen antaneiden asenteet aseman mukaisissa ryhmissä

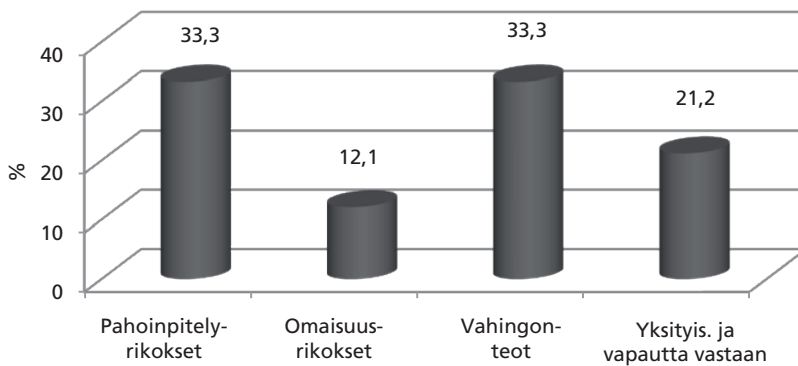
Asianomistajissa oli eniten kehittämistä toivovia, 42,3 prosenttia, mutta lähes yhtä paljon sovittelukokemukseen kielteisesti suhtautuvia, 30,4 prosenttia. Myönteisen kokemuksen sovittelusta saaneita oli asianomistajien ryhmässä vain 17,3 prosenttia, joka on ryhmiä vertailtaessa toiseksi alhaisin osuus. Rikoksesta epäiltyjen ryhmässä taas oli saman verran sekä kielteisen kokemuksen saaneita että kehittämistä esittäviä. Viidenneksellä epäillyistä oli myönteinen kokemus sovittelusta. Riidan osapuolista selvä enemmistö esitti kehittämistoiveita, kaikkiaan 66,7 prosenttia tämän ryhmän vastaajista. Vähän yli viidesosalla heistä oli kielteinen kokemus ja kymmenesosalla kokemus sovittelusta oli myönteinen. Huoltajien ryhmässä kokemukset sovittelusta jakaantuivat huomattavasti tasaisemmin: noin kolmasosalla heistä sovittelukokemus oli sekä kielteinen että kehittämistä toivova ja lähes 40 prosentilla kokemus oli myönteinen. Tässä ryhmässä myönteinen kokemus sovittelusta oli suurin.

Lopuksi tarkasteltiin vielä eri tyyppisissä asennoitumisissa havaittavia eroja tekojen mukaisissa ryhmissä.

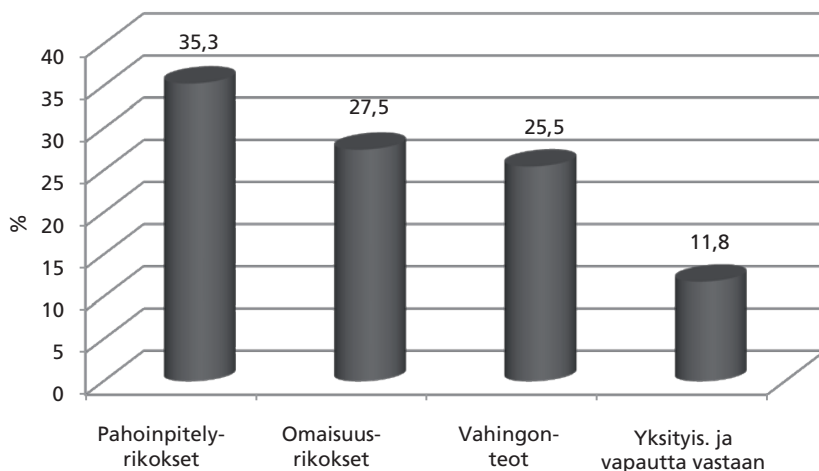
KUVIO 12. Kielteisesti suhtautuvat tekojen mukaisissa ryhmissä

Pahoinpitelyrikoksissa sovitelleita on selvästi eniten kielteisen suhtautumisen omaaneissa, kaikkiaan 56,3 prosenttia. Vahingonteoissa sovitelleita on neljäsosa, yksityisyyttä ja vapautta vastaan tehdyissä rikoksissa sovitelleiden osuus on runsas 10 prosenttia ryhmän vastaajista ja omaisuusrikoksissa sovitelleita on 6,3 prosenttia kielteisesti suhtautuvissa.

KUVIO 13. Myönteisesti suhtautuvat tekojen mukaisissa ryhmissä

Myönteisen kokemuksen omaavissa pahoinpitelyrikoksissa ja vahingonteoissa sovitelleita on molempia kolmannes (33,3%), yksityisyyttä ja vapautta vastaan tehdyissä rikoksissa sovitelleita on tässä suhtautumistyyppissä reilu viidesosa ja omaisuusrikoksissa sovitelleiden osuus on runsas kymmenesosa.

KUVIO 14. Sovittelun kehittämistä toivovat tekojen mukaisissa ryhmissä

Sovittelun kehittämistä toivovissa on eniten pahoinpitelyrikoksissa sovitelleita, yli kolmannes (35,3%). Omaisuusrikoksissa ja vahingonteoissa sovitelleita on tässä ryhmässä kumpiakin neljännes ja yksityisyyttä ja vapautta vastaan tehdyissä rikoksissa sovitelleita on runsas kymmenesosa sovitellun kehittämistä toivovien ryhmässä.

XI.5 Yhteenveto kyselyaineiston analyysistä

Yleistä

Kyselyn kokonaispalautusprosenttia 39,7 voidaan pitää kohtalaisen hyvänä kun sitä verrataan muiden saman tyyppisten kyselyiden vastausprosentteihin. Kyselyaineiston edustavuutta arvioitiin suhteuttamalla se vuotuisessa tiedonkoonnissa sukupuolen, iän (epäillyt/asiantajajat) ja rikostyyppin mukaisiin ryhmiin. Näistä sukupuolen ja iän mukaisissa ryhmissä aineisto edustaa hyvin perusjoukkoa ja rikostyyppieissään vähintään suuntaa-antavasti.

Likertasteikollisen muuttujiston keskiarvot painottuivat toimialueittain arvojen 3 ja 4 välille (arvoskaala skaala 0–4). Toimialueiden välillä ei sinänsä ollut keskiarvojen jakaumien mukaan suuria eroja. Korkeimman keskiarvon sai sovitteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta kuvaava muuttuja (ka 3,90) ja alhaisimman keskiarvon taas sovittelun keskittymistä pelkkään korvaukseen (ka 2,04) kuvaava muuttuja. Vastaajien mielipiteet jakaantuivat (keskihajonta) eniten tietojen saantiin muista palveluista, sovittelun keskeyttämismahdollisuudesta, kokemukseen henkisten haittojen käsittelystä ja sovittelun keskittymisestä pelkän korvauksen järjes-

telyyn. Vinous- ja huipukkuusluvut puolestaan osoittivat, että muuttajat eivät olleet normaalisti jakaantuneet. Vastausten realiabiliteettianalyysi kertoi muuttujiin annettujen vastausten luotettavuuden.

Rikostyyppien mukainen tarkastelu

Rikostyypeittäin tarkastellen likert-asteikollisiin kysymyksiin annetut vastaukset kertoivat keskeisiltä osin seuraavaa:

Vapaaehtoinen osallistuminen oli koettu kaikkein voimakkaimmin lähisuhdeväkivaltarikoksissa. Asian ymmärtäminen oikein oli koettu selkeimmin varkausrikoksissa ja heikoimmin lähisuhdeväkivallan sovitteluissa, mikä viimeksi mainittu seikka kuvaa tässä rikostyyppissä sen problemaattisuutta ja vaikeuksia tuoda ongelma ymmärrettävästi esiin. Kokemukset sovittelun hyödyllisyydestä olivat parhaimmat niin ikään varkausrikoksissa ja heikoimmat häirintärikoksissa.

Kokemukset sovittelun puolueettomuudesta sai korkeimman keskiarvon häirintärikoksissa ja kun keskiarvot olivat korkeat muissakin rikostyypeissä, näyttää vahvasti siltä, että puolueettomuuslähtökohdasta on sovittelussa pidetty hyvää huolta. Sovittelijoiden asiantunteva toiminta sai parhaimman arvion häirintärikoksissa ja alhaisimman pahoinpitelyrikoksissa. Kuvaako tämä kokemus pahoinpitelyn sovitteluissa ongelman monimuotoisuutta, joka edellyttää myös asiantuntemuksen, asenteiden ja empaattisen suhtautumistavan kehittämistä? Rikoksen aiheuttamia henkisiä haittoja oli koettu käsiteltävän parhaiten lähisuhdeväkivallan sovitteluissa ja matalimmalla profiililla vahingonteoissa. Henkiset haitat, niiden käsittely, on muutoinkin keskeinen kysymys lähisuhdeväkivaltasovittelun koulutuksessa, joten opetus lienee tältä osin mennyt perille. Vahingontekojen osalta vastaus selittyyneen sovittelun kohdentumisessa suoremmin aineellisten vahinkojen käsittelyyn. Pelkän korvauksen käsittelyä luotaavan kysymyksen tulos osoittaa, että sovittelu ei ainakaan korvauksen ulosmittaamiseen ole keskittynyt. Varkausrikoksissa ja vahingonteoissa korvauskysymykset ymmärrettävästi ovat painottuneet eniten; lähisuhdeväkivallassa taas kaikkein vähiten, mikä tulos on saanut tukea myös muista tutkimuksista.

Sovittelun lopputulokseen vaikuttamista koskevassa kysymyksessä lähisuhdeväkivallassa on saatu kaikkein positiivisin tulos. Havainnolle on syytä antaa merkitystä pohdittaessa osapuolten mahdollisuuksia ja itsenäisyyttä tämän rikostyyppin ratkaisuja määritettäessä. Samoin käy kysymyksessä ”sain halutessani keskeyttää sovittelun”: omaehtoisuus ja valta on koettu kaikkein voimakkaimmin juuri lähisuhdeväkivallassa sovitteiden keskuudessa. Vastausjakauma kuvaa myös sitä, että nimenomaan tämän rikostyyppin sovitteluissa keskeyttämismahdollisuutta on korostettu poikkeuksellisen selkeästi. Kiinnostava on myös kysymys sovittelun mahdollisuudesta auttaa ymmärtämään vastapuolta. Siinä alhaisimman keskiar-

von saavat lähisuhdeväkivallassa sovitelleet. Eräs selitys tähän löytynee jälleen keran tämän rikostyyppin luonteesta.

Lähisuhdeväkivalta kuten myös henkilöön kajoavat häirintärikokset ovat tunkeutuneet niin syvälle henkilökohtaisen kokemuksen maailmaan, että vastapuolen käyttäytymisen ymmärtäminen on hyvin työlästä. Tämä luonnollisesti asettaa ehtoja esimerkiksi sopimuksen syntymiselle tämän tyyppisissä rikoksissa, vaikka sovittelun kokemukset muutoin olisivatkin positiiviset kuten edellä on monin paikoin havaittu. Muissakaan rikostyypeissä keskiarvot eivät kohonneet tässä vastauksessa kovin korkeiksi, joten ymmärryksen lisääntyminen vastapuolta kohtaan sovittelussa ei ole niitä parhaimpia saavutuksia. Tiedon saamisessa muista palveluista -kysymyksessä vastauksasauan positiivisuus osuu taas lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden ryhmään. Tämä on ymmärrettävää, sillä nimenomaan muun palvelujärjestelmän informointi on ollut varsin keskeisesti esillä lähisuhdeväkivaltatyön kehittämisessä. Kysymys pyrkimyksestä sovitteluratkaisun oikeudenmukaisuuteen on keskeinen sovittelun legitimeettiin liittyvistä kriteereistä.

Rikostyyppien kohdalla oikeudenmukaisuusmuuttujan kohdalla keskiarvo on varsin korkea (3,61) ja vain lähisuhdeväkivallan kohdalla havaitaan notkahdus (ka. 3,42), joka selittyy sillä, että 6,5 prosenttia vastanneista on eri mieltä tai täysin eri mieltä väitteestä ja 4,5 prosenttia vastasi ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon. Tässä rikostyyppisissä sovitelleista taas 84,5 prosenttia vastaa olevansa ”samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä” väitteen kanssa. Kysymyksessä sovittelun helpottavasta vaikutuksesta, kaikkiaan 78 prosenttia vastaajista merkitsi vaihtoehdon ”täysin tai osittain samaa mieltä”, mutta rikostyyppien mukaisessa tarkastelussa ainoastaan lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden kohdalla keskiarvo jää selvästi arvon 3 alapuolella (ka 2,71); tosin 58 prosenttia tässäkin rikostyyppisissä sovitelleista merkitsi olevansa samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä sovittelun oloa helpottavasta vaikutuksesta. Vaikka sovittelu lähisuhdeväkivallassa tuotti useita varsin positiivisia tuloksia absoluuttisesti ja suhteellisesti, se ei antanut lopullisesti helpottavaa kokemusta lähestulkoon puolelle tämän rikostyyppin sovitteleista. Tämä kuvannee samalla lähisuhdeväkivaltarikokseen sinänsä liittyviä suuria ongelmia.

Riippuvuustestit (khii2 ja T-testi)

Ikäryhmien vertailussa ryhmäkohtaisia eroja ei juurikaan tullut. Tilastollisesti merkitseviä eroja ikäryhmien alle 21-vuotiaat ja yli 20-vuotiaiden välille syntyi vain kolmen kysymyksen osalta: alle 21-vuotiaat kokivat, ettei heillä ollut niin usein vaikutusmahdollisuuksia sovittelun kulkuun (vaikuttaa sovittelun lopputulokseen ja keskeyttää sovittelu) kuin vanhemmilla henkilöillä ja vanhemmat henkilöt taas kokivat selvästi useammin olevansa eri mieltä vastapuolen ymmärtämisestä kuin nuoremmat henkilöt.

Miesten ja naisten välillä havaittiin tilastollisesti merkitsevät erot neljässä kysymyksessä: naiset olivat useammin eri mieltä kuin miehet sovittelijan puolueettomuudesta, asiantuntijuudesta, vastapuolen ymmärtämisestä ja sovittelun keskittymisestä pelkän korvauksen järjestelyyn.

Rikoksesta epäillyt olivat selvästi useammin eri mieltä kuin asianomistajat sovittelijan puolueettomuudesta ja sovittelutulokseen vaikuttamisen mahdollisuudesta. Asianomistajista taas selvästi useampi kuin epäillyistä oli eri mieltä siitä, että sovittelu oli auttanut ymmärtämään vastapuolta.

Pahoinpitelyrikoksissa sovitelleiden osalta havaittiin että asianomistajat olivat useammin eri mieltä kuin epäillyt siitä, että he olivat tarvittaessa saaneet tietoa muista palveluista. Ero oli tilastollisesti merkitsevä.

Lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden epäiltyjen ja asianomistajien välillä havaittiin tilastollisesti merkitsevät erot kahdessa kysymyksessä: asianomistajat olivat kokeneet selvästi useammin kuin epäillyt, että heidän asiansa oli sovittelussa ymmärretty oikein ja että heillä oli ollut selvästi useammin mahdollisuus vaikuttaa sovittelun lopputulokseen. Keskiarvojen vertailu muutoinkin osoitti, että lähisuhdeväkivallassa sovitelleet asianomistajat olivat kokeneet sovittelun positiivisemmin kuin epäillyt.

Suurimmat erot syntyivät sovittelusopimuksen saavuttaneiden ja sopimusta ilman jääneiden välillä: itse asiassa 15 kysymyksestä peräti 11:ssä sopimuksesta jääneet olivat kokeneet sovittelun selvästi kielteisemmin kuin sopimukseen päätyneet (ks. taulukko 7, sivulla 133). Kaiken lisäksi erot olivat pääsääntöisesti tilastollisesti erittäin merkitsevät (***). Tämä kuvanee sopimuksetta jääneiden syvää pettymystä sovittelutoimintaan.

Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysi tuotti kaksi reliaabelia pääkomponenttia: sovittelun asiantuntijuus- ja sovittelun hyödyllisyyskomponentit. Merkittävää tässä ratkaisussa oli se, että sovittelun asiantuntijuuskomponentti oli ylivoimainen analyysin selittäjä. Siinä kiteytyivät rikosten sovittelun lähtökohdat ja tavoitteet: asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus, tiedonsaanti muista palveluista ja oikeudenmukaisuus. Ryhmien välistä eroa pääkomponentteihin suhtautumisessa tutkittiin vielä T-testillä eri ryhmissä (kuten edellä riippuvuusmittauksissa) ja tulokseksi saatiin, että ainoa erottelu syntyi sopimuksen saavuttaneiden ja sitä ilman jääneiden ryhmissä. Sopimuksetta jääneet suhtautuivat lähes kategorisen kielteisesti sovittelun asiantuntijuus –ulottuvuuteen.

Pääkomponenttiratkaisu osoitti aineiston yksisuuntaisuuden – sopimuksetta jääneitä lukuunottamatta. Tämä luonnollisesti nostaa kysymyksen vastaajien valikoitumisesta: onko niin, että vain positiivisen kokemuksen sovittelusta saaneet ovat vaivautuneet vastaamaan kyselyyn? Aivan näin sentään ei ole asianlaita: kol-

men kysymyksen osalta havaittiin vastaajajoukossa selvästi erottuvat eri mieltä olevien ryhmät: vahingontekorikoksista sovitelleet eivät olleet käsitelleet rikoksen aiheuttamia henkisiä haittoja; kaikesta päättäen tässä rikostyyppissä on keskitytty voittopuolisesti aineellisten vahinkojen käsittelyyn. Häirintärikoksissa ja lähisuhdeväkivallassa oli eniten eri mieltä olevia vastapuolen ymmärtämistä koskevassa kysymyksessä ja yli kolmasosa lähisuhdeväkivallassa sovitelleista ei ollut kokenut saaneensa sovittelun kautta helpottuneisuutta tilanteeseensa.

Vapaamuotoisten vastausten yhteenvedossa havaitsemme kokemusten eriytymistä entisestään.

Vapaamuotoiset vastaukset

Vapaamuotoisen vastauksen kohtaan sovittelun kyselylomakkeessa vastasi 132 henkilöä eli 14 prosenttia kaikista lomakkeisiin vastanneista. Pidän lukumäärää yllättävän korkeana. Se kertoo paljon sovittelukokemuksen synnyttämistä mielipiteistä, tunteista, ehkä intohimostakin – etenkin kun vastaajat saattoi kivuttomasti luokitella kolmeen eri ryhmään: kielteisesti (36,4%) ja myönteisesti (25%) sekä kannustavasti (38,6%) sovitteluun suhtautuviin.

Kielteisen kokemuksen saaneet jakaantuivat vielä alaryhmiin kuten sovittelijan puolueellisuutta korostaviin, sovittelijan asiantuntemusta arvostelleisiin, niihin, jotka moittivat sovittelun keskittymistä rahallisiin korvauksiin sekä sovittelijan ryhdittömyyttä ja syylistämistä arvostelleisiin henkilöihin.

Myönteisen kokemuksen omanneet olivat huomattavasti lyhytsanaisempia kuin edellä esitelty ryhmä: sovittelu oli ollut heille ”hyvä juttu” ja ”hieno asia”. He ilmaisivat myös tyytyväisyytensä sovittelijoiden ammattitaitoon, ystävällisyyteen, empaattisuuteen, asiantuntevuuteen ja jopa naispuolisten sovittelijoiden kauneuteen!

Sovittelun kehittämistä toivovat vastaajat vyöryttivät esiin kokonaisen ”toiveiden tynnyrin” aina sovitteluprosessin kehittämisestä (erillistapaamiset myös muihinkin kuin vain lähisuhdeväkivaltaan) teknisiin ratkaisuihin (mm. lomakkeiden kehittämiseen), huoltajien/vanhempien aseman parantamisesta sovittelijoiden kouluttamiseen ja palkkaukseen, sovittelun ”nopeutettuun käsittelyyn” ja sen pelotusvaikutuksen kasvattamiseenkin.

Vapaamuotoisista vastauksista kvantifioidut jakaumat (kuviot 9-10) osoittavat ensinnäkin, että ikäryhmissä ei havaita kovinkaan suuria eroja kielteisten, myönteisten ja kehittämistä toivovien välillä: yli 30-vuotiaita on myönteisissä vastaajissa vähän enemmän ja alle 30-vuotiaita taas vähän enemmän sovittelun kehittämistä toivovissa. Naisissa taas on vähän enemmän sekä kielteisen että myönteisen vastauksen antajissa ja vastaavasti taas miehiä on selvästi enemmän kehittämistä toivovissa.

Asianomistajat, epäilty, riidan osapuolet ja huoltajat jaettiin vielä omiin ryhmiinsä sen mukaan miten heidän suhtautumisensa tuloksissa näyttäytyi (kuvio 11): Asianomistajat jakaantuvat tasaisesti kielteisen suhtautumisen ja kehittämistä toivovien ryhmiin; myönteisesti suhtautuvia heistä on selvä vähemmistö. Samansuuntaiset jakaumat toteutuvat rikoksesta epäiltyjen kohdalla. Riita-asioissa sovitteluiden osapuolten kohdalla havaitaan ylivoimaisen enemmistön toivovan sovittelun kehittämistä (peräti 66,7 %). Huoltajien kohdalla asenteet jakaantuvat aika tasaisesti kielteisesti, myönteisesti ja kehittämistä toivoviin.

Kielteisesti, myönteisesti ja kehittämistä toivovat vastaajat ryhmiteltiin lopuksi vielä rikoskategorioiden mukaisiin ryhmiin (kuviot 12–14): Selvästi eniten kielteisesti suhtautuvia on pahoinpitelyrikoksissa (56,3 %), sitten vahingonteoissa sovitteluiden keskuudessa (25 %). Vähiten kielteisesti suhtautuvia on omaisuusrikoksissa sovittelussa (6,3 %). Myönteisesti suhtautuvissa jakaumat ovat tasaisemmat: pahoinpitelyrikoksissa ja vahingonteoissa sovittelleet saavat kumpikin 33,3 prosentin osuuden jakaumassa. Vähiten myönteisesti suhtautuvia on omaisuusrikoksissa sovittelussa (12,1 %). Yksityisyyttä ja vapautta koskevissa rikoksissa sovittelleita on myönteisesti suhtautuvissa viidennes (21,2 %).

Sovittelun kehittämistä toivovissa on eniten pahoinpitelyrikoksissa sovittelleita, yli kolmannes (35,3 %). Omaisuus- ja vahingontekorikoksissa kehittämisajatuksen takana on neljännes vastaajista ja yksityisyyttä ja vapautta koskevissa rikoksissa sovitteluiden osuus on kymmenkuntaprosenttia.

Tiivistyksen tiivistyksenä edellä kerrotusta voisi todeta, että pahoinpitelyrikoksissa sovitteluiden ryhmä nousee prominentisti esiin niin kielteisesti ja myönteisesti suhtautuvien kuin sovittelun kehittämistäkin toivovien ryhmissä. Tästä voinee tehdä ainakin yhden päätelmän: tämä ryhmä on sovittelun tuntosarvi.

Vaikuttavuudesta asiakaskyselyn mukaan

Asiakaskyselyn likertasteikollisissa muuttujissa oli mukana myös sovittelukokemuksen vaikuttavuutta mittaavia kysymyksiä. Näitä olivat ”sovittelun lopputulokseen vaikuttaminen”, ”vastapuolen ymmärtämisen vaikutus” ja sovittelun vaikuttaminen ”olon helpottumiseen jälkeenpäin”.

Sovittelun lopputulokseen vaikuttamisen oli kokenut kaikista vastaajista 82 prosenttia ja kaikkein selvimmin tämä oli koettu lähisuhdeväkivallassa sovitteluiden keskuudessa. Sovittelun vaikutuksen vastapuolen ymmärtämiseen oli kokenut 73 prosenttia vastaajista, eniten vahingonteko- ja varkausrikoksissa, vähiten lähisuhdeväkivallassa. Sovittelu oli vaikuttanut oloa helpottavasti vastaajista 78 prosentin kokemuksessa, eniten häirintärikoksissa, vähiten lähisuhdeväkivallassa.

XII TIIVISTYS OSIEN I JA II KESKEISISTÄ TULOKSISTA

Sovittelulain tehtävänä oli yhdenmukaistaa toiminta maassamme ja taata kaikille kansalaisille yhdenmukainen mahdollisuus saada palvelua. Tutkimus toteutettiin puolitoista vuotta lain voimaantulon jälkeen ja siinä haastateltiin sovittelun kannalta keskeisiä poliisi- ja syyttäväviranomaisia eri puolilta maata, samoin sovittelutoimiston johtajia ja lisäksi toteutettiin valtakunnallinen asiakaskysely sovittelun kokemuksista.

Viranomaisille tehty haastattelut osoittivat, että yhdenmukaisuus ei kaikilta osin vielä toteutunut. Ns. uusien toiminta-alueiden poliisit ja syyttäjät olivat monissa kysymyksissä varovaisempia kuin kokeneiden toimialueiden vastaavat viranomaiset. Uusien toimialueiden viranomaiset olivat varovaisempia lähettämään vakavampia rikoksia sovitteluun ja he olivat myös pidättyväisempiä pohtiessaan sovittelulain muutostarpeita. Maantieteellisesti tai järjestämistavan mukaan eroja ei juurikaan eri toimialueiden välillä havaittu. Sovittelujohtajien näkemykset taas olivat muutamaa vivahdetta lukuun ottamatta hyvinkin yksimieliset.

Haastattelututkimus vahvisti rikosasian sovittelun neuvottelukunnan toimeenpanojaoston keväällä 2009 esittämien lain tarkistamistehtävien perusteltavuuden. Useilla poliisi- ja syyttäväviranomaisilla oli näkemys, että lähisuhdeväkivaltapausten sovitteluun lähettäjäpiiriä tulisi voida laajentaa. Kaikki eivät kuitenkaan allekirjoittaneet tätä näkemystä eikä viranomaisten toimintaa tässä rikostyyppissä voida pitää yhtenäisenä. Asiakkaiden kannalta tämä merkitsee epätasa-arvoa ja yhdenvertaisuuden vaarantumista lain edessä. Toiseksi lapsen huoltajan suostumuksen riittävyys voisi toteutua silloin, kun suostumuksen antaa se huoltaja, jonka luona lapsi asuu. Yksimielisiä oltiin siitä, että viranomaiselle ilmoitusvelvollisuudesta voidaan luopua silloin, kun kysymyksessä on riita-asia tai asianomistajarikos, josta ei ole esitetty rangaistusvaatimusta eikä esitutkintaa käynnistetty. Osa haastateltavista edusti näkemystä, että syyttäjien harkintavaltaa lisättäisiin myös törkeiden rikosten sovitteluun lähettämisessä. Lisäksi sovittelun merkitystä voitaisiin täsmentää nopeutetun käsittelyn piirissä.

Swot-analyysi toiminnan vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien arvioimisessa tuotti eri painotukset viranomaishaastatteluissa. Poliisit näkivät *toiminnan vahvuutena* sen tuottaman hyödyn itse rikosoikeusjärjestelmälle, syyttäjät taas nostivat esiin sovittelun sisältökysymysten merkityksen. Syyttäjien mielestä sovittelut ja sopimukset tuottivat materiaalia viranomaispäätöksiin. Sovittelujohtajat näkivät merkittävimpänä vahvuutena sovittelun viranomaisyhteistyötä luovan vaikutuksen. *Sovittelun heikkouksina* poliisit näkivät toiminnan suuren kehittämistarpeen mm, sovittelun sisällön ymmärrettäväksi tekemisessä poliiseille, että he osaisivat kertoa asiakkaille oikein sovittelusta. Tämä koettiin myös voima-

varakysymykseksi. Syyttäjät olivat huolissaan sovittelun mahdollisesti tuottamisesta oikeusturvaongelmista jos sovittelu tunkeutuu liian syvälle rikosoikeusjärjestelmän ytimeen ja sovittelijat resurssipulan. *Sovittelun mahdollisuuksina* poliisit nostivat esiin sovittelun vaihtoehtoluonteen ja sen hyödyntämisen rikostutkinnassa. Syyttäjät taas katsoivat sovittelun parhaimmillaan hyödyntävän rikosoikeusjärjestelmää, kunhan sen toimintarajat ovat selkeät. Sovittelujohtajat korostivat mahdollisuutena sovittelun emansipaatiota, sen käytön laajentamista entisestään. *Sovittelun uhkina* niin poliisit kuin sovittelujohtajatkin näkivät sovittelun kehittämiseen liittyvän liiallisen kontrollin ja byrokratian lisääntymisen. Syyttäjät puolestaan korostivat mm. asiakkaan oikeusturvan vaarantumista ja liiallista ”dekriminälisaatiota” sovittelun tuottamana uhkana.

Prosessiarvioinnissa kävi ilmi, että viranomaiset olivat kaivanneet tarkempia ohjeita lain täytäntöönpanon käynnistämisessä. Yhteistyö eri viranomaisten välillä oli kuitenkin käynnistynyt hyvin ja jatkunut vanhoilla toimialueilla pitkälti aikaisemman mallin mukaan. Oikeusviranomaiset epäilivät sovittelijoiden pätevyyttä lähinnä lähisuhdeväkivallan sovitteluissa, mutta luottivat tässä asiassa sovittelutoimistojen viranomaisiin ja heidän tekemään arviointiin. Sovittelutoimistoissa taas koettiin ongelmalliseksi poliisi- ja syyttäjäviranomaisten tiuha vaihtuvuus: vähän väliä piti ”kouluttaa” uusi virkamies tehtävään. Sovittelujohtajat olivat myös kokeneet paikoin viranomaisten vastentahtoisuutta sovittelun edistämisessä ja jopa yhteistyöstä kieltäytymistä (vrt. Samboun ja Uotilan havainnot emt. jo periaatteessa kielteisesti lähisuhdeväkivaltasovitteluun suhtatuneet syyttäjät). Asiakkaiden turvallisuuden ei koettu vaarantuneen, mutta oikeusturvan uhkia oli noussut jonkin verran esiin.

Vaikuttavuusarvioinnin kehyksessä lain voimaantulon keskeisinä vaikutuksina voidaan todeta sovittelupalvelun valtakunnallinen saatavuus ja se, että lain voimaantulo oli muuttanut viranomaisten asenteet sovittelulle myönteisiksi. Lain voimaantulon myötä myös tapausmäärät olivat kasvaneet kaikkialla ja lisäksi vartuneempien rikoksesta epäiltyjen tapauksia oli lähetetty sovitteluun. Käsittelyyn oli lähetetty myös vakavampia rikoksia ja sovittelua oli hyödynnetty toimenpiteestä luopumisen menetelmänä entistä laajemmin. Samalla kun viranomaisten yhteistyö oli tehostunut, toiminnan byrokraattisuus oli lisääntynyt. Toiminnan merkittävin vaikuttavuusmomentti koko rikosoikeusjärjestelmän kannalta nousee kuitenkin esiin pohdittaessa sovittelun rajoja: miten syvälle rikosoikeusjärjestelmään sovittelun sallitaan ulottua, kuinka vakavia tapauksia sen piirissä suvaitaan käsitellä. Kysymys ei olekaan enää siitä, voidaanko niitä sovitella vaan siitä, saadaan-ko niitä sovitella.

Viimeksi mainittu keskustelu tiivistyy, kun kokemuksia tarkastellaan restoratiivisen oikeuden teorian valossa: suomalaisella rikosten sovittelulla on rikosoikeusjärjestelmään suhteutettaessa sekä apuorganisaation että oikeutta täydentävän organisaation tehtävä. Se on myös tuomioistuinkäsittelyä korvaava menettely asianomistajarikoksissa ja joissakin lievemmissä virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Käytännössä se voisi olla rikosoikeusjärjestelmän vaihtoehto myös vakavam-

missa rikoksissa syyte- ja tuomioistuinkäsittelyn sijaan, mutta tätä mahdollisuutta sille ei ainakaan vielä anneta. Kun restoratiivisessa oikeudessa perustavin lähtökohta on asiakkaiden tarpeet, on suomalainen sovittelu vielä kaukana tästä prinssiipistä. Tämä käy ilmi erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevissa säädöksissä, lasten oikeuksissa sovittelua sekä ilmoitusvelvollisuudessa viranomaiselle myös sellaisissa rikostapauksissa (jopa riita-asioissa!), joista ei ole tehty rikosilmoitusta ja joissa asianomistajalla ei edes ole rangaistusvaatimusta. Nämä ovat restoratiivisen oikeuden suunnasta katsottuna suomalaisen sovittelun ongelmakohtia.

Asiakaspalautetutkimus osoitti, että sovittelun keskeiset tavoitteet, asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus toteutuivat valtaenemmistössä sovitteluun osallistuneiden kokemuksessa. Lähisuhdeväkivallassa sovitelleet nousivat esiin keskiarvojen vertailussa näkyvämmiin ja ristiriitaisemmin kuin muut ryhmät useimmissa kysymyksissä: heillä oli kaikkein positiivisin kokemus mm. sovittelun puolueettomuudesta, henkisten haittojen käsittelystä ja heidän asiansa ymmärtämisestä oikein sovittelussa sekä sovittelun lopputulokseen vaikuttamisessa. Usein lähisuhdeväkivallan asianomistajilla oli myös positiivisempi kokemus sovittelusta kuin rikoksesta epäillyillä. Tulos vahvistaa rikosten sovittelun legitimitettiin yleensä ja lähisuhdeväkivaltasovittelun oikeutusta erityisesti. Mutta pohdittavaakin jää paljon: lähisuhdeväkivallan sovittelu ei ole ”kaiken ratkaisu”, sillä lähisuhdeväkivallassa sovitelleiden joukossa oli eniten niitä, joiden kohdalla sovittelu ei ollut edistänyt vastapuolen ymmärtämistä. Lisäksi lähisuhdeväkivallassa sovitelleita oli eniten niiden joukossa, joiden olo ei ollut helpottunut sovittelun jälkeenkään. Viimeksi mainitut tulokset viittaavat ainakin siihen, että lähisuhdeväkivalta on haastava rikos kohdattavaksi ylipäätään ja sovittelussa se edellyttää entistä huolellisempaa paneutumista osapuolten kohtaamiseen. Tätä kysymystä voisi osaltaan edistää myös lähisuhdeväkivaltasovittelun lisääntyvä ammatillistaminen. Eräänä tämän suuntaisena menettelynä vapaaehtoissovittelijoiden kohdalla voisi toimia sovittelun syventävän koulutuksen jälkeinen sovittelijan taitojen arviointi ja toiminnan ”sertifiointi”.⁴⁷

Asiakaskyselyaineistossa tehdyt riippuvuustestit puolestaan osoittivat, että eri ryhmien välillä ei ollut kovinkaan monessa kohdassa tilastollisesti merkitseviä eroja – ei asianomistajien ja epäiltyjen välillä yleensä eikä rikostyypeittäin erityisesti. Jyrkimmät erot syntyivät sopimuksen saavuttaneiden ja siihen pääsemättömien välillä viimeksi mainitun ryhmän ilmaistessa selvän pettymyksensä sovitteluun. Myös vapaamuotoiset vastaukset antavat paljon ajattelemisen aihetta, sillä 36 prosenttia näihin kysymyksiin vastanneista kertoi hyvinkin kielteisestä kokemuksesta ja kohtelusta sovittelussa. Ryhmä muodostaa 5 prosenttia kaikista kyselylomakkeeseen vastanneista. Viimeksi mainitut havainnot antavat aihetta niin sovittelijoiden koulutuksen kuin työnohjauksenkin intensiiviselle kehittämiselle.

47 Vuosina 2008–2009 on THL:n johdolla toteutettu valtakunnallinen lähisuhdeväkivaltasovittelun täydennys- ja syventävä koulutus, kaikkiaan n. 70 tuntia teoriaopintoineen, käytännön harjoituksineen ja erillisen kehittämistehtävän laatimisineen. Tähän koulutukseen on osallistunut kaikkiaan 260 sovittelijaa ja sovittelun ohjaajaa. Opiskelijoista 199 laati lopputyönään vaativan kehittämistehtävän. Näistä 175 hyväksyttiin ja opiskelijoille jaettiin todistukset koulutuksen päättöseminaarissa 14.02.2010.

Kirjallisuus

- Aaltonen, Anne (1998). Sovittu juttu – sopuhinta. Rikossovittelun kustannusvaikutukset oikeuskäsittelyyn verrattuna. Helsinki, Stakes, Raportteja 230, 1998.
- Amnesty International (2005). Amnesty International. Joku raja! Suositukset valtioneuvostolle naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi. Naisjärjestöt yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i samarbete NYTKIS ry:n lausunto lakiesityksestä rikosasioiden sovittelulaiksi. 25.11.2005.
- Aromaa, Kauko (1983). Varakaan ammatti ja se tuki-instituutiot: Kirjallisuuteen ja Lahdessa tehtyihin haastatteluihin perustuva tutkimus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 57, 1983.
- Balamulikrishna, R. & J C Dugger (1995). Swot analysis: A Management Tool For Initiating New Programs In Vocational Schools. Journal of Vocational and Technical Education vol 12 no 1. At <http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/IVTE/v12n1/Balamulikrishna.html>
- Bryant, Seigle, Jabbar & McGregor (2005). Mediating Criminal Domestic Violence Cases: How much is too much violence? A study of the Carolina Dispute Settlement Services.
- Christie, Nils (1977). Conflicts as property. British Journal of Criminology. 17 (1).
- Crouch, Sunny & Matthew Houston (2002). Marketing research for managers. Third Edition. London 2002.
- Daly Kathleen & Julie Stubbs (2007). Feminist theory, feminist and anti-racist politics, and restorative justice, pp. 149–170. Handbook of Restorative Justice. Eds. by Gerry Johnstone and Daniel W. Van Ness. Willan publishing, Cornwall.
- Elonheimo, Henrik (2004). Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. Oikeus 33 (2) 179–199.
- Eskelinen, Ossi (2005). ”Hermost vapautu ja tuli puhdas olo”. Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 200:3. Helsinki 2005.
- Flinck, Aune & Juhani Iivari (2004). Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. Stakesin sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä FinSoc 5/2004. Stakes.
- Hallituksen asettama työryhmä (2009). Hallituksen asettama tasa-arvoselonteon valmistelua varten asetetun työryhmän taustapaperi: Taustaselvitys naisiin kohdistuvasta väkivallasta.
- Iivari, Juhani (2007). Restoratiivinen oikeus ja Suomi. Uudessa Suomen rikossovittelulaissa periaatteellisia ongelmia. Haaste 1/2007. Oikeusministeriö / Rikosten torjuntaneuvosto. Porvoo 2007.
- Iivari, Juhani (2001). Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityshenkilöraportti. Työryhmämuistioita 2000:27. Helsinki 2001.
- Iivari, Juhani (1991). Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 12/1991. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Iivari Juhani (2004). Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? Yhteiskuntapolitiikka, 2, 177–185.
- Iivari, Juhani (1988). Sovitaan-projektin kokemuksista. Sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmässä. Sosiaalihallituksen julkaisuja 1/1988. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988.
- Iivari, Juhani & Säkkinen, Salla & Kuoppala, Tuula (2009). Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2008. Tilastoraportti 6/2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Imbrogno Andre Rene & Salvatore Imbrogno (2000). Mediation in Court Cases of Domestic Violence. Family and Society. Volume 81, Number 6. 2000.
- Johnstone, G. and Van Ness, D. W. (2007). The Future of Restorative Justice. In Gerry Johnstone and Daniel W. Van Ness (eds.): Handbook of restorative justice. Willan Publishing, Devon UK, Portland, Oregon USA, 2007.
- Järvinen, Saija (1993). Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Stakes, Tutkimuksia 21. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Gummerus, Jyväskylä 1993.
- Liebman Marian & Wootton Lindy (2008). Restorative Justice and Domestic Violence/Abuse. A report commissioned by HMP Cardiff. Funded by The Home Office Crime Reduction Unit for Wales. August 2008.
- Manketlow, J (2003). SWOT analysis. Understanding Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats. At <http://>

- www.mindtools.com/pages/article/newTMC_05.htm
- Maksniemi, Jarkko (2009). Sovittelun vaikutus rikosprosessin lopputulokseen. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, rikos-oikeus 9.5.2009.
- Metsämuuronen, Jari (2001). Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Metodologia-sarja 7. International Methelp ky, Viro 2001.
- Mielityinen, Ida (1999). Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Nylynd, Marja (1989). Rikosten sovittelun merkitys nuorille rikosentekijöille. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Julkaisematon. Rikollisuustilanne 2008. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Pelikan, Christa (2002). Victim-Offender Mediation in Domestic Violence cases – A Comparison of the Effects of Criminal Law Intervention: the Penal Process and Mediation. Doing Qualitative Research. Forum Qualitative Social Research. Volume 3, No.1 – January 2002. Freie Universitet Berlin.
- Restorative Justice Consortium (2006). Restorative Justice Works! The Positive Effect of Restorative Processes on Re-Offending, London RJC, 2006.
- Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247. Helsinki 2009.
- Salonen, Jari (2004). Rikos- ja riita-asioiden sovittelu Suomessa. Vuoden 2004 kuntakyselyn tulokset. FinSoc arviointiraportteja 7/2004, Stakes.
- Salonen, Jari & Iivari, Juhani (2004). Evaluation of the “Let’s talk – Social mediation for refugee communities in Europe” project. International organisation for migration. regional office for the Baltic and Nordic States. IOM Helsinki Report 78/ 2004.
- Sambou, Saija ja Erika Uotila (2009). ”Sovitteluun sopiva juttu”: Syyttäjien käsitykset lähisuhdeväkivallan sopivuudesta sovitteluun vaihtelevat. Akkusaattori, syyttäjälaitoksessa tapahtuu -lehti, ss 5–8. 2009.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2003). Prosessiarviointi kehittämisprojektissa. Opas käytäntöihin. Stakes. FinSoc työpapereita 1/2003.
- Sovittelutyöryhmän mietintö 31.1.2006. Valtakunnansyyttäjänvirasto (painamaton).
- STM:n lausunto (2009). Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2009:11). Sosiaali- ja terveysministeriö 06.10.2009.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto (2009). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2009:11. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 24.09.2009.
- Tuori, Kaarlo (1995). Sosiaalioikeus. Juva 1995.
- Umbreit, M. (2001). The Handbook of Victim Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research. Jossey-Bass Inc. San Francisco.
- VäliRaportti (1999). Rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmän väliRaportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 1999:2.
- Yliruka, Laura (2000). Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. Stakes. FinSoc työpapereita 2/2000.

Liite 1: Haastattelututkimuksen esittelykirje

Arvoisat haastateltavat

RIKOSOVITTELUN SEURANTATUTKIMUS
PROJEKTINUMERO 303327 / vastuuhenkilö Juhani Iivari

Laki rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelusta astui voimaan 1.1. 2006.

Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 13/2005 vp.) Hallituksen esityksestä laiksi rikosasioiden sovittelusta **(HE 93/2005 vp; myöh. sovittelulaki) valiokunnan kannanottojen yleisperusteluissa todetaan mm. seuraavaa:** "Lain valmistelussa omaksuttuun perusmalliin liittyvät ongelmat ovat johtaneet siihen, että lakivaliokunta jäljempänä ilmenevin tavoin ehdottaa lakia täsmennettäväksi lukuisissa kohdissa. Edellä mainituista syistä lakivaliokunta pitää tärkeänä, että nyt säädettävän lain soveltamista seurataan tarkoin ja että tämän seurannan perusteella tehdään mahdollisesti tarvittavat muutosehdotukset."

Valtioneuvoston asetuksessa Rikossovittelun neuvottelukunnasta keväältä 2006 neuvottelukunnan tehtäväksi annettiin mm. seurata lain toteutumista käytännössä ja tehdä tutkimuksen pohjalta lakivaliokunnan tarkoittamia muutosehdotuksia.

STM:n ja Stakesin tulossopimuksessa on sovittu, että Stakes tuottaa po. seurantatutkimuksen, jonka toteuttaminen on FinSocissa tutkimuspäällikkö Juhani Iivarin vastuulla.

Tavoite

Tutkimuksen kvalitatiivisen osion kautta lain soveltamisesta tuotetaan ns. "syvätietoa" lain toimeenpanoon liittyvistä käytännöistä, viranomaismenettelyistä, asenteista ja arvoista mahdollisimman monipuolisilla aineistoilla. Tämä arviointiosio muodostuu pääasiassa haastatteluaineistoista, jolla tutkaillaan sitä, miten sovittelu on otettu huomioon poliisin ja syyttäjien toiminnassa. Asiakaspalautetutkimus tehdään erikseen.

Haastattelun toimialueiksi on valittu kahdeksan toimialuetta niin, että joukkoon valikoituu vanhoja ja uusia palvelun tuottajia ja kunta- sekä järjestötuottajia samassa suhteessa kumpiakin. Tällä asetelmalla pyritään hahmottamaan mahdollista varianssia palvelun tuottajien välillä.

Tutkimus kokonaisuudessaan tuottaa arvokasta ja korjaavaa palautetietoa niin lakivaliokunnan yllä mainittuun lain kehittämistarpeeseen kuin Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnankin vastuulla oleviin toteutuksen seuranta- ja kehittämistarpeisiin.

Haastattelut tehdään luottamuksellisina niin, että tutkimusraportissa vastaajaa ei voida tunnistaa. Haastattelut ovat luottamuksellisia myös toimialueen sisällä niin, että muut toimijat eivät saa tietää, mitä yksittäinen viranhaltija on alueen toiminnasta lausunut.

Kiitän jo etukäteen myönteisestä suhtautumisestanne haastatteluun.

Stakesissa 27.05. 2008

Juhani Iivari, tutkimuspäällikkö, dosentti

Liite 2: Teemahaastattelun runko POLIISIT / SYYTTÄJÄT

HAASTATTELUN KESTO MAKSIMISSAAN 2 TUNTIA, TODENNÄKÖISEMMIN n. 1½ TUNTIA

1. Laki rikosten ja eräiden riitojen sovittelusta (myöh. sovittelulaki): Näkemyksiä, kokemuksia, mielipiteitä

- Millä tavalla sovittelulaki muutti poliisin / syyttäjän suhtautumista rikosten sovitteluun?
- Onko sovittelulaki ml. lakivaliokunnan mietintö riittävän täsmällisellä tasolla niin, että se mahdollistaa viranomaisten selkeän ja yhdenvertaisen toiminnan sovittelun toteuttamisessa?
- Mahdollistaako sovittelulaki riittävällä täsmällisyydellä yhteistyön sovittelutoimistojen ja muiden viranomaisten kanssa?
- Mitä asioita sovittelulaissa tulisi mahdollisesti täsmentää / korjata?
- Minkälaisiin rikos- ja riitapauksiin sovittelu mielestänne sopii parhaiten?

2. Näkemyksenne väkivalta- lähisuhdeväkivallan sovittelusta

- Minkälaisia väkivaltarikoksia pidätte mahdollisena sovitella?
- Lähisuhdeväkivallassa vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus lähettää tapaus sovitteluun. Onko rajausta riittävä?
- Mikäli syyttjävirastossanne suhtaudutaan hyvin kriittisesti lähisuhdeväkivaltatapausten sovitteluun lähettämiseen, mihin kannanottonne perustuu?
- Jos väkivalta lähisuhteessa on toistuvaa tai jos osapuolet ovat olleet varhemmin sovittelussa tapauksessa ei saa lain mukaan sovitella. Mitä mieltä olette tästä säännöksestä?
- Miten tarkkaan poliisi / syyttäjä pystyvät varhemman väkivaltahistorian selvittämään?
- Lakivaliokunnan mietinnössä korostetaan myös osapuolten valtaepätasapainon merkitystä sovittelua harkittaessa. Onko poliisilla /syyttäjällä mahdollisuus selvittää tutkinnassa mahdollisen valtaepätasapainon olemassaoloa osapuolten välillä?
- Selvitetäänkö mahdollista valtaepätasapainoa sovitteluun lähettämisen harkinnassa?
- Onko toimialueenne sovittelutoimistossa riittävästi asiantuntemusta lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamiseksi?
- Tarvitsevatko sovittelijat mielestänne lisäkoulutusta lähisuhdeväkivallan sovittelun asianmukaiseen toteuttamiseen?
- Onko teillä kokemusta siitä, että uhrin turvallisuus olisi vaarantunut sovittelussa?
- painostettu sovitteluun tai sovittelussa tiettyyn ratkaisuun?
- Sovittelulaissa (§3) säädetään, että "jos rikosta ei voida sovitella myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi". Kuinka paljon tällaisia ja mitä rikostapauksia on tullut käsittelyyn ja miten suhtaudutte säännökseen?
- Sovittelulain (§ 16) mukaan sovittelutoimiston tulee "sovittelun päätyttyä toimittaa poliisi- tai syyttjäviranomaiselle salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta". LaVM:n mukaan tämä tieto tulee toimittaa niissäkin tapauksissa, joissa osapuolet itse hakeutuivat sovitteluun. Näettekö säännöksessä ongelmia?

3. Rikossovittelu ja rikosoikeusjärjestelmä

- Minkälaisia mahdollisia oikeusturvariskejä näette liittyvän rikossovittelun järjestämiseen ja toteuttamiseen?
- Miten sovittelun joskus vaatimat pidemmät aikarajat suhteutuvat ns. nopeutetun käsittelyn periaatteeseen?
- Missä määrin korkeampi hallintoviranomainen (SM/poliisit; valtakunnansyyttäjänvirasto/ syyttäjät) on ohjeistanut teitä rikossovitteluun liittyvissä kysymyksissä sovittelulain voimaantulon jälkeen?

- Tarvitsevatko poliisit / syyttäjät **lisäohjeistusta** hallitakseen paremmin sovittelulain toteuttamisen?
- Millaisena näette sovittelun merkityksen poliisitutkintaan liittyvässä ratkaisussa / syyttäjän syyteharkinnassa?
- Missä määrin sopimuksen luonne (esim. vastuunotto) tai korvauksen suorittaminen (suoritettu välittömästi) vaikuttaa ratkaisuunne?
- Voidaanko sovittelulla välttää ns. "turhia oikeudenkäyntejä" ja onko niitä ylipäänsä?
- Pitäisikö sopimuksen vaikuttaa nykyistä enemmän poliisiin, syyttäjän ja tuomioistuimen päätöksiin?
- Minkälaisissa tapauksissa sovittelu on ehdottomasti parempi menettely kuin asian oikeuskäsittely?
- Minkälaisissa tapauksissa tuomioistuinkäsittely on ehdottomasti parempi menettely kuin sovittelu?
- Minkälaisissa rikostapauksissa sovittelun pitäisi olla:
 - a) rikosoikeusjärjestelmää avustava,
 - b) sitä täydentävä
 - c) rikosoikeusjärjestelmää korvaava menettely
- Miten merkittävänä näette sovittelun uusintarikollisuuden ehkäisemistyössä?
- Miten sovittelua mielestänne tulisi kehittää niin, että se vastaisi paremmin rikosoikeusjärjestelmän tarpeita?
- Onko rikosten sovittelu tulevaisuudessa tavalla tai toisella ns. "vaarallinen kilpailija" rikosoikeusjärjestelmän kanssa?
- Onko sovittelua tarkasteltava myös yhteiskunnan varojen säästämisen näkökulmasta?

4. Kysymys viranomaisten perehdyttämisestä / kouluttamisesta sovitteluun liittyvissä asioissa

- Minkälaista tietoa / koulutusta olette saaneet rikossovittelusta?
- Tulisiko poliiseille / syyttäjille järjestää ns. pysyvä peruskoulutus rikossovittelun keskeisistä kysymyksistä?
- Poliisit / syyttäjät tarvitsevat / eivät tarvitse lisäkoulutusta sovittelutoimintaan perehtymisessä?
- Jos poliisien / syyttäjien koulutusta sovitteluun perehdyttämiseksi tarvitaan, miten se tulisi järjestää?
- Tarvitaanko poliiseille, syyttäjille, sovittelutoimistojen johtajille ja sovittelun ohjaajille yhteisiä koulutustilaisuuksia
 - a) paikallisesti,
 - b) alueellisesti (esim. läänintaso),
 - c) valtakunnallisesti?
- Tarvitaanko poliiseille / syyttäjille erityistä koulutusta esim. a) lasten ja vajaavaltaiten, b) etnisten ryhmien, c) lähisuhdeväkivallan sovittelun erityiskysymyksiin perehdyttämiseksi?

5. Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa

- Lopullisen päätöksen tapauksen hyväksymisestä sovitteluun tekee sovittelutoimiston johtaja. Kuinka usein sovittelutoimisto on palauttanut tapauksen poliisille / syyttäjälle kielteisellä päätöksellä?
- Onko yhteistyönne sovittelutoimiston kanssa sujuvaa?
- Ovatko yhteistyön rakenteet pysyvät (tuki- ja seurantaryhmä; ohjausryhmä; muu?) ja kokoontuminen säännönmukaista vai satunnaista?
- Mitä asioita yhteistyöryhmässä käsitellään?
- Mitä kehittämistehtäviä näette välttämättömiksi viraston ja sovittelutoimiston yhteistyön parantamiseksi?

6. Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa

- Oletteko ollut yhteistyössä tuki- ja seurantaryhmän/ohjausryhmän ulkopuolella muihin viranomaisiin rikossovitteluun liittyvissä tehtävissä? Jos kyllä, niin keiden kanssa?
- Oletteko tehnyt yhteistyötä paikallisten sosiaali- ja/tai terveysviranomaisten kanssa selvittäessänne sovitteluun lähettämistä lähisuhdeväkivaltarikoksissa?

7. Sovittelutoiminnan tulevaisuuden 3-TASOINEN SWOT

Liite 3: Teemahaastattelun runko SOVITTELULOHTAJAT

HAASTATTELUN KESTO MAKSIMISSAAN 2 TUNTIA, TODENNÄKÖISEMMIN n. 1½ TUNTIA

1. Laki rikosten ja eräiden riitojen sovittelusta (myöh. sovittelulaki): Näkemyksiä, kokemuksia, mielipiteitä

- Onko sovittelulaki ml. lakivaliokunnan mietintö riittävän täsmällisellä tasolla niin, että se mahdollistaa sovittelutoimistojen ja viranomaisten selkeän ja yhdenvertaisen toiminnan sovittelun toteuttamisessa?
- Mahdollistaako sovittelulaki riittävällä täsmällisyydellä yhteistyön sovittelutoimistojen ja muiden viranomaisten kanssa?
- Mitä asioita sovittelulaissa tulisi mahdollisesti tämentää / korjata?
- Minkälaisiin rikos- ja riitapauksiin sovittelu mielestänne sopii parhaiten?

2. Näkemyksenne väkivalta- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta

- Minkälaisia väkivaltarikoksia pidätte mahdollisena sovittella?
- Lähisuhdeväkivallassa vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus lähettää tapaus sovitteluun. Onko rajausta riittävä?
- Mikäli sovittelutoimistossanne suhtaudutaan hyvin kriittisesti lähisuhdeväkivaltatapauksien sovitteluun, mihin kannanottonne perustuu?
- Jos väkivalta lähisuhteessa on toistuvaa tai jos osapuolet ovat olleet varhemmin sovittelussa tapauksessa ei saa lain mukaan sovittella. Mitä mieltä olette tästä säännöksestä?
- Miten tarkkaan poliisi / syyttäjä pystyvät mielestänne selvittämään osapuolten varhemman väkivaltahistorian?
- Lakivaliokunnan mietinnössä korostetaan myös osapuolten valtaepätasapainon merkitystä sovittelua harkittaessa. Onko näkemyksenne/ kokemuksen mukaan poliisilla /syyttäjällä mahdollisuus selvittää tutkinnassa mahdollisen valtaepätasapainon olemassaoloa osapuolten välillä?
- Miten sovittelun prosessi kulkee lähisuhdeväkivallan sovittelussa?
- Poikkeako sovittelun prosessi muiden rikostapauksien sovitteluista?
- Selvitetäänkö mahdollista valtaepätasapainoa osapuolten välillä ennen yhteistä istuntoa?
- Kuinka usein tietojenne mukaan lähisuhdeväkivaltaa toteutetaan perheissä, joissa on lapsia?
- Millainen sovinto / sopimus olisi mielestänne ns. hyvä sovinto/ sopimus lähisuhdeväkivallassa?
- Onko toimialueenne sovittelutoimistossa riittävästi asiantuntemusta lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamiseksi?
- Tarvitsevatko sovittelijat mielestänne lisäkoulutusta lähisuhdeväkivallan sovittelun asianmukaiseen toteuttamiseen?
- Onko teillä kokemusta siitä, että uhrin turvallisuus olisi vaarantunut sovittelussa?
- Onko teillä kokemusta tai tietoa siitä, että rikoksesta epäiltyä / rikoksen uhria olisi painostettu sovitteluun tai sovittelussa tiettyyn ratkaisuun?
- Sovittelulaissa (§3) säädetään, että "jos rikosta ei voida sovittella myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi". Kuinka paljon tällaisia ja mitä rikostapauksia on tullut käsittelyyn ja miten suhtaudutte säännökseen?
- Sovittelulain (§ 16) mukaan sovittelutoimiston tulee "sovittelun päättyttyä toimintaa poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta". LaVM:n mukaan tämä tieto tulee toimittaa niissäkin tapauksissa, joissa osapuolet itse hakeutuivat sovitteluun. Näettekö säännöksessä ongelmia?

3. Rikossovittelu ja rikosoikeusjärjestelmä

- Minkälaisia mahdollisia oikeusturvariskejä näette liittyvän rikossovittelun järjestämiseen ja toteuttamiseen?
- Miten sovittelun joskus vaatimat pidemmät aikarajat suhteutuvat ns. nopeutetun käsittelyn periaatteeseen?
- Onko "Sovittelijan Opas" ohjeistanut toimintaa rikossovitteeluun liittyvissä kysymyksissä riittävästi?
- Tarvitsevatko sovittelijat **lisäohjeistusta** peruskoulutuksen lisäksi hallitakseen paremmin sovittelulain toteuttamisen?
- Kuinka usein sovittelusta ohjataan osapuolia ns. muihin auttajatahoihin?
- Millaisena näette sovittelun merkityksen poliisitutkintaan liittyvässä ratkaisussa / syyttäjän syyteharkinnassa?
- Voidaanko sovittelulla välttää ns. "turhia oikeudenkäyntejä" ja onko niitä ylipäänsä?
- Pitäisikö sovittelusopimuksen vaikuttaa nykyistä enemmän poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen päätöksiin?
- Onko sopimusten seuranta tällä hetkellä riittävästi toteutettu?
- Minkälaisissa tapauksissa sovittelu on ehdottomasti parempi menettely kuin asian oikeuskäsittely?
- Minkälaisissa tapauksissa tuomioistuinkäsittely on ehdottomasti parempi menettely kuin sovittelu?
- Minkälaisissa rikostapauksissa sovittelun pitäisi olla:
 - a) rikosoikeusjärjestelmää avustava,
 - b) sitä täydentävä
 - c) rikosoikeusjärjestelmää korvaava menettely
- Miten merkittävänä näette sovittelun uusintarikollisuuden ehkäisemistyössä?
- Miten sovittelua mielestänne tulisi kehittää niin, että se vastaisi paremmin yhtäältä rikosoikeusjärjestelmän, toisaalta sosiaalihuollon/sosiaalityön tarpeita?
- Onko rikosten sovittelu tulevaisuudessa tavalla tai toisella ns. "vaarallinen kilpailija" rikosoikeusjärjestelmän kanssa?
- Onko sovittelua tarkasteltava myös yhteiskunnan varojen säästämisen näkökulmasta?

4. Kysymys viranomaisten perehdyttämisestä / kouluttamisesta sovitteluun liittyvissä asioissa

- Poliisit / syyttäjät näyttäisivät tarvitsevan / eivät näytä tarvitsevan lisäkoulutusta sovittelutoimintaan perehtymisessä? Mitä mieltä olette väittämistä?
- Jos poliisien / syyttäjien koulutusta sovitteluun perehdyttämiseksi tarvitaan, miten se tulisi järjestää?
- Tarvitaanko poliiseille, syyttäjille, sovittelutoimistojen johtajille ja sovittelun ohjaajille yhteisiä koulutustilaisuuksia
 - a) paikallisesti,
 - b) alueellisesti (esim. läänintaso),
 - c) valtakunnallisesti?
- Katsotteko, että poliiseille / syyttäjille tarvitaan erityistä koulutusta esim. a) lasten ja vajaavaltaiten, b) etnisten ryhmien, c) lähisuhdeväkivallan sovittelun erityiskysymyksiin perehdyttämiseksi?

5. Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa

- Lopullisen päätöksen tapauksen hyväksymisestä sovitteluun tekee sovittelutoimiston johtaja. Kuinka usein sovittelutoimisto on palauttanut tapauksen poliisille / syyttäjälle kielteisellä päätöksellä?
- Onko yhteistyönne poliisin / syyttäjän kanssa sujuvaa?

- Ovatko yhteistyön rakenteet pysyvät (tuki- ja seurantaryhmä; ohjausryhmä; muu?) ja kokoontuminen säännönmukaista vai satunnaista?
- Mitä asioita yhteistyöryhmässä käsitellään?
- Mitä kehittämistehtäviä näette välttämättömiksi virastonne ja sovittelutoimiston yhteistyön parantamiseksi?

6. Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa

- Oletteko ollut yhteistyössä poliisin / syyttäjien / tuki- ja seurantaryhmän/ohjausryhmän ulkopuolella muihin viranomaisiin rikossovitteluun liittyvissä tehtävissä? Jos kyllä, niin keiden kanssa?
- Oletteko tehnyt yhteistyötä paikallisten sosiaali- ja/tai terveystoimien kanssa selvittäessänne sovitteluun lähettämistä lähisuhdeväkivaltarikoksissa?

7. Sovittelutoiminnan 3-TASOINEN SWOT

Liite 4. Liitetaulukko 1: Kolmitasoinen SWOT-taulukointi

SWOT-KOONTI: POLIISIT	
Sovittelun vahvuudet	Sovittelun heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> Lakiin perustuva säännelty toiminta Ihmisillä on mahdollisuudet sopia kärsimänsä vääryydet Viranomaisilla on nyt mahdollisuudet ohjata tapauksia sovitteluun Tapaus siirtyy tarkoituksenmukaisempaan prosessiin Asiakasnäkökulma tulee sovittelussa paremmin esiin. Vahvistanut yhteistyötä Takaa asioiden jälkihoidon Välitön yhteistyö – ei byrokratiaa Selvät toimintasäännöt Sovittelu on tehokasta Kun läänissä on yksi järjestelmä niin yhdenvertaisuus toimii Systeemi toimii luotettavasti Ihmisläheisyys Saavutetaan normien arvon palautus Vastuunkanto yhteiskunnassa laajenee Toimivuus, joustavuus, onnistunut juttujen prosessointi, yhteistyön toimivuus 	<ul style="list-style-type: none"> Poliisit eivät riittävän hyvin ymmärrä sovittelun sisältöä Poliisit eivät osaa kertoa asiakkaille riittävän hyvin, miksi olisi hyvä sovitella asiassa Sovittelun ja LH:n yhteistyö ei toimi Uusi järjestelmä, jota vielä joudutaan kehittämään Ohjeistuksen puute Tuonut jonkin verran lisätyötä Tutkijoiden valmiudet eivät ole aina tasaveroiset Joskus tutkinnanjohtaja joutuu tarkistamaan asioita Heikkouksia ei ole, sillä kaikki ongelmat on aina pystytty selvittämään Onko lainsäädäntö lähisuhdeväkivallan sovittelua koskien kohdallaan; onko laki liian tiukka, rajaava? Sovittelun kesto, sen eräät reunaehdot esim. maksuaikataulujen merkitys Pahoinpitelytapauksissa juttu pitäisi voida päättää sovittelun ansiosta

SWOT-KOONTI: POLIISIT	
Sovittelun mahdollisuudet	Sovittelun uhat
<ul style="list-style-type: none"> Koulutuksen kautta lisätään osaamista Väkivalta- ja lähisuhdeväkivaltatapauksien sovittelun kehittämiselle avautuu mahdollisuuksia Etnisten ryhmien konfliktien sovittelu Taloudelliset säästöt, helpottaa poliisin työtä Toiminta voidaan edelleen kehittää Jälkihoidon kanssa ylikompleksinen ratkaisu oikeudenkäynti-menettelyyn verrattuna Lisää kansalaisten valmiuksia sovinnollisuuteen Valinnanvara myös viranomaisessa lisääntyy Sovittelu muuttaa ajattelutapaa ja suhtautumista työhön Sovittelu tuo uuden keinovalikoiman työhön Tapaus siirtyy tarkoituksenmukaisempaan prosessiin Asiakasnäkökulma tulee sovittelussa paremmin esiin. Antaa lisäresursseja myös poliisille Mahdollisuus saada aikaan ennaltaehkäisevästi vaikuttava toiminta Sovittelua pitäisi voida soveltaa käytäntöön vielä monimuotoisemmin 	<ul style="list-style-type: none"> Byrokratia tyrmää mahdollisuudet Lälinhallitusten ja naisjärjestöjen valtataistelu Lähisuhdeväkivallan sovittelun muuttuminen "automaattiseksi toiminnaksi" Kuka kohta ärähtää syyttäjien oikeusistuinten ja asianajajien taholta kun tällä selvästi alkaa olla vaikutusta järjestelmiin. Jos pysytään lain säännöksissä niin uhkia ei ole Toimiiko tasapuolisuus? Väärät päätökset Yhdenvertaisuuden vaarantuminen jos toiminta jää liiaksi asianomistajan näkemyksen varaan Resurssipula Miten toimijoita voitaisiin motivoida paremmin – eli motivaation vähyys on uhka

SWOT-KOONTI: SYYTTÄJÄT

Sovittelun vahvuudet

- Sovittelussa voidaan hoitaa ne tapaukset, joita ei voida hoitaa tuomioistuimessa tai jotka voidaan hoitaa paremmin oikeuden ulkopuolella
- sovittelu on uusi peliväline ja lisätyökalu
- Tällä järjestelmällä pystytään auttamaan ihmisiä
- Tarjoaa perusteita syyttämättä jättämiselle
- Tuonut uuden ratkaisuvaihtoehdon
- Sovinnon saavuttaminen jo sinänsä on vahvuus
- Se, että henkilösallolla keskustellaan asioista eli käydään ne perusteellisesti läpi
- Tieto siitä, että osa tapauksista on syvällisemmin käsitelty kuin tuomioistuimessa koskaan

Sovittelun heikkoudet

- Voi kätkeä asioita, jotka olisi parempi käsitellä tuomioistuimessa.
- Rikosoikeudelliseen ytimeen liittyvistä asioista sovitaan kohtuuttoman paljon
- Huonosti tai epäselvästi laaditut sopimukset
- Palvelu on erilaatuista, tasoista eri puolilla maata
- Juttujen viivästyvä käsittely
- Annetaan väärää signaalia, että kaikki on sovittelavissa (Uusi syyttäjä)
- Aikaviive

SWOT-KOONTI: SYYTTÄJÄT

Sovittelun mahdollisuudet

- Sovittelu voitaisiin laajentaa yhä vakavampiin rikoksiin
- Ihmisten omatoimisuus voi kasvaa
- Asianomistajan parempi asema korvausten saamisessa
- Jos toimintaa laajennetaan hoidolliseen suuntaan niin jutut syyttäjässä voisivat vähentyä
- Liitetään sovittelu jatkotoimiin eli tuomioistuimen päätöksen jälkeiseen aikaan (uusi syyttäjä)
- Laajennetaan sovittelun käyttöalaa vähitellen kun kokemusta kertyy

Sovittelun uhat

- Käsittelyjen pitkittyminen
- Jos tapauksia jää yhä enemmän virallisjärjestelmän ulkopuolelle, niin kontrolli höltyy
- Luopuuko asianomistaja järkevin perustein oikeuksistaan
- Sisältö kärsii jos huomio kiinnitetään vain määrällisiin tekijöihin
- Liian tarkkojen rajojen asettelu sovittelulle on uhka
- Jokin rikostyyppi dekriminalisoituu sovittelun ansiosta jos jossakin rikostyyppissä koko ajan vain sovittelaa.
- Jos rangaistuksia vaaditaan kovennettavaksi niin miten sitten käy sovittelun
- Varsinaisia uhkia ei ole

SWOT-KOONTI: SOVITTELUN JOHTAJAT

Sovittelun vahvuudet	Sovittelun heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> • Ammatillisuus sovittelutoiminnan substanssikysymyksissä • Verkottuminen laajasti ja vahvasti • Ihmisten yhteensaattaminen avaa mahdollisuuksia • Viranomaisten yhteistyö ja yhteistyön matala kynnys • Sovittelun vastaava päättää tapauksen sovitteluun ottamisesta, mutta vastaavalla oltava asianmukainen koulutus • Henkilökohtainen yhteistyökumppaneiden hyvä tuntemus • Toimitilojen fyysinen läheisyys • Pitkät yhteistyöperinteet, kompakti toimialue, yhteistyökumppaneiden arvostus ja avoimuus • Pitkäaikaiset työntekijät 	<ul style="list-style-type: none"> • Rersurssivaje suhteessa tavoitteeseen • Rahat pitäisi jakaa toimialueille tulosten mukaan • Uuden ja vanhan murroskausi • Sovittelun toteutuksesta puuttuu valtakunnallinen tasa-arvo • Viestit poliisiviranomaisissa eivät aina kulje – syyttäjienn kanssa helpompaa • Eräs alue ei toimi yhteistyössä • Syyttäjien alinomainen vaihtuminen • Ollaan riippuvaisia poliisin ja syyttäjän aktiivisuudesta • Sovittelun heikko tuntemus viranomaisissa • Syyttäjän rtesurssipula • Tutkimustiedon puute

SWOT-KOONTI: SOVITTELUN JOHTAJAT

Sovittelun mahdollisuudet	Sovittelun uhat
<ul style="list-style-type: none"> • Toimintaa voidaan kehittää menetelmällisesti ja sisällöllisesti • Lisätään koulutustarjontaa sovittelijoille ja työntekijöille • Rakenteet hyvä perusta kehittämistyölle • Alueiden yhteistoiminta • Kenttä laajenee entisestään • Sovittelun markkinointi, että sovittelu ymmärrettäisiin luontevaksi toiminnaksi • Sovittelussa voidaan ratkaista kipeitä ongelmia, joita ei ratkaista muualla • Tapausten tsekkaaminen yhdessä poliisin kanssa • Sosiaalityöntekijä poliisilaitoksella • Lähisuhdeväkivalta-sovittelun lisääntyminen • Kaupungin myönteinen suhtautuminen • Palkattujen ja vapaaehtoisten hyvä yhteistyö 	<ul style="list-style-type: none"> • Lisääntyvä juttumäärä kun resurssit eivät lisäännä samassa suhteessa • Toiminnan muuttuminen byrokraattiseksi, liikaa sääntelyä • Toiminta muuttuu automaattiseksi, jolloin järkeä ei enää käytetä • Kihlakuntaudistus, jolloin tulee uusia päälliköitä, jotka eivät ehkä ymmärrä sovittelua • Miten nuoret ja uudet poliisit saadaan mukaan • Viranomaisten kielteiset asenteet • Yhteistyökumppanit siirtyvät suurempiin kaupunkeihin • Tutkijoiden ja syyttäjien vaihtuvuus • Laki karsinoi vapaaehtoissovittelijoiden toimintaa • Rahanjaossa ei oteta huomioon palvelun tuottavuutta • Toiminnan sisällön kehittämiseltä puuttuvat resurssit

SWOT-TIIVISTELMÄ: KAIKKI

Sovittelun vahvuudet	Sovittelun heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> • POLIISIT: SYSTEEMIFAKTORI • SYYTTÄJÄT: SUBSTANSSIFAKTORI • SOVITTELUN JOHTAJAT: YHTEISTYÖFAKTORI 	<ul style="list-style-type: none"> • POLIISIT: KEHITTÄMISTAROEIDEN FAKTORI • SYYTTÄJÄT: OIKEUDELLISTEN ONGELMIEN FAKTORI • SOVITTELUN JOHTAJAT: RESURSSIONGELMIEN FAKTORI

SWOT-TIIVISTELMÄ: KAIKKI

Sovittelun mahdollisuudet	Sovittelun uhat
<ul style="list-style-type: none"> • POLIISIT: VAIHTOEHTOFAKTORI • RIKOSOIKEUSJÄRJESTELMÄ-FAKTORI • SOVITTELUN JOHTAJAT: EMANSIPATORINEN FAKTORI 	<ul style="list-style-type: none"> • POLIISIT: KONTROLLIFAKTORI • SYYTTÄJÄT: OIKEUSTURVAFAKTORI • SOVITTELUN JOHTAJAT: BYROKRATIAVAARAN FAKTORI

Liite 5. Sähköpostin liite Etelä-Suomen lääninhallituksen pilottitutkimusta suunnittelevalle työryhmälle

Juhani Iivari 3.5. 2007

ASIAKASPALAUTELOMAKKEEN TÄYDENTÄVIÄ MUUTTUJIA / VAIHTOEHTOISIA KYSYMYKSIÄ

Taustamuuttujiin olisi hyvä lisätä seuraavat (edellyttäen mm., että lomake tulee valtakunnalliseen käyttöön):

Lääni

(Onko toimialueet numeroitu valtakunnassa systemaattisesti?)

Rikosnimike, jossa sovittelu järjestetty

Sitten ehdotus lisäkysymyksiksi. Nämä voivat olla vaihtoehtoisia joillekin jo esitetyille. Pidän siis tähänastisia kysymyksiä kohtalaisen kritiikittöminä. Näistähän voidaan myöhemmin valita ne, jotka esitetään. Pitäisi tietenkin pyrkiä kohtalaisen lyhyeen kyselyyn, että osapuolet viitsivät vastata:

- * Sain riittävästi ennakkotietoa sovittelun merkityksestä
- * Sain riittävästi tietoa siitä, mitä seuraa sopimuksen rikkomisesta
- * Sovittelija toimi puolueettomasti
- * Minua painostettiin sovitteluun
- * Tarkoitukseni oli hyvittää (tekijäksi epäilty) / saada hyvitys aiheutuneesta vahingosta (vahingonkärsijä)
- * Halusin ottaa vastuun (tekijäksi epäilty) / halusin tekijän joutuvan vastuuseen teostaan (vahingonkärsijä)
- * Sovittelussa asiani ymmärrettiin oikein
- * Syntynyt sopimus oli oikeudenmukainen
- * Sovittelija käyttäytyi määräilevästi
- * Vastapuoli saneli sovitteluratkaisun
- * Vastapuolen kohtaaminen oli vaikeaa
- * Sovittelija auttoi ymmärtämään vastapuolta
- * Sovittelu tarjoaa todellisen vaihtoehdon oikeuskäsittelylle
- * Sovittelu keskittyy pelkän korvauksen järjestelyyn
- * Kyselylomake oli vaikeaselkoinen

No tässä. Mielestäni voitaisiin kokoontua alkusyksystä ja sopia porukan kanssa, mitä kysytään ja sitten tehdä pilotti, jolla katsotaan, jaksavatko vastata.

Juhani I.

Liite 6. Ohjekirje sovittelun toimialueiden johtajille

18.09.2008

Hei kaikki!

Liitteenä seuraa lopullinen asiakaskyselyn lomake saatekirjeineen. Ruotsin-, englannin-, venäjän, somalian- ja arabiankieliset versiot valmistunevat myös ennen lokakuun alkua, jolloin toimitan ne teille. Lomakkeessa on muutama täsmennys varhempaan versioon verrattuna. Varhemmin sovitusta poiketen menettely lomakkeen palauttamisessa myös muuttuu Rikossevittelyn neuvottelukunnan 15.09.08 tekemän päätöksen mukaisesti. Käyn seuraavassa läpi keskeiset asiat.

- 1) Lomake palautetaan neuvottelukunnan päätöksen mukaisesti suoraan Stakesiin allekirjoittaneelle. Palautuskuori asiakkaalle annettaessa tämä voidaan mainita. Neuvottelukunta perusteli menettelyä mm. vastausmäärän mahdollisella kasvamisella. Osoite kuoreen: tutkimuspäällikkö Juhani Iivari, Stakes/Finsoc, Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki.
- 2) Lomake jaetaan kaikille sovitteluistuntoon osallistuneille henkilöille
- 3) Saatekirjeeseen (sivu 1) merkitään päivämäärä, jolloin lomake annettiin vastaajalle
- 4) Kyselyn alkuun (sivu 2) merkitään sovittelun toimialue nyt alleviivattuun kohtaan. Pyydän, että merkitsette toimialueenne kaikkiin eri kielillä luovutettaviin lomakkeisiin ennen kuin monistatte lomakkeen. Tämä siksi, että vastaajalla on oikeus säilyttää itsellään kyselyn saatekirje voidakseen varmistaa mistä tutkimuksessa on kysymys ja millä ehdoilla hän on lähtenyt siihen mukaan. Kun saatekirje mahdollisesti jää asiakkaalle, pystyn Stakesissa määrittämään lomakkeesta sovittelun toimialueen.
- 5) Lomakkeen lopussa on nyt vastausvaihtoehdoin koodattu sovittelun tapauksen luonne. Tämä olisi hyvä saada oikein rastitetuksi sovittelijan avustuksella.
- 6) Pyydän, että pidätte kirjaa luovutettujen lomakkeiden määrästä osallistujien mukaan; siis kuinka monelle vahingonkärsijälle, epäillylle ja muulle henkilölle lomake luovutettiin. Joulukuun alussa pyydän nämä luvut teiltä laskeakseni vastausprosentit kokonaisuudessaan ja toimialuekohtaisesti.

Ystävällisin terveisin,

Juhani Iivari

Liite 7. Ohjekirje ja lomake sovitteluun osallistujille

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

Päiväys ____/____ 2008

Arvoisa vastaanottaja

Olette osallistuneet alueenne sovittelutoimiston järjestämään sovitteluun. Ohessa seuraava kysely liittyy tutkimukseen, jolla Stakes pyrkii arvioimaan sovittelun merkitystä kansalaisten kohtaamien ongelmien uudentyypisissä ratkaisuissa.

Sovittelumenettelyn arvioimisen ja kehittämisen kannalta on äärimmäisen tärkeää saada tutkimuskäyttöön juuri Teidän mielipiteenne ja kokemuksenne sovittelun toteutumisesta ja sovittelun merkityksestä asianne käsittelyssä. Toivomme, että teillä on hetki aikaa vastata lomakkeen kysymyksiin. Tutkimukseen osallistumisesta ei koidu teille ajankäytön lisäksi mitään haittaa. Teidän nimenne eivätkä muutkaan henkilötiedot tule koskaan edes tutkijan tietoon. Lomakkeen viimeisessä kysymyksessä tiedustellaan riita-asiaa tai rikosta, jossa sovittelitte. Jos olette epävarma tapauksen nimikkeestä, täyttäkää kohta lopuksi yhdessä sovittelijan kanssa. Tämä on tutkimuksen kannalta hyvin tärkeä tieto. Tälläkään kohtaa henkilöänne ei tunnisteta. Koottavia vastauksia ei kirjata mihinkään rekisteriin ja lomakkeet hävitetään kun tutkimusraportti on valmistunut keväällä 2009. Lomakkeen täyttäminen ja palauttaminen on vapaaehtoista. Asiakaspalaute kerätään kaikilta sovitteluun 1.10.–30.11.2008 välisenä aikana osallistuneilta asiakkailta koko maassa. Asiakaspalautteen keräämisestä vastaavat Stakes yhdessä läänien alueella toimivien sovittelutoimistojen kanssa. Kun tutkimus on julkaistu, se on saatavissa kaikista sovittelutoimistoista.

Kyselylomakkeen mukana saatte palautuskirjekuoren, jonka postitusmaksu on jo maksettu.

Toivomme, että voisitte palauttaa lomakkeen viikon sisällä.

Mikäli haluatte kyselystä lisätietoja tutkimuspäällikkö Juhani Iivari vastaa niihin mielellään.

Ystävällisin terveisin,

Juhani Iivari

Juhani Iivari, tutkimuspäällikkö
Stakes, Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
puh: 0405567302

sovittelun vastuuhenkilö

KYSELY

OLET OSALLISTUNUT

JÄRJESTÄMÄÄN

SOVITTELUUN. KERRO MITEN SOVITTELUSSA ONNISTUTTIIN: Oletko tyytyväinen vai tyytymätön siihen, miten sovittelusi hoidettiin?

Vastaa seuraaviin kysymyksiin asteikolla 4 – 0. Rastita lähinnä mielipidettäsi oleva vaihtoehto:

- 4 = täysin samaa mieltä,
- 3 = osittain samaa mieltä,
- 2 = osittain eri mieltä,
- 1 = täysin eri mieltä ja
- 0 = en osaa sanoa

1. Sain sovittelusta riittävästi tietoa ennen sovittelutapaamista

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

2. Osallistuin sovitteluun vapaaehtoisesti

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

3. Minun asiani ymmärrettiin sovittelussa oikein

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

4. Minulle oli sovittelusta hyötyä

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

5. Sovittelijat toimivat puolueettomasti

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

6. Sovittelijat olivat asiantuntevia

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

7. Sovittelussa käsiteltiin tapahtuneesta johtuneita henkisiä haittoja

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

8. Sovittelu keskittyi pelkän korvauksen käsittelyyn

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

9. Sain itse vaikuttaa sovittelun lopputulokseen

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

10. Sain halutessani keskeyttää sovittelun

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

11. Sovittelussa oli luottamuksellinen ilmapiiri

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

12. Sovittelu auttoi minua ymmärtämään vastapuolta.

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

13. Sain tarvittaessa tietoa muista palveluista.

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

14. Sopimuksessa pyrittiin oikeudenmukaiseen ratkaisuun.

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

15. Sovittelun jälkeen oloni oli helpottunut.

4	3	2	1	0
☐	☐	☐	☐	☐

Sovittelussa päädyttiin sopimukseen (rastita oikea vaihtoehto). Kyllä: ☐ Ei: ☐

Muita huomioita ja kehittämisehdotuksia (jatka tarvittaessa sivun kääntöpuolelle): _____

Vastaajan ikä:

alle 15 vuotta	15–17 vuotta	18–20 vuotta	21–29 vuotta	30–64 vuotta	65 vuotta tai vanhempi
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vastaajan sukupuoli:

mies ☐ nainen ☐

Vastaajan asema sovittelussa:

asianomistaja	asiassa epäilty	riidan osapuoli	huoltaja	muu henkilö
☐	☐	☐	☐	☐

Mistä asiasta sovittelu järjestettiin. Merkitse rastilla.

lievä pahoinpitely / pahoinpitely	törkeä pahoinpitely	lähisuhde- väkivalta	ryöstö	varkaus	petos/ kavallus
☐	☐	☐	☐	☐	☐
vahingonteko	kotirauhan- rikkomi- nen	laiton uhkaus	kunnian- loukkaus	riita- asia	muu
☐	☐	☐	☐	☐	☐

KIITOS VASTAUKSESTASI!

Liite 8. Liitetaulukko 2. Asiakaskyselyn palautus toimialueittain

PALAUTUSPROSENTIT

	ANNETTU			SAATU			ANNETTU			SAATU			ANN	SAATU	%			
TOIMIALUE	TEKIJÄLLE			TEKIJÄLTÄ			AOLLE			AOLTA			MUULLE			YHT	YHT	% kaikki
	%			%			%											
SEITASÄÄTIÖ	12	3	25		9	9	100		6	6	100	27	19	70,4	*			
KANTA-HÄME												106	45	42,5				
SATAKUNTA	54	35	64,8		35	34	97		53	40	75,5	142	111	78,2	*			
LAHTI	22	7			19	15			25	10	40	66	32	48,5				
KESKI-SUOMI												115	56	48,7				
OULU												189	51	27				
HELSINKI	128	30	23,4		121	51	42,1		86	23	26,7	335	105	31,4				
SETL. ROVALA	9	2	22,2		7	3	42,9		2	1	50	18	6	33,3				
PORVOO	22	7	31,8		19	8	42,1		11	7	63	52	22	42,3				
POHJANMAA	44	6	13,6		30	6	20		30	6	20	104	18	17,3				
KAAKKOISSUO	47	9	19		40	19	47,5		23	15	65,2	110	43	39				
VANTAA	61	15	24,6		51	20	39,2		23	7	30,4	135	42	31				
KESKI-POHJANM	28	17	60,7		25	20	80		9	V18		62	10	16				
ETELÄ-SAVO	60	20	33,3		35	20	57,1		32	18	56,3	127	58	45,7				
PIRKANMAA	80	20	25		64	23	35,9		25	16	64	169	59	35				
POHJOIS-SAVO	23	17	74		22	19	86					45	44	97,8	*			
YÖJALKA	40	10	25		28	10	36		24	11	46	92	31	33,7				
VARSINAISUOMI												114	35	30,7				
SETL. LOUHELA	23	12	52		26	12	46		28	14	46,4	77	38	50,6				
ESPOO	43	20	46,5		31	17	55		12	10	83,3	86	43	50				
KEMI												66	35	53,03				
POHJ.-KARJALA	51	3	5,9		59	16	27,1		21	16	76,2	131	33	25,2				
AHVENANMAA	20	7	35		10	3	30		1	V6		31	16	51,6				
ANNETTU YHT	767	240			631	305			411	194		2399	952					
% yht		31,3				48,3				47,2				39,7				

PUUTTUU:

Etelä-Pohjanmaa tsto

Liite 9. Liitetaulukko 3. Realiabiliteetti likertasteikollisille muuttujille

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	875	91,9
	Excluded ^a	77	8,1
	Total	952	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,780	,807	15

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,225	2,040	3,897	1,857	1,910	,267	15
Item Variances	1,070	,202	1,992	1,790	9,852	,313	15

Liite 10. Liitetaulukko 4. Keskiarvojen vertailu toimialueittain (n = 921–946)

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SAIN SOVITTELUSTA RIITTÄVÄTI TIETOA	ESPOO	43	3,37	,757	OSALLISTUIN SOVITTELUUN VAPAAEHTOI- SESTI	ESPOO	43	3,84	,485
	ETELÄ-SAVO	57	3,46	,803		ETELÄ-SAVO	57	3,96	,186
	HELSINKI	104	3,20	,969		HELSINKI	103	3,87	,518
	KAACK-SUOMI	43	3,35	,813		KAACK-SUOMI	43	3,91	,366
	KANTA-HÄME	45	3,49	,695		KANTA-HÄME	45	3,89	,383
	KEMII	35	3,51	,612		KEMII	35	3,94	,236
	KESKI- POHJMAA	10	3,20	,789		KESKI- POHJMAA	10	3,80	,632
	KESKI-SUOMI	56	3,30	,658		KESKI-SUOMI	56	3,95	,297
	LAHTI	32	3,28	1,085		LAHTI	30	3,90	,403
	VIHTI- NUMMELA	31	3,29	,973		VIHTI- NUMMELA	31	3,97	,180
	OULU	51	3,45	,730		OULU	51	3,96	,196
	PIRKANMAA	59	3,25	,939		PIRKANMAA	59	3,95	,289
	POHJANMAA	18	3,50	,618		POHJANMAA	18	4,00	,000
	POHJ.KARJALA	33	3,67	,540		POHJ.KARJALA	32	3,97	,177
	POHJ.SAVO	43	3,44	,825		POHJ.SAVO	44	3,91	,291
	PORVOO	21	2,57	1,363		PORVOO	22	3,91	,426
	ROVALA	6	3,00	1,095		ROVALA	6	4,00	,000
	SATAKUNTA	111	3,40	,717		SATAKUNTA	111	3,84	,626
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,42	1,017		SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,89	,459
	SETL.LOUHELA	38	3,55	,760		SETL.LOUHELA	37	3,76	,830
	VANTAA	42	3,48	,833		VANTAA	42	3,86	,647
	TURKU	33	3,42	,867		TURKU	35	3,91	,373
	ÅLAND	16	3,19	1,047		ÅLAND	16	3,75	,577
	Total	946	3,36	,843		Total	945	3,90	,442

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
MINUN ASIANI YMMÄRRETTIIN SOVITTELUSSA OIKEIN	ESPOO	43	3,60	,660	MINULLE OLI SOVITTELUSTA HYÖTYÄ	ESPOO	43	3,33	,993
	ETELÄ-SAVO	56	3,75	,548		ETELÄ-SAVO	57	3,51	,966
	HELSINKI	103	3,56	,882		HELSINKI	103	3,25	1,242
	KAARK-SUOMI	43	3,51	,703		KAARK-SUOMI	43	2,95	1,344
	KANTA-HÄME	45	3,89	,318		KANTA-HÄME	44	3,27	1,020
	KEMII	35	3,57	,815		KEMII	35	3,20	1,183
	KESKI- POHJMAA	10	3,60	,699		KESKI- POHJMAA	10	3,20	,789
	KESKI-SUOMI	56	3,54	1,026		KESKI-SUOMI	56	3,27	1,198
	LAHTI	32	3,81	,535		LAHTI	32	3,13	1,212
	VIHTI- NUMMELA	30	3,63	,669		VIHTI- NUMMELA	29	3,72	,455
	OULU	51	3,65	,716		OULU	51	3,27	1,168
	PIRKANMAA	59	3,53	,858		PIRKANMAA	59	3,49	,878
	POHJANMAA	18	3,89	,323		POHJANMAA	18	3,83	,383
	POHJ.KARJALA	33	3,67	,595		POHJ.KARJALA	33	3,36	1,168
	POHJ.SAVO	44	3,75	,488		POHJ.SAVO	44	3,32	1,006
	PORVOO	21	3,24	1,091		PORVOO	22	2,45	1,224
	ROVALA	6	4,00	,000		ROVALA	6	3,67	,516
	SATAKUNTA	111	3,59	,803		SATAKUNTA	111	3,30	1,141
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,84	,375		SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,47	1,020
	SETL.LOUHELA	37	3,65	,789		SETL.LOUHELA	36	3,00	1,414
	VANTAA	42	3,76	,532		VANTAA	42	3,52	,804
	TURKU	35	3,69	,583		TURKU	34	2,88	1,431
	ÅLAND	16	3,06	,772		ÅLAND	16	3,06	1,237
	Total	945	3,63	,735		Total	943	3,28	1,124

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SOVITTELIJAT TOIMIVAT PUOLUEETTO- MASTI	ESPOO	43	3,67	,747	SOVITTELIJAT OLIVAT ASIAANTUNTEVIA	ESPOO	43	3,60	,821
	ETELÄ-SAVO	57	3,67	,740		ETELÄ-SAVO	57	3,56	,824
	HELSINKI	104	3,70	,811		HELSINKI	104	3,65	,694
	KAAKK-SUOMI	43	3,72	,701		KAAKK-SUOMI	43	3,44	,734
	KANTA-HÄME	45	3,73	,751		KANTA-HÄME	45	3,64	,712
	KEMII	35	3,54	1,067		KEMII	35	3,49	,818
	KESKI- POHJMAA	10	3,80	,632		KESKI- POHJMAA	10	3,40	,843
	KESKI-SUOMI	56	3,80	,444		KESKI-SUOMI	56	3,59	,626
	LAHTI	32	3,78	,751		LAHTI	32	3,41	,911
	VIHTI- NUMMELA	31	3,65	,950		VIHTI- NUMMELA	31	3,65	,798
	OULU	51	3,80	,664		OULU	51	3,63	,599
	PIRKANMAA	59	3,59	,912		PIRKANMAA	59	3,53	,858
	POHJANMAA	18	3,89	,323		POHJANMAA	18	3,50	,707
	POHJ.KARJALA	33	3,79	,545		POHJ.KARJALA	33	3,85	,364
	POHJ.SAVO	44	3,86	,510		POHJ.SAVO	44	3,68	,518
	PORVOO	22	3,32	1,171		PORVOO	22	3,23	1,152
	ROVALA	6	4,00	,000		ROVALA	6	3,50	,837
	SATAKUNTA	111	3,63	,904		SATAKUNTA	111	3,77	,598
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,84	,501		SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,68	,946
	SETL.LOUHELA	38	3,58	,948		SETL.LOUHELA	37	3,70	,618
	VANTAA	41	3,85	,478		VANTAA	42	3,74	,587
	TURKU	35	3,69	,832		TURKU	35	3,46	,950
	ÅLAND	16	3,25	1,065		ÅLAND	16	3,44	,814
	Total	949	3,70	,781		Total	949	3,61	,735

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SOVITTELUSSA KÄSITELTIIN TAPAHTUNEES- TA JOHTUNEITA HENKISIÄ HAITTOJA	ESPOO	43	2,37	1,381	SOVITTELU KESKITTYI PELKÄN KORVAULKEN KÄSITTELYYN	ESPOO	43	2,21	1,186
	ETELÄ-SAVO	57	2,70	1,439		ETELÄ-SAVO	57	1,89	1,249
	HELSINKI	104	2,63	1,255		HELSINKI	103	1,91	1,214
	KAARK-SUOMI	42	2,64	1,165		KAARK-SUOMI	43	1,77	1,151
	KANTA-HÄME	45	2,87	1,236		KANTA-HÄME	44	1,82	1,126
	KEMII	35	2,31	1,301		KEMII	35	2,31	1,231
	KESKI- POHJMAA	10	3,10	1,197		KESKI- POHJMAA	10	1,50	,972
	KESKI-SUOMI	56	2,86	1,119		KESKI-SUOMI	56	1,61	1,139
	LAHTI	32	2,59	1,365		LAHTI	32	1,84	1,194
	VIHTI- NUMMELA	29	2,62	1,237		VIHTI- NUMMELA	29	1,83	1,136
	OULU	49	2,59	1,223		OULU	51	2,14	1,296
	PIRKANMAA	57	2,26	1,421		PIRKANMAA	59	2,51	1,237
	POHJANMAA	18	2,11	1,231		POHJANMAA	17	2,94	,966
	POHJ.KARJALA	33	2,85	1,372		POHJ.KARJALA	31	2,03	1,169
	POHJ.SAVO	43	2,65	1,412		POHJ.SAVO	44	2,30	1,231
	PORVOO	22	1,91	1,477		PORVOO	22	2,73	1,352
	ROVALA	6	1,33	1,211		ROVALA	6	3,50	,837
	SATAKUNTA	110	3,07	1,123		SATAKUNTA	109	1,95	1,205
	SEITA-SÄÄTIÖ	18	2,50	1,654		SEITA-SÄÄTIÖ	19	2,05	1,026
	SETL.LOUHELA	37	2,78	1,250		SETL.LOUHELA	37	1,59	,832
	VANTAA	42	3,14	1,181		VANTAA	41	1,80	1,346
	TURKU	35	2,40	1,376		TURKU	34	2,26	1,355
	ÅLAND	16	2,63	1,500		ÅLAND	15	3,00	1,195
	Total	939	2,66	1,310		Total	937	2,04	1,230

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SAIN ITSE VAIKUTTAA SOVITTELUN LOPPUTULOK- SEEN	ESPOO	43	3,23	1,043	SAIN HALUTESSANI KESKEYTTÄÄ SOVITTELUN	ESPOO	41	3,20	1,418
	ETELÄ-SAVO	57	3,23	1,086		ETELÄ-SAVO	57	3,26	1,395
	HELSINKI	104	3,21	1,188		HELSINKI	100	2,93	1,659
	KAARK-SUOMI	43	3,05	1,090		KAARK-SUOMI	43	3,40	1,116
	KANTA-HÄME	45	3,22	1,020		KANTA-HÄME	44	3,02	1,592
	KEMII	35	2,86	1,287		KEMII	35	2,94	1,608
	KESKI- POHJMAA	10	3,70	,675		KESKI- POHJMAA	10	3,40	1,350
	KESKI-SUOMI	56	3,27	1,070		KESKI-SUOMI	55	3,51	1,230
	LAHTI	32	2,78	1,362		LAHTI	32	3,50	,950
	VIHTI- NUMMELA	30	3,07	1,337		VIHTI- NUMMELA	30	3,23	1,406
	OULU	51	3,25	1,055		OULU	51	3,47	1,102
	PIRKANMAA	59	3,36	,978		PIRKANMAA	57	3,40	1,266
	POHJANMAA	18	3,67	,594		POHJANMAA	18	4,00	,000
	POHJ.KARJALA	33	3,18	1,261		POHJ.KARJALA	32	3,66	1,004
	POHJ.SAVO	44	3,45	,697		POHJ.SAVO	42	3,40	1,149
	PORVOO	22	2,73	1,316		PORVOO	21	3,24	1,221
	ROVALA	6	3,67	,516		ROVALA	6	3,33	1,633
	SATAKUNTA	111	3,20	1,077		SATAKUNTA	110	2,95	1,517
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	2,89	1,370		SEITA-SÄÄTIÖ	18	3,28	1,526
	SETL.LOUHELA	37	3,22	1,058		SETL.LOUHELA	37	3,38	1,381
	VANTAA	42	3,26	1,014		VANTAA	42	3,19	1,348
	TURKU	35	3,11	,963		TURKU	35	3,29	1,405
	ÅLAND	16	2,25	1,390		ÅLAND	16	3,38	1,258
	Total	948	3,18	1,107		Total	932	3,25	1,372

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SOVITTELUSSA OLI LUOTTAMUKSELLINEN ILMAPIIRI	ESPOO	41	3,37	1,019	SOVITTELU AUTTOI MINUA YMMÄRTÄMÄÄN VASTAPUOLTA	ESPOO	42	2,95	1,188
	ETELÄ-SAVO	57	3,75	,474		ETELÄ-SAVO	57	3,12	1,103
	HELSINKI	104	3,70	,722		HELSINKI	102	2,84	1,192
	KAARK-SUOMI	43	3,60	,583		KAARK-SUOMI	43	2,79	1,319
	KANTA-HÄME	45	3,69	,557		KANTA-HÄME	45	2,96	1,186
	KEMII	35	3,49	1,067		KEMII	35	2,89	1,105
	KESKI- POHJMAA	10	3,10	1,197		KESKI- POHJMAA	10	2,40	1,075
	KESKI-SUOMI	54	3,69	,639		KESKI-SUOMI	54	3,24	1,027
	LAHTI	32	3,66	,827		LAHTI	31	2,48	1,363
	VIHTI- NUMMELA	30	3,63	,615		VIHTI- NUMMELA	30	3,13	1,042
	OULU	50	3,64	,631		OULU	51	3,12	1,089
	PIRKANMAA	59	3,58	,724		PIRKANMAA	58	2,97	1,184
	POHJANMAA	18	3,83	,383		POHJANMAA	18	3,44	,922
	POHJ.KARJALA	33	3,73	,517		POHJ.KARJALA	33	2,67	1,339
	POHJ.SAVO	44	3,80	,462		POHJ.SAVO	44	3,27	1,042
	PORVOO	22	2,86	1,320		PORVOO	21	2,24	1,261
	ROVALA	6	4,00	,000		ROVALA	6	3,00	1,549
	SATAKUNTA	110	3,64	,646		SATAKUNTA	110	3,32	1,004
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,47	1,020		SEITA-SÄÄTIÖ	18	2,78	1,437
	SETL.LOUHELA	37	3,68	,626		SETL.LOUHELA	36	3,19	,786
	VANTAA	42	3,67	,570		VANTAA	41	2,98	1,129
	TURKU	34	3,56	,786		TURKU	35	2,94	1,259
	ÅLAND	15	2,87	1,407		ÅLAND	16	2,38	1,408
	Total	940	3,61	,745		Total	936	2,99	1,164

		N	Mean	Std. Deviation			N	Mean	Std. Deviation
SAIN TARVIOTTAESSA TIETOA MUISTA PALVELUISTA	ESPOO	42	1,95	1,561	SOPIMUKSESSA PYRITTIIN OIKEUDENMU- KAISEEN RATKAISUUN	ESPOO	42	3,48	,943
	ETELÄ-SAVO	56	2,39	1,498		ETELÄ-SAVO	57	3,56	,887
	HELSINKI	101	2,42	1,492		HELSINKI	103	3,72	,678
	KAAKK-SUOMI	41	2,49	1,267		KAAKK-SUOMI	42	3,55	,772
	KANTA-HÄME	43	2,47	1,420		KANTA-HÄME	45	3,60	,837
	KEMII	35	2,49	1,463		KEMII	35	3,71	,622
	KESKI- POHJMAA	10	2,30	1,252		KESKI- POHJMAA	10	3,00	1,633
	KESKI-SUOMI	51	2,43	1,153		KESKI-SUOMI	54	3,67	,549
	LAHTI	32	2,53	1,565		LAHTI	32	3,22	1,313
	VIHTI- NUMMELA	30	2,33	1,561		VIHTI- NUMMELA	31	3,68	,541
	OULU	49	2,47	1,459		OULU	51	3,65	,844
	PIRKANMAA	57	2,12	1,377		PIRKANMAA	59	3,59	,746
	POHJANMAA	17	3,06	,966		POHJANMAA	18	3,83	,707
	POHJ.KARJALA	33	3,03	1,237		POHJ.KARJALA	33	3,61	,864
	POHJ.SAVO	43	2,72	1,260		POHJ.SAVO	43	3,70	,599
	PORVOO	22	1,68	1,393		PORVOO	21	3,05	1,244
	ROVALA	6	2,67	1,633		ROVALA	6	3,67	,816
	SATAKUNTA	110	2,49	1,406		SATAKUNTA	109	3,75	,669
	SEITA-SÄÄTIÖ	17	1,65	1,693		SEITA-SÄÄTIÖ	19	3,68	,582
	SETL.LOUHELA	36	2,33	1,434		SETL.LOUHELA	38	3,61	,679
	VANTAA	41	2,46	1,343		VANTAA	42	3,74	,497
	TURKU	34	2,44	1,353		TURKU	35	3,54	,852
	ÅLAND	15	2,13	1,598		ÅLAND	16	3,13	1,147
	Total	921	2,41	1,419		Total	941	3,61	,799

		N	Mean	Std. Deviation
SOVITTELUN JÄLKEEN OLONI OLI HELPOTTUNUT	ESPOO	42	2,93	1,369
	ETELÄ-SAVO	57	3,42	1,085
	HELSINKI	104	3,14	1,136
	KAAKK-SUOMI	43	3,21	1,103
	KANTA-HÄME	44	3,30	1,112
	KEMII	34	3,09	1,240
	KESKI- POHJMAA	10	2,40	1,776
	KESKI-SUOMI	54	3,15	1,172
	LAHTI	32	2,81	1,378
	VIHTI- NUMMELA	31	3,65	,486
	OULU	51	3,37	1,019
	PIRKANMAA	59	3,17	1,275
	POHJANMAA	18	3,72	,669
	POHJ.KARJALA	33	3,03	1,185
	POHJ.SAVO	44	3,32	,909
	PORVOO	21	2,38	1,564
	ROVALA	6	3,00	1,673
	SATAKUNTA	108	3,19	1,216
	SEITA-SÄÄTIÖ	19	2,84	1,573
	SETL.LOUHELA	36	3,11	1,063
	VANTAA	42	3,29	,918
	TURKU	35	3,09	1,245
	ÅLAND	16	2,25	1,125
	Total	939	3,15	1,180

Liite 11. Liitetaulukko 5. Pääkomponenttianalyysi

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
RIITTIE TOA	3,36	,844	875
VAPAAEHT	3,90	,450	875
YMMOIKEIN	3,62	,742	875
OLIHYÖTYÄ	3,27	1,133	875
PUOLUEETON	3,70	,771	875
ASIA NTUNTE VIA	3,61	,729	875
HENKHAITTOJA	2,66	1,299	875
PELKKÄKORV	2,04	1,221	875
VAIKLOPTUL	3,19	1,095	875
SAINKESKSOV	3,26	1,361	875
LUOTTAMILM	3,61	,741	875
YMMÄRTVASTP	3,00	1,157	875
TIETOAMUIST	2,41	1,412	875
PYROIKMUK	3,60	,811	875
HELPO TTUNUT	3,15	1,185	875

Correlation Matrix

	RIIT TIE TOA	VAPAA EHT	YMM OIKEIN	OLIHY Ö TYÄ	PUOLU EETON	ASIAN TUN TE VIA	HENK HAIT TOJA	PELKK Ä KORV	VAIK LOPTU L	SAIN KESK SOV	LUOT TAMIL M	YMMÄRT VASTP	TIETO A MUIST	PYR OIKMU K	HELPO T TUNUT
RIITTIE TOA	1,000	,142	,311	,205	,226	,268	,168	-,028	,204	,127	,285	,195	,205	,240	,204
VAPAAEHT	,142	1,000	,265	,215	,172	,111	,054	-,028	,195	,152	,196	,075	,068	,141	,168
YMMOIKEIN	,311	,265	1,000	,346	,407	,438	,151	-,053	,358	,166	,417	,284	,175	,439	,364
OLIHYÖTYÄ	,205	,215	,346	1,000	,233	,236	,205	-,050	,328	,071	,281	,398	,188	,334	,521
PUOLUEETON	,226	,172	,407	,233	1,000	,430	,138	-,064	,256	,155	,384	,216	,152	,398	,306
ASIA NTUNTE VIA	,268	,111	,438	,236	,430	1,000	,239	-,088	,232	,143	,447	,262	,210	,457	,332
HENKHAITTOJA	,168	,054	,151	,205	,138	,239	1,000	-,194	,134	,160	,176	,279	,256	,189	,228
PELKKÄKORV	-,028	-,028	-,053	-,050	-,064	-,088	-,194	1,000	,035	,025	-,036	-,045	,044	-,087	-,051
VAIKLOPTUL	,204	,195	,358	,328	,256	,232	,134	,035	1,000	,295	,341	,257	,233	,324	,352
SAINKESKSOV	,127	,152	,166	,071	,155	,143	,160	,025	,295	1,000	,232	,157	,332	,164	,208
LUOTTAMILM	,285	,196	,417	,281	,384	,447	,176	-,036	,341	,232	1,000	,345	,270	,500	,381
YMMÄRTVASTP	,195	,075	,284	,398	,216	,262	,279	-,045	,257	,157	,345	1,000	,313	,358	,437
TIETOAMUIST	,205	,068	,175	,188	,152	,210	,256	,044	,233	,332	,270	,313	1,000	,225	,248
PYROIKMUK	,240	,141	,439	,334	,398	,457	,189	-,087	,324	,164	,500	,358	,225	1,000	,412
HELPO TTUNUT	,204	,168	,364	,521	,306	,332	,228	-,051	,352	,208	,381	,437	,248	,412	1,000

Communalities

	Initial
RIITTIETO	1,000
VAPAAEHT	1,000
YMMOIKEIN	1,000
OLIHÖTYÄ	1,000
PUOLUEETON	1,000
ASIAANTUNTEVIA	1,000
HENKHAITTOJA	1,000
PELKKÄKORV	1,000
VAIKLOPTUL	1,000
SAINKESKSOV	1,000
LUOTTAMILM	1,000
YMMÄRTVASTP	1,000
TIETOAMUIST	1,000
PYROIKMUK	1,000
HELPOTTUNUT	1,000

Extraction Method: Principal

Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,524	30,160	30,160	3,005	20,036	20,036
2	1,236	8,241	38,401	2,228	14,856	34,892
3	1,189	7,928	46,329	1,598	10,651	45,543
4	1,069	7,125	53,454	1,187	7,911	53,454
5	,996	6,638	60,092			
6	,856	5,704	65,797			
7	,731	4,870	70,667			
8	,677	4,516	75,183			
9	,624	4,157	79,340			
10	,591	3,937	83,277			
11	,562	3,749	87,026			
12	,546	3,640	90,666			
13	,493	3,290	93,956			
14	,469	3,128	97,084			
15	,437	2,916	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
RIITTETOA	,466	,074	,216	-,039
VAPAAEHT	,314	,202	-,006	,353
YMMOIKEIN	,687	,287	,023	,109
OLIHYÖTYÄ	,186	,824	-,047	,041
PUOLUEETON	,719	,080	,027	-,005
ASIAANTUNTEVIA	,728	,097	,101	-,196
HENKHAITTOJA	,115	,271	,369	-,607
PELKKÄKORV	-,164	-,025	,199	,694
VAIKLOPTUL	,335	,398	,319	,297
SAINKESKSOV	,177	-,006	,753	,138
LUOTTAMILM	,649	,237	,231	,020
YMMÄRTVASTP	,155	,663	,253	-,189
TIETOAMUIST	,110	,207	,744	-,093
PYROIKMUK	,637	,335	,084	-,076
HELPOTTUNUT	,299	,722	,126	-,006

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,886
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2927,579
	df	105
	Sig.	,000

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3	4
1	,739	,577	,345	-,048
2	-,510	,160	,839	,103
3	,215	-,231	,058	,947
4	,384	-,767	,417	-,300

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Liite 12. Liitetaulukko 6. Sovittelun asiantuntijuus/ hyöty reliabiliteetti (Cronpachin Alpha)

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	913	95,9
	Excluded ^a	39	4,1
	Total	952	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,722	,723	2

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
ASIAANTUNTIJUUS	21,51	3,205	913
SOVITTELUN HYÖTY	12,62	3,327	913

Inter-Item Correlation Matrix

	ASIAANTUNTIJUUS	SOVITTELUN HYÖTY
ASIAANTUNTIJUUS	1,000	,566
SOVITTELUN HYÖTY	,566	1,000

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,395	,408	2

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
PÄÄTÖSVALTA	5,67	2,261	894
HENKINEN APU	8,59	1,692	894

Inter-Item Correlation Matrix

	PÄÄTÖSVALTAI	HENKINEN APU
PÄÄTÖSVALTA	1,000	,256
HENKINEN APU	,256	1,000

Liite 13. Liitetaulukko 7. Summamuuttujan T-testi

Group Statistics

SOPIMUS		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ASiantuntijuus	sopimus	828	21,74	2,911	,101
	ei sopimusta	53	18,30	5,146	,707
Hyödyllisyys	sopimus	836	12,91	3,034	,105
	ei sopimusta	52	7,33	3,833	,532

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
ASiantuntijuus	37,836	,000	7,862	879	,000	3,441	,438	2,582	4,300
			4,818	54,151	,000	3,441	,714	2,009	4,872
Hyödyllisyys	12,684	,000	12,669	886	,000	5,587	,441	4,721	6,452
			10,311	55,046	,000	5,587	,542	4,501	6,673